

GHEORGHE BACIU

ORAȘUL BĂLȚI

ȘI

OAMENII LUI

GHEORGHE BACIU

**ORAȘUL BĂLȚI
ȘI
OAMENII LUI**

CHIȘINĂU-2010

CZU 94 (478)

B13

Redactor : Sofia Tiron

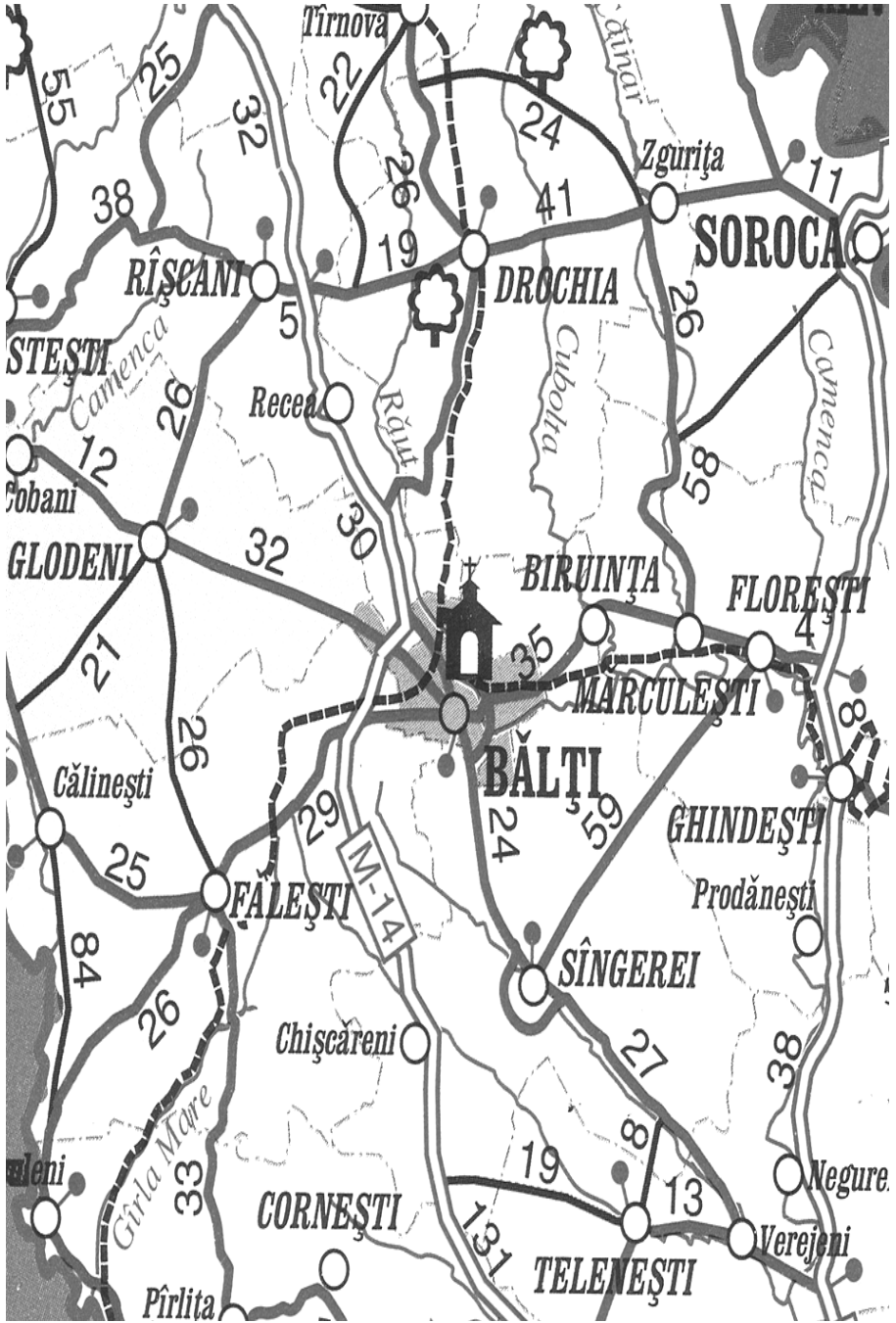
Machetare computerizată: Anatol Bondarev

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Baciu, Gheorghe

**Orașul Bălți și oamenii lui / Gheorghe Baciu. -
Ch. : [S.n.] - 2011 (Tipogr. Centrală). - 495 p. : foto.,
il. - Bibliogr. ascunsă**

ISBN 978-9975-78-931-8

P R E F A Ț Ă

Studiind istoricul orașului Bălți, am constatat că până în secolul XX despre el se cunoștea puțin și încă mai puțin se publica, comparativ cu Chișinăul și alte localități ale republicii. De ce? Răspunsul (parțial) la această întrebare l-am găsit într-un articol al lui Dumitru Iov, publicat în 1933 în revista „Viața Basarabiei” (nr. 12, p. 47-52), în care scrie: „Dintre cele 9 capitale de județe basarabene, orașul Bălți are o structură și o viață specifică. Zămislit la împerecherea Răutului cu Răuțelul, între uriașe oglinzi așternute de bălți măloase și duhnind izuri grele, orașul e în luptă cu zgârcenia naturii, în ciuda căreia se întinde încetățenindu-și mereu crescând a lui ființă. În țarina istoriei orașul Bălți n-a tras brazde. Oricât am cerceta documentele vremurilor, străduința noastră nu va întâlni acest oraș în tovărășia Hotinului, Sorociei, Orheiului și a celorlalte așezări din care istoria și-a tras firele. Lipsa de personalitate în trecut a județului și orașului Bălți se datorește faptului că în trecut se referea la județul Iași. Abia de la 1918, el devine oraș de sine stătător și începe să-și nevedească o existență proprie”. În viziunea mea, alt motiv este că pe parcursul a sute de ani țarismul (și nu numai) se străduia să „înăbușe” orașul Bălți cu străini, cărora le era indiferentă soarta orașului.

Informații foarte succinte despre or. Bălți găsim în cartea lui P. Crușevan „Basarabia”, scrisă în limba rusă și editată la Chișinău în 1903. Ceva mai târziu apar și alte lucrări, în care se descrie mai pe larg viața social-culturală și demografică a orașului Bălți, dezvoltarea căruia, cu timpul, capătă o ascensiune vădită. Astfel, Gh. Ghibănescu, cunoscut istoric, membru corespondent al Academiei Române, publică la Iași o schiță istorică (1931) cu denumirea „Slobozia Bălților”, care conține succinte date despre originea orașului,

etapele lui de dezvoltare; se precizează anumite momente istorice despre biserica și oamenii satului Slobozia Bălților etc. Unele aspecte descrise de Gh. Ghibănescu trebuie verificate și interpretate în baza datelor acumulate și confirmate pe parcursul anilor.

În 1933, A. Zigberman și Ef. Hașchelevici editează „Almanahul orașului și județului Bălți”, în care sunt incluse articole referitoare la diverse aspecte ce țin de istoricul și dezvoltarea urbei. Într-un amplu articol, primarul mun. Bălți, dl Ștefan Pirogan, analizează, argumentat și chibzuit, perspectiva de dezvoltare a tuturor activităților din oraș. Prefectul județului, Iacob Cociorvă, la rândul său, descrie cum se gospodărește în localitățile județului și care este planul lui de dezvoltare în anii premergători. Almanahul prezintă și informații referitoare la activitatea Camerei Agricole și a infrastructurii județului Bălți, evidențiază aspectele vieții culturale și economice a orașului.

În anul 1938 iese de sub tipar altă carte, cu denumirea „Primul Ghid al orașului și municipiului Bălți”, întocmită de medicul-dentist Iosif Broitman și tipărită la tipografia „SEGAL” din localitate. În cele 130 de pagini, succint, sunt reflectate: caracteristica generală a urbei, infrastructura, principalele forme de activități și servicii prestate la acele timpuri. Ghidul prezintă imagini istorice ale unor clădiri administrative, ale instituțiilor publice și ale conducătorilor acestora. Unele date prezintă un interes deosebit și în zilele noastre.

Istoricul municipiului Bălți și-a găsit reflectarea și în unele publicații din ultimele decenii, conținutul cărora s-a axat pe aspectele vieții social-culturale, economico-financiare etc. Spre regret, în anumite lucrări se întâlnesc și informații mai puțin credibile, cu abateri de la realitatea obiectivă a

proceselor în care s-au desfășurat evenimentele la momentul respectiv.

După toate cele menționate, pot să fiu întrebat: *Ce V-a făcut să scrieți această lucrare?* Rezonabilitatea întrebării este evidentă și voi răspunde la ea în modul următor.

Lucrul prin arhive și biblioteci m-a făcut să constat că viața multilaterală și oamenii – făuritorii istoriei orașului Bălți – sunt două componente studiate și descrise insuficient. Este evident că acest lucru migălos necesită un imens efort, mult timp, răbdare, dorință și oameni capabili să-l realizeze. Totuși, prima ce m-a făcut să încep această lucrare a fost dorința de a contribui la excluderea elementelor de denaturare a realităților istorice prin prisma propriei viziuni. Totodată, am dorit să completez unele aspecte ce țin de viața orașului și de oamenii lui, să continuu cercetarea și descrierea vieții publice în aspect cronologic.

În al doilea rând, informațiile descrise cu multe secole în urmă nu rareori se schimbă radical și necesită completarea în baza noilor cercetări, prin metode contemporane, sau în general nu sunt acceptate drept veridice la momentul actual.

În al treilea rând, viața este într-o permanentă transformare – apar noi fenomene istorice (sociale, economice, demografice, naționale etc.), se succed generații de oameni, care, în ansamblu, lasă amprente specifice în dezvoltarea societății. Astfel, șirul noilor cercetări, analize și aprecieri trebuie continuat.

În sfârșit, nu mai puțin important este să nu dăm uitării cele mai sacre datini și amintiri despre neam, plaiul natal și orașul Bălți, care trebuie să devină sfânt pentru originarii și locuitorii lui.

Un alt motiv important, care m-a făcut să cercetez istoricul Bălțiului, a fost evidențierea dreptului istoric, adică întreruperea stereotipului de falsificare și repetare inten-

ționată a erorilor admise de către alți autori, care au predominat mulți ani. O astfel de atitudine se califică drept *crimă științifică*; ea nu poate fi înțeleasă și acceptată în nici o formă. Sunt ferm convins că sensul acestei expresii va fi pe înțelesul tuturor și nu are nevoie de argumentare suplimentară.

Cu alte cuvinte, scopul principal al acestei lucrări multidimensionale a reieșit din necesitatea reevaluării proceselor istorice, reflectării obiective a fenomenelor sociale, care au avut loc la diferite etape de existență a orașului Bălți. Realizarea acestui studiu complex s-a bazat pe o analiză minuțioasă a informațiilor publicate din cele mai vechi timpuri și pe valorificarea documentelor din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova și din arhiva municipiului Bălți. Unele informații le-am obținut din cercetările personale și din cele memorizate pe parcursul vieții. M-am străduit să evit interpretarea unor informații fabuloase, cu elemente de intoxicare falsă a fenomenelor istorice, și evident mincinoase, dar redate drept adevăr, în ultimă instanță. De asemenea, nu am considerat oportun să abordez unele episoade neînsemnate sau descrise pe larg în alte publicații.

Mărturisesc sincer că nicidecum nu am fost indiferent față de soarta orașului natal și de oamenii lui. De aceea am și dorit să contribui personal la elucidarea unor evenimente-cunoscute, văzute și trăite de mine – și să le descriu prin prisma propriei viziuni. Cu toate că nu locuiesc în Bălți din anii tinereții, îl păstrez mereu în inimă și nicidecum nu l-am părăsit. Vizitându-mi părinții, casa părintească și rudele, întotdeauna mă interesau și mă bucurau toate evenimentele frumoase și mult mă îngrijorau cele negative, poate mai mult chiar decât pe unii care locuiesc permanent în acest oraș.

Orașul copilăriei mele de acum 65-70 ani a crescut mult, a devenit frumos și măreț. Generațiile de oameni s-au

schimbat spre bine și m-a impresionat îndeosebi faptul că se nasc multe personalități notorii, care ridică imaginea nu numai a capitalei de nord a Republicii Moldova. Unica mea dorință este ca următoarele generații să-i poarte de grijă orașului Bălți, ca el să nu fie dat uitării și lăsat pradă răufăcătorilor.

Ca în orice lucrare cu o tematică variată, s-au putut strecura și unele inexactități. De aceea rog cititorii să fie indulgenți și înțelegători.

Le mulțumesc tuturor celor care au fost alături de mine și m-au susținut moral, precum și celor care, dezinteresat, au sponsorizat această ediție.

**Cu recunoștință,
autorul**

I

ÎNDEPĂRTATUL TRECUT AL PLAIULUI

Toate neamurile care s-au scurs peste noi, ca să ne „elibereze”, s-au străduit să strivească în noi demnitatea de Neam, dar și pe cea umană. După 200 de ani de robie sub turci și aproape 200 – sub ruși, basarabeanul, se pare, are sentimente vagi față de libertate. El ca și cum se vrea condus, în loc să conducă.

Nicolae Dabija

Originea Țării și soarta Neamului

Întrebările: *De unde se trag Țara Moldovei și Țara Românească? și De unde vine Neamul tuturor românilor?* dintotdeauna îi frământa pe înaintașii noștri. Au căutat un răspuns și marii cronicari moldoveni – Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir – și alte personalități ale timpului. Mai târziu istoricul acestei valoroase probleme a fost elucidat de Nicolae Bălcescu, Petru Major, Alexandru Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Zamfir Arbore, Ștefan Ciobanu, Ion Nistor, Ion Hâncu, Gheorghe Bezviconi, Petre Cazacu, Anton Moraru, Iurie Colesnic, Nicolae Dabija. Aceștia și alte personalități progresive (Grigore Vieru, Nicolae Testemițanu, Ion Vatamanu, Ion Ungureanu), încurajați de năzuința patriotică de a apăra cinstea și demnitatea națiunii, numele poporului și al țării, au muncit toată viața cu jertfire de sine pentru restabilirea adevărului istoric.

Teritoriul dintre Prut și Nistru, care se întinde de la Marea Neagră până la Ceremuș (Hotin), prezintă doar un

segment din teritoriul populat cândva de daci, pe care ulterior s-a format poporul român. Din aceste considerente, istoria acestei bucăți de pământ poate fi studiată doar împreună cu a altor teritorii românești. Primele urme ale civilizației, descoperite de arheologi, au o vechime de 300 mii de ani¹.

Într-o publicație recentă², Valeriu Dulgheru prezintă o scurtă informație preluată din lucrarea „Unde s-a născut civilizația?” a cercetătorului american William Schiller: „Civilizația s-a născut acum 13–15 mii ani acolo unde astăzi se găsește poporul român, răspândindu-se apoi atât spre est, cât și spre vest”.

Senzațională informație ne prezintă și doctorul în medicină, Lucian Cueșdean („Timpul”, 30.09.2010, p.8), care, după două decenii de studii, a ajuns la concluzia, că 80 de milioane ale comunității punjabi din Asia, vorbesc o română arhaică. Astfel, numai „limba punjabi” din India are peste 2 000 de cuvinte curat românești, iar multe din cuvintele punjabi comune cu româna sunt comune și cu latina. Autorul susține că actuala populație punjabi, din nordul Indiei, ese urmașa unui trib de geți localizați în Asia Centrală cu peste 2 500 mii de ani în urmă, care vorbeau „latina” până la apariția Imperiului Roman. În ziua de azi, româna sau aromâna, se vorbește în nordul Mării Adriatice, până la Volga, iar în Kazahstan sunt acum, oficial, 20 000 de vorbitori de limba română. Lucian Cueșdean conchide, că „într-un trecut imemorial, exista o singură limbă europeană, cel mai probabil româna arhaică, sau geto-dacă, și care printr-o serie de migrații și modificări a născut toate limbile indo-europene, printre care și latina. Iar războiul daco-roman a fost unul fratricid”.

Despre începuturile neamului românesc, Alexandru Bodur menționează: „Abia din secolul VI î.Hr. ne vin primele știri despre strămoșii noștri. Herodot, ne povestește despre

pământul astăzi ocupat de români, în legătură cu campania lui Darius, regele perșilor, împotriva sciților în anul 513 î.Hr. Acest teritoriu era populat de daci și geți”³.

Cele mai vaste informații arheologice s-au descoperit în partea de jos a râului Prut – instrumente din piatră. La nordul Basarabiei, prin apropierea râurilor, de asemenea au fost găsite lucruri de acest gen⁴. În perioadele mai târzii, în locurile menționate au fost descoperite nu numai topoare din piatră bine șlefuite, dar și vase din ceramică⁵.

Trebuie susținută și afirmația lui Petre P. Moldovan⁶, care scrie: „Este o realitate crudă faptul că, în urma eforturilor depuse de-a lungul mai multor decenii, mai ales în perioada confruntărilor ideologice crâncene Est-Vest, de autori din Rusia, România, dar și din Moldova, în mediul informativ european circulă reprezentări de-a dreptul deșănțate despre conceptul etnic al moldovenilor și despre denumirea limbii romanice, vorbită de ei”.

Este stabilit faptul că primele relatări despre istoria popoarelor au fost transmise oral, din generație în generație, ca mai apoi să fie fixate în scris. Astfel, „cei dintâi istorici au fost creatorii populari, legendele, cântecele și baladele fiind un mare izvor istoric”⁷.

Cunoscutul istoric Ion Nistor⁸ scrie că, din punct de vedere al configurației geografice, ținutul de la poalele răsăritene ale Carpaților și până la apa Nistrului, care-l hotărâncește dinspre miază-noapte și răsărit, ni se înfățișează ca un întreg geografic bine determinat. Acest vast ținut a avut în trecut aceeași soartă istorică. În timpurile străvechi pe aici „hălăduiau” triburi nomade din stepele estului, care veniră peste semințiile tracice și se răspândiră peste Prut și Nistru. Dintre aceste seminții cele mai renumite erau dacii și geții. Dacii cuprinseseră munții și regiunea dealurilor, în timp ce geții au îndrăgit mai mult câmpiile mănoase de la șes. Geții și

dacii erau oameni harnici și muncitori în vreme de pace și viteji pe timp de război.

Nicolae Dabija⁹ menționează că renumitul istoric Iordanes vorbea foarte frumos despre trecutul glorios al strămoșilor noștri – geții – care erau destoinici și pricepuți, aveau legi scrise, după care se conduceau în viață zi de zi.

Mai mulți autori arată că „bogăția Daciei a fost în interdependență cu realizările deosebite, pe care le putem numi: Zidul de apărare („*murus dacicus*”); Plugul dacic – probabil, inventat în prima jumătate a secolului IV î. Hr.; Scrierea pictografică; Calendarul dacic de 365 zile pentru un an și care reflectă cunoștințe avansate de astronomie”. Medicii daci cunoșteau anatomia și practicau chirurgia, efectuau chiar și trepanații craniene. Farmacopeea dacică era deosebit de avansată. Unele plante erau folosite drept medicamente terapeutice, iar altele – în calitate de preparate anestezice.

Autorii evidențiază trei motive principale, care i-au determinat pe romani să înceapă războaiele de cucerire a Daciei: 1) imensele bogății materiale, care trebuiau „luate” și exploatare în continuare; 2) implicarea dacilor în politica internă a romanilor; 3) incursiunile militare ale dacilor în provinciile ocupate de romani¹⁰.

În jurul anului 80 î.Hr., iminența pericolului roman determină unificarea geto-dacilor și crearea primului stat centralizat sub conducerea regelui Burebista (82–44 î.Hr.). El a reușit să unească geții și dacii într-un mare stat, ce se întindea până în Carpații nordici, Dunărea Mijlocie și râul Morava, munții Balcani. În urma unor campanii militare reușite, Burebista și-a impus autoritatea asupra triburilor geto-dacice dintre Siret și Nipru¹¹.

După moartea lui Burebista, statul se destramă¹². Peste un timp, regele Decebal (87–106 d.Hr.) realizează din nou o unificare a populației geto-dacice, întemeind un regat mare și

puternic, care îngloba în hotarele sale întreg Ardealul, ținuturile ce se așterneau la poalele munților până după Dunăre și până spre Nistru. Datorită înțelepciunii și energiei sale, regatul a ajuns, cu timpul, atât de puternic, încât îndrăzni să amenințe pacea și siguranța Împărăției Romane, care, la începutul erei creștine, era cea mai mare și mai puternică împărăție din lume. În fruntea acestei împărății, pe vremea lui Decebal, se găsea împăratul Traian (Marcus Ulpius Traianus), un bărbat cumpătat și hotărât, care, văzând că regele dacilor ațâță neconținut popoarele tracice din sudul Dunării contra stăpânirii romane, își puse în gând să-și măsoare puterea cu Decebal.

În acest scop, Traian a așternut un pod statornic peste Dunăre, a pornit cu o mare oaste contra lui Decebal și, după câteva războaie crâncene (101-102 și 105-106 d.Hr.), îl învinge pe Decebal, cucerind regatul geto-dacic și încorporându-l în Imperiul Roman (107 d.Hr.). În amintirea acestei mărețe fapte, Traian a poruncit să se ridice în Roma un stâlp din marmură, acoperit cu un brâu de sculpturi ce reprezentau luptele lui cu dacii. Stâlpul înfrumusețează și până în prezent una din piețele publice ale Romei și este cunoscut sub denumirea „Columna lui Traian”. Prin cucerirea Daciei și ocuparea podișului transilvănean, Traian a asigurat Imperiului Roman un important punct strategic de la nordul Dunării.

După ocuparea Daciei de către romani începe constituirea Daciei romane. Teritoriile de astăzi ale Țării Moldovei erau pe atunci partea de nord a Imperiului Roman, unde în curând au fost ridicate Valurile lui Traian, pentru stăvilirea invaziilor triburilor nomade de la Răsărit. Romanizarea a cuprins toate regiunile care aparțineau Imperiului Roman. Apoi a intervenit migrația popoarelor barbare, mai caracteristică fiind cea a slavilor. Ei apar încă în

secolul V î.Hr. și se așază în mase compacte la sud de Dunăre până în secolul VIII. Intensitatea colonizărilor slave e mai puternică pe coasta Traciei, în Moesia Superioară și Inferioară. Informații despre starea populației romane din secolul VI d.Hr. de pe timpul lui Justinian găsim în cartea lui Procopius „De Aedificiis”, care citează în ordine alfabetică cetățile romane de pe malul Dunării, toate cu nume romane: Aquaes, Argentares, Aeraria, Florentina, Iustiniana, Marciana, Ratiaria, Titiana ș.a. Din aceste numiri se poate trage o concluzie asupra limbii romane primitive sau mai bine zis asupra limbii latine populare din secolul VI d.Hr. Este cert, deci, că în a doua jumătate a secolului VI în Imperiul Bizantin se vorbea de o a „patroa-fone”, adică de o limbă a patriei... Dintre toate provinciile de la sudul Dunării, Dalmația a fost cea mai romanizată, având o opoziție aparte față de restul Peninsulei Balcanice, fapt ce a dat naștere la o nouă limbă romanică, adică limba dalmată¹³...

Stăpânirea romană a durat în Dacia 165 de ani (106-271), fiind un exemplu de aculturație, întâlnirea dintre două culturi - cea autohtonă, geto-dacă, și cea romană, a administrației, armatei și coloniștilor - o întâlnire în desfășurarea căreia cele două culturi au dialogat, dar s-au și confruntat, una din ele - cea romană - impunându-se ca biruitoare. Cucerirea romană a adus cu sine o autentică înflorire a orașelor. Provincia a numărat 12 așezări urbane, fondate de coloniști și de veterani. Prima a fost însăși capitala provinciei, Ulpia Traiana Augusta Dacia Sarmizegetusa. Limba latină a fost principalul factor al procesului de romanizare a geto-dacilor și a Daciei.

Se mai scrie: „Superioritatea categorică a civilizației romane față de cea geto-dacă și-a spus cuvântul; ea s-a impus în spațiul carpato-danubian, a romanizat pe băștinași și a fă-

cut din geto-daci, mai întâi, romani, apoi romanici și, în cele din urmă, români”¹⁴.

În primele secole după Hristos, romanii au edificat două valuri, care le-au servit ca fortificații de apărare, îndeosebi împotriva geților¹⁵. Valul lui Traian de Sus avea o lungime de 120 km, iar Valul lui Traian de Jos se întindea pe o lungime de 126 km: între Valul lui Isac, pe Prut, trecea pe malul lacului Sasâc (mai la sud de Tatarbunar), ajungând și pe teritoriul de sud al actualei Republici Moldova. În secolul III după Hristos, geto-dacii locuiau și pe teritoriul Basarabiei. Dimitrie Cantemir scrie că geții au avut în Basarabia mai multe orașe, pe unde acum se află satul Lăpușna, orașul Orhei, târgușorul Telenești etc.

Pe la 375, în teritoriul dintre Prut și Nistru năvălesc hunii, triburi asiatice, care înving rezistența goților și-i silesc să-și caute scăparea pe teritoriul Imperiului Roman¹⁶. Pe la 454, domnia hunilor începe a slăbi, după care Basarabia devine din nou bulevardul prin care trec barbarii, în mișcarea lor din Asia. Pe timpul lui Iustinian I, pe la 545, pe acest teritoriu au venit anții, un popor de gintă slavă, care locuia între Nistru și Nipru. Așezându-se în Basarabia pentru un timp oarecare, anții sunt călcați mereu de alte neamuri barbare, care năvălesc din Asia și se înghemuiesc spre stepele de la sudul Rusiei actuale¹⁷.

Se constată că timp de aproape 600 de ani (secolele III-IX), informațiile despre autohtonii din spațiul carpato-danubian sunt foarte sporadice. Peste această populație daco-romană, care ducea o modestă viață rurală, în secolele VI-VII s-au revărsat triburile slave, migrația lor desfășurându-se pe două axe: Valea Tisei și Moldova. Invazia slavilor a spart blocul compact al romanității orientale din aria carpato-balcanică și a frânat dezvoltarea populației romanice. Și totuși, în spațiul carpato-danubian, slavii împutinați au fost asimilați

de romanici. În secolele VII-IX, pe teritoriile dintre Nistru și Tisa, Carpații nordici și Dunăre s-a finisat procesul de formare a poporului român și a limbii române¹⁸. Pentru populația română, în sec. IX-XI, devenise apropiată cultura Dridu, care s-a răspândit de la Nistru până la Tisa, prezentând un început al procesului de formare a culturii medievale românești¹⁹.

Etnogeneza românilor apare ca un proces îndelungat și fundamental. Limba română este o limbă latină, asupra căreia au influențat și popoarele barbare, dar nu i-au afectat caracterul latin. Odată cu încheierea etnogenezei poporului român, în secolele VII-IX, în sursele externe apar și primele mențiuni despre români. În aceste izvoare ei sunt denumiți *vlahi*, *valahi*, *volohi*, *blachi* - variante ale unui termen care a fost folosit de vechii germani pentru a-i numi pe romani și galii romanizați și a sfârșit prin a fi folosit pentru a-i numi pe locuitorii Peninsulei Italice. Din lumea germană el a trecut apoi în cea slavă, pentru a-i desemna pe romanici, iar de obicei la bizantini, și de la ei în alte zone etnico-culturale²⁰.

În secolele X-XIII, cnezatele și voievodatele - embrioni statali sau microstate - sunt semnalate în întreaga arie carpato-danubiană. Autoritatea lor a fost consolidată prin rolul de intermediari între autohtoni și migratorii care exercitau dominația asupra spațiului românesc.

Într-o vreme, ținutul dintre Nistru și Carpați s-a aflat sub dominația cumanilor. La începutul veacului al XIII-lea, românii s-au trezit loviți de tătari, care mai întâi năvăliră asupra rușilor, pe care îi bătură până la nimicire, arzând Kievul, capitala țării lor, și sub povara cărora rușii gemură mai bine de 200 ani.

Zamfir Arbore²¹ arată că întâi s-a format Țara Românească (1330), apoi Moldova (1359-1365). Din acest moment,

istoria Basarabiei e strâns legată de istoria Moldovei și Valahiei.

După întemeierea principatelor române²², tătarii au fost izgoniți de pe meleagurile noastre. Doar câteva așezări de tătari mai rămaseră în Moldova. Peste un timp (1300), voievodul Basarab I dobândește, în lupte crâncene cu craiul unguresc, „neatârnairea țării față de Ungaria. În documentele slavone acest voievodat este numit *Vlașșcaia Zemlea*, adică *Țara Românească* sau *Țara Basarabească*, după numele primului domnitor care i-a dobândit neatârnairea.

Se scrie²³ că Carpații niciodată n-au făcut hotar despărțitor de neam. Apele curgătoare din munți au deschis căi îndemânatic spre câmpiile mănoase, care se aștern la poalele munților. Urmând cursul Putnei, al Bistriței, al Moldovei, Sucevei și al Siretului, strămoșii noștri, impuși de nevoie, au început să treacă munții spre șesurile mănoase ale Moldovei. În 1359, voievodul maramureșean Dragoș a trecut munții și s-a proclamat și domn neatârnat al Țării Moldovei.

Bogdan I și pecetea lui

Despre Bogdan, domnitorul Moldovei neatârnat, documentele ungurești arată că el „se răzvrătește de mai multe ori împotriva craiului”, fiindcă nu voia să mai

plătească bir. Încercarea regelui ungar de a-l readuce pe Bogdan la vechea supunere nu a izbutit, din care motiv craiul unguresc a confiscat moșiile lui Bogdan din Maramureș. Astfel, Bogdan a reușit să rămână domn numai în acest teritoriu al Moldovei neatârnat.

După Bogdan, dobânditorul neatârării Moldovei, țara a fost numită de turci *Bogdania*. Turcii aveau obiceiul de a boteza țările după numele celor care domneau în ele, precum și Țara Românească se mai numea *Basarabia*, după descălecătorul ei Basarab I. În actele și documentele românești nu se pomenește numele *Bogdania*. Drept semn al neatârării dobândite cu ajutorul vitejilor săi, Bogdan impuse noului stat stema familiei sale din Maramureș, care prezenta un cap de zimbru. Urmașul lui Bogdan, fiul său Lațcu, lărgi hotarele Moldovei spre miază-noapte și-și mută scaunul de domnie de la Baia la Siret, oraș vechi, așezat pe râul cu același nume. În noua sa reședință el își ridică curți din piatră și un frumos locaș de închinare.

La urcarea sa pe tron, Alexandru cel Bun (1400), fiind un iscusit diplomat și politician, a realizat mari reforme în domeniul vieții publice, promovând o politică externă și internă rațională, orientată spre consolidarea statalității și înflorirea țării, lăsând-o în pace și bine organizată. El a fost acela care a modificat parțial stema statului, a schimbat titlul de *voievod* în *domnitor*, adică conducător încoronat oficial. Pe atunci, Moldova nu-și atinsese încă hotarele ei firești. Ea atinge Nistrul numai la Hotin; de acolo – în jos, de-a lungul Nistrului, până la mare. Între timp, Alexandru cel Bun a atacat tătarii, eliberând Tighina și întreg ținutul până la Cetatea Albă.

În convențiunea comercială, pe care Alexandru cel Bun o încheia în 1408 cu leovenii, se vorbește de vămuirea mărfurilor de proveniență din Basarabia, adică din Țara

Românească. „Socotelile Leovului arată că la 1414 se făcuse un contract cu un sol venit de la Mircea-vodă din Basarabia.

Domnitorul Alexandru cel Bun și pecetea lui

Urmașii lui Basarab I lărgise hotarele Basarabiei pe socoteala „părților tătărești”, căci așa se numeau regiunile la răsărit de Argeș până la Siret, Prut și Nistru și gurile Dunării. Mircea cel Bătrân (1386–1418) se intitula „mare voievod și domnitor în toată Țara Românească încă și spre părțile tătărești și de amândouă părți pe toată Dunărea până la marea cea mare și cetatea Darstorului stăpânit”²⁴.

Contextul geopolitic și geostrategic al consolidării statelor românești extracarpătice a fost modelat în chip precumpănitor de regatele ungar și polon. Ultimele decenii ale secolului al XIV-lea constituie perioada de formare a Țării Românești și Moldovei, în condițiile revenirii în forță a Regatului Ungar pe linia Carpaților. Într-o constelație politico-strategică tensionată, spre sfârșitul secolului al XIV-lea, Imperiul Otoman manifestă un dinamism agresiv fără precedent în lumea statelor europene. În această perioadă, în istoria principatelor românești începe o epocă a războaielor împotriva turcilor, care a durat 100 de ani. Țările românești au fost angajate succesiv în conflict cu statul otoman: mai în-

tâi Dobrogea (1389) și Țara Românească (1388–1391), apoi Moldova (1420) și Transilvania (1420–1421). Aceste confruntări au inaugurat un conflict de durată multiseculară²⁵.

Sergiu Cornea²⁶ arată că, în perioada dominației otomane, Moldova a suferit grele pierderi teritoriale. Localitățile răpite au fost transformate în raiale turcești și incluse în componența pașalâcului* Silistra. Între anii 1538 și 1541, din teritoriile moldovenești ocupate turcii au format două unități administrative distincte (raiale) – Ackerman și Bender, conduse de sângeacbei**. Sângeacbeiul din Bender era abilitat să supravegheze activitatea domnitorului Moldovei și să soluționeze litigiile teritoriale moldo-osmane²⁷. Satele moldovenești aflate în componența raialelor erau administrate de subași, numiți de administrația turcă. Sarcina lor principală

era colectarea de la populație a produselor și a haraciului²⁸. Litigiile dintre musulmani și creștini erau examinate de cadiu***, după principiul discriminării populației băștinașe²⁹.

În afară de turci, o parte din teritoriul Moldovei a fost populat de tătari, care, din 1475, erau vasali ai Imperiului Otoman. Satele moldovenești situate în Bugeac erau administrate de „voievodul satelor creștine”, numit de han și care își avea reședința la Căușeni – centrul administrativ al tătarilor.

În cronică sa, Grigore Ureche descrie marea operă de organizare politică și ecleziastică a lui Alexandru cel Bun, care în lunga sa domnie (1400–1432) în Țara Moldovei a corespuns cu o perioadă de pace relativă, grație abilei politici

---

* Pașalâc – o provincie sau regiune (vilaiet) în Imperiul Otoman, guvernată de un bei turc cu titlul de pașă.

** Sângeacbei – reprezentant al autorităților centrale turcești din regiune.

***Cadiu – judecător musulman.

de echilibru între Polonia și Ungaria. Moartea l-a surprins în plină reorientare a politicii sale externe.

În Moldova, chiar de la începuturi, domnitorul s-a situat în postură de exponent al entității statale³⁰. El avea largi prerogative în următoarele domenii: legislativ, judecătoresc, politică externă, militar, financiar, bisericesc. Sistemul administrativ medieval moldovenesc era caracterizat de următoarele particularități: nu exista o delimitare strictă a competențelor și o specializare a atribuțiilor; pentru funcțiile îndeplinite dregătorii nu erau remunerați, ci răsplățiți³¹; exista o ierarhie strictă a funcțiilor.

Dregătorii erau numiți și revocați de domn; ei, fiind în serviciul statului, erau și slugile particulare ale domnitorului.

După lungile domnii ale lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun, atât Țara Românească, cât și Moldova cad pradă unei tipice perioade de anarhie feudală, favorizată și de marile puteri. În Moldova se ajunge chiar la divizarea țării într-o formulă de domnie asociată, la început între doi fii ai lui Alexandru (Iliaș și Ștefan), apoi între un fiu și un nepot (Ștefan și Roman). Luptele interne din cele două țări românești extracarpătice le-au slăbit până într-atât, încât ele au început să nu mai joace vreun rol politic în Europa de Sud-Est, devenind simple obiecte – sau obiective – ale Ungariei, Poloniei și Porții Otomane³².

În perioada domniei lui Ștefan cel Mare (1457–1504), Țara Moldovei s-a bucurat de cel mai mare prestigiu pe arena internațională. Spre sfârșitul domniei, el a izbutit să pună capăt oricăror forme de dependență vasală a Moldovei față de Polonia, așa cum făcuse cu trei decenii mai înainte față de Ungaria. Cei 47 de ani de domnie a lui Ștefan cel Mare au dat Moldovei nu numai o glorie militară fără precedent, dar și o înflorire culturală și artistică.

Se cunoaște că în secolul al XVI-lea s-a înregistrat o agravare a dominației Porții Otomane asupra Țării Românești și Moldovei. Dependența țărilor românești de Poarta Otomană a însemnat pentru domnitori obligația de a-și integra politica externă în politica otomană. Oricât de apăsătoare a devenit, în anumite perioade, dominația otomană, mai cu seamă în secolul al XVIII-lea, statutul de autonomie al Țării Românești și Moldovei a cunoscut serioase limitări. Totodată, ele și-au conservat individualitatea politică și au beneficiat de o autonomie reală.

După cum arată Zamfir Arbore³³, Rusia a început achizițiuni teritoriale pe timpul lui Petru I, când, într-un mod secret, cazacii devin supușii rușilor (1654). La 1738, rușii ocupă Oceaovul și se apropie de Nistru, iar în 1739 cazacii au ars Soroca și au învins turcii lângă Hotin, ocupând orașul Iași. Norocul moldovenilor a fost încheierea pactului de pace între turci și Imperiul Austriac, Rusia fiind nevoită să se retragă de pe teritoriile ocupate. Cu toate acestea, hotarele Rusiei s-au apropiat de teritoriul moldav.

În „Descrierea Moldovei”³⁴ (1771), Dimitrie Cantemir arată că în vremurile de demult Moldova era răspândită în trei părți: cea de jos, cea de sus și Basarabia, în care se numărau, luate la un loc, 23 de ținuturi mai mici. Moldova de Jos, numită de locuitori Țara de Jos, includea 12 ținuturi sau județe: Iași, Târgul Frumos (spre Suceava), Roman, Vaslui, Tutova (Bârlad), Tecuci, Putna, Ținutul Covurluiului, Fălciu, Lăpușna (Tighina), Orhei și Ținutul Sorociei. Moldova de Sus (Țara de Sus) cuprindea ținuturile: Hotin, Dorohoi, Hârlău, Cernăuți, Suceava, Neamț și Bacău. Basarabia, odinioară cea de a treia parte de frunte a Moldovei, includea următoarele ținuturi sau județe: Bugeac, Cetatea Albă, Chilia și Ismail.

Iurie Colesnic³⁵ spune că volohii (românii) nimereau în Rusia pe diverse căi, majoritatea dintre ei având un singur

scop: înrolarea în armata rusă. Încă din secolul XV, țarul moscovit a format unități de cavalerie speciale, numite *horungvi*. Mai târziu, unitățile militarizate formate din volohi se foloseau pentru paza frontierelor statului rus, care la acel timp se consolida. Dacă am studia atent această temă, spune autorul, am descoperi că în istoria militară a Rusiei, elementul românesc, încă până la 1700, a avut o pondere esențială, care nu putea fi neglijată.

Un al doilea val de emigrație masivă a fost provocat de bătălia de la Stănilești din 1711, când Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, cu 4000 de ostași, în marea lor majoritate boieri, s-au retras spre est, în stepele Ucrainei, împreună cu armata lui Petru cel Mare, împăratul Rusiei. Ei au fost împrăștiți cu pământuri din Ucraina, în regiunea Harkovului, iar cei mai de viță dintre ei au primit case în Kiev.

Încă în 1803, sub pretextul cu posibila înaintare a lui Napoleon în Balcani, contele A. Voronțov indica țarului Alexandru I asupra importanței strategice a principatelor românești, ceea ce impunea ocuparea cât mai curând de către Rusia³⁶. Această idee a fost susținută și de viceministrul de Externe al Poloniei, Adam Cearthopîski, care considera că Dunărea prezintă un hotar mai strategic decât Nistrul³⁷. Această idee devenise importantă pentru țarul Rusiei, care analiza posibilitatea ocupării teritoriilor locuite de popoare pravoslavnice. Astfel, armata țaristă începu să întreprindă măsuri pentru a obține prioritate strategică față de armata lui Napoleon³⁸. În timpul domniei Ecaterinei II, contele Grigori Potiomkin a înființat colonii pe Bug. Atunci, aproximativ 1500 de moldoveni s-au stabilit cu traiul acolo³⁹.

Reprezentanții neamului nostru, nimerind în lume prin voia destinului, departe de Patrie, nu-și pierdeau curajul și au știut să se afirme chiar și în condițiile cele mai nefavora-

bile. Printre aceștia au fost și strămoșii lui Daniil Apostol, basarabean prin naștere și român prin origine, biografia căruia ilustrează perfect un capitol întreg din istoria controversată a ucrainenilor. La vârsta de 10 ani (născut la 4 decembrie 1658), el a rămas orfan, dar cazacii regimentului din Mirgorod, în care s-au ilustrat trei generații ale familiei Apostol, l-au proclamat îndată pe micul Dănilă polcovnic. Conducerea regimentului îi revenea lui Dubeagă, iar la vârsta de 20 ani, tânărul Dănilă a preluat comanda. Mazepa, ajuns hatman al Ucrainei, căuta să se răzbune pe Apostol, din

care motiv, pentru scurt timp, Daniil Apostol și-a pierdut conducerea regimentului. Între anii 1693 și 1697, polcovnicul Apostol obține câteva victorii asupra tătarilor, care atacau sudul Ucrainei. Pe la 1700, el luptă pe alte fronturi și iarăși ajunge hatman de companie⁴⁰.

Daniil Apostol (1654–1734), om politic, militar și conducător administrativ, hatman al Ucrainei (1727–1734), și-a făcut studiile la Kiev, în Academia fondată de Petru Movilă, dar s-a simțit atras mai mult de arme decât de carte. El a fost un adversar convins al reformelor lui Petru I, care, în opinia lui, slăbeau autoritatea și influența căzăcimii ucrainene. Având un aspect militar și o autoritate neștirbită, conștientizează necesitatea de a avea o mai mare pondere ca proprietar. În calitate de polcovnic al regimentului de cazaci, a luat parte la toate expedițiile lui Petru cel Mare. Daniil Apostol a fost adeptul ideii că Ucraina trebuie să obțină autonomie și, poate, într-un viitor mai îndepărtat, independență față de Rusia. S-a stins din viață la vârsta de 76 de ani (1734).

Daniil Apostol a fost căsătorit cu Uliana Vasilevna Iskrițkaia, nepoata colonelului A. Razumovski. În familia lor s-au născut trei fii și cinci fiice. Toți copiii au făcut studii și au devenit cunoscute personalități la acel timp în Imperiul Rus. În momentul urcării pe tron a țarului Nicolai I (decembrie 1825), unii dintre urmașii lui Daniil Apostol se aflau în rândurile decembriștilor, care provocau fără succes o răscoală, cu consecințe grave pentru ei. Iată doar câțiva dintre ei: Ivan Matveevici Muraviov-Apostol (1762-1851), Matvei Ivanovici Muraviov-Apostol (1793-1886), Serghei Ivanovici Muraviov-Apostol (1806-1826), Ippolit Muraviov-Apostol (1806-1826)⁴¹.

Apetitul Rusiei la teritoriile principatelor românești a apărut încă pe timpul lui Petru cel Mare. Este suficient să amintim că în 1772-1774, când armata rusă a ocupat ambele principate, „Ecaterina avea intenția să le transforme în provincii rusești”⁴². Ulterior, după încheierea tratatului dintre Napoleon și Alexandru I (1807), „Valahia și Moldova erau predestinate Rusiei”⁴³.

Odată cu izbucnirea războiului ruso-turc (1768-1774), boierii din Moldova și Țara Românească, aflate sub o puternică influență a propagandei proruse, au expediat delegații la Petersburg, care au revendicat abolirea suzeranității otomane și înlocuirea ei cu cea țaristă. Dar spre sfârșitul războiului, boierimea ambelor principate a optat pentru lărgirea autonomiei existente și limitarea cerințelor otomane⁴⁴.

La momentul invaziei trupelor rusești în toamna anului 1806, spațiul pruto-nistean prezenta trei regiuni administrative diferite: ținuturile moldovenești, Bugeacul stăpânit de tătari și raialele turcești⁴⁵.

Se știe că mai multe secole la rând reprezentanții poporului român au viețuit preponderent în trei mari principate - Țara Românească, Moldova și Transilvania. Deși

aveau aceeași limbă, aceeași cultură și aceleași obiceiuri, ele erau țări separate, aflându-se adesea sub tutela altor state. Astfel, o mare parte din teritoriul Moldovei în 1812 a fost anexată de Imperiul Rus, numindu-l gubernia Basarabia. Aici s-au introdus și funcționau legile regimului țarist. În 1917, gubernia Basarabia este proclamată Republică Democratică Moldovenească și în scurt timp se unește cu patria-mamă. În 1940 are loc o altă anexare, deja la fosta URSS, în calitate de republică unională. Unele teritorii însă, din nordul și sudul republicii, au fost transmise Ucrainei. Aproape 3 ani (1941-1944), Basarabia din nou a fost parte componentă a României, ca apoi să fie iarăși cotropită (nu eliberată) de trupele sovietice. Aproape jumătate de secol, Basarabia (redușă) a fost parte componentă a imperiului sovietic. În 1991, ea s-a proclamat stat independent – Republica Moldova.

Mihail Bruhis subliniază că „unirea tuturor țărilor române, la sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea de către domnitorul valah Mihai Viteazul este privită de către istoricii români contemporani ca unul dintre evenimentele cele mai de seamă din istoria poporului român și prima unire politică a teritoriilor românești”⁴⁶.

Contrar conceptului general al istoriografiei române în această problemă, autorii sovietici basarabeni scriau: „Mihai Viteazul a ocupat Transilvania (în 1599) și Moldova (mai 1600), iar în septembrie 1600 armatele lui Mihai Viteazul au fost izgonite din Moldova...”⁴⁷.

Referitor la această afirmație, M. Bruhis scrie: „Istoricii din R.S.S. Moldovenească, în lupta lor ascunsă și adesea camuflată, dar nu mai puțin insistentă și agresivă cu oamenii de știință români, în problema Basarabiei, întotdeauna se serveau de un argument principal, în sprijinul tezei lor, conform căruia România nu are nici un drept istoric asupra Basarabiei, deoarece acest teritoriu a trecut la Rusia în 1812, iar

România s-a format ca stat în 1859. Această teză colindă dintr-o carte în alta a istoricilor... Astfel, istoricii sovietici nu s-au jenat să facă ceea ce istoricii Rusiei țariste nici nu s-au gândit, și anume: să creeze, față de realitatea obiectivă, teoria despre realipirea, în 1812, a poporului moldovean, a Moldovei cu Rusia⁴⁸.

În toate timpurile, de la regele Burebista și domnitorul Ștefan cel Mare, aceste plaiuri au dat naștere multor minți lucide - oameni progresiști și patrioți ai neamului, despre care îți amintești cu dragoste și respect: Petru Movilă, Dimitrie Cantemir, Nicolae Milescu-Spătaru, Grigore Ureche, Miron Costin, Mihai Eminescu, Alexei Mateevici, Ștefan Ciobanu, Pan Halippa, Petru Capița, Serghei Capița și mulți alții.

Teologul **Petru Movilă** (1596-1647), personalitate remarcabilă, s-a născut la Suceava. Se trăgea dintr-o familie de boieri moldoveni, prin bunica sa, domnița Maria Rareș, coborând de la Ștefan cel Mare. Tatăl său, Simion Movilă, domn al Țării Românești (1600-1601) și al Moldovei (1606-1607), s-a refugiat în Polonia, după ce a pierdut domnia.

Petru Movilă a crescut în mijlocul unei strălucite curți regale. Studiile le-a făcut la Lvov. Fecior de domnitor, el n-a renunțat la frumosul vis de domnie, în Moldova lui. Văzând că nu poate ajunge domn, el a răspuns unei vocații spirituale - s-a călugărit, sub influența Mitropolitului Kievului, Iov Borețki. La 1627, a fost ales arhimandrit al Lavrei Kievo-Pecerska, iar la 1632 - reprezentant al Kievului la alegerea regelui Vladislav al IV-lea.

Mitropolitul Movilă a reușit să obțină recunoașterea legală a existenței bisericii ortodoxe, organizând întreaga ortodoxie din sud-estul european. În calitate de mitropolit și-a întins stăpânirea asupra mănăstirilor și bisericilor înstrăinate uniților⁴⁹. El a contribuit la renașterea culturii moldovenești, la deschiderea primei tipografii din Iași (1642). Principala lucrare a lui, „Mărturisirea ortodoxă”, a fost o armă de apărare a ortodoxiei și de combatere a influențelor calvine. A luptat împotriva politicii de deznaționalizare a poporului său. Prin dărnicia sa, la Iași se înființează (1640) prima școală - Academia Slavo-Greco-Latină, organizată după modelul Colegiului Kievean. Deschiderea tipografiei din Iași a contribuit la democratizarea scrisului; cărțile tipărite au devenit mai accesibile cititorilor decât puținele și costisitoarele manuscrise. Toate acestea i-au asigurat lui Petru Movilă un loc de cinste în vechea cultură moldovenească⁵⁰.

Un alt înaintaș al neamului a fost domnitorul Moldo-

vei **Dimitrie Cantemir** (1673-1729), savant cu erudiție enciclopedică. P.P. Panaitescu, în cartea sa „Viața și opera lui Dimitrie Cantemir” (1958), scrie: „A fost unul dintre oamenii de cultură completă: istoric, geograf, filozof, orientalist, cunoscător al problemelor de teologie, inovator în muzică, amator de artă, avea pretenții de specialist în fizică și matematică”. A studiat medicina la Academia Patriarhiei Ortodoxe din

Constantinopol, urmând apoi cursurile susținute de Alexandru Mavrocordat. Cunoștea bine anatomia omului. Într-o scrisoare din 23 noiembrie 1719, adresată țarului rus Petru I, D. Cantemir solicită învoirea de a-și perfecționa cunoștințele în domeniul anatomiei la Prima Școală de Medicină din Moscova, unde se efectua disecția cadavrelor și se pregăteau preparate din organele cadaverice pentru muzeul de anatomie.

Dimitrie Cantemir aborda cu mult mai corect decât contemporanii săi funcționarea sistemelor de organe la om, integrând particularitățile structurale cu cele funcționale. El definea agonia ca luptă a sufletului cu trupul în „ceasul morții” și recomanda ca mortul să nu fie îngropat trei zile, deoarece, „cuprins de leșin”, riscă să fie îngropat de viu. În lucrările sale întâlnim și referințe la cercetările pe cadavre: „Domnitorii, după ce mureau, erau îmbălsămați cu mirodenii”. În viziunea lui, natura se dezvoltă conform legilor sale interne, iar la baza cunoașterii lumii se află senzația și rațiunea. Societatea, ca și natura, se dezvoltă în corespundere cu anumite legi. El concepea dezvoltarea istorică ca o evoluție ciclică și se străduia să stabilească cauzele fenomenelor istorice⁵¹.

În 1714, Dimitrie Cantemir, fiind recunoscut drept unul dintre cei mai mari savanți din Europa, a fost ales membru al Academiei din Berlin, la cererea căreia a scris lucrarea *Descriptio Moldaviae*, în care analizează și unele prevederi din *Pravilele* lui Vasile Lupu, tipărite în 1646 la Iași (la Mănăstirea „Trei Ierarhi”), sub supravegherea mitropolitului Varlaam. Este cunoscut că *Pravilele* au un conținut mai mult medico-legal și juridic. În continuare, D. Cantemir arată că această legiuire reprezintă o traducere a textului grecesc al lui Eustratie, text care, la rândul său, era copiat după textul în limba latină al juristului Prosper Farinaci și tipărit la Venezia

între anii 1609 și 1614. Totodată, este evident faptul că Vasile Lupu a adăugat la legea tradusă elemente din obiceiurile pă-mântului (neamului) nostru!

Nicolae Milescu-Spătaru (1636–1708) a fost un mare cărturar moldovean, autor al multor lucrări științifice valo-

roase, inclusiv în domeniul istoriei, geografiei și etnografiei. Stabilit cu traiul în Rusia (1671), a ocupat importante posturi diplomatice. A contribuit la înzestrarea Țării Moldovei cu material tipografic, ceea ce i-a permis cărturarului Dosoftei să-și desfășoare o rodnică activitate culturală. În 1675, Milescu-Spătaru pleacă în China, în fruntea unei solii a țarului Alexei Mihailovici, cu misiunea de a restabili relațiile politice și economice dintre cele două țări.

Dintre lucrările lui Milescu-Spătaru de până la stabilirea lui în Rusia, merită menționat opusculul teologic „Steaua Orientului” (Paris, 1669). În colaborare cu cărturarii ruși, a scris câteva cărți de istorie, etică și de prevestire, menite de altfel să consolideze autoritatea țarului.

Toată opera lui Nicolae Milescu-Spătaru constituie un aport de mare valoare la dezvoltarea culturii moldovenești din secolele XVII–XVIII, vădind largul orizont intelectual al autorului. Lucrările lui s-au bucurat de popularitate în multe țări din Europa⁵².

Marii cărturari ai neamului **Grigore Ureche** și **Miron Costin** au fost printre primii în Europa care au scris studii despre graiul matern. Ideile lor cu privire la originea

romanică și la unitatea lingvistică sunt valabile și în zilele noastre. În 1694, Miron Costin scrie despre autopsia lui Gheorghe Duca (efectuată la Lvov), care a fost înmormântat (1685) la Mănăstirea „Cetățuia” din Iași.

Ar fi o mare nedreptate, dacă l-am da uitării pe marele patriot basarabean, **Alexe Mateevici** - cel mai înzestrat poet de la începutul secolului al XX-lea. În scurta sa viață, el s-a consacrat slujirii poporului său oropsit, s-a zbuțuit în căutarea adevărului, spre care a tins din tot sufletul. Despre cele spuse ne mărturisește întreaga sa moștenire scriitoricească, inclusiv poeziile scrise cu doar 2-3 luni până la plecarea lui în lumea celor dreupți: Limba noastră (la 17 iunie 1917);

Basarabenilor (10 iulie 1917); Pietre vechi, consacrată bunelui său, și multe altele. Oare pot fi date uitării povețele frumoase ale marelui poet, adresate nouă, urmașilor săi? Cum ne îndemna, grijuliu și părintește, Marele Om, Alexe Mateevici, să ne iubim Basarabia, Patria noastră comună?

În poezia *Basarabenilor*, scrisă cu o lună și trei zile până la moarte, A. Mateevici ne povățuiește, de parcă își lua rămas-bun de la noi:

Să știți: de nu veți ridica
Din sânul vostru un proroc -
În voi viața va seca,
Zadarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea făr-de noroc...

În lucrarea „Istoricul medicinei legale” (Chișinău, 1997, p.38-41) am inclus și o informație referitoare la circumstanțele suspecte, chiar stupide, în care s-a produs moartea mare-lui poet. Această problemă a fost pusă în discuție de nenumărate ori și cercetată de mai mulți oameni de știință, însă nu s-a găsit nici un răspuns argumentat.

Din punct de vedere medico-legal, pot enumera câteva momente, care, după părerea noastră, servesc drept motiv pentru elucidarea problemei în discuție: 1) descrierea insuficientă și absența unor date ce vizează evoluarea tabloului clinic al bolii lui A. Mateevici; 2) diagnosticul controversat – gripă, tifos abdominal (febră tifoidă), leziuni prin armă de foc; 3) lipsa posibilităților de a se aprecia corectitudinea tratamentului adecvat, în conformitate cu diagnosticul respectiv, deci, care a fost tratamentul etiopatogenetic; 4) contradicțiile privind locul și data decesului; 5) lipsa autopsiei (medico-legale sau prosectorale), pentru a determina, în mod calificat, cauza reală a morții; 6) înregistrarea tardivă (după 5-6 zile) a morții în Cartea de acte a bisericii „Sf. Nicolae” din Chișinău (nr. 644 din 13.08 și nr. 641 din 18.08.1917 (!)); 7) înhumarea precoce (mai puțin de 24 ore de la deces), fără respectarea cerințelor stipulate în aceste cazuri, existente chiar și la acel timp în practica medico-legală și anatomo-morfologică.

La cele menționate mai putem adăuga și alte elemente de ordin subiectiv, care de asemenea au condus la denaturarea realității: starea sănătății lui A. Mateevici la momentul reîntoarcerii lui de pe front; moartea „subită” în spital (!), printr-o agonie lentă, anticipată de o stare „satisfăcătoare”, descrisă de medici, stare ce nu prezenta pericol pentru viață; moartea lui în prezența „medicilor străini”⁵³, în lipsa soției și a mamei sale, care ieșise din salonul bolnavului „pe scurt timp”, iar când s-a întors, și-a găsit feciorul mort etc.

Nu ar fi existat suspexții, dacă corpul neînsuflețit al poetului ar fi fost supus unei expertize medico-legale, cu cercetări de laborator, pentru a elucida cauza morții și a exclude versiunile de moarte violentă – fie de pe urma plăgilor împușcate, fie de o intoxicație acută, fie confirmarea morții din cauza unei patologii sau boli infecțioase.

Ștefan cel Mare și Sfânt, nepotul lui Alexandru cel Bun, a fost cel mai celebru domnitor din toată perioada existenței Țării Moldovei, pe care a ocrotit-o cu demnitate timp de 47 de ani, proslăvind astfel Neamul și Plaiul nostru. În acea perioadă, Țara Moldovei s-a bucurat de cel mai mare prestigiu pe arena internațională, iar domnitorul devenise personalitate istorică în timpul vieții, recunoscută în toată Europa.

Istoria Marelui Voievod și în zilele noastre mai reprezintă o valoare morală și de încredere în puterile poporului, izvorâtă nu dintr-un entuziasm facil, ci din cunoașterea trecutului glorios.

Noi, urmașii lui Ștefan cel Mare și Sfânt, suntem obligați să cunoaștem poruncile lui înțelepte, care și azi sunt vrednice de urmat.

- *Cine vrea să fie cu adevărat liber trebuie să învețe a spune adevărul, pentru că adevărul întreg înseamnă libertate deplină.*
- *Este mult mai de folos să ai un prieten care să te critice, decât zece care să te laude.*
- *În luptă nu te avânta când nu ești pătruns că dreptatea ți se cuvine.*
- *Nu nedreptăți, că nedreptatea te va nimici.*
- *Nu strica ceea ce nu poți face.*
- *Nici o forță nu-i mai mare decât tinerețea.*

Istoricul înființării localității Bălți

De multe ori mă întreb: oare ce a fost pe aceste locuri acum câteva sute și mii de ani? Personal, sunt ferm convins că pe aceste meleaguri au existat mai multe generații de oameni, cu o cultură și civilizație specifice epocii lor...

Cercetările arheologice efectuate în raza actualului teritoriu din preajma Bălțiului ne demonstrează existența unei civilizații din cele mai străvechi timpuri. S-a descoperit că pe teritoriul orașului au existat trei vetre de sate, părăsite încă în epoca de aramă, numită *eneolit*. O vatră de așezare umană se află pe locul abatorului, unde râulețul Copăceanca se varsă în Răut. După obiectele găsite, se presupune că vârsta așezării poate număra 6 mii de ani. Altă vatră de sat părăsit se află în sectorul Bălțiul Nou, la confluența a două pâraie ce trec pe aici; ea datează cu sfârșitul sec. IV î.Hr. Pe locul acestei așezări s-au descoperit urme de case făcute din nuiiele și lut, fragmente de oale cu ornamente și picturi, topoare de piatră, vârfuri de săgeți făcute din silex etc. Se presupune că această vatră de așezare umană putea fi populată și la sfârșitul sec. II î.Hr., deoarece s-au găsit și materiale arheologice specifice epocii târzii a bronzului. La suprafața solului se văd clar urme de locuințe vechi. A treia vatră de sat se află în microraiionul Pământenii, în curtea școlii-internat. Materialele colectate în aceste locuri demonstrează că așezarea datează cu prima jumătate a sec. IV î.Hr.

La marginea orașului, unde începe actuala șosea Bălți-Chișinău, pe la sfârșitul sec. II î.Hr. a existat o așezare, ale cărei vestigii arheologice datează de la finele epocii bronzului.

Pe teritoriul orașului s-au mai găsit încă cinci vetre de sat (sec. II-IV. d.Hr.). Una se află la vărsarea râulețului Copăceanca. Celelalte vetre părăsite se află în diferite locuri ale orașului. Pe aria urbei se mai află și 14 movile funerare, semn că și pe aici s-au perindat triburi nomade, venite din

țările asiatice în diferite perioade ale istoriei acestui meleag bogat și, de aceea, jinduit de toți. Cele 16 monede de argint bătute la Roma în anii 138–161 d.Hr. sunt o mărturie a vârstei foarte înaintate a localității⁵⁴.

Toate aceste descoperiri arheologice ne relatează cu prisosință nu numai despre urmele omului primitiv în spațiul carpato-danubian, dar și despre existența unei civilizații pe actualul teritoriu al orașului Bălți. Cercetările arheologilor confirmă cu certitudine că oamenii dintotdeauna au știut să-și aleagă cele mai potrivite locuri pentru așezare și întemeiau localități, care, cu timpul, căpătau și denumiri. Unele localități au dispărut din cauza războaielor cotropitoare și a calamităților devastatoare (cutremure de pământ, incendii etc.), care îi impuneau pe oameni să-și părăsească locul de trai și să emigreze în alte părți. Micile așezări populate compact deseori se contopeau, formând localități mai mari, după dimensiuni și numărul populației.

Încă din antichitate se știe că, pe parcursul epocilor, oamenii preferau, de obicei, să se stabilească cu traiul în apropierea surselor de apă – locuri optime pentru existență și supraviețuire. Rareori ei își permiteau să-și organizeze gospodăriile departe de râuri, lacuri, izvoare etc. Nu au făcut excepție nici străbunii noștri, care s-au așezat cu traiul pe malurile râului Răut, unde, cu timpul, a și apărut pe hartă localitatea Bălți, situată în regiunea de nord a actualei Republici Moldova, pe o coastă deluroasă din preajma confluenței râurilor Răut și Răuțel.

Răutul este cel mai mare afluent al Nistrului. Începe cu mici izvoare de prin hârtoapele din apropierea satului Rediu Mare din părțile Dondușenilor. În cursul său, Răutul traversează partea sudică a platoului moldovenesc, apoi stepa Bălților, în continuare adună apele de la 135 de afluenți mai mici, atât din dreapta lui (râulețele Cubolta, Căinari, Ca-

menca, Dobrușa ș.a.), cât și din stânga (Răuțel, Copăceanca, Ciuluc, Soloneț ș.a.), vărsându-se în Nistru, lângă satul Ustia, mai la vale de hidrocentrala din Dubăsari.

Pe timpuri, Răutul era lat, bogat în apă și își croia albia printr-o vale roditoare, cu multe pășuni, iar în porțiunile mai joase – acoperite cu stufărișuri și arbuști. Chiar și pe timpul copilăriei mele, de după al doilea război mondial, în unele locuri (lângă Slobozia-Bălți), Răutul avea o lățime de până la 10 metri, iar adâncimea, în unele locuri, depășea 2,5-3 metri (bulboana, în apropierea fabricii de zahăr). Încă din timpurile străvechi, oamenii își găseau adăpostirea pe ambele lui maluri. Actualmente, Răutul este un mic râuleț, mălit și cu puțină apă, din care și peștii au dispărut.

Pe cursul său, Răutul formează multe teritorii mlăștinoase, mai cu seamă în valea Răutului, unde se varsă afluenții Cubolta, Căinari și râulețul Dobrușa. Valea Răutului are o lungime de aproape 90 km și cuprinde circa 70 de localități. De la Bălți și până la satul Țiplești, valea e împânzită de lacuri mici și mlaștini acoperite cu stufării. Lângă satul Heciul Nou se află un lac mai mare, cu lungimea de 5 km și lățimea de 200-750 metri⁵⁵.

Din popor se știe că, pe timpuri, iazurile din ținutul Bălți erau bogate în pește, care se transporta în diferite localități, chiar și peste hotarele Țării Moldovei⁵⁶.

Despre stepa Bălților, bătrânii adesea vorbeau cu o nostalgie plăcută. Primăvara și vara se auzeau râcâit de păsări de apă, nechezat de cai prin imensele ierbării, miros puternic de iarbă de câmp, verde sau uscată; aerul era curat ca cristalul, ușor și sănătos. Exista o frumusețe nespusă pe lângă iazurile din câmpia virgină, care dădea liniște sufletului. La începutul secolului XIX se mai întâlneau cai sălbatici și cerbi, care umblau în herghelii mici pe lângă iazuri și bălți. Seara, pe malurile bălților veneau tot felul de vite la adăpat.

Umbrășuri poetice și luminișuri tainice îi adăposteau pe oamenii care veneau să pescuiască.

Tot din spusele oamenilor mi-a rămas în amintire că stepa și câmpiile cu pășune s-au păstrat aproape neatînse până în anii 1870–1880. Abia după desființarea iobăgiei și boieritului, țăranii au primit pământ și au început să cultive ogoarele. Oamenii erau puțini, ici-colo se întâlnea câte o căsuță, sătuc mic sau stână, așezate, de obicei, prin vâlcele închise, cu un izvoraș la suprafață. Ei își înjghebau o mică gospodărie cu grădină și vie.

În documentele vechi mai figurează informații despre pământurile arabile și imensele pășuni. În jurul orașului Bălți „hergheliile de cai, în toate anotimpurile, pasc în stepă”. La crescătorii de cai ale moșierilor Catargi creștea o rasă bună de cai, numită Basarabeană, obținută prin încrucișarea rasei ungare cu cea de pe Don. Acești cai aveau „un cap mare, erau uscățivi, cu gât subțire și drept, cu picioare subțiri și co-pite mici, dar puternice”⁵⁷.

Actualmente există mai multe opinii referitoare la etimologia și înființarea Bălțiului. Cea mai răspândită, dar nu și cea mai convingătoare, este că cuvântul *Bălți* provine de la cuvântul *baltă*, *bălți*. Este știut că pe traiectul Răutului în aceste locuri exista un lanț nesfârșit de băltoace și lacuri; din acest motiv târgul se numea la plural – *Bălțile*. Potrivit surse-lor documentare și scrierilor semnate de mulți istorici, prima atestare oficială a localității Bălți se consideră anul 1421, bazată mai mult pe o argumentare fabuloasă, asemănătoare cu o legendă, legată de principesa Mazovețki, care pe acele timpuri „chipurile deținea” această așezare (deci, de înțeles că până atunci localitatea exista!)⁵⁸.

Dacă luăm în considerare afirmațiile că ducesa Ringala Mazovețki, obținând dreptul de a valorifica „locurile pustii”, contribuind încă prin anul 1421 la construcția unei biserici

mici din lemn – hramul „Sfântul Nicolai”, reiese că pe aceste locuri exista deja o localitate, fără a se preciza denumirea ei.

Există și păreri diametral opuse celor menționate mai sus. Astfel, cunoscutul savant bălțean, Teo-Teodor Marșalcovschi, doctor în științe istorice, mulți ani a studiat minuțios această problemă, formulând următoarea concepție: „Anul 1421 și principesa Mazovețki nu au nimic comun cu istoria Bălțiului. Satul cu numele de Bălți pentru prima dată a fost atestat la 20 august 1588, așezat în locul revărsării pârâiașului Bălți în râulețul Cubolta. Prima amintire de Bălți în locul confluenței râulețului Răuțel cu Răutul s-a înregistrat la 4 octombrie 1620”. Totodată, T. Marșalcovschi nu susține părerea că denumirea actualului oraș Bălți ar proveni de la *baltă*, *bălți*, dar mult mai probabil și corect este că etimologia cuvântului este legată de denumirea acestui pârâiaș. Autorul prezintă argumente convingătoare în favoarea acestei ipoteze, bazată pe investigații științifice și factologice⁵⁹.

Colaboratorii Muzeului de Istorie și Etnografie din municipiul Bălți relatează: „Așezarea satului Bălți este întemeiată de Alexandru cel Bun (1400–1432) pe malul râului Bălți, lângă Putinești, județul Soroca. Însă domnitorul obligă populația să se strămute: o parte se așază cu traiul în Zăvideni (actualul sat Alexăndreni), iar alta – la confluența fluviilor Răut și Răuțel. Aceștia pun temelia viitorului municipiu Bălți. Se mai menționează că teritoriul dintre Răut și Răuțel a fost devastat de tătari. Una dintre cele mai mari incursiuni ale tătarilor sub conducerea hanului Menghi-Ghirei a distrus din temelie localitatea, iar o parte din locuitori au fost mânați în robie”⁶⁰.

Se spune că în 1765, după izgonirea tătarilor, domnul Moldovei Alexandru Ghica a împărțit moșia Bălților în două și a dăruit-o: o jumătate de moșie – Mănăstirii „Sf. Spiridon” din Iași, iar cealaltă jumătate – fraților Panaite, negustori. De

atunci, frații Panaite și copiii lor continuă construcția satului Bălți pe partea dreaptă a Răutului, iar Epitropia „Sf. Spiridon” – pe stânga Răutului, unde actualmente se află gara feroviară de nord și Slobozia Bălților⁶¹.

Se mai scrie că pe timpul „domniei pământene”, Bălțiul nu era comună urbană, nici măcar târgușor, ci un mic sătuleț „înnămolit în niște bălți”. O simplă împrejurare a făcut ca acest sat foarte rău așezat să fie transformat în oraș, capitală de județ.

Valea Răutului, în direcția gurii Cuboltei, gurii Căinarului și până la gura Camencei, era plină de sate, care au avut de îndurat multe cu prilejul scutăriei domnești, pe când spre apus, mai sus de Zavodina*, locul era pustiu.

Din acest motiv, Vodă Petru Șchiopul dă voie oamenilor să-și ia din loc pustiu cât or putea cuprinde. Se mai află că Zavodina a fost scutărie domnească, făcută și de Alexandru Vodă Lăpușneanu. Același divan arată că „toate acele 16 sate, cât timp a stat scutăria domnească (1553–1571), urma să fie mutate în alte locuri, dar după Alexandru Vodă locuitorii acestor sate s-au întors înapoi la vetrele lor”⁶².

Într-un uric de la Bogdan Alexandrovici Vodă, încă din 1570, se mai pomenește despre satul Zavodina. Se știe că acest sat de pe Răut, în pustiiul Bălților, se întărește jupânesei Ciorice a Danciului** postelnicu, și fata lui Toader Fierăe între alte sate pe Botna, pe Ciuluc, pe Dobrușa și Zavodina pe Răut. Totodată, nu este clar cum a pierdut jupâneasa Ciorice

---

* Satul Zavodina este arătat de autori în mod diferit: Zavideni, Zavedinile, Zavadine, Zăvădeni, Zăvodine. Se vorbește că această localitate „pierdută” actualmente ar fi satul Cotovca, dar mai mult probabil, cum ne dovedește V. Trofaiță (2002), este satul Alexăndreni.

** Danciul, fostul pârcălab de Orhei, pomenit în lista boierilor din divanul lui Ioan Vodă cel Cumplit din 1574 (7082), menționat de N. Iorga (doc. IV, 340), fiind pârcălab de Orhei, cunoștea localitățile de pe Răut, chemat a le hotărâni.

a Danciului postelnicu satul Zavodina. Se poate presupune că din cauza „vremilor turburi” ale domniei dintre 1570-1578.

Peste 20 de ani (20 august 1588), Petru Vodă Șchiopul întărește lui Andrei (Baluş), hatman și pârcălab al Sucevei, satul Zavodina, pe Răut, în ținutul Sorociei, pentru slujbele făcute domniei și țării „în timpul năvalei cazacilor”. Întrucât satul Zavodina era loc domnesc, Vodă Petru Șchiopul l-a mi-luit pe Andrei Hatmanul cu acest sat „în hotarele lui vechi”.

În recensământul din 18 iunie 1774, făcut de administrația militară rusă din ordinul generalului Rumeanțev, de asemenea este înregistrată o localitate cu denumirea Zavodina, care reprezenta un sat cu 129 de gospodari, dintre care numai 42 plăteau bir. Ceva mai târziu iarăși se amintește despre satul Zavodina – în actul de împărțeală a moșiilor și a târgurilor între clironomii răposatului boier Alexandru Panaite: „ ... b) Târgul Bălțile cu câmpul Biliceniei cu sat, Heciu cu două sate cu nume Heciu Vechi și Heciu Nou, și o parte din Zavodina cu iaz, și moară în apa Răutului; toate una lângă alta și pe cât să stăpânesc astăzi în ținutul Iașii, în oblastul Basarabiei”⁶³.

De la început, satul Slobozia se dezvoltă separat în stepa mlăștinoasă bălțeană. Locuitorii lui se ocupau cu pescuitul și agricultura – unica sursă de existență. Cu timpul, satul Slobozia s-a contopit cu localitatea Bălți, iar denumirea veche de Slobozia s-a păstrat până în zilele noastre.

Mai departe se arată pământurilor împărțite de Ghica Vodă lui Iordachi Logofăt și Ioniță Pilipovschie, în prezența a 15 martori, oameni bătrâni din satele megieșe. Hotarnicii află că în partea de răsărit și miazăzi moșia pustie a Bălților merge alături cu Zavodina. Principalele semne de hotar sunt: a) spre miazănoapte – stâlp de piatră într-o movilă din sus de gura Copăceancăi despre apus; spre răsărit asupra Răutului

deasupra Strâmbei... pe valea Flămânzei... ; b) spre răsărit – muchia dealului în jos... la deal de drumul Sorociei, peste Răut despre ținutul Iași...; c) spre miazăzi – podișul muchia dealului, hotarul lui Blici vătaf...; în continuare se arată dimensiunile (6450 stânjeni) sectorului de pământ unde este amplasat târgul Bălți⁶⁴.

Pe parcursul a mai multe secole, asupra satelor și orașelor Moldovei săvârșeau atacuri devastatoare hoardele tătare, „iar locuitorii nu numai că își pierdeau toate bunurile, ci și își salvau cu greu viața și libertatea, ascunzându-se în păduri și munți”⁶⁵. Una dintre cele mai tragice și mai pustitoare incursiuni ale tătarilor asupra așezării de pe Răut a avut loc la mijlocul secolului al XV-lea. Hoardele hanului Menghi-Ghirei au atacat pe timp de noapte, furișându-se pe ascuns. Dușmanul a lăsat în urma sa doar pământ pârjolit, iar pe locuitorii pașnici ai așezării i-au omorât sau i-au făcut sclavi. În letopisețele străvechi se întâlnesc descrieri sfâșietoare despre nenorociții oameni, care erau mânați, ca niște animale, în robie. Locuitorii rămași în viață s-au retras în păduri, cu bunurile și vitele pe care le mai aveau. Valea roditoare a Răutului a devenit pustie, iar asuprirea tătarilor a continuat până la 1765, când Grigore Ghica Vodă i-a alungat definitiv din aceste locuri, ale Bălților⁶⁶.

După cum s-a menționat, în preajma Bălțiului, ca și în alte localități ale Basarabiei, încă mai există niște ridicături, numite movile, unele situate solitar în mijlocul câmpiilor, iar altele – în grupări de până la zece. Chiar în apropierea orașului se observă una, numită în popor Movila tătarească. Potrivit unei legende vechi, în acest loc a fost îngropat fiul unui han tătarec, care s-ar fi înecat în râul Răut. Aceste movile ne mărturisesc despre năvălirile hoardelor străine pe plaiurile noastre.

Pe timpuri, de aceste movile se interesa mult E.R. von Štern, membru al Societății de Istorie și Antichități din Odessa, profesor al Universității din Novorossiisk. El a început primele săpături arheologice în regiunea orașului Bălți, al căror rezultate au fost expuse la Congresul al XII-lea al arheologilor din Rusia (1902). După cum se cunoaște, unele din obiectele găsite în timpul săpăturilor au fost luate și se păstrează într-un muzeu din orașul Odessa.

Mi s-a părut curios și episodul cu descrierea unui tunel subteran în centrul orașului, acoperit cu plăci din piatră. La intrarea în tunel a fost descoperită o placă cu o inscripție în limba turcă. Tunelul a fost acoperit, deoarece prezenta pericol pentru viața oamenilor. Se presupune că aici era o închisoare turcească. Pe aceeași stradă se afla una dintre cele mai vechi case din oraș, cunoscută sub numele de „Casa Turcului”. „...O scară cu trepte instabile de piatră coboară abrupt în adâncurile subteranei. Ecoul se răsfrânge din cele mai îndepărtate colțuri ale tunelului. Se creează impresia că aerul a încremenit în „temnița de piatră”, îngrozit de atrocitățile care se săvârșeau sub bolta întunecată.”⁶⁷

Versiunea conform căreia turcii ar fi construit în tunel o închisoare pentru ortodocși pare a fi întemeiată. Otomanii îi persecutau pe localnici pentru credința ortodoxă. Probabil, în subsolurile „Casei Turcului” erau supuși chinurilor credincioșii care refuzau să se convertească la religia musul-

mană. Nu se știe dacă s-au mai păstrat acele subsoluri și nici locul aflării lor pe teritoriul orașului.

În general, putem spune că orașul Bălți a avut aceeași soartă ca și orașele Hotin și Soroca, deoarece de câte ori aceste două cetăți moldovene erau ocupate de către străini, de atâtea ori Bălțiul era prădat și devastat.

În anul 1711, Petru cel Mare al Rusiei, fiind bătut de turci, a fost nevoit să lase în Bălți mari cantități de provizii, care erau destinate pentru armatele rusești, prădate de către tătari. Dacă Bălțiul era jefuit și ars, apoi cetățile Hotinului și Sorocii prezentau pentru ocupanții străini și importante fortificații strategice.

Despre cetatea Hotinului, Dimitrie Cantemir scrie următoarele: „Hotinul se numără între cele mai mari cetăți ale Moldovei. Aceasta era mai înainte întărită dinspre apus cu ziduri înalte și șanțuri adânci; iar dinspre răsărit natura însăși o întărește prin râpa cea repede a Nistrului și prin stâncile ei; dară în cel din urmă război ce avură Rușii și Turcii, aceștia, luând cetatea dată în 1712, dărâmară zidurile din partea de dincoace, iar de cealaltă parte atât o întăriră cu lucrări noi după datina de acum, lărgind-o mai mult de jumătate, încât astăzi e vrednic de a fi numită cea mai tare și frumoasă dintre cetățile Moldovei”⁶⁸. Se știe că orașul Bălți a făcut parte, un timp, din județul Hotin.

În secolul al XVIII-lea, Bălțiul a mai avut de suferit o perioadă de mare cumpănă – calamități naturale și sociale. Populația a avut de suportat îngrozitoare cutremure de pământ, inundații distrugătoare și epidemii de boli contagioase. În cronicile vechi găsim informații despre „o ciumă înspăimântătoare”, care bântuia prin localitățile regiunii. Sute și mii de locuitori au decedat de pe urma foametei și a bolilor care îi însoțeau.

Începutul secolului al XIX-lea a fost foarte tragic pentru principatele Moldova și Valahia. Nu trecuse mult timp, după ce fusese smulsă din trupul Moldovei partea ei de nord - Bucovina - și anexată la Imperiul Austro-Ungar (1775), că a început o nouă invazie. De data aceasta, de la est și nord-est, din Rusia, s-a abătut o mare primejdie pentru integritatea teritorială a Moldovei. Forțele reacționare ale Rusiei luptau pentru a cuceri noi teritorii și popoare, se străduiau să îndeplinească poruncile din testamentul lui Petru I, adică să cucerească Constantinopolul, strâmtorile Bosfor și Dardanele, Peninsula Balcanică, să stabilească pretutindeni dominația țarismului, să creeze așa-numita „a treia Romă”. Imperiul Otoman nu mai putea să ducă război cu Rusia, el încerca doar să-și apere ceea ce cucerise și să-și păstreze forțele. Sultanul l-a mazilit pe domnul Moldovei, Alexandru Moruzi, pentru că era de partea Rusiei și susținea politica expansionistă a acesteia. În locul lui, domn al Moldovei a fost numit Scarlat Vodă Calimachi, un om mai credincios turcilor. Aflând despre pregătirile Rusiei de război, Turcia a închis strâmtorile Bosfor și Dardanele pentru navele militare ruse. Profitând de această situație, Rusia și-a asumat rolul de forță de influență. Prin amenințări și promisiuni, țarismul își întârea prezența în Moldova, folosea cu iscusință nemulțumirea Moldovei față de jugul turcesc, încerca s-o atragă de partea sa, ca mai apoi s-o transforme în colonie. Pentru a avea un pretext de a începe războiul, guvernul rus a obținut de la unii boieri locali din Moldova o petiție către țar, în care își exprimau speranța că Moldova va fi eliberată de sub jugul otoman cu ajutorul Rusiei și că doresc să fie sub oblăduirea ei. Bietii boieri! Ei nu știau ce înseamnă jugul rusesc! Ba mai mult, se presupune că această petiție a fost alcătuită cu ajutorul consulului rus la Iași - V.F. Malinovski, care se considera „apărător” al populației Moldovei⁶⁹.

Pe timpuri, comuna Bălți era nemijlocit învecinată cu Slobozia-Bălți (la nord), cu satul Lizaveta (la est) și cu Pârlița (la vest). La sud, Bălțiul se mărginea cu teritoriul fabricii de ulei. Toate teritoriile nominalizate, în afară de satul Pârlița, ulterior au devenit părți componente ale orașului Bălți.

Altădată, când Bălțiul făcea parte din județul Iași, al Moldovei, aici se făcea mare comerț cu vite; acum, însă, acest comerț a slăbit mult. Bălțiul posedă azi o moară cu abur; o fabrică de tuburi pentru țigarete; o cărămidărie; o fabrică de lumânări de ceară; o fabrică de săpun și trei de apă gazoasă⁷⁰...

Există documente⁷¹ care ne informează că încă până la anul 1812, populația județului Bălți, în majoritate, era alcătuită din români, în afară de câteva sate cu coloniști ruși și ruteni. Locuitorii județului au păstrat limba curat românească, de multe ori folosind cuvinte și expresii foarte vechi, ce nu se vorbeau în alte ținuturi românești. Pe alocurea, în regiunea Bălțiului încă s-a menținut portul național, evident mult redus. Bărbații preferau să poarte cămașă albă din pânză de casă, pieptarul cămășii era înflorit cu cusuturi din ață neagră și roșie. Pantalonii însă erau făcuți din șeiac (lână de oaie), uneori largi (bernevici), iar alteori strâmți (meșini), sau ițari (din pânză de tort). În picioare, de obicei, se purta opinci.

Femeile erau mult mai îngrijite decât bărbații. Ele purtau cofte frumos lucrate de mână, deschise la gât, spre a se vedea stanii cămășii cusute la canava cu multe înflorituri. Fustele erau cu multe încrețituri. Pe cap se purta bariz, cașâncă sau șalincă. Femeile căsătorite nu aveau voie să umble cu capul descoperit.

Majoritatea caselor din această zonă se acopereau cu stuh, lucrat artistic foarte bine. Șindrila mai des se folosea în părțile codrului. Căruțele (iarna saniile) trase de cai frumoși

deveneau singura formă de transport pe lângă gospodăriile oamenilor la acele timpuri.

Dintotdeauna meleagurile Bălților se considerau bogate în pământuri foarte roditoare. Dealurile și coastele văilor erau acoperite cu un pământ negru (cernoziom) roditor, pe care tradițional se semănau cerealele, necesare locuitorilor și pentru dezvoltarea vităritului. Pe podgoriile din partea de miazăzi și răsărit, până și în zilele noastre, se cultivă viță de vie, se sădesc imense livezi cu pomi fructiferi.

Oieritul - îndeletnicire seculară a țăranilor bălțeni.

Creșterea și comercializarea cailor și oieritul deveniseră o îndeletnicire tradițională a țăranilor bălțeni. Fiecare locuitor neapărat avea în gospodăria lui măcar câteva oițe, laptele cărora se folosea pentru prepararea brânzei, iar pielicelele de mieluți și lâna prezentau o importantă sursă pentru confecționarea îmbrăcăminte, renumitelor lăicere ș.a.

De menționat că cele mai vechi sate din cuprinsul fostului județ Bălți sunt considerate: Ghiliceni, întemeiat în anul 1205 de către proprietarul Ghiliceanu; Boghenii Vechi, întemeiat în anul 1433 de răzeșul Boghiu; Flămânzeni (1558); Condrătești (1574). Celelalte sate au fost întemeiate mai târziu, în secolele XVII-XVIII.

Bibliografie

1. I. Hâncu. *Vestigii strămoșești*. Chișinău, 1990, p. 5.
2. Valeriu Dulgheru. *Să ne cunoaștem istoria* // „Literatura și Arta”, nr. 15, din 15 aprilie 2010, p.3.
3. A. Boldur. *Istoria Basarabiei*. București, 1992, p.33.
4. P. Constantinescu-Iași. *Basarabia arheologică și artistică*. Chișinău, 1932, p. 7-12.
5. C. Dumitriu. *Câteva obiecte preistorice găsite în Basarabia* // Arhivele Basarabiei, nr. 4, 1933, p. 292.
6. Petre P. Moldovan. *Moldovenii în istorie*. Chișinău, 1993, p.8.
7. N. Bălcescu. *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor* // Magazin istoric pentru Dacia. Vol. II, 1845. În: P. Moldovan. *Moldovenii în istorie*. Chișinău, 1993, p.18.
8. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.8.
9. Nicolae Dabija. *Geții și dacii* // „Moldova Socialistă” din 10.06.1990.
10. I.V. Pârvan. *Getica. O protoistorie a Daciei*. Mem. Sect. Inst. Acad. Române, Seria 3, vol. III, p.6-8; A.D. Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol.I. București, 1925, p. 45-46; N.M. Moroșan. *Noi contribuții preistorice asupra Basarabiei de Nord*. Mem. Sect. Șt. ale Academiei Române, t. VI (1929), p.1-17.
11. *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*. Vol. II, București, 1996, p.184.
12. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.8-9.
13. Gh. N. Cârțu. *Pe margini de istorie națională* // Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți, 1933, anul VI, nr. 11, p.347-349.
14. Florin Constantiniu. *O istorie sinceră a poporului român*. București, 1997, p.33-36.
15. I. Hâncu. *Cetăți antice și medievale timpurii din Republica Moldova*. Chișinău, 1993, p. 138-140.
16. Z. Arbore. *Basarabia în secolul XIX* (text îngrijit de Ion și Tatiana Varta). Chișinău, 2001, p.14.

17. I. Hâncu. *Cine sânt strămoșii moldovenilor?* Chișinău, 1990, p. 28-29.
18. Иоан Скурту, Думитру Алмаш, Арманд Гошу и др. *История Бессарабии (от истоков до 1998 года)*. Кишинэу, 2001, p. 18.
19. D. Gh. Teodor. *Teritoriul est-carpatic în veacurile V–XI e.n.* Iași, 1978, p. 120.
20. Florin Constantiniu. *O istorie sinceră a poporului român*. București, 1997, p. 49.
21. Z. Arbore. *Basarabia în secolul XIX* (text îngrijit de Ion și Tatiana Varta). Chișinău, 2001, p. 15.
22. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.22.
23. Idem, p. 27-52.
24. Idem, p. 24.
25. A.V. Boldur. *Contribuții la studiul istoriei românilor. Istoria Basarabiei (1812–1918)*. Chișinău, 1937, p. 420; Ioan Bogdan. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. București, 1935, vol. II; N. Iorga. *Istoria românilor*. București, 1937, vol. III-IV; M. Kogălniceanu. *Cronicile României*. București, 1872–1874, vol. I-III ș.a.
26. S. Cornea. *Organizarea administrativă a Basarabiei (1812–1917)*. Cahul, 2003, p. 17.
27. G. Gonța. *Regimul dominației osmane în Țara Moldovei // „Cugetul”, 1991, nr. 3, p. 11.*
28. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p. 68.
29. I. Chirtagă. *Populația din sud-estul interfluviului Nistru-Prut sub dominația otomană (1484–1595) // „Revista de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 4, p. 19.*
30. Ioan C. Filitti. *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*. București, 1935, p. 8.
31. A. Roman. *Jaloanele principale ale administrației publice în Moldova // „Administrare publică”, 1996, nr.2, p. 22-23.*
32. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 2004, vol. V, p. 4-5.

33. Z. Arbore. *Basarabia în secolul XIX* (text îngrijit de Ion și Tatiana Varta). Chișinău, 2001, p. 21-22.
34. Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău, Ed. „Școala sovietică”, 1957, p. 29-53.
35. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 2004, vol. V, p. 4.
36. Acte și documente relative la istoria renașterii României, vol.1, București, 1900, p. 419.
37. Idem, p. 429, 459, 463.
38. A. Vandal. *Napoleon et Alexandre 1-er*. Paris, 1891, p. 13.
39. *Russkii Arhiv* (1875, nr. 1-4). În: *Studii despre familiile maloruse (ucrainene)*. Materiale pentru studierea istoriei societății din sec. XVII și XVIII, adunate de A. M. Lazarevski.
40. Gheorghe Bezviconi. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, Ed. „Universitas”, 1992, p. 23-24.
41. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 2004, vol. V, p. 5-6.
42. Л. Берг. *Бессарабия. Страна, люди, хозяйство*. 1918, p. 64.
43. А. Нарочацкий, Н. Казаков. *К истории восточного вопроса* // „Новая и новейшая история”, 1969, nr. 6, p. 61.
44. Demir Dragnev, Ion Varta. *Istoria românilor. Epoca modernă*. Chișinău, 2000, p. 15-16.
45. I. Popescu. *Basarabia. Studiu istoric, politic, etnografic*. București, 1932, p. 92-93.
46. M. Bruhis. *Rusia, România și Basarabia (1812-1918-1924-1940)*. Chișinău, 1992, p. 112; N. Daniloaie. *Formation de L'Etat national roumain*. București, Ed. „Meridiane”, 1965, p. 14.
47. E. Russev. *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*. Chișinău, 1974, vol. 4, p. 347.
48. M. Bruhis. *Rusia, România și Basarabia (1812-1918-1924-1940)*. Chișinău, 1992, p. 112; N. Daniloaie. *Formation de L'Etat national roumain*. București, Ed. „Meridiane”, 1965, p. 113, 125.

49. Gheorghe Bezviconi. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, Ed. „Universitas”, 1992, p.19-20.
50. E. Russev. *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*. Chișinău, 1974, vol. 4, p. 364.
51. Gheorghe Baciuc. *O viață de zbucium*. Chișinău, 2009, p. 307-308.
52. E. Russev. *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*. Chișinău, 1974, vol. 4, p. 330-331.
53. „Literatura și Arta”, nr. 17 din aprilie 1994; nr. 26 din iunie 1994; nr. 13 din martie 1995; Romulus Cioflec. *Pe urmele Basarabiei...* (note și impresii din revoluția rusească). Chișinău, Ed. „Universitas”, 1992, p. 277-284.
54. Vladimir Nicu. *Localitățile Republicii Moldova. Bălți*. Chișinău, 1999, p. 367.
55. Z. Arbore. *Dicționarul geografic al Basarabiei* (îngrijit de Iurie Colesnic). Chișinău, 2001, p. 171-172.
56. D. Iov. *Un oraș basarabean: Bălți // „Viața Basarabiei”*, 1933, nr. 12, p. 47-52.
57. T. Porucic. *Bălțile câmpiile vara // „Viața Basarabiei”*, 1933, nr. 12, p. 55-58.
58. Revista geografică română. București, 1939; Documente privind istoria României, veacul XII. A. Moldova, vol. III, București, 1951; Gh. Ghibănescu. Extras din „Ispisoace și Zapise”, VI, partea a 2-a, Iași, Institutul de Arte Grafice „H. Goider”, 1931, p. 1-2.
59. Тео-Теодор Маршалковский. *О первом упоминании Бэлць*. 2008, p. 8.
60. Vitralii istorice (studii și cercetări). Alcătuitori Ludmila Dobrogeanu și Marina Mihalevschi. Muzeul de Istorie și Etnografie din or. Bălți, 2008, p.11-12 (manuscris).
61. Z. Arbore. *Basarabia în secolul XIX* (text îngrijit de Ion și Tatiana Varta). Chișinău, 2001, p. 259.
62. Gh. Ghibănescu. *Slobozia Bălților*. Schiță istorică (extras din „Ispisoace și Zapise”), VI, partea a 2-a. Iași, Institutul de Arte Grafice „H. Goider”, 1931, p. 12-13.

63. Idem, p. 17-20.
64. Естественное описание Бессарабской области, 1862.
65. Gh. Ghibănescu. *Slobozia Bălților*. Schiță istorică (extras din „Ispisoace și Zapise”), VI, partea a 2-a. Iași, Institutul de Arte Grafice „H. Goider”, 1931, p. 12.
66. L. Beron, L. Rozentuler. *Bălțiul în trecut și în prezent*. În: Almanahul orașului și județului Bălți, 1933, întocmit de A. Zigherman și Ef. Hașchelevici, p.18.
67. Idem, p. 17-18.
68. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.146.
69. Anton Moraru. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău, 1995, p. 6-7.
70. Th. Holban. *Monografia județului Bălți // „Viața Basarabiei”*, 1943, nr. 3-4, p. 89-124.
71. Almanahul orașului și județului Bălți, 1933, întocmit de A. Zigherman și Ef. Hașchelevici, p.7.

II

LOCALITATEA BĂLȚI PE TIMPUL IMPERIULUI RUS

*Iubiți Basarabia, dragii mei, iubiți
poporul ei cu sufletul deschis adevărului
și dreptății, iubiți trecutul ei bogat în
monumente istorice, mai ales cele
bisericești, tradițiile și obiceiurile lui
strămoșești – și nu vă veți înșela. Iubiți-
o, cunoașteți-o, înălțați-o – acesta este
testamentu-mi adresat vouă...*

Alexe Mateevici

Scopul și modul de anexare a Basarabiei la Rusia

Atitudinea regimului țarist față de plaiul nostru moldav este descrisă foarte expresiv de marele patriot, medic și scriitor Petre Cazacu, care menționa: „Bunul și ortodoxul nostru vecin de la răsărit, care să ne scape – zice el – neamul de credință, de stăpânirea păgânilor turci, de la 1711 până la 1812 ne-a bântuit și sărăcit Țara Moldovei, luând cu sila și biruiri, și dări, și merinde, și vite, și care, călcând semănături, tăind codri, batjocorind și schingiuind oameni. Și noi, de voie sau de nevoie, am crezut în vorbele ieșite din gura lui, și nu în faptele pe care le făcea din inima lui. N-am văzut cum fiii și frații lui, de același sânge și credință cu el – lipoveni și ruteni – fugeau la turci și întemeiau sate în bălțile și stufăriile din gurile Dunării. Știau lipovenii și rutenii că crucea,

crediința și neamul mai bine se păstrează, trăiesc și strălucesc sub razele semilunii, decât sub oblăduirea milostivă a celor care se cred moștenitorii Bizanțului. În sfârșit, la 1812, în mai, 16, bunul și ortodoxul nostru vecin de la răsărit și-a văzut împlinit o parte din visul inimii. Jumătate din Moldova, pământul dintre Prut, Nistru și Dunăre, a fost rășluită: 240 000 moldoveni au intrat sub oblăduirea Rusiei”¹.

Ocupația principatelor românești de către armatele ruse în anii de după 1806 s-a terminat cu Pacea de la București din 16 mai 1812. Două încercări anterioare (la 1806 și 1809) de a se încheia pace între Rusia și Turcia n-au reușit, fiindcă rușii vroiau să captureze nici mai mult, nici mai puțin decât întreaga Moldovă și Muntenia, până la Dunăre ².

Se cunoaște că încă Mavrocordat, la 1808, îi raporta în scris (în limba franceză) comandantului armatei rusești următoarele: „Toți locuitorii, dar mai cu seamă acei care trăiesc pe lângă drumul mare, neconținut se plâng de puterea necuvenită din partea militarilor ruși. În localitățile mai îndepărtate de orașul Iași militarii de asemenea se poartă cu locuitorii în cel mai nepermis mod...” Și totuși, până la 1812 populația românească din Basarabia mai avea oarecare speranță că odată și odată rușii vor părăsi țara, că ocupația rusească va fi vremelnică³. Și mare a fost durerea poporului român, când s-a răspândit vestea că, prin Tratatul de la București, Basarabia a rămas rușilor.

Se știe că moldoveanul dintotdeauna râvnea spre libertate. Drept mărturie sunt și cântecele de protest, de ură, blestemele. Nu e greu să-ți imaginezi cât de greu și insuportabil era jugul țarist, dacă moldoveanul – fire blajină și cu mare credință în Dumnezeu – îi prefera pe păgâni (turci), numai nu pe moscali⁴.

Protestul țărănimii avea să se exprime și prin fuga basarabenilor, aproape în masă, în dreapta Prutului. Ei

cunoșteau modul în care fuseseră tratați de către armata și administrația rusă în timpul ocupației militare a Moldovei. Încercându-și bunurile în căruțe și trecând Prutul, ei căutau să scape de teama de a nu fi robiți asemeni „mujicilor” (țăranilor) ruși, tratați asemenea animalelor. Numai în 1812 și 1815, peste 5000 de familii de români au trecut din Basarabia, peste Prut, în Moldova⁵.

Nu întâmplător printre locuitorii basarabeni din preajma Prutului se răspândise un cântec popular plin de disperare:

*Prutul ista ni disparti,
Prutul ista n-ari moarti?
Dar ne-om pune noi cândva
Și cu gura l-om săca!*

Stilul cotropitor al Imperiului Rus se observă foarte bine din manifestul lui Alexandru I, din 5 august 1812, emis cu prilejul încheierii păcii dintre Rusia și Imperiul Otoman, în care se arată: „Această pace, dăruită nouă de Dumnezeu (!), a adus Imperiului Rus câștiguri însemnate, încorporând în hotarul său un teritoriu roditor și cu populație numeroasă, a cărui limită e de la Ackerman până la gura râului Prut, ce curge la o depărtare de 9 verste de la Iași, și de la gura acestui râu până la granița cu Austria, iar de aici de-a lungul Nistrului, pe o distanță de aproape o mie de verste, cuprinzând renumitele cetăți Hotin, Bender, Chilia, Ismail, Ackerman și multe alte orașe negustorești. Asemenea câștiguri mari, dăruite Patriei de această pace îmbucurătoare, aduc inimii noastre o nespusă plăcere!”⁶.

Referitor la conținutul adresării țarului rus în privința Basarabiei, Nicolae Iorga concretizează: „Prin tratatul de la 28 mai 1812 turcii cedau, fără să cunoască măcar limitele exacte ale teritoriului care nu le aparținea lor și care făcea

parte dintr-o țară străină, a cărui integritate teritorială se angajaseră s-o respecte”⁷.

După cuvintele relatate falnic de atotputernicul țar rus și comentate corect de către Nicolae Iorga, este foarte binevenită opinia lui N. Borețki-Bergfeld: „Pierzând în 1812 o regiune atât de vastă, românii au înțeles că pentru ei împăratul rus este nu *eliberator*, ci *dușman*”⁸.

În același context, V. Ciubuc face trimitere la Friedrich Engels, care remarca: „Turcia trădată de Franța a încheiat în 1812 Tratatul de pace de la București, jertfind rușilor Basarabia. Clica diplomatică rusă nu ținuse cont de nimic. Ea răpise o jumătate din Moldova, teritoriul ei dintre Nistru și Prut, dezmembrând încă o dată arealul poporului, afectând integritatea teritorială a Moldovei, care cu 100 de ani în urmă era recunoscută de țarul Rusiei Petru cel Mare ca țară suverană”. Același autor face altă trimitere, la Karl Marx, care notase: „În timpul ultimei lor ocupații în principatele românești, rușii s-au arătat așa cum sunt: jaful și ocuparea Basarabiei au spulberat iluziile românilor moldoveni și valahi, care mai aveau credibilitatea naivă că Rusia imperială intenționează să elibereze cu adevărat Moldova și Valahia”⁹.

Reiese că motivele expansiunii ruse în principatele românești, conform Tratatului de Pace de la București, aveau un *character cotropitor* și în mare măsură ascuns. În primul rând, *expansiunea* teritorială era direcția generală a politicii externe a Imperiului Rus; în al doilea rând, anexarea principatelor ar fi asigurat imperiului controlul asupra bazinului dunărean; în al treilea rând, teritoriile cotropite trebuiau să demonstreze țărilor din Balcani avantajele guvernării rusești, contribuind astfel la creșterea prestigiului internațional al imperiului; în al patrulea rând, înainte de 1812, țărani ruși obișnuiau să fugă în principatele românești

pentru a scăpa de șerbie și, în sfârșit, anexarea ar fi garantat cu siguranță deținerea portului Odessa¹⁰.

Principalul scop politic al administrației provizorii basarabene, impus de oficialitățile rusești, era de a convinge populația creștină, aflată sub dominația otomană, de „avantajele” stăpânirii pravoslavnice rusești, iar simpatia popoarelor vecine trebuind să faciliteze expansiunea Imperiului Rus în Balcani. Sistemul administrativ în regiune, conceput pentru un timp limitat și care era o copie rusificată a modelului administrativ moldovenesc, s-a dovedit a fi inoperant¹¹.

Introducerea administrației civile rusești în principate, la prima etapă după anexarea Basarabiei, a avut drept scop asigurarea aprovizionării trupelor militare fără complicații și pregătirea condițiilor pentru anexarea definitivă a tuturor principatelor. Autoritățile de la Petersburg, preconizând să anexeze principatele române, erau preocupate și de problema elaborării unei variante profitabile de administrare a acestor teritorii¹². La Petersburg, în februarie 1812, chiar a fost creat și un comitet special, pentru elaborarea unui regulament de administrare a noilor provincii¹³. Gavriil Bănulescu-Bodoni, în demersul său către M.M. Speranski din 8 februarie 1812, a propus crearea unei comisii pe lângă guvernator, alcătuită din reprezentanții nobilimii locale, abilitată să exercite funcții administrative. Se insista și asupra separării autorităților civile de cele militare¹⁴.

Potrivit Tratatului de Pace de la București, Basarabia de facto a trecut în proprietatea Rusiei. N. Troițki scria: „Rusia s-a ales cu acest câștig teritorial dând dovadă de cea mai mare agresivitate. Țarismul niciodată, nici mai înainte, nici mai târziu, nu a fost atât de războinic ca în anii 1805–1812”¹⁵. Această poziție a fost combătută în repetate rânduri, fără argumente serioase, de către istoricii sovietici. Astfel de

declarații – arhicunoscute, lipsite de orice logică plauzibilă – nu se considerau serioase. La Conferința (româno-sovietică) de la Viena (1924), delegația sovietică afirma: „Noi nu ne bazăm deloc pe drepturile istorice și nu considerăm deci ca hotărâtor unul sau altul dintre argumentele propuse în problema basarabeană”¹⁶. În realitate, considerându-se moștenitoare a teritoriului deținut de monarhia rusă, Uniunea Sovietică revendica Basarabia și în baza dreptului istoric, însă a celui care fusese exprimat în perioada țaristă¹⁷. Nu era decât un drept arogant de cuceritor, constând în afirmațiile: „Sângele vărsat din abundență de ostașii ruși pe pământul Basarabiei de-a lungul veacurilor le acordă împăratului rus și poporului rus nu numai dreptul istoric, dar și cel moral de a considera Basarabia parte integrantă a Imperiului Rus”¹⁸. Pentru ei nu conta sângele băștinașilor cotropiți și schingiuiți, care nu au dorit asuprire străină.

De menționat că, fiind vasală a Porții Otomane, Moldova nu și-a pierdut calitatea de stat suveran, menținându-și statalitatea națională, sistemele politic, economic, juridic, administrativ, fiscal și religia¹⁹. În același timp, Imperiul Rus, fără nici un drept istoric, etnic sau politic, a „sfâșiat” jumătate din teritoriul Moldovei²⁰. La cele spuse putem adăuga cuvintele lui Nicolae Titulescu: „Complicitatea Rusiei la valoarea unui contract de drept internațional nu poate crea dreptul, iar prin iscălitura Tratatului de la București nu și-au respectat obligațiile față de Moldova nici puterea „suzerană”, nici cea „protectoare”²¹.

Turcii sunt mai credincioși ca creștinii – așa a rostit Ștefan cel Mare „cu limbă de moarte” lui Bogdan, moștenitorul scaunului domnesc. Aceste cuvinte au servit drept testament pentru urmașii săi. Și atunci când Bogdan n-a mai putut menține independența țării, a închinat-o turcilor. Mai mult de 300 de ani s-a aflat Țara Moldovei sub jugul otoman, dar

cu fiecare secol ce trecea el devenea tot mai aspru și insuportabil²²...

Referitor la acea perioadă, Ion Pelivan menționa: „Turcul ne prăda, dar nu-și băga cizmele murdare în sufletul nostru. Turcul ne dădea voie să ne rugăm lui Dumnezeu în limba noastră, de care el nu se atingea. Turcul ne-a lăsat școala în forma în care am moștenit-o de la bunici, cu predarea în limba natală. El nu ne forța să învățăm turcește”²³.

Imediat după anexarea Basarabiei, regimul țarist a lichidat ultimele resturi ale autonomiei, ale orânduirii de stat a băștinașilor. Totodată, a luat măsuri urgente pentru modificarea radicală a structurii populației din ținut. E de ajuns să amintim faptul că aproximativ în primul deceniu după 1812, populația Basarabiei a crescut mai bine de două ori (devenind peste 580 mii de locuitori), în primul rând, pe seama sporului mecanic, adică, a migrației populației din alte zone ale imperiului.

Istoriografia țaristă, iar apoi și cea sovietică au elaborat și au argumentat concepția unei „misiuni eliberatoare” a Rusiei în Europa de Sud-Est. Țarismul folosea apartenența Rusiei la confesiunea ortodoxă pentru a prezenta războaiele sale de cotropire în Europa de Sud-Est drept o „misiune de eliberare” a popoarelor creștine de sub jugul musulmanilor. În realitate, Poarta ducea o politică tolerantă față de religia creștină în Peninsula Balcanică și de neamestec în chestiunile bisericesti în principatele române. Guvernul țarist a depus mari eforturi pentru a-și crea o bază socială în principate, *promițând privilegii* boierilor și clerului. Drept urmare, majoritatea acestora devin susținători ai politicii Rusiei. Pe de altă parte, ei nu aveau o altă alternativă dominației otomane.

Este bine cunoscut faptul că din teritoriul moldovenesc dintre Nistru și Prut, în baza Tratatului de Pace de la

București, Rusiei i-a fost cedată o suprafață ce cuprindea ținuturile Greceni, Codru, Orhei, Hotărniceni, Iași, Soroca și localitățile turcești de la Hotin, Bender, Ackerman, Chilia, Ismail, Reni și „tătărlăcul” din Bugeac. Acest teritoriu cuprindea o suprafață de 45 630 km². Deci, suprafața ocupată de ruși era cu 7 400 km² mai mare decât cea rămasă sub oblăduirea domnitorului Moldovei. În regiunea ce se întindea între Prut și Nistru, cu „picioarele” muiate în Marea Neagră și cu „fruntea” umbrită de codrii Bucovinei, după cum o

înfățișează Hajdeu, se găseau atunci 5 cetăți, 17 târguri și 685 de sate cu o populație de 482 632 de suflete.

Rușii au numit noua provincie *Bessarabskaia oblasti*, păstrând în mod provizoriu vechea împărțire - 12 ținuturi. Până și vechea stemă a Moldovei - capul de bour cu stelele între coarne - a fost păstrată. Țarul așază în fruntea administrației civile a noii provincii pe **Scarlat Sturza** (23 iulie 1812 - 17 iunie 1813), care își vânduse de mult moșiile din Moldova și se mutase cu totul dincolo de Nistru, pentru a intra în armata rusească, în care obținuse rangul de general de brigadă. Totodată, noul guvernator civil al Basarabiei se afla sub ordinile și supravegherea guvernatorului general militar.

Inițial, el își avea reședința la Tighina și mai apoi la Chișinău, care în 1818 devine capitala Basarabiei rusești. După 1812, organizarea administrativă a Basarabiei prevedea un statut prin care se recunoștea o anumită autonomie în guvernare, folosirea limbii naționale, inclusiv în școală și

biserică, a tradițiilor naționale și locale. Statutul mai prevedea necesitatea înființării de legi pentru ocrotirea țăranilor, fondarea societăților obștești pentru arendarea moșiilor boierești, dezvoltarea cooperăției etc.²⁴.

Divizarea administrativ-teritorială, care a existat în Țara Moldovei, în ținuturi (instituții feudale din țările române), se mai păstra în teritoriul dintre Prut și Nistru și în anul anexării lui la Imperiul Rus. Unii sunt de părerea că la acel timp în Basarabia existau 12 ținuturi, 17 orașe, 683 de sate și 41160 familii de locuitori²⁵. Alexis Nacco, dimpotrivă, susținea că provincia la acel timp era împărțită în 9 ținuturi: Orhei sau Chișinău, Hotin, Soroca, Iași sau Fălești, Hotărniceni, Codru, Greceni, Bender și Tomarova sau Ismail²⁶. Th. Holban ne asigură că Rusia a rupt din trupul Moldovei 8 ținuturi: Orhei sau Lăpușna, Soroca, Hotărniceni, Codru, Greceni, o parte din ținutul Iași, Hotin și Bugeac²⁷.

Chiar din primii ani după ocupație se presupunea că Basarabia va beneficia de un larg regim de autonomie în mai multe activități, la o administrație bilingvă (româno-moldovenească și rusă), cu păstrarea legislației locale. Dar, chiar de la bun început s-a observat că lucrurile nu corespund stipulărilor prevăzute între părți.

Astfel, în expozeul asupra activității sale în calitate de guvernator civil, adresat împăratului rus la 19 mai 1813, Scarlat Sturza a relatat că, intrând la 2 octombrie 1812 în exercițiul funcțiunii, întâi de toate a înlocuit ispravnicii ținuturilor provinciei, desemnați de către Divanul Moldovei (din 12.X.1812), cu boieri locali: câte doi ispravnici în ținuturile Soroca, Hotin, Iași, Orhei și Bender și câte unul în ținuturile Hotărniceni, Greceni, Codru și Reni sau Ismail. Bălțiul la acea perioadă făcea parte din ținutul Hotin²⁸.

Caracterul provizoriu al sistemului administrativ implementat în Basarabia a declanșat polemici referitoare la

administrarea ulterioară a regiunii. Acest sistem a fost calificat atât de nobilimea locală, cât și de funcționăria rusă ca o etapă tranzitorie spre un sistem de administrare mai desăvârșit. Deosebirea constă în faptul că fiecare dintre părți interpreta lucrurile în felul său. Autoritățile rusești insistau asupra lichidării particularităților locale și a uniformizării administrației din Basarabia cu cea din guberniile rusești. Nobilimea locală opta pentru menținerea structurilor și instanțelor administrative constituite pe principiile administrative locale și pentru folosirea legilor moldovenești și a limbii române în toate domeniile de activitate²⁹.

În anul 1816, Bălțile erau locuite de 262 gospodari, 14 văduve și 36 de „burlaci”; aici activau 3 preoți, 1 diacon și 3 dascăli. Numărul prăvăliilor era de 42³⁰.

Se spune că la 19 aprilie 1818, împăratul Rusiei, Alexandru I, venind de la Hotin spre Chișinău, a fost nevoit să poposească la Bălți. Aici îi veni știre de la Petersburg că soția fratelui său, Nikolai Pavlovici, a născut un fiu, pe Alexandru II, viitorul țar și eliberator al țăranilor. De bucurie, țarul a emis un ucaz, prin care ridică satul Bălțile la rangul de oraș și centru județean. Tot atunci, orașului Bălți i s-au fixat 10 iarmaroace pe an pentru comerțul mare cu vite (cai), întrucât până la 1812 el era mare târg de cai și făcea parte din județul Iași. Din motivul acestei îndeletniciri, în 1826, prin ucazul împăratului, județului Bălți i se atribuie stema cu un cap de cal³¹.

Statutul special pentru Basarabia, din 1818, deja prevedea primele limitări oficiale ale autonomiei locale, care a fost pe deplin abolită în 1828. Legea promulgată în acel an a inclus Basarabia în gubernia Novorossiisk, desființând astfel funcția de guvernator, și a făcut din limba rusă unica limbă de stat în administrare, precum și în justiție, dar, întrucât

locuitorii români nu cunoșteau rusa, s-a admis, în „caz de necesitate”, și traducerea în română, folosită în redactarea cererilor. În 1836 s-a stabilit o perioadă de tranziție de 7 ani, în cursul căreia limba „moldovenească” mai putea fi utilizată, urmând ca după acest termen să fie întrebuițată în toate actele numai limba rusă³². În 1873, Basarabia iarăși este transformată în gubernie a Imperiului Rus³³.

Organizarea structural-teritorială a județului Bălți. Zemstva

La începutul sec. XIX, teritoriul dintre Prut și Nistru era împărțit în ținuturi, iar fiecare ținut se împărțea în ocoale. Satul Bălțile făcea parte din ocolul de peste Răut, împreună cu satele Biliceni, Heciul Nou, Heciul Vechi, Țăplești, Prajila ș.a. (în total 20 sate). Slobozia-Bălți făcea parte din ocolul Răutului, împreună cu alte 29 de sate (Cubolta, Hăsnășenii de Sus și de Jos, Putinești, Sângerei, Florești, Mărculești ș.a.). Această distribuție teritorială s-a păstrat, un timp oarecare, și după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus.

În 1818, prin dispoziția țarului, Basarabiei i se atribuie statut de regiune (*oblasti*), obținând o autonomie administrativă formală, fiind împărțită deja în 6 județe: Ackerman, Ismail, Bender, Orhei cu capitala în Chișinău, Hotin și Iași cu capitala în orașul Bălți. Această structură organizatorică a regiunii a existat timp de 7 ani – până la moartea țarului Alexandru I (1825)³⁴.

Din anul 1818, când târgului Bălți i se atribuie statut de oraș și centru județean, începe o dezvoltare intensivă a mai multor forme de activități. Orașul a căpătat dreptul la vizite alese – în 1856, vizita împărătesei Maria Alexandrovna, atrasă de faima marilor proprietari moldoveni. În cinstea ei, în centrul urbei s-a deschis o mică grădina publică, care, în linii generale, s-a păstrat până în zilele noastre.

La începutul anului 1818, județul Bălți avea următoarea structură:

Denumirea plasei (voloste)	Numărul de sate subordonate	Denumirea unor sate
Slobozia-Bălți	23	Aluniș, Biliceni, Cubolta, Singureni, Strâmba, Pelinia, Recea, Rădoaia, Heciul Vechi ș.a.
Zăbriceni	31	Brătușeni, Văratîc, Horodiște, Costești, Cupcini, Hincăuți, Șerbaci ș.a.
Copăceanca	26	Baraboi, Mihăileni, Parcova, Moșeni, Râșcani, Răcăria, Nicoreni, Ochiul Alb ș.a.
Balatina	34	Brănești, Cuhurești, Cubani, Călinești, Petrușeni, Dușmani, Hâjdieni, Viișoara ș.a.
Glodeni	21	Sturzeni, Iabloana, Balan, Danu, Zăicani, Pârjota, Hiliuți ș.a.
Fălești	22	Alexăndreni, Albineț, Ustia, Obreja Veche, Socii Vechi, Pânzăreni ș.a.
Sculeni	35	Horești, Unțeni, Brănești, Izvoare, Chirileni, Copăceni, Scumpia, Florești ș.a.
Ungheni	43	Berești, Pârlița, Rădeni, Todirești, Unțești, Moreni, Florițoia ș.a.
Cornești	33	Mircești, Cornești, Bahmut, Negureni, Măgurele, Ișcălău, Bumbăta, Leordoia ș.a.
Chișcăreni	23	Năpădeni, Cosești, Glinjeni, Sângerei, Coșcodeni, Lipovanca, Zgârdești ș.a.

În momentul anexării la Rusia, situația generală a Basarabiei era deplorabilă, deoarece regiunea era distrusă de permanente agresiuni și războaie din partea țărilor mari.

Case de locuit în proces de construcție.

Gospodărie țărănească.

Șatră de romi.

Oamenii, fără nici o siguranță în ziua de mâine, erau impuși să-și părăsească gospodăriile și să se refugieze în munți și păduri. Chiar și actele rusești dovedesc că ocupația țaristă a fost o adevărată calamitate socială pentru populația românească. Locuitorii ei fugeau neconținut din Basarabia. După cum confirma și cunoscutul general rus Kiseliiov, băștinașii „preferau ocârmuirea turcească grea decât a celei a noastre, rusești”. După cum menționează și Ștefan Ciobanu: „E de ajuns să răsfoiești dosarul „Despre diferite ofense și asupriri din partea militarilor ruși, cauzate locuitorilor Moldovei și Valahiei”, care s-a păstrat în Arhiva senatorilor din Chișinău (nr. 31), ca să capeți o idee despre purtările rușilor în țările ocupate”³⁵.

Orașul Bălți pe timpul țarismului rus (începutul sec. XX).

Leon Casso menționa: „Basarabia chiar de la bun început (1812) fusese transformată de către armatele ruse în stepă goală și popoarele aici locuitoare nu vor mai stăruii pentru interesele rusești... Ciciagov, călătorind prin Moldova și Valahia în primăvara anului 1812, se miră de „numărul mare de case părăsite și sate distruse de noi (rușii) la începutul războiului”, care nu se mai refăceau. În aprilie

1812, Alexandru I i-a dat lui Ciciagov plângerea comună a locuitorilor Moldovei și Valahiei împotriva armatei lui Kutuzov, spunându-i: „Nu pot să permit mai departe asemenea grozăvii”³⁷.

Băștinașii erau supuși numai lucrului fizic și se comportau cu ei mai rău decât cu animalele. În aceste împrejurări, ei își lăsau casele și gospodăriile emigrând peste Prut, fugind de „eliberatorii ortodocși” cât mai departe. La sfârșitul anului 1812, basarabienii emigrau în masă în Moldova de peste Prut, preferând suveranitatea turcească. Regimul țarist își dădea bine seama că această situație „este foarte păgubitoare pentru prestigiul autorității rusești”, dar care nu i-a dat o perioadă de tranziție poporului moldovean să se adapteze la condițiile de viață deosebite de cele cunoscute anterior, cu atât mai mult insuportabile³⁸.

În scopul de a opri populația care fugea „pe un cap” peste Prut, rușii au declarat că dincolo de Prut bântuie ciuma, ceea ce nu era adevărat, și au stabilit carantină pe malul râului, interzicând orice comunicare cu Moldova din partea dreaptă a Prutului. Se știe că încă în 1812, Mitropolitul Basarabiei, Gavriil Bănulescu-Bodoni, trimite o circulară prin eparhie, în care-i roagă pe cleri și pe „toți pravoslavnicii creștini”, ca ei să nu creadă că în Basarabia va fi introdusă iobăgia, că „din înalta împărătească milostivire, aveți ocârmuirea din nația voastră și în limba voastră”³⁹.

Pentru a curma nemulțumirile poporului față de cotropitori, regimul țarist a cerut elaborarea unui regulament special de ocârmuire a Basarabiei, bazat pe tradițiile și legile băștinașilor. În anul 1817 „Regulamentul așezământului regiunii Basarabia” a fost elaborat, iar în 1818 a apărut în limbile rusă și moldovenească. Începând cu acest an, Basarabia era ocârmită de Consiliul Superior, care era compus din 6 persoane locale și 5 funcționari numiți de

guvernul rus. Dar nu au trecut nici 2 ani după aceasta, că rușii au și început să încalce acest regulament⁴⁰.

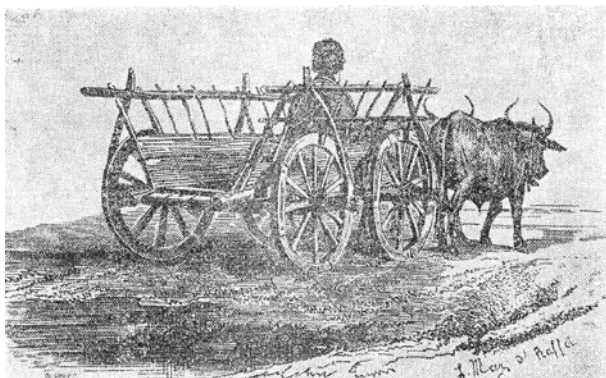
La 25 martie 1826 a fost aprobată stema orașului Bălți, întocmită în baza stemei ținutului Iași.

După urcarea pe tron a țarului Alexandru I, competența autonomiei administrative s-a redus esențial. În 1828, Basarabia, deja în calitate de gubernie a Rusiei, este condusă conform faimosului „regulament” al lui Voronțov. Prin acest regulament, legiurile moldovenești ale Basarabiei se înlocuiesc deplin cu cele rusești, iar limba rusă se introduce obligatoriu în toate actele publice. Întreaga viață publică se rusifică, iar agenți ai acestei rusificări erau numai cinovnicii ruși. Problema rusificării Basarabiei se intensifică continuu, până începu o perioadă de contopire deplină a băștinașilor cu marele Imperiu Rus. Abia după anul 1859 sfatul nobilimii moldovenești obținut o anumită influență asupra „nacialnicilor” ruși.

În 1845 a fost elaborat și aprobat primul plan de dezvoltare a orașului Bălți. Din acel timp, puține din clădirile orașului s-au mai păstrat. Centru al urbei era considerată piața din preajma bisericii (catedralei) „Sfântul Nicolae”. În acest plan erau marcate: piața agricolă și pentru animale; conacele boierilor Catargi; sinagogile și biserica catolică. Planul încă mai prevedea construcția unei biserici ortodoxe cu o hală în jurul ei, închisoarea, spitalul militar, trei cimitire (unul evreiesc), poștă, podurile peste râurile Răut și Răuțel.

Cea mai bogată în reforme a fost perioada 1856–1866, când țarul Alexandru II a încercat modernizarea imperiului prin reforma agrară, crearea administrației locale (zemstve), reformarea justiției etc. De menționat că reforma agrară a fost aplicată în Basarabia în 1868, adică mai târziu cu șapte ani decât în Rusia. Țăranii fuseseră eliberați din șerbie și au devenit proprietari ai loturilor (nadeluri) de pământ, pe care

urmau să le răscumpere, plătind statului valoarea lui, în decurs de 49 de ani. Astfel, țărani au devenit stăpâni a peste 1,5 milioane de desetine de pământ (1 desetină = 1,09 ha), în timp ce boierimea și clerul stăpâneau aproape 2 milioane de desetine.

Principalul mijloc de transport al țăranilor basarabeni pe timpul țarismului.

Metode de prelucrare a strugurilor.

La arat pe moșiile proprietarilor.

Îndeletnicirea femeilor în gospodării.

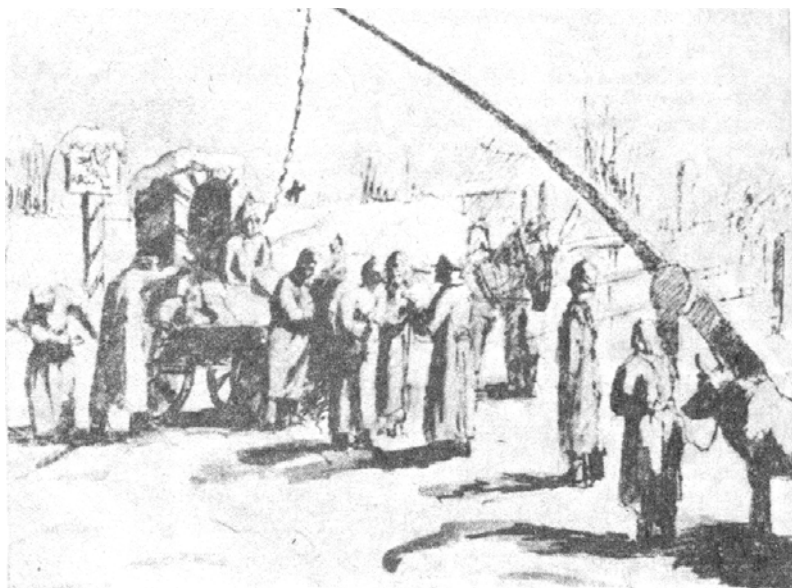
Pe parcursul secolului al XIX-lea, în Basarabia existau multe iarmaroace – formă de realizare a mărfurilor. Dacă orașele Chișinău, Ismail, Ackerman, Reni, Chilia erau specializate în comercializarea cu mărfuri industriale și manufactură, apoi orașul Bălți era vestit prin iarmaroacele sale de vite și cai⁴¹.

În anii 50 ai secolului al XIX-lea, orașul Bălți ocupa primul loc în Basarabia în creșterea și comercializarea vitelor mari cornute. Cea mai mare parte a bovinelor era transportată în Austria, prin vama de la Sulița Nouă, iar altă parte – în orașul Odessa⁴².

În 1862, orașul avea 8202 locuitori, dintre care 4586 bărbați și 3616 femei. Majoritatea locuitorilor bălțeni erau evrei – 3957 (2004 bărbați și 1953 femei). Moldovenii constituiau 2133 suflete (1179 bărbați, 215 femei), ruși – 143 (68 bărbați și 75 femei), țigani – 80 (45 și respectiv 35). În această perioadă, în Bălți apar mai multe ateliere meșteșugărești și întreprinderi industriale.

Politica țaristă a încurajat prin toate metodele posibile imigrarea în Basarabia, făcând mai multe colonizări, mai cu seamă în partea de sud a provinciei. În urma acestei politici

demografice, în Basarabia au venit ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, evrei, germani etc. În 1887, dintr-o populație de aproape 2 milioane de locuitori, românii (moldovenii) reprezentau deja 47,58%, ucrainenii - 19,75%, evreii - 11,79%, rușii - 8,05% etc.

O vamă pe Prut, între Moldova și Basarabia (1877).

Autoritățile ruse vegheau ca în Basarabia să nu se înfiripeze o mișcare națională românească. În 1865, prințul Obolenski și-a permis chiar să ceară autorităților schimbarea denumirii provinciei - din *Basarabia* în *Alexandrovskaia* sau *Alexandroslavskaia*, întrucât, în viziunea lui, „însăși denumirea de *Basarabia* amintește o altă patrie și are o mare însemnătate politică, născând visuri separatiste”⁴³.

În rândurile moșierilor și ale intelectualilor din clasa de mijloc au apărut proiecte și intenții de ridicare a nivelului cultural al populației românești - prin tipărirea unui ziar, a abecedarelor, broșurilor de cultură generală etc. Atente la astfel de inițiative, autoritățile îi supravegheau pe cei „care

visează o Românie unită și contopită” și semnalau imediat despre „spiritul patriotic românesc”, care se manifesta în forme incipiente la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

După existența cu totul efemeră a primului ziar românesc din Basarabia, „Mesagerul Basarabiei” (1884), apare săptămânalul „Basarabia” (1906–1907), în care, profitând de atmosfera mai liberă creată de revoluția din 1905 din Rusia, s-a meditat pentru lărgirea autonomiei provinciale a Basarabiei, revigorarea sentimentului național românesc și promovarea reală a limbii române în școală și în biserică.

Trebuie să punem în evidență un lucru important: deși stăpânirea rusească a ținut Basarabia într-o stare de înapoiere provincială, cu toate laturile ei negative, s-au găsit totuși mari forțe, ieșite din spiritul patriotic al multor oameni progresiști din regiune, pentru a schimba situația pe aceste plaiuri.

Zemstva – organ reprezentativ al autoguvernării locale – s-a răspândit în Europa în decursul secolului al XIX-lea. Fondarea acestui organ în practică era bine argumentată, iar pentru Rusia autoguvernarea prezenta un element pozitiv și democratic.

Bălți. Cărmuirea zemstvei.

Prin autogovernare se înțelegea o astfel de ordine a administrației interne, în care treburile și funcțiile locale sunt administrate și deținute de către localnici.

Exponenții zemstvei în cadrul Imperiului Rus erau A. Vasilcikov⁴⁴ și A. Gradovski⁴⁵ care considerau că prin instituirea zemstvelor, societățile județene și guberniale – viitorii subiecți ai autogovernării – vor avea posibilitatea să-și gestioneze afacerile. Ei nu vedeau în zemstve o organizare deosebită a administrației de stat, ci doar refuzul statului de a administra chestiuni locale.

Constituite ca organe ale autogovernării, zemstvele au funcționat într-un șir de gubernii, inclusiv în Basarabia, în baza legii din anul 1864. Chiar dacă activitatea lor a fost reglementată ulterior și de alte acte legislative (Legea din 1890 și cea din 1917), prevederile Regulamentului din 1864 au predominat pe tot parcursul existenței zemstvelor⁴⁶.

Membrii direcției zemstvei erau considerați funcționari de stat, fiind responsabili în fața organelor statului pe cale disciplinară. Zemstvele ținutale (județene) aveau datoria de a se îngriji de: impozitele speciale în bani și în natură, averile și capitalurile ei, drumuri și poduri, poștă și telefoane, spitale și instituții de binefacere etc.

Instituția zemstvei județene avea voie să cumpere, să vândă și să moștenească averi, să încheie contracte. Fiecare adunare ținutală de zemstvă alegea un număr de deputați pentru adunarea zemstvei guberniale. În Basarabia, fiecare adunare județeană trimitea 5 delegați în zemstva gubernială. La aceștia se adăugau din oficiu: mareșalii ținutali ai nobilimii, președinții direcțiilor zemstvelor ținutale, șefii serviciilor agriculturii, domeniilor statului și coroanei, reprezentantul cultului ortodox. Adunarea era prezidată de mareșalul nobilimii.

Fără nici o legătură cu trecutul și cu masele locale din Basarabia, zemstva era o instituție străină, care nu se deosebea de instituțiile statului rusesc. Aproximativ 80-90% din funcționarii zemstvei erau importați în Basarabia, fiind ruși, armeni, greci, ucraineni, polonezi rusificați⁴⁷.

În 1881, Pavel Kuzminski este ales președinte al zemstvei județului Bălți. Înaintarea lui la acest post se datorează prietenului său Mihai Ciuhureanu, susținut de Nicolae Casso, care deținea postul de șef al județului Bălți. Pe atunci, P. Kuzminski mărturisea că adunările zemstvelor județene erau prezidate de către mareșalii nobilimii provinciilor, iar mareșal al nobilimii din jud. Bălți era tocmai Nicolae Casso, care se bucura de încrederea țăranilor și comanda la aceste adunări ca un veritabil „mareșal”. Consilierii țărani, care vorbeau numai moldovenește și nu înțelegeau deloc ce spun boierii în limba rusă, își îndreptau privirile către N. Casso, ca să le dea semn cum să voteze.

Pavel Kuzminski și Paul Gore cu soțiile lor, surorile Harting.

Memoriile lui P. Kuzminski sunt o sursă importantă pentru cercetătorii care încearcă să stabilească cum a funcționat aparatul administrativ în diferite etape ale aflării Basarabiei sub stăpânirea țaristă.

Peste mulți ani, la 24 februarie 1923, când la Chișinău a avut loc Congresul foștilor mari proprietari de pământ, în cuvântarea sa, scriitorul P. Kuzminski a optat pentru reforma agrară, care ar fi împroprietărit doar țăranii, unicii în drept să-l obțină, căci ei îl și lucrau. La congres el a vorbit în cunoștință despre reforma agrară din Rusia țaristă, care a micșorat moșiile marilor proprietari cu $\frac{2}{3}$, în favoarea țăranilor⁴⁸.

Din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, mai mulți boieri români, neacceptând dezbinarea vechii Moldove, au decis să-și concentreze eforturile în vederea apărării intereselor neamului, „pentru păstrarea limbii românești, obiceiurilor pământului, a individualității neștirbite a regiunii”. Diferite personalități „mai răsărite” ale neamului, persoane cu viziuni naționale, au luptat pe întinsul întregii Basarabii pentru drepturile acestui pământ. Ulterior, ei au pus bazele unui partid național moldovenesc, unul dintre reprezentanții căruia a fost, mai mult timp, nobilul Pavel Dicescu. Acesta s-a manifestat ca patriot și apărător al intereselor naționale și a activat și în cadrul zemstvei basarabene, unde s-a confruntat deseori cu reprezentanți ai familiei Krupenski – înflăcărați promotori ai politicii proțariste: „Pavel V. Dicescu poate fi considerat una dintre persoanele cu care se poate mândri zemstva moldovenească. Nobilul Pavel Dicescu a fost suspendat din posturi din neloialitatea față de regim⁴⁹.” Pavel Dicescu a condus „Societatea moldovenească”, creată la Chișinău în 1905, în scopul promovării culturii naționale. El deseori aborda problema studierii limbii române în școli, a ridicat rolul populației autohtone în administrarea localităților din Basarabia etc.

Deși Basarabia a fost colonizată cu elemente străine (ruși, ucraineni, bulgari, evrei etc.), populația românească nu a putut fi complet deznaționalizată, ea păstrându-și conștiința identității de sine mult timp și după anul 1812⁵⁰.

În această privință, Ludmila Coadă scrie: „...În pofida politicii dure duse de autoritățile țariste și supravegherii permanente a Basarabiei, în această gubernie a Imperiului Rus au existat în permanență oameni care nu și-au uitat proveniența etnică, nu au acceptat politica țaristă⁵¹.” Acest lucru se poate vedea urmărind activitatea unor familii boierești, care s-au unit, pe parcursul sec. XIX, într-un curent „românofil”. Astfel, în anii 60 ai sec. XIX se manifesta un grup de tineri „cu viziuni naționaliste”, care visau o Românie unită. În fruntea acestora se aflau frații Cotruță, iar din componența grupului făceau parte frații Casso, Cristi, Cazimir și mulți alți patrioți basarabeni.

„În zemstva basarabeană au activat și reprezentanții familiei Krupenski, români de origine poloneză, mari boieri, iar Alexandru Krupenski a fost ales în mai multe rânduri consilier al zemstvelor din Bălți, Hotin, Soroca”⁵².

În anii 1894–1900, consilier în zemstva Bălți a fost Chiriac Vasilevici Leonard, fost președinte al primului consiliu al zemstvei județului Iași.

Alexandru Cotruță a fost ales de 4 ori consecutiv președinte al zemstvei guberniale (1875–1887). Un anumit timp în aceasta postură a fost Ioan Cristi (1823–1902), care îi cedează postul iarăși lui Al. M. Cotruță.

Între anii 1891 și 1894, frații Aristide și Nicolae Casso realizau noi mandate în zemstva județului Bălți, delegându-l pe unul din ei, pe Aristid, la sesiunea a XXIII-a a zemstvei guberniale (1891) pentru un mandat ordinar. Situația s-a repetat și în perioada 1894–1897, când atât Aristide, cât și

Nicolae au fost iarăși aleși în rândurile consilierilor din Bălți.⁵³

Printre reprezentanții zemstvei basarabene, care se încadrează în categoria patrioților români în acea perioadă, se numără și membrii familiei Donici – Nicolai Andreevici și fiii săi Egor și Constantin. În perioada 1891–1894, Egor Donici a fost consilier în zemstva Bălți, iar Constantin – în zemstva Orhei. În 1891, în zemstva Bălți obține mandat și un alt reprezentant al familiei Donici – Nicolai Nicolaevici⁵⁴. Merită evidențiat și numele lui Catargi Ivan Egorovici, care a fost ales consilier în zemstva Bălți în 1891 și reales în perioada anilor 1894–1897⁵⁵. I.E. Catargi a deținut și funcția de mareșal al nobilimii guberniei timp de mai mulți ani.

Guvernul rus avea planurile sale. Guvernatorul recunoștea: „Dorim ca Basarabia să se contopească pe deplin cu Rusia. De aceea trebuie, prin intermediul școlilor, să facem ca măcar jumătate din țărani moldoveni să devină ruși⁵⁶.” De câte ori în Basarabia era pusă problema predării în limba română, guvernul respingea ideea⁵⁷.

În această ordine de idei, Gr. Vieru scria: „Din păcate, în strivitorul întuneric țarist ce acoperise Basarabia lipsea un Solomon al nostru. Țarul nu putea fi Solomon, de altfel el însuși tăiase în două miraculoasa ființă, care, din vrerea și mila lui Dumnezeu, se numește *Limba Română*. Tot țarul a redat limbii noastre un alt nume: *limba moldovenească*. Cred că nu este cazul să explicăm de ce s-a recurs la acest criminal procedeu. Motivul este arhicunoscut⁵⁸.”

În 1879–1880, a avut loc altă împărțire administrativă a Basarabiei, după care județul Bălți dispunea de 9 plase (volosti), iar fiecare plasă – de la 16 până la 27 comune (sate). Slobozia-Bălți devenise plasă, din care făceau parte 24 sate.

Spre sfârșitul sec. XIX, în Rusia se observa activizarea forțelor ostile regimului țarist, iar el se străduia din răsuputeri,

prin diferite forme, să țină sub control situația, inclusiv prin măsuri „camuflate” de luptă.

La 3 septembrie 1891, șeful de poliție (ispravnicul) al județului Bălți, Gheorghe Cantacuzino, se adresează către ministrul Afacerilor Interne al Rusiei cu rugămintea să-i aprobe „Regulamentul Adunării Publice al orașului Bălți”⁵⁹, elaborat și publicat în acel an. Scopul Adunării Publice, conform regulamentului, era de a le oferi membrilor săi posibilitatea de a petrece plăcut timpul liber, împreună cu membrii familiei și prietenii. La prima vedere, nu era nimic deosebit în denumirea și scopul descris, însă prevederile regulamentului erau orientate spre curmarea și neadmiterea propagării ideilor democratice și naționale.

- § 1. *La toate manifestările culturale se admite nu alt fel decât cu învoirea șefilor de poliție locală. Conținutul scenariului și programul festivității obligatoriu vor fi cenzurate la Departamentul principal pe probleme speciale și care nu vor depăși stipulările prevăzute de originalul prezentat pentru cenzurare.*
- § 2. *Fiecare poezie, poveste, cuplet etc., inclusiv în cadrul seratelor literare, publicate după cenzurare anterioară, de fiecare dată iarăși vor fi prezentate pentru cenzurare, în conformitate cu cerințele prevăzute.*
- § 3. *Afișele pieselor, care se preconizează a fi puse în scenă, din timp vor fi prezentate în adresa Departamentului Principal de Cenzură.*
- § 4. *Pentru reprezentantul poliției se rezervă loc special în sală pentru fiecare adunare, spectacol sau manifestare culturală.*
- § 5. *Indiferent de cele menționate, Adunarea Publică este obligată să înștiințeze din timp conducerea Departamentului de poliție despre adunările preconizate, să respecte toate măsurile de precauție etc.*
- § 8. *Adunarea Publică este compusă din membri titulari și membri de onoare... Numărul optimal de membri e de 150...*

Clădirea Adunării Publice.

Este de prisos să comentăm conținutul și scopurile trasate de acest „Regulament” și care îi erau sarcinile reale (scris în limba rusă). Ulterior a devenit cunoscut că, după aprobarea regulamentului menționat, a fost deschisă o instituție distractivă de seară, cu bibliotecă, într-o clădire de pe fosta stradă Filipescu, care devenise atractivă pentru locuitorii orașului Bălți.

După 17 septembrie 1905, în Rusia se introduce regimul parlamentar, se deschide Duma. Apar tendințe revoluționare, inclusiv pe teritoriul Basarabiei, sunt în toi pregătirile pentru alegerile parlamentare. În ziarul „Basarabeanul”, Pan Halippa scria: „Luați bine seama pe cine îți alege voi ca deputat la Dumă. Sunteți datori să trimiteți în Dumă așa oameni care vor spune fără frică tot ce i se cuvine poporului moldovenesc. Vor cere pământ și drepturi, școală națională moldovenească, autonomie reală și alte schimbări în viața cetățenească, națională și economică a norodului muncitor din Basarabia⁶⁰.”

Evoluția demografică și socială a populației bălțene (1812-1917)

Anexând Basarabia și lăsând formal în vigoare legile și obiceiurile locale, autoritățile țariste au păstrat categoriile sociale ale populației existente la 1812, pentru susținerea și loialitatea față de regim în teritoriul basarabean. Cea mai superioară categorie încă pe atunci o constituiau *boierii*, care au acceptat cetățenia Rusiei. Pentru a spori devotamentul boierilor moldoveni față de putere, regimul țarist i-a cooptat în rândurile nobilimii ruse, acordându-le aceleași drepturi și privilegii de care beneficia această stare socială. Astfel, boierimea basarabeană, ca reprezentanți ai elitei locale, în curând a devenit un valoros suport sociopolitic al regimului țarist în provincie. Boierii care slujeau credincios regimul erau primiți în tagma nobilimii ereditare rusești, bucurându-se de toate privilegiile acestei clase sociale. În fruntea lor stătea mareșalul nobilimii. Marea boierime din fiecare județ avea sfatul ei, cu un mareșal al nobilimii județene în frunte. Sfaturile boierești se bucurau de o largă autonomie în ceea ce privea apărarea intereselor clasei lor⁶¹.

Boierașii formau categoria mai inferioară a boierimii. Într-un document, întocmit la Iași în 1818, se arată că prin boierași se înțeleg cei care nu se trag din boieri și „au dobândit cinuri mai mici ce sunt de la vel-șătrar în jos”. Pe această categorie de oameni, stăpânii îi atrăgeau activ în slujba țarului. Ei erau scutiți de pedeapsa corporală, nu plăteau nici impozit, nici alt bir personal către stat; ei au fost înscriși către „sufletele nebirnice”. Aceste persoane se primeau la serviciile statului; ele și s-au deznaționalizat mai repede decât celelalte categorii de moldoveni⁶².

Un alt grup privilegiat de contribuabili îl alcătuiau *mazilii* – mici boieri sau descendenți ai acestora. De un regim fiscal privilegiat beneficiau și *ruptașii*, care se împărțeau în

trei grupuri: ruptași descendenți ai clerului, ruptași de vistierie și ruptași de cămară. Mazilii și ruptașii nu se deosebeau cu mult de boierași în privința privilegiilor obținute. Totodată, ei formau o tagmă deosebită a lor, cu un căpitan în frunte. Ei au fost încadrați în clasa nobililor săraci cu o singură curte.

O categorie socială aparte o alcătua *clerul*, care, pe parcursul dominației țariste, grație privilegiilor acordate, în special repartizării în mod obligatoriu pentru biserică a unei suprafețe mari de pământ, la fel a devenit un pilon de nădejde al regimului. Cu excepția clerului ortodox, majoritar, în Basarabia mai activau slujitori ai bisericilor armeanogregoriene, mozaice și ai rascolnicilor⁶³.

Încă în perioada 1806–1812, autocrația rusă a instituit o stare socială caracteristică Rusiei – *țărani de stat*, în categoria cărora nu erau admiși *țăranii dependenți*. În ultima categorie se mai găseau și așa-numiții *scutelnici*, care erau scoși din registrele fiscale și puși la dispoziția boierilor sau mănăstirilor, cărora le prestau diverse servicii sau le plăteau anual o sumă de bani. Instituția scutelniceii a ființat în Basarabia până la 1 mai 1818, când a fost suprimată⁶⁴.

De facilități fiscale se mai bucurau: *călărașii* (miliția pământeană); *lipcanii* (exercitau funcția de poștași); *semirașii* (curieri ai ispravnicilor). Ultima funcție a fost menținută până la 26 aprilie 1824.

Structura etnică a populației a rămas neschimbată un anumit timp după anexarea Basarabiei la Rusia. Potrivit informațiilor prezentate de P. Kunițki (1813), în Basarabia doar moldovenii au fost statornici (băștinași), cu care conlocuiau ruși, ucraineni, bulgari, greci, armeni, țigani și evrei⁶⁵. Totodată, nu se cunoștea precis numărul etniilor conlocuitoare. Se cunoștea doar că *armenii* au venit în Moldova în mai multe etape. Primul val de emigranți armeni

și-a făcut apariția încă în secolul al XI-lea⁶⁶. Majoritatea *grecilor* s-au așezat în Moldova sub regimul fanariot⁶⁷. Printre etniile regiunii Basarabia se enumerau și *țigani*, dispersați în diferite localități. În 1813, S. Sturza menționa că țiganii „aparțin coroanei”⁶⁸. O categorie separată de ruși, prizonieri în perioada lui Petru I, prezintă răscolnicii (vechi ortodocși), care s-au refugiat în Moldova, fiind numiți *lipoveni*⁶⁹.

Primul recensământ parțial în teritoriile de est ale Moldovei, anexate în 1812 de către Imperiul Rus și incluse administrativ în gubernia Basarabia, a fost realizat în anii 1816–1817, înregistrându-se 492 mii de locuitori și 1 040 de localități rurale. La acel timp, în Basarabia locuiau 91 048 familii de moldoveni și 5 478 familii de alte naționalități: 3 826 familii de evrei, 640 – de greci, 530 – de armeni și 482 – de bulgari și găgăuzi. Ucrainenii, veniți din Podolia și Pocuția, regiuni stăpânite de polonezi, constituiau doar câteva mii de familii. Cei dintâi ucraineni au apărut în Basarabia „ascunzându-se de recrutări sau de proprietarii lor, fugind de peste Nistru, și s-au stabilit prin orașe și sate. Rușii au venit în Basarabia mai întâi ca refugiați: unii din motive religioase, iar alții ca dezertori după diferite războaie. Unii guvernatori îi expulzau pe rușii și ucrainenii vagabonzi. În ultimele decenii ale secolului XIX ucrainenii au venit și ca lucrători agricoli, meseriași, funcționari, militari, preoți”⁷⁰.

„În 1813, peste 95% din toată populația Basarabiei o alcătuiau românii moldoveni, iar în 1917, numărul lor s-a micșorat până la 66,55%. În secolul al XIX-lea au fost aduși în masă bulgari, găgăuzi, nemți, ruși, ucraineni și evrei. Acești coloniști se bucurau de privilegii, primeau pământuri mai mult decât aveau țăranii basarabeni”⁷¹.

În baza cărui drept istoric sau internațional, contele Karl Neselrode a primit de la țarul rus un cadou în Basarabia de 10 000 de desetine de pământ arabil, iar grecul Constantin

Catacazi - 6 000, general-maiorul rus Kornilovici - 6 000, generalul Ivan Sabiniev - 10 000, colonelul Kanarin - 25 000, generalul Alexandru Benkendorf - 28 000, generalul Alexei Sibirski - 5 000 desetine etc.⁷² Vai, ce darnici sunt țarii cu bogățiile care nu le aparțin!

Este cunoscut, că în anul 1812, populația Basarabiei abia atingea cifra de 300 000 suflete, iar în scurt timp, după ce s-au calmat spiritele de cotropire a plaiului și ocârmuirii rusești, numărul populației a început să crească vertiginos. În 1817, Basarabia avea deja 92 946 de gospodării, cu o populație de 492 630 de oameni. Deci, în 5 ani după anexare, populația Basarabiei a crescut cu aproape 200 000 de cetățeni, din contul colonizării. În cartografia oficială din 1817 se arată că comunitatea israelită a început să se instaleze în orașul Bălți. Ei preferau să locuiască în târguri și ignorau categoric viața la sate. Cu timpul, regimul țarist a hotărât să-i impună pe evrei să se ocupe cu agricultura⁷³.

Ulterior, au apărut și colonii agricole evreiești. Ocârmuirea rusească încuraja fondarea coloniilor evreiești pe teritoriul Basarabiei, în timp ce pe teritoriul Rusiei erau opriți să se așeze, mai ales în orașe. Țarul Nicolai I a emis un ucaz, prin care se permitea unui mare număr de evrei să se așeze în Basarabia, scutindu-i și de biruri pentru 2 ani. Evreii din Podolia și gubernia Herson obțineau scutire de biruri pentru 5 ani, dacă se stabileau cu traiul în Basarabia. În aceste împrejurări, numărul evreilor sosiți în Basarabia creștea intens. Locuri de lucru în comerț și alte forme de activități intelectuale deja nu mai erau; din această cauză, s-au luat măsuri să facă din evrei „lucrători de pământ”. În acest scop, în Basarabia s-au înființat 16 colonii agricole evreiești în următoarele localități: Lomacînți (jud. Hotin); Zgurița, Cârpești, Telenestii Noi, Dumbrăveni, Vertiujeni, Lublin (jud. Soroca); Alexăndreni și Valea lui Vlad (jud. Bălți); Șipca și

Nicolaevca (jud. Orhei); Grătiești și Constantinovca (jud. Chișinău); Romanăuți (jud. Tighina). În satele enumerate s-au stabilit 10 589 de evrei și s-au format 1 082 de gospodării evreiești. După scurt timp, evreii au început iarăși să se retragă cu traiul în târguri și s-au risipit complet cele 16 colonii agricole evreiești⁷⁴.

Recensămintele efectuate în primii ani după anexarea Basarabiei nu conțin nici o statistică amplă a naționalităților conlocuitoare, în afară de datele academicianului Petre Keppen⁷⁵ pentru anul 1834. Această statistică oficială (revizia a 8-a) relatează că numărul românilor din Basarabia la acel an era de 406 182. Totodată, în alte părți ale Rusiei locuiau mulți români: în Ekaterinoslav - 9 858, în Podolia - 7 429, în Herson - 75 000. Deci, conform cifrelor oficiale de atunci, populația totală a Basarabiei era de 469 788 locuitori, iar după Keppen, populația românească era de 406 182 sau 86%.

O adevărată politică de deznaționalizare, după anexarea Basarabiei, s-a observat în județul Hotin, din care făcea parte și Bălțiul. La acea etapă, moldovenii reprezentau majoritatea populației, iar cu timpul au devenit minoritari. Astfel, în 1850, ucrainenii constituiau deja 58%, iar numărul moldovenilor a scăzut până la 26%! O situație similară s-a creat și în alte județe basarabene, mai cu seamă după strămutarea în masă a moldovenilor în perioada 1812-1824⁷⁶.

După datele oficiale adunate de A. Zașciuk, în 1856, Basarabia avea 990 000 de locuitori, dintre care 736 000 - moldoveni (74%); restul (254 000) erau: ucrainenii (12%), evreii (8%), bulgarii și găgăuzii (4,8%), nemții (2,4 %), țigani (1,1%), velicorușii (0,6%) și o mică parte de greci, armeni, polonezi etc⁷⁷. După cum se vede, A. Zașciuk arată tendențios procentajul moldovenilor din Basarabia pe anul 1856. Fără a concretiza numărul populației separat pe localități, autorul

spune la întâmplare că aproape $\frac{3}{4}$ din numărul moldovenilor trăiesc în Chișinău, Bălți, Orhei și Cahul!

Datele recensământului pe anul 1858 ⁷⁸

Localitatea	Numărul de locuitori		Numărul nou-născuților		Numărul decedaților		Diferența dintre		Numărul căsătoriilor
	bărbați	femei	băieți	fete	băieți	fete	nașteri	decese	
Orașul Bălți	3 986	4 091	163	159	112	108	51	51	111
Total	8 077		322		220		-		-

După cum se vede, în anul 1858 numărul locuitorilor orașului Bălți atinge cifra de 8 077, aproape în egală măsură bărbați și femei. Totodată, se constată un număr relativ mare de decedați (220), iar numărul nașterilor și al deceselor aproape se egalează. Peste 4 ani (1 862), numărul locuitorilor or. Bălți aproape s-a dublat (8 202), din contul migrației mari a populației evreiești (3 957); numărul altor naționalități nu s-a schimbat.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, orașul Bălți aparținea în exclusivitate fraților Alexandru, Constantin și Iordache Panaite și familiei Catargi. Moșiile lor cuprindeau 22 de sate în județele Iași și Soroca, dețineau 9 crescătorii de cai și zeci de fabrici de spirt. Ei erau considerați proprietarii a 75% din bunurile orașului Bălți.

Principală îndeletnicire a locuitorilor județului Bălți rămânea cultivarea pământului. Pe timpul reformei agrare din 1864, județul poseda 487 828 hectare de pământ, care aparțineau: 250 774 ha (51,4%) - unui număr de mari proprietari (326); 184 859 ha (40%) - țăranilor-moșieri (227), iar 42 195 ha (8,6%) - statului.

În județul Bălți, viticultura nu era atât de răspândită, comparativ cu teritoriile din sudul Basarabiei. Astfel, în anul 1900, suprafața podgoriilor constituia 1,2% din pământurile

fertile, iar în Cetatea Albă acest indice era de 57,6%! Suprafața pădurilor (1896) de asemenea era mai mică (4,2%) decât în județele Chișinău și Orhei (respectiv 14,4 și 14,7% din pământurile deținute).

La 1890, orașul Bălți avea 9 975 de locuitori, o școală medie, trei școli primare ortodoxe și una israelită. În oraș existau 1 230 case, 2 farmacii, 2 fabrici de cărămidă, 5 fabrici de lumânări, 1 moară, 1 fabrică de spirt, 5 depozite de cherestea, 192 de prăvălii și 46 de cârciume.⁷⁹

Populația Bălților, conform recensământului din 1892,⁸⁰ constituia 11 118 locuitori, din care 5 968 bărbați și 5 130 femei. În acel an, orașul Bălți avea 2 016 case, din care 80 erau de zid (piatră), iar restul - din faianță și lemn. Dintre edificiile publice: 1 spital militar pentru 160 paturi, 1 temniță și 1 cazarmă cu magaziile intendenței, 25 dughene de piatră și 265 prăvălii de scânduri.

Pe la sfârșitul sec. XIX, or. Bălți reprezenta, de fapt, un sat mare, cu un singur pod de piatră și trei de lemn, cu 16 străzi nepietruite în centru, cu 4 piețe și un teren pentru iarmaroacele de vite. Doar strada din centrul orașului era luminată noaptea (cu lămpi de gaz). În mod obligatoriu, lumină se ținea numai în saloanele spitalului militar, care avea 10 paturi pentru ofițeri și 110 paturi pentru ostași, și la închisoare, care avea 100 de locuri.

Unicele construcții solide și moderne erau casele familiei Catargi și un mare pod de piatră peste râul Răut, construit din contul moșierului Gheorghe Panaite.

În 1897, pentru prima dată, în Imperiul Rus a avut loc un recensământ amplu, care a inclus mai mulți indici demografici și sociali. Spre mirarea tuturor, din 180 milioane de locuitori înregistrați în teritoriul imperiului, rușii constituiau doar 43,3%, ceea ce însemna că ei erau minoritari, iar majoritatea (56,7%) o alcătuiau alte naționalități, repre-

zentanți ai țărilor cotoprite pe parcursul a două secole la rând.

Podul peste Răut (1905)

Raportul dintre numărul populației autohtone și numărul altor naționalități numai în regiunile marginale ale imperiului țarist⁸¹, fără teritoriul propriu-zis al Rusiei, era următorul (1897):

Regiunea	Numărul de locuitori	P r o c e n t a j u l d e :						
		Autohtoni	Ruși	Evrei	Nemți	Ucraineni	Bulgari	Alte naț.
Ucraina	19 682 000	75,0	9,0	8,0	–	(75,0)	–	8,0
Polonia	9 381 000	74,8	6,6	14,1	4,5	–	–	–
Belarus	8 040 000	71,0	6,0	12,0	9,0	–	–	2,0
Caucaz	7 000 000	84,0	13,0	–	–	–	–	3,0
Finlanda	2 921 217	88,0	–	–	–	–	–	12,0
Lituania	2 000 000	68,2	12,1	6,2	7,1	–	–	6,4
Basarabia	1 935 412	47,6	8,0	11,2	1,2	19,7	5,3	7,0
Estonia	958 351	94,0	3,0	–	2,0	–	–	1,0

Lipsesc informațiile din regiunile Crimeea, Astrahan, Turkestan, Siberia și din cele populate de mongoli, turci etc.

Indicii prezentați în tabel asupra populației din Basarabia sunt nejustificat (tendențios) schimbați, pe gustul regimului țarist, pentru a demonstra că acest teritoriu este rusesc, iar populația băștinașă se află în minoritate. Acest truc imperial s-a observat și în recensămintele anterioare.

Conform recensământului din 1897⁸², în Basarabia s-au înregistrat 1 935 412 locuitori. Cele mai populate erau județele Hotin, Chișinău și Ackerman, iar mai puțin populate – județele Bender, Bălți, Orhei și Soroca. Decalajul dintre numărul populației rurale (84,8%) și al celei urbane (15,2%) era semnificativ. Deci, majoritatea basarabenilor locuiau în sate și comune.

Numărul locuitorilor al celor mai mari orașe ale Basarabiei în 1897:

Denumirea orașului	Numărul de locuitori	%
Chișinău	108 483	37,1
Bender	31 797	10,8
Ackerman	28 258	9,6
Ismail	22 295	7,6
Bălți	18 478	6,3
Hotin	18 398	6,3
Soroca	15 351	5,2
Orhei	12 336	4,2
Bolgrad	12 300	4,2
Chilia	11 618	4,0
Cahul	7 077	2,4
Reni	6 941	2,3
Total	293 332	100%

Componența națională a Basarabiei la 1897 (în %)

Naționalitatea	În cadrul guberniei	În orașe	În localitățile rurale
Moldoveni	47,58	14,16	53,55
Ucraineni	19,62	15,75	20,31
Evrei	11,79	37,18	7,25
Ruși	8,95	24,42	5,12
Bulgari	5,33	3,94	5,58
Germani	3,11	0,72	3,54
Turci	2,88	0,12	3,38
Polonezi	0,6	2,1	0,34
Țigani	0,45	0,15	0,5
Beloruși	0,13	0,12	0,13
Alte naționalități	0,46	1,34	0,3

Din tabel vedem că deznaționalizarea plaiului continua vertiginos. Numărul băștinașilor în cadrul guberniei s-a micșorat brusc, constituind deja mai puțin de jumătate din întreaga populație (47,58), iar printre locuitorii orașelor ei au devenit minoritari (14,16%)! Totodată, se constată o creștere vădită a ucrainenilor (19,62%), evreilor (11,79) și rușilor (8,95%), care constituiau împreună aproape jumătate (40%) din populația ținutului, iar în orașe reprezentanții ucrainenilor, evreilor și rușilor constituiau majoritatea covârșitoare a populației (77,35%). Această statistică argumentează tendința regimului țarist de a distruge populația băștinașă.

Sporirea constantă a numărului de moldoveni, cu păstrarea caracterului românesc al populației din Basarabia, l-a pus pe gânduri pe regimul țarist, care conștientiza că, mai devreme sau mai târziu, ei vor râvni la unire cu celelalte țări românești. Ținând cont de această situație, țarul Alexandru

III, la 1890, l-a însărcinat pe P.N. Batiuşkov să studieze cauzele rusificării anevoioase a moldovenilor.

Populația și aspectul social al județului Bălți în 1897

Localitatea	Numărul de locuitori			Densitatea populației pe o verșă	Inclusiv		Știutori de carte (%)
	bărbați	femei	În total ambele sexe		persoane flotante	cu cetățenie străină	
Județul Bălți	108 840	102 608	211 448	43,37	1 960	5 667	10,0
Orașul Bălți	9 537	8 941	18 478	-	404	913	28,8

Componența numerică a populației după limba vorbită (1897)

Localitatea	Numărul de locuitori		Limba vorbită						
			română	rusă, ucraineană belorusă	ivrit	germană	țigănească	poloneză	alte
Județul Bălți	nr.	211 448	140 201	38 345	27 252	2 145	1 546	1 422	537
	%		66,3	18,2	13,0	1,0	0,7	0,6	0,2
Orașul Bălți	nr.	18 478	3 103	4 220	10 323	103	36	533	160
	%		16,8	22,8	55,9	0,5	0,2	2,9	0,9

Încă în 1892, P.N. Batiuşkov a demonstrat destul de expresiv viabilitatea și soarta limbii române în Basarabia: „Disponem de informații particulare că în unele mănăstiri și biserici din Basarabia, doar conform dărilor de seamă oficiale și rapoartelor, serviciile divine se oficiază în limbile slavă și română, în realitate însă slavonește se cântă numai „Doamne miluiește”. Pentru a justifica această stare de lucruri, slujitorii bisericii susțineau că populația românească din satele basarabene nu cunoaște cu desăvârșire limba slavonă; prin urmare, nici serviciul divin în slavonă nu-l poate înțelege... Dacă dorim ca populația rusă din acest ținut să nu mai fie

„românizată”, ca Basarabia să fie considerată în realitate nu doar gubernie rusească, ci să nu mai fie obiect de jinduire românească! și chiar de agitație și să fie organic unită cu restul Rusiei, e necesar ca, prin intermediul școlii, să-i familiarizăm pe țăranii moldoveni cu limba slavă bisericească și să-i facem pe jumătate ruși prin limbă! Se vede că spre aceasta tinde astăzi întregul sistem al învățământului public basarabean, cu predare obligatorie a limbii ruse”⁸³.

Fără a comenta intențiile regimului țarist în privința rusificării Basarabiei, expuse mai sus de către P.N. Batiușkov, prezentăm doar unele păreri privind această problemă, datate cu anii 80 ai secolului XIX.

De la 1812, rușii n-au privit Basarabia decât ca pe o țară unde se poate exploata un pământ fertil cu mare folos. Tendința de rusificare a moldovenilor de către regimurile cu caracter cotropitor este prezentată foarte expresiv de marele patriot și om de stat Pantelimon Halippa, care a resimțit această situație pe parcursul multor ani. El scria: „Deși am învățat și limbile vechi – greaca și latina, din limbile moderne – germana și franceza, în limba noastră, moldovenească, n-am învățat nici să citim, necum să studiem istoria și literatura neamului românesc!”⁸⁴

Dacă regimurile țarist și sovietic nu i-ar fi tratat pe moldovenii cei blajini la suflet și credibili ca pe niște argați, ei ar fi obținut rezultate mai bune în apropierea și rusificarea băștinașilor. Ignoranța și batjocura în comportamentul „fraților mai mari” trezeau doar dispreț și contribuiau la distanțarea relațiilor dintre reprezentanții acestor două națiuni. Scriitorul rus Aleksandr Pușkin a fost trimis în exil în Basarabia. Și, după ce a fost primit și adăpostit cu mare onor de băștinași, el, drept „mulțumire”, scria versuri respingătoare: *Проклятый город Кишинёв...* (*Blestematul oraș Chișinău*). Pușkin s-a exprimat în tradiționalul stil rusesc,

neglijând și înjosind altă națiune, cu o altă cultură, fie și neînțeleasă lui.

Problema împrumțării cu pământ și teama țărănilor moldoveni de robia muscălească deveniseră destul de acute după anexarea Basarabiei. Dezrobirea țărănilor din Moldova s-a făcut sub domnia lui Constantin-vodă Mavrocordat, cu mult mai înainte decât în Rusia, unde țărănimea trăia în condiții cu mult mai grele și mai apăsătoare. Acolo mai dănuia robia țărănilor. Boierul rus era stăpânul absolut al țărănilor – îl putea vinde, îl folosea la orice muncă și cât vroia. În astfel de condiții au trăit și țărăni basarabeni până la 1861, când a apărut ucazul țarului Alexandru II de dezrobire și împrumțare a țărănilor. Acel ucaz prevedea: „Pământul, fie arabil sau pășune, pe care țărăni îl țineau în arendă de la proprietari și a cărui întindere nu întrece 13 desetine și 1768 stânjeni pătrați pe cap de familie, devine pe drept lotul de împrumțare al țărănilor”⁸⁵.

Împrumțarea basarabenilor a avut o amploare mult mai largă decât în celelalte părți ale Imperiului Rus. Împărțirea pământului se făcea ținându-se cont de fertilitatea solului – de la 8 până la 13½ desetine. Țărăni județului Bălți au primit câte 9½ desetine de pământ pentru capul familiei.

Iată o altă afirmație expresivă: „Rușii au turbat, precum se vede; niciodată de la 1812 n-am mai fost martorii unor insistențe așa de brutale pentru a rusifica țărănimea română din această parte a Moldovei răpită de muscali, pe cât ne este dat a vedea acum. Nu trece o singură zi de la Dumnezeu, ca să nu înregistrăm un fapt cel puțin, care ne dovedește că Rusia s-a pus temeinic pe lucru pentru a isprăvi, în fine, cu îndărătnicia popoarelor ne-slave care au nenorocirea de a face parte din marele Imperiu Rus. Mai cu seamă s-au năpustit rușii asupra județelor de la nordul

Basarabiei, unde zemstva deschide „școli rurale” care se nasc ca ciupercile după ploaie⁸⁶.”

Toate statisticile din 1912⁸⁷, efectuate cu ocazia împlinirii a 100 ani de la anexarea Basarabiei, atestau o populație de 2 496 051 suflete, dintre care 1 273 251 bărbați și 1 225 803 femei. Populația urbană din Basarabia era formată din: evrei - 37,2%; ruși - 24,4; ucraineni - 15,8; moldoveni - 14,2; alte naționalități - 8,4%. Despre populația rurală, în care predominau moldovenii, regimul nu scria nimic, iarăși dintr-un motiv velicorus-șovin. Însuși fostul ministru al țarului, Leon Casso, în lucrarea sa „Rusia la Dunăre”, scria că Anuarul Rusiei, editat de comitetul statistic central al Ministerului de Interne din Petrograd, enumerând naționalitățile care locuiesc în Basarabia, „nu face mențiune de moldoveni, cu toate că ei constituie mai bine de jumătate din populațiunea totală a Basarabiei”. Scrierile jubiliare de la 1912 reduc numărul moldovenilor până la 48%, ceea ce nu corespunde adevărului.

Ion Nistor arată că inexactitatea acestor date a fost combătută și de dl Pavel Dicescu, care era membru în consiliul imperial din Petrograd, într-un raport către ministrul Instrucțiunii Publice, susținând cu multă dreptate că numărul moldovenilor în Basarabia este cu mult mai mare, formând peste 75% din întreaga populație. După unele constatări mai noi, populația Basarabiei atingea, la 1918, cifra de 2 725 000 de oameni, care locuiau în 12 orașe și 2 576 sate și cătune. Densitatea populației este de 64 suflete pe kilometru pătrat. Din 1000 de oameni 721 sunt țărani cultivatori de pământ și 230 - târgoveți, care se îndeletnicesc cu industrie, comerț și profesii libere. Știutorii de carte sunt numai 20%. Numărul bărbaților întrece pe cel al femeilor la țară; la orașe sunt mai multe femei decât bărbați. În județul Bălți locuiesc 212 000 persoane sau 11% din

numărul locuitorilor basarabeni, dintre ei: români – 154 000 (72,6%); ruși – 27 000 (12,9%); evrei – 17 000 (8,0%) și alte naționalități.

În *Dicționarul geografic al Basarabiei* de la începutul secolului XX, Zamfir Arbore menționa: „Orașul Bălți, așezat pe malul drept al Răutului, la gura Răutului, are 5 șosele care unesc orașelul cu Hotinul, Soroca, Orheiul și Sculeniul. O linie de cale unește orașul cu Benderul, Razdelnaia, Birzula și Râbnia, în lungime de 406 verste. Stația căii ferate e la depărtare de 2 km de oraș... Populația orașului, la 1902, a fost de 21 200 suflete, din care 9 300 români, 3 200 ruși, 8 700 evrei ș.a. Orașul are 951 case; o catedrală cu hramul „Sf. Nicolae”, iar în Slobozia-Bălți – o biserică „Nașterea Maicii Domnului”.

La începutul secolului al XIX-lea, populația or. Bălți a început să se bucure și de alte servicii, care îi făcea viața parcă ceva mai interesantă. Dintre acestea făcea parte și serviciul poștal, care, pe atunci, nu numai recepționa, transporta și distribuia corespondența, dar mai acorda și servicii de transportare a călătorilor.

În anul anexării la Imperiul Rus, Basarabia era împânzită de o rețea de stații de poștă, existentă de pe timpul administrării acestei părți de țară de către domnitorii Moldovei. Rețeaua era dată în concesiune în baza existenței contract – 1 octombrie 1804–1 martie 1809, aprobat prin hrisovul domnitorului Alexandru Moruzi din 27 mai 1804 ⁸⁸.

La 1 iulie 1813 expiră termenul de concesiune a stațiilor de poștă. În urma licitației organizate, stațiile de poștă din Basarabia au fost date în concesiune, pe un termen de 2 ani, cu începere de la 1 iulie 1813, moșierilor basarabeni Sandu Feodosiu și Gheorghe Cazimir. Conform listei întocmite cu ocazia acestei licitații, caii, în număr de 1174, erau repartizați pe stațiile de poștă, inclusiv la Bălți – 60. Pentru a se deplasa prin Basarabia, demnitarilor li se eliberau

autorizații, în baza cărora li se puneau la dispoziție gratuit cai de poștă.⁸⁹

Bălți, centrul orașului (1910).

În 1907, în zemstva județeană Bălți s-a fondat o casă de credit mărunt. În 1909, în oraș s-a instalat rețeaua telefonică, stabilindu-se legătura cu unele localități din județ (Balatina, Cornești, Sculeni). La acea perioadă, în județul Bălți existau 182 de abonați. Tot în acel an s-a deschis și prima sală pentru proiectarea filmelor, iar mai târziu – și cinematograful „Lux”. La începutul anului 1914, în 7 județe ale Basarabiei funcționau 436 centre pentru convorbiri telefonice și abonamente: Cetatea Albă – 78, Soroca – 66, Bălți – 50.

În 1912 a fost dat în exploatare podul din lemn peste râul Răut, în direcția Chișinăului, fiind numit ulterior „Podul Chișinăului”.

Decadența prestigiului țarismului și a guvernanților basarabeni

Dacă pe parcursul sec. XIX în statele civilizate libertatea gândirii și manifestării politice era garantată cât de cât de constituție, apoi în Rusia domina cea mai crudă

samavolnicie, iar ocnele Siberiei erau pline de oameni care îndrăzneau să revendice drepturile și libertățile poporului⁹⁰. Această situație trezea multe nemulțumiri și contribuia la renașterea curentului național-cultural în teritoriile ocupate de Imperiul Rus.

Planurile expansioniste ale Imperiului Rus referitoare la principate au fost conturate de Leon Casso, care spunea că „răpirea jumătății de est a Moldovei se integra firesc în tradiția rusească de expansiune spre Dunăre și strâmtoni”⁹¹. În altă lucrare autorul mai arată că „dreptul local din Basarabia era totalmente neglijat de oficialii ruși.”⁹²

Încă Mihai Eminescu spunea: „Rușii sunt o putere mistuitoare nu numai prin puterea fizică, ci și prin consecințele demoralizatoare ale influenței lor nocive”.

La începutul secolului XX teritoriile de pe ambele maluri ale Nistrului au fost cuprinse de o largă mișcare de eliberare națională a românilor moldoveni, inclusiv județul Bălți. Aceasta se datora, în mare măsură, lui Ion Pelivan (1876–1954), care devenise „sufletul ideii naționale”. Încă la 12-13 ani el citea cărți bisericești moldovenești, în care se păstrase limba vechilor cazanii și care i-au altoit dragostea de neam și de plai. După absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău (1898), Ion Pelivan obține bursa de student la Universitatea din Dorpat. Aici devine animatorul grupării „Pământenii”, din care făceau parte: Vasile Oatu, Gheorghe Chicu, Nicolae Siminel, Ștefan Usinevici, viitorul doctor Hinculov (Hâncu) și alții. Această grupare prezenta o societate studențească cu program politic național și academic. În 1902, toți membrii acestei grupări au fost arestați (pe un timp scurt). În 1903, Pelivan își ia diploma de jurist și se întoarce la Chișinău, unde este arestat de poliție și dus în or. Arhanghelsk, ulterior fiind înrolat în armată ca simplu soldat în batalionul nr. 231 din Veatka. În 1905,

Pelivan își ia concediu, vine la Chișinău și rămâne aici. El organizează prima grupare moldovenească cu caracter național-revoluționar.

În 1907, Ion Pelivan este numit judecător la Bălți. Aici își continuă activitatea de eliberare națională – adună în jurul său un mănunchi de moldoveni inimoși: învățătorii Porfirie Fală, Ion Buzdugan, Ion Barbă (din Recea), Dimitrie Vrabie (viitor primar), Vladimir Meleli, Emanoil Catelly (viitor prefect), Nicolae Borcea, studentul Simion Murafa, notarul Constantin Soroceanu, moșierul M. M. Ciugureanu ș.a. Tot atunci, Ion Pelivan fondează o bibliotecă de carte românească, editează un abecedar rus-român, cu elemente de ortografie și gramatică.

În postura sa de judecător la Bălți, Ion Pelivan se opunea în mod imperios regimului. La 16 mai 1912, când se sărbătorea un secol de la anexarea Basarabiei la Rusia, el nu numai a lipsit la festivitate, deși prezența lui era obligatorie, dar și demonstrativ a îmbrăcat haine de doliu. Acest lucru a determinat imediat o anchetă severă de supraveghere.

La izbucnirea primului război mondial (1914), Ion Pelivan este mobilizat în armată și trimis în calitate de intendent la Kiev, iar apoi (1916) – pe frontul român la Brăila, Galați, Bolgrad și Cahul. Ceva mai târziu, la 30 aprilie 1917, Ion Pelivan convoacă din nou la Bălți o adunare generală a locuitorilor din județ în vederea obținerii autonomiei Basarabiei.

Nemulțumirile păturilor largi ale populației de la periferia imperiului țarist se manifestau în permanență nu numai din cauza condițiilor precare de trai, dar și a legilor drastice, care suprimau drepturile cetățenilor de a participa la alegerile organelor de conducere ale regiunilor și țării⁹³. Prin noua lege de alegere în Duma de Stat se dădea preponderență nobilimii și se reducea reprezentanța

țăranilor, declarându-se că Duma trebuie să fie „rusă” și după „spiritul ei”⁹⁴. Se reducea brusc numărul alegătorilor cu dreptul de participare la alegeri, pentru a ridica cota nobilimii, care susținea regimul țarist⁹⁵. Moldovenii din Basarabia nu numai au fost înlăturați de la alegeri, dar și au și fost lipsiți de carte⁹⁶.

Ajungând la urechile regimului țarist astfel de lucruri, autoritățile bălțene au organizat un proces de neîncredere învățământului. Porfirie Fală a fost alungat din sistemul de învățământ din motivul că și-a permis să instruiască copiii în limba lor strămoșească. Numai datorită intervenției lui Ion Pelivan, P. Fală a fost restabilit în funcția de învățător.

Se știe că după evenimentele din octombrie 1917 din Rusia, Ion Pelivan devine unul dintre cei mai cunoscuți patrioți moldoveni, care au contribuit la autodeterminarea Basarabiei. Pe timpul Imperiului Rus, românii basarabeni (moldovenii) erau priviți ca alogeni (inorodți!), alături de polonezi, ucraineni, lituanieni, letoni, armeni, tătari, finlandezi, evrei etc⁹⁷.

În 1917, orașul Bălți devine arena unor violente ciocniri dintre partizanii sovietelor și luptătorii pentru autonomia și independența Basarabiei.

În dimineața zilei de 6 ianuarie 1918, când bolșevicii pun stăpânire, pentru câteva zile, pe orașul Chișinău, Ion Pelivan este condamnat la moarte pentru agitație de chemare a armatei române, însă el reușește să treacă Prutul prin Leova, iar la 13 ianuarie 1918 el se întoarce la Chișinău împreună cu Divizia XI a generalului Broșteanu, fiind întâmpinat cu ovații entuziaste.

După 1918, Ion Pelivan ocupă mari posturi de conducere în Sfatul Țării și în România întregită. În 1927, el a fost ales președinte al asociației culturale „Arta Basarabiei”, iar în 1934 este numit consilier la Comitetul Central de Revizuire,

din care se retrage la vârsta de pensionare. În 1940, Ion Pelivan se refugiază în România, dar urgia comunistă îl găsește și acolo. În noaptea de 4 mai 1951 este arestat și întemnițat în închisoarea Sighet, unde a și murit la 24 ianuarie 1954. Mai târziu a fost reînhumat la cimitirul Cernica, alături de alți feciori ai Basarabiei⁹⁸.

Descriind sistemul țarist administrativ din Basarabia, Petre Cazacu evidențiază următoarele: „Buni sau răi, toți guvernatorii erau obligați să urmeze politica de rusificare, să mențină liniștea și ordinea, să execute poruncile stăpânirii”⁹⁹.

Lista guvernatorilor Basarabiei în perioada anilor 1812–1917

1. Scarlat Sturza, guvernator civil: 23.VII.1812–17.VI.1813.
2. Ivan Marcovici Hartingh: 17.VI.1813–22.II.1816.
3. Kala Gheorghe: 22.02.1816–30.XII.1817.
4. Constantin Catacazi: 30.XII.1817–26.VIII.1825, al doilea și ultimul guvernator civil.
5. Vasili Fiodorovici Timkovski (cu anumite întreruperi): 26.VIII.1825–17.01.1828.
6. Turghenev: 17.01.1828–30.VII.1828.
7. Prajevski: 2.XI.1828–24.03.1829.
8. Akinfi Ivanovici Sorokunski: 24.03.1829–17.IV.1833.
9. Pavel Ivanovici Averin: 17.IV.1833–28.VIII.1834.
10. Pavel Ivanovici Fiodorov: 28.VIII.1834–15.VII.1854.
11. Mihail Sergheevici Ilinski: 15.VII.1854–10.XI.1857.
12. Mihail Lvovici de Verraion: 10.XI.1857–19.XII.1862.
13. Ivan Osipovici Velio: 20.XII.1862–1.VIII.1863.
14. Platon Alexandrovici Antonovici: 1.VIII.1863–5.XII.1867.
15. Ivan Egorovici Gangardt: 5.XII.1867–3.VI.1871.
16. Nicolai Ignatievici Șebeco: 3.VI.1871–27.V.1879.
17. Evgheni Osipovici Ianovski: 27.V.1879–16.VIII.1881.
18. Modest Mavrikievici Koniar: 16.VIII.1881–30.VII.1883.
19. Alexandr P. Konstantinovici: 30.VII.1883–4.VII.1899.
20. Vikenti Samoilovici von Raaben: 4.VII.1899–30.V.1903.
21. Serghei Dmitrievici Urusov: 30.V.1903–4.XI.1904.
22. Alexei Nicolaevici Haruzin: 4.XI.1904–11.X.1908.
23. Ivan Victorovici Kankrin: 11.X.1908–2.II.1912.
24. A.N. Iugan: 2.II–9.VI.1912.
25. Mihail Eduardovici Ghilhen: 9.VI.1912–VIII.1915.
26. Mihail M. Voronovici: VIII.1915–III.1917.

Bibliografie

1. Petre Cazacu. *O sută de ani de robie*. Iași, Dacia, 1912, p.4.
2. Иван Халиппа. *Основные исторические данные о Бессарабии*. // Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии. 1913, vol. II, p. 25 – 26.
3. Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1992, p.9.
4. *Basarabia și basarabeni*. Alcătuire, studii și comentarii de Mihai Adauje și Alexandru Furtună. Chișinău, 1991, p.170.
5. Ștefan Plugaru. *Privire în oglindă: Pogăneștii din dreapta și din stânga râului Prut*. Editura Fundației „Axis”, 2007, p.86.
6. *Полное собрание законов Российской империи*. Санкт-Петербург, 1830, том XXXII, стр. 406.
7. Nicolae Iorga. *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*. București, 1940, p. 56.
8. Н. Борецкий-Бергфельд. *История Румынии*. Санкт-Петербург. 1909, p.179.
9. Vasile D. Ciubuc. *Același mult pățimit popor supus unor cuceriri repetate* (11) // „Literatura și Arta”, nr. 22, 3 iunie 2010, p. 7.
10. W.P. van Meurs. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Chișinău, 1996, p.65-66.
11. Sergiu Cornea. *Organizarea administrativă a Basarabiei (1812–1917)*. Cahul, 2003, p.15.
12. Idem, p.20.
13. Леон Кассо. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. Санкт-Петербург, 1913, p.199.
14. Л.Н. Оганян. *Общественное движение в Бессарабии в первой четверти XIX века*. Часть I. Кишинев, 1974, с. 31.
15. Н.А. Троицкий. *1812 – Великий год России*. Москва, 1988, с. 40.
16. Ian M. Oprea. *Basarabia la Conferința româno-sovietică de la Viena (1924)* // Revista istorică, 1992, nr. 1-2, p.32.
17. Dinu Poștarencu. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău, 1998, p.235.

18. Л.В. Головки. *Краткая история Бессарабии*, Bălți, 1912, p.12.
19. D Grama. *Evoluția statutului juridic al Basarabiei în anii 1812–1818* // Revista de istorie a Moldovei, 1994, nr.2, p.62; *Principatul Moldovei – stat suveran sub protecție* // Revista de filozofie și drept, 1998, nr.2-3, p.43-46.
20. Astfel a calificat actul din 1812 M. Kogălniceanu, tălmăcind atitudinea sa de neacceptare a evenimentului. Citat după: C. Bodea. *Bucovina: momente din drumul ei spre 1918* // Academia, 1992, nr. 26, p.1.
21. N. Titulescu. *Documente confidentiale*. București, 1992, p.83.
22. *Basarabia și basarabeni*. Chișinău, 1991, p.124.
23. Eugen Șt. Holban. *Figuri basarabene*. Editura „Căpriană Paris”, 1990, p.2.
24. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p. 179.
25. Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год. Кишинёв, 1862, с. 151.
26. А. Накко. *Очерки гражданского устройства Бессарабской области в 1812–1828 гг.* În: „Записки Одесского Общества Истории и Древности”. Odessa, 1900, vol. XXII, p. 115.
27. Th. Holban. *Prima răpire a Basarabiei*. În: „Viața Basarabiei”, 1940, nr. 9 – 10, p.47 – 48.
28. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.180-181.
29. Sergiu Cornea. *Organizarea administrativă a Basarabiei (1812–1917)*. Cahul, 2003, p.39.
30. Almanahul orașului și județului Bălți (1933), întocmit de A. Zigherman și Ef. Hașchelevici, p.3.
31. Gh. Ghibănescu. *Slobozia Bălților. Schiță istorică* (extras din „Ispisoace și Zapise”), VI, partea a 2-a, Iași, Institutul de Arte Grafice „H. Goider”, 1931, p.1-2.
32. Florin Constantiniu. *O istorie sinceră a poporului român*. București, 1997, p. 268.
33. A.N.R.M., F. 2, inv. 1 ,d. 65, p.52.
34. Л.А. Кассо. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. Санкт-Петербург, 1913, p. 211.

35. Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1923. Reeditată la Chișinău, 1992, p. 8; V. Radu Rosetti, Arhiva senatorilor din Chișinău. *Analele Academiei Române*, vol. XXXI-XXXII.
36. Л.А. Кассо. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. Санкт-Петербург, 1913, p. 64.
37. Idem, p. 76.
38. Idem, p. 126-127 și 202.
39. Arhiva Consistoriului din Chișinău. Dosar nr. 224 din a. 1812.
40. Полное собрание законов Российской Империи, 1817, т.25, p. 222-281.
41. В.И.Жуков. *Города Бессарабии (1861–1900 гг.)*. Кишинев, 1975, с.66.
42. Idem, с.194-195.
43. Florin Constantiniu. *O istorie sinceră a poporului român*. București, 1997, p.270.
44. А. Васильчиков. *О самоуправлении. Сравнительный обзор русских и иностранных земских и общественных учреждений*. Т. I, Санкт-Петербург, 1870–1872.
45. А. Градовский. *Полное собрание сочинений*. Т.1, Санкт-Петербург, 1899.
46. Т. Новоторжский. *Что такое правовое государство*. Санкт-Петербург, 1906, p. 40, 239.
47. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru*. Chișinău, 1992, p. 155, 158.
48. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 2004, vol. V, p.68-70.
49. Paul Gore. *Partidele politice din Basarabia de la 1812 și până astăzi*. În: *Omul și opera*, Chișinău, 2003, p.198.
50. Ștefan Plugaru. *Privire în oglindă: Pogăneștii din dreapta și din stânga râului Prut* (file de istorie). Editura Fundației „Axis”, 2007, p.86.
51. Ludmila Coadă. *Zemstva Basarabiei*. Chișinău, 2009, p. 240.

52. *Scrisori din Basarabia (Basarab)*; ediție de Aristița și Tiberiu Avramescu. Chișinău, 2001 (Ser. „Pagini despre Basarabia”), vol. I, p. 45 – 46.
53. Журналы заседаний Бессарабского Губернского земства. Собрание XX очередного созыва 1888. Отчеты и доклады губернской Земской Управы и Постановление собрания. Кишинев, 1889, p.317.
54. Списание губернских гласных Бессарабской губернии 5-го трехлетия (1881–1884). Вестник Бессарабского земства, nr.1-2, 1882, p.198-200.
55. Бессарабское губернское собрание. XXIII очередного созыва 1891. Отчеты и доклады губернской земской управы и постановления собрания, Кишинев, 1892, p.99-103.
56. N. Ciachir. *Basarabia sub stăpânirea țaristă* (p.67); Ludmila Coadă. *Zemstva Basarabiei*. Chișinău, 2009, p.249.
57. Aniversarea a 50-a a zemstvei județului Chișinău (1869–1919). În: V. Ionescu-Dârzeu. *Organizarea administrativă a Basarabiei*, p.19.
58. Gr. Vieru. *Taina care mă apără*. Iași, 2008, p.438.
59. Правила Общественного Собрания. Бельцы, 1891.
60. Ștefan Ciobanu. *Din istoria mișcării naționale în Basarabia // „Viața Basarabiei”*. 1933, nr.2, anul II, p.1-11.
61. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p. 181-182.
62. *Instituții feudale din țările române. Dicționar*. București, 1988, p. 54.
63. Dinu Poștarencu. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău, 2006, p. 149 – 150.
64. A.N.R.M. f.3, inv. I, d. 8, f. 2; F. 2, inv. I, d. 596, f. 768.
65. П. Кунуцкий. *Краткое статистическое описание заднеэстровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманскою в Бухаресте 1812 года*. Sankt-Petersburg, 1913, p.13.
66. E. Negruți. *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova (1800–1859)*. Iași, 1997, p.83.

67. A.N.R.M. F.1, inv. I, d. 3246, f. 194-257; *История Молдавии. Документы и материалы*. Chişinău. 1969, vol. III, partea II, p.602-604; D. Poştarencu. *Istoria satului Sadâc*. Chişinău, 2001, p. 188-191.
68. A.N.R.M. F.2, inv. I, d.65, f.56.
69. I. Chirtoagă. *Din istoria Moldovei de sud-est*. Chişinău, 1999, p.122.
70. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru (1812-1918)* (îngrijită de Anatol Petrencu). Chişinău, 1991, p. 107-108.
71. Anton Moraru. *Stațiile comuniste (II)* // „Literatura și Arta”, nr. 46, din 19.XI.2009, p. 2.
72. *Basarabia și basarabenii*. Chişinău, 1991, p. 167-168.
73. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chişinău, 1991, p. 197.
74. Idem, p.208-209.
75. P. Keppen. *Despre harta etnografică a Rusiei europene* (ediția societății geografice imperiale ruse). Petersburg, 1855. În: Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru*. Chişinău, 1992, p. 106.
76. И. Анцупов. *Государственная деревня Бессарабии в XIX веке (1812–1870)*. Кишинев, „Карта Молдовеняскэ”, 1966, с.28.
77. А. Защук. *Материалы для географии и статистики Новороссийского края. Бессарабская область*. СПб, 1862, p. 151.
78. Z. Arbore. *Basarabia în secolul XIX* (îngrijită de Ion și Tatiana Varta). Chişinău, 2001, p.129; Военно-Статистический Сборник, составленный офицерами генерального штаба под редакцией генерал-майора Н. Н. Обручева. СПб, 1871.
79. Iosif Broitman. *Primul Ghid al municipiului și județului Bălți, 1937-1938*. Tipografia SEGAL, Bălți.
80. Zamfir Arbore. *Basarabia în secolul XIX* (îngrijită de Ion și Tatiana Varta). Chişinău, 2001, p. 259-260.
81. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918* (îngrijită de Anatol Petrencu). Chişinău, 1992, p. 42.

82. Первая Всеобщая перепись населения Русской Империи, 1897, III, Бессарабская Губерния. Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905.
83. П.Н. Батюшков. *Бессарабия. Историческое описание*. Санкт-Петербург, 1892, стр.174.
84. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 1993, p. 66.
85. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p. 219.
86. Pericles Rodokanaki. *Rusificarea Basarabiei*. nr. 4853, secțiunea II, nr.14, 18 septembrie 1888, CLXIX. În: *Scrisori din Basarabia*, vol. II, p.220.
87. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.212.
88. Contractul respectiv, în versiunea rusă, este publicat de Ion Halipra în: «Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссии». Chișinău, 1990, vol. I, p. 346 – 351 (Dinu Poștarencu. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*”. Chișinău, 2006, p. 97).
89. Dinu Poștarencu. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău, 2006, p.98-99.
90. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991, p.262.
91. Леон Кассо. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. Москва, 1913.
92. Леон Кассо. *Византийское право в Бессарабии*. Москва, 1907.
93. A. Krupenschi. *Schiță scurtă a nobilimii din Basarabia*. Chișinău, 1912, anexă, p.3.
94. A.V. Boldur. *Istoria Basarabiei*. Vol. II, Chișinău, 1940, p. 377.
95. Idem, p.169.
96. Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1923, p.302-305.
97. Vasile Trofăilă. *Pe malurile Răutului // „Moldova”*. 1972, nr.8, p.8-9.
98. Gheorghe Bezviconi. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, „Universitas”, 1992, p. 236-245.
99. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru*. Iași, 1992, p.172.

PERIOADA REUNIFICĂRII CU ROMÂNIA

*Patriotismul nu este iubirea țărânei,
ci iubirea trecutului. Fără cultul
trecutului nu există iubire de țară.*

Mihai Eminescu

Premisele fondării Republicii Democratice Moldovenești

Greutățile condiționate de primul război mondial au degradat esențial autoritatea țarului, au provocat serioase nemulțumiri și revolte în masele populare ale multor regiuni ale imperiului. Nu au făcut excepție nici basarabienii, care în permanență își doreau scăparea de sub jugul țarist. Spre finele anului 1916, din cauza problemelor teritoriale, relațiile dintre Imperiul Rus și România deveniseră încordate. Pentru a clarifica situația, țarul l-a înputernicit pe marele duce Mihail Aleksandrovici să poarte tratative cu conducerea României. Astfel, în ianuarie 1917, ducele Mihail s-a întâlnit pentru scurt timp la gara Moscova-Râbinsk cu regele Carol II al României, în prezența prim-ministrului Ion Brătianu. Rămâne doar de intuit asupra discuțiilor purtate între părți, întrucât s-a produs revoluția din februarie și în Rusia a venit la putere guvernul provizoriu în frunte cu Kerenskii.

După revoluția din februarie 1917, pe fundalul dezmembrării imperiului țarist, în Rusia, se intensifică mișcarea națională, inclusiv în Basarabia și Transnistria. Aici câștigă teren ideea autodeterminării. Această idee capătă un contur

concret în timpul mai multor întruniri ale reprezentanților românilor basarabeni.

Ianuarie 1917. Întâlnirea la gara Moscova-Râbinsk în drum spre Petrograd.
De la stânga la dreapta: regele Carol II, marele duce Mihail al Rusiei și Ion Brătianu, prim-ministru al României.

O întrunire de proporții s-a petrecut pe 18 aprilie 1917, în Odessa, la care au participat peste 10.000 de soldați, ofițeri, studenți și preoți basarabeni. Acolo s-a format un comitet revoluționar, alcătuit din reprezentanți ai armatei ruse de pe frontul român și ai organizațiilor muncitorești și țărănești din guberniile Basarabia și Herson. Majoritatea comitetelor erau alcătuite din moldoveni ¹.

Îndată după preluarea puterii de către guvernul provizoriu, în orașul Bălți, ca și pe întreg teritoriul basarabean, se discutau cu înflăcărare cele mai stringente probleme referitoare la soarta poporului și a plaiului, inclusiv aspectele autodeterminării și versiunile de alipire la România. În scurt timp s-a format un nucleu de patrioți localnici, din care făceau parte Emanoil Catelly, Ștefan Pirogan, Costache Leancă, Ion Pelivan, Dumitru Vrabie, Mihai Ciugureanu, Grigore Nica-Ciobanu, protoiereii Ioan Bălțeanu și Vladimir Dimitriu, alți preoți și învățători din județul Bălți. După mai multe dezbateri cu caracter organizatoric și o luptă înverșunată cu anumite elemente șovine sau bolșevice, în ziua de 3 martie 1918, în sala Zemstvei din Bălți, cu o majoritate covârșitoare de voturi, a fost aprobată aderarea județului și orașului Bălți la Patriamamă. Astfel, județul Bălți a fost primul din teritoriile basarabene, care a insistat la unirea necondiționată a Basarabiei la România².

Dezlipirea Basarabiei de la Rusia nu a fost un fenomen izolat. În același timp și din aceleași cauze s-au despărțit de Rusia Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, pentru a-și constitui state independente. Ucraina, Belarus, Armenia, Gruzia ș.a., după o scurtă perioadă de independență, au revenit în statul rus în formă de republici. Toate aceste evenimente au determinat descompunerea Imperiului Rus. Istoria a cunoscut mai multe imperii, care s-au destrămat și

au dispărut de pe harta lumii - Roman, Tataro-Mongol, Austro-Ungar, Rus ș.a.

Mișcarea națională a populației moldovenești s-a intensificat considerabil ca reacție la pretențiile Radei Ucrainene față de teritoriul basarabean, pretenții exprimate deschis la 18 iulie 1917, precum că Ucraina se întinde de la Carpați până la Caucaz. Însă, atunci când Rada l-a invitat la ședința comisiilor guberniilor ucrainene și pe comisarul basarabean al guvernului provizoriu, această acțiune „a provocat indignare și proteste” în Basarabia³. Presiunile Radei Ucrainene au întâmpinat opoziția oamenilor politici din partidele și organizațiile ținutului⁴.

V. Cristi, fost viceguvernator al Basarabiei după revoluția din februarie 1917 din Rusia, ulterior a scris cum a sosit la 25 iulie 1917 la Kiev, însoțit de P. Erhan și un delegat al comitetului ostășesc, la invitația guvernului provizoriu ucrainean, pentru a participa la prima ședință a Radei Ucrainene, la care asistau guvernatorii celor 10 provincii (gubernii) din teritoriul ei.

În procesul-verbal autentic al ședinței se menționează: „La începutul ședinței dl V. Cristi comunică adunării că telegrama ministrului de Interne Vincenko cu invitația de a participa „la o consfătuire a guvernatorilor provinciilor făcând parte din Ucraina autonomă” a provocat prin Basarabia o nedumerire: ca nu cumva Ucraina intenționează să încorporeze Basarabia. În numele celor 20 organizații unite politice, obștești și naționale, V. Cristi a declarat că Basarabia a ales doar calea propriei autodeterminări...”⁵.

La 27.07.1917 dl V. Cristi s-a întâlnit cu președintele guvernului provizoriu al Rusiei, Kerenski, care a declarat că guvernul a recunoscut dreptul la autodeterminare și autonomie federală al Basarabiei și Ucrainei. Tentativa Ucrainei de a anexa Basarabia după revoluția din februarie

1917 din Rusia a provocat mari proteste din partea moldovenilor, care insistent cereau autonomie față de Rusia și Ucraina și constituirea unui organ de administrare a Basarabiei autonome⁶.

Perioada de trecere de la starea de liniște și ordine relativă (aprilie-mai 1917) la anarhie completă mergea paralel cu destrămarea armatei, iar sub bolșevici (octombrie-noiembrie 1917) s-a instalat un război civil cumplit, cu o anarhie totală. S-a început răzburarea și distrugerea oamenilor, averilor și instituțiilor. Apăruse o răscoală contra tuturor formelor de civilizație. Această situație dezastruoasă a condiționat despărțirea popoarelor subjugate de Rusia⁷.

Pentru excluderea altor variante de cotropire a Basarabiei, se încep tratative trilaterale – între guvernele provizorii al Rusiei și al României și liderii basarabeni. Se acceptă fondarea Sfatului Țării, care ar governa Basarabia.

La 20-27 octombrie 1917, la Chișinău, a avut loc Congresul Militarilor Moldoveni, la care au participat circa 800 delegați din toate garnizoanele și fronturile armatei ruse. Congresul a adoptat două hotărâri: proclamarea autonomiei Basarabiei și constituirea Sfatului Țării. Tot atunci, congresul a determinat și structura Sfatului Țării⁸.

După revoluția bolșevică din 25 octombrie 1917 de la Petrograd, în Chișinău, militarii ruși de asemenea au încercat să vină la putere. Drept răspuns Congresul Militarilor Moldoveni, a convocat pentru 21 noiembrie 1917 Sfatul Țării. Cei 150 de membri care s-au prezentat au fost delegați de către organizațiile social-politice din Basarabia și reprezentau toate naționalitățile din ținut (105 moldoveni, 15 ucraineni, 14 evrei, 7 ruși, 2 bulgari, 2 germani, 2 găgăuzi, 1 polonez și 1 grec)⁹. Printre delegații organizațiilor social-politice erau și reprezentanți ai sovietelor de deputați: muncitori, țărani și soldați¹⁰.

Se mai menționează¹¹, că nu moldovenii, ci reprezentanții altor naționalități (în primul rând rușii) erau acei care luptau pentru instaurarea puterii sovietelor în Basarabia (1917–1918). Drept dovadă este ordinul comun (nr. 272 din 24 decembrie 1917) al Comitetului Executiv gubernial și al Prezidiului Comitetului Executiv din Chișinău privitor la crearea statului-major revoluționar (în următoarea componență: Venediktov, Durasov, Korovin, Levinzon, Rojko, Gavrilin) și semnat de Melețin, Nenastiev, Venediktov, Grinștein, Golubovski, Garkavii, Zelivianski, Dementiev¹². Nici în statul-major creat, nici printre semnatarii ordinului *nu au fost reprezentanți ai populației de bază din Basarabia!*

Tocmai acești reprezentanți ai populației nemoldovenești, ajunși la paritate cu autohtonii moldoveni, opinau, după unirea ținutului cu România, nu pur și simplu împotriva ordinei existente, dar și în favoarea smulgerii Basarabiei de la România și alipirea ei la Rusia sovietică.

La 4 decembrie 1917, deputații Sfatului Țării îl aleg președinte pe Ion Inculeț, profesor la Academia din Petrograd, adjunct al guvernatorului basarabean. Apoi comisarul Vladimir Cristi a depus jurământul Sfatului Țării, căruia i s-a încredințat deplina conducere. Același lucru au făcut și comisarii tuturor județelor din Basarabia. Astfel, în mod pașnic, toate obligațiunile legale au trecut în mâinile Sfatului Țării. La 15 decembrie 1917, Sfatul Țării anunță oficial despre fondarea Republicii Democratice Moldovenești, iar în calitate de președinte este ales, în unanimitate, Ion Inculeț. Puterea executivă este transmisă Sovietului Director, compus din 9 directori, în fruntea căruia a fost ales P.Erhan. În scurt timp după aceasta, guvernul de la Petrograd, în frunte cu Lenin, a recunoscut noua putere din Basarabia. Sfatul Țării, ca organ cu atribuții parlamentare, a funcționat practic până în noiembrie 1918, iar Sovietul

Director și-a continuat activitatea până în luna aprilie 1920, după alipirea Basarabiei la România¹³.

Astfel, la sfârșitul anului 1917 - începutul anului 1918, puterea în Basarabia se afla în mâinile Sfatului Țării și ale guvernului său - Sovietul Director. Acest fapt istoric este confirmat de documentele vremii, printre care și apelul de la mijlocul anului 1919 al Biroului Basarabean, creat în Rusia pe lângă CC al PC (b) din Rusia, către muncitorii și țărani Basarabiei¹⁴.

Hotărârile Sfatului Țării privind repartizarea pământului țăranilor și întocmirea documentelor în limba moldovenească nu erau pe placul rușilor. De acolo, ei au început să organizeze un șir de răscoale. Mii de soldați ruși, întorcându-se pe atunci de pe front, prădau țara, împușcau și omorau lumea. Pentru a face liniște și rânduială, Sfatul Țării a chemat în ajutor armata română. În luna ianuarie 1918, s-a hotărât separarea de Rusia, iar la 27 martie 1918 a fost proclamată unirea cu România. Această voință a fost recunoscută la 28 octombrie 1920 de marile țări din Apus - Anglia, Franța, Italia - și de Japonia¹⁵.

Suprafața totală a Basarabiei în 1918 era de 47 436 km², mărgininu-se la nord-est cu Ucraina, de care o despărțea Nistrul, la sud-est - cu Marea Neagră și Dobrogea, de care o despărțea Dunărea, la vest - cu Moldova, de care o despărțea râul Prut, și cu Bucovina, de care o despărțea râul Răchitna.

În perioada de la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918, funcția de primar al orașului Bălți o deținea Dimitrie Dobreș. Orașul devenise arena unor ciocniri violente dintre partizanii sovietelor și luptătorii pentru autonomia și independența Basarabiei.

Județul Bălți, primul din Basarabia, și-a exprimat dorința de a se încorpora în Regatul României. Astfel, sub președinția doctorului Calistrat Hâncu, la 3 martie 1918, la

Bălți, s-a luat următoarea moțiune: „Proclamăm astăzi în mod solemn, în fața lui Dumnezeu și a lumii întregi, că dorim unirea Basarabiei cu Regatul României, sub al cărui regim constituțional și sub ocrotirea legilor de monarhie democratică vedem siguranța existenței noastre naționale și a propășirii economice și culturale”¹⁶.

Restabilirea suveranității românești în Basarabia și Marea Unire din 1918 au constituit un act istoric pentru națiunea românească. Pe scena istorică a apărut România Mare. De reținut că propaganda obraznică rusească, asociată cu propaganda emigranților ruși, până în prezent susține părerea că Basarabia a fost acaparată de români din Vechiul Regat. Acești susținători uită că, în timpul revoluției ruse din februarie 1917, popoarele țărilor încorporate în statul rusesc s-au bucurat de lozinca autodeterminării popoarelor¹⁷. Dar și guvernul rus, la 2 (15) noiembrie 1917, publică declarația popoarelor Rusiei. Declarația a fost semnată de Lenin și Stalin. Ea recunoștea egalitatea și suveranitatea popoarelor Rusiei și dreptul lor la autodeterminare liberă, până la separarea și formarea statelor independente¹⁸. Cu toate că ideea libertății popoarelor venea în contradicție cu doctrina marxistă centralizatoare, pe care Lenin a adoptat-o cu mult înainte de revoluția rusă (1913). Aflându-se la Craiova, Lenin a precizat programul social-democraților în problema naționalităților, adăugându-i dreptul la autodeterminare, până la separare¹⁹.

Din partea orașului Bălți, din componența Sfatului Țării, care a funcționat în perioada 21.X.1917–28.XI.1918(?), au făcut parte 15 deputați moldoveni: Buzdugan Ion (învățător); Crihan Anton (student); Gafencu Vasile (agricultor); Gropa Alexandru (cooperator); Osoian Constantin (agricultor); Păscăluță Ion (militar); Pelivan Ion (avocat); Pântea Gherman (învățător); Scobioală Andrei (profesor universitar);

Tudor Gheorghe (învățător); Tudos Ion (agricultor); Văluță Ion (student); Baxan Zaharia (agricultor); Budiștean Ignatie (agricultor); Piciormare Petre (funcționar). În afară de cei enumerați, în componența Sfatului Țării din partea județului Bălți au fost aleși încă trei deputați, ucrainenii, care au reprezentat minoritățile naționale. Aceștia au fost Botnariuc Ștefan, Brinici Gheorghe și Butnicenco Nichita, toți fiind agricultori²⁰.

Situația în Republica Democratică Moldovenească, în perioada dintre 2 decembrie 1917 și 24 ianuarie 1918 (52 zile), era extrem de complicată, fiind influențată și de descompunerea armatelor rusești de pe front. Retrăgându-se în dezordine, ele maltratau populația băștinașă, devastau casele și gospodăriile oamenilor. Autoritățile ținutale, neavând forțe de menținere a ordinii, erau neputincioase să întreprindă ceva. Organul legislativ al republicii era în căutarea unui ajutor militar²¹.

La 27 martie 1918, Sfatul Țării a adoptat actul de unire, argumentat în hotărârea respectivă în modul următor: „Unirea se face: 1) pe baza dreptului istoric, adică în baza faptului că Basarabia acum o sută de ani a fost dezlipită cu sila de la trunchiul său și acum se întoarce la el; 2) pe baza dreptului de neam, adică se unește cu Românii de peste Prut, cu care moldovenii sunt de un neam, de un sânge și de o religie; și 3) pe baza dreptului, ca popoarele singure să se stăpânească și să hotărască de soarta lor, adică pe baza aceluiasi drept, cu care Polonii din trei țări s-au unit, cum s-au unit în 1918 și toți Românii, căci după Basarabeni, au venit și s-au unit împreună și Românii din Bucovina, care erau sub Austriaci, și Românii din Ardeal, care erau sub Unguri.

Astfel, toți Românii de sub toate jugurile: Rusesc, Austriac și Ungar s-au unit într-o singură țară Românească: țara lor, țara în care ei sunt stăpâni²².”

PRIMUL ACT SPRE UNIRE

MINISTERUL DE RĂZBOIU
CABINETUL MINISTRULUI
INTRAT N° 135/24 Decem

24/XII/117

Marele Stat major

Consiliul de Ministri a aprobat cererea de față. Se va da ordin ca 1000 soldați cu arme și mitraliere ce vin din țear să - se oprească la gara cea - mai apropiată de Chișinău, de unde se vor trimite pentru a păzi depozitelor de Subștanta

Domnule Ministru de Război, Ministru al României General Joucouca

Conform hotărârii consiliului Directorilor Generali ai Republicii Moldovenești, vă rugăm să binevoiți a dispune trimiterea în Chișinău a unui regiment soldațesc cu posibilă urgență.

Tot odată vă rugăm să ordonați ca acest regiment să stea la dispoziția Directoratului Republicii Moldovenești.

Chișinău la 22 Decembrie 1917

Președintele Consiliului P. Căhand.

Directorul general de externe T. Pelivan

Directorul general de interne V. Ch. ff.

Din „Albumul Basarabiei”

Bălțile în componența României Mari

După actul de Unire din 1918, la care au contribuit și mulți fruntași ai mișcării de eliberare națională a plaiului (Paul Gore, Petru Cazacu, Pan. Halippa, Ștefan Ciobanu, Ion Inculeț, Simion Murafa ș. a.), s-a început un lucru important și migălos - alegerea organelor de conducere în teritoriile basarabene încorporate în România. Principiile structural-

organizatorice rămâneau identice cu cele existente în celelalte teritorii ale țării. Orașul Bălți a fost numit capitala județului, aflat în ținutul de nord al țării.

În anii 1920–1930, după Marea Unire, județul Bălți era alcătuit din 5 plase: Slobozia-Bălți, Râșcani, Glodeni, Fălești și Cornești. Plasa Slobozia-Bălți includea 18 comune (or. Bălți, satele Pepeni, Chișcăreni, Alexăndreni etc.) și se învecina: la răsărit – cu ținuturile Soroca și Orhei, la miază-noapte – cu alt sector din ținutul Soroca și plasa Râșcani, la apus – cu plasele Glodeni și Fălești, iar la miază-zi – cu plasa Cornești²³.

La acel timp, pretutindeni se intensifica procesul de urbanizare, de înglobare a localităților mici în unele mai mari. Aceeași situație s-a întâmplat și cu municipiul Bălți, care, dezvoltându-se, a cuprins Slobozia, cu imense pământuri arabile, și Lizaveta, sectoarele Bălțiul Nou și Pământeni, care în anii 20 ai sec. XX au devenit microraiioane. Doar pe partea dreaptă a Răutului, vizavi de Slobozia, s-a păstrat până în zilele noastre un mic sector nepopulat, cu pământ mlăștinos și cu pășuni cunoscute de cândva. Dar și aici se simte influența civilizației.

În perioadele 1918–1940 și 1941–1944, organul de conducere al județului Bălți era prefectura, în frunte cu prefectul (gubernatorul), de obicei ales de popor și numai din 1937 – numit prin decret regal. Pe lângă prefectură funcționau Consiliul județean, care prezenta organul suprem de conducere colegială, în fruntea căruia se afla președintele, ales de către membrii Consiliului. În cadrul Consiliului județean Bălți funcționau câteva comisii ramurale: administrativ-financiară, economică, de control, pentru cultură și învățământ, medico-sanitară, de construcții etc., fiecare din ele aveau obligațiunile sale de serviciu.

Indiscutabil, prefectul prezenta principala figură de conducere în județ – el coordona cu toate formele de

activitate în localitățile județului. În acești ani, funcția de prefect al județului Bălți au deținut-o 19 persoane, unele dintre ele fiind repetat alese în această funcție, iar numele a 3 persoane au rămas neidentificate. Cu o anumită rezervă privind veridicitatea informațiilor, vom enumera numele persoanelor care au deținut funcția de prefect al județului Bălți în perioadele respective: **Nicon Văluță** (1918); **Avol Crudu** (1918–1919); **Marin Banaru** (1919–1920); **Ion N. Ionescu** (1920–1921); **Efimie Popovici** (1922–1923, 1928–1929); **Emanoil Catelly** (1923–1925, 1933–1937); **Ștefan Eșanu** (1925–1926); **maior Berescu** (1926–1927); **Diomid Calistru** (1929–1930); **Florin Nicolăescu** (1931–1932); **P. Ursu** (1932); **Iacob Cociorva** (1932–1933); **Haralambie Gheorghian** (1937–1938); **Andreescu** (1939–1940); **Vrăbescu** (1941–1942); **Dumitru Stegărescu** (1943–1944). Un anumit timp (1941–1944) în Basarabia a existat funcția de guvernator, pe care a deținut-o **O. Stavrat**.

O personalitate marcantă a plaiului bălțean din acea perioadă a fost Iacob Cociorva, care a adus o contribuție considerabilă la dezvoltarea tuturor formelor de activitate în calitate de prefect al județului (1932–1933) și de primar al orașului Bălți în repetate rânduri. Din inițiativa lui s-au construit multe poduri și drumuri; prin concursul lui se rezolvau probleme importante ce țineau de întreținerea și funcționarea școlilor, spitalelor și a altor instituții de menire socială, atât din localitățile județului, cât și din orașul Bălți.

Semnificativ este faptul că sediul prefecturii județului Bălți se afla în casa boierului Alexandru Bodescu, propusă chiar de el. În 1868, Domnia Sa a făcut un alt gest patriotic – a trimis o scrisoare de felicitare Președintelui Academiei Române cu ocazia inaugurării Academiei, în care se arată: „Eu, A. Bodescu, Sfetnicul Curții Imperiale Rusești, de fel din orașul Bălți, dorind ca toți românii de a contribui la

încurajarea învățământului în România, ofer suma de 2000 ruble (5200 franci) pentru Academia Română”.

Prefecții județului Bălți

Efimie Popovici

Emanoil Catelly

Iacob Cociorva

Prefectura județului Bălți
(fosta casă Bodescu).

Aceași clădire, restaurată în
1934 de Etti-Rosa Spirer.

Disponem de puține informații despre președinții consiliilor județului Bălți. Doar despre Diomid Calistru, care a preluat funcția de președinte al Consiliului județean după ce a demisionat din postul de prefect al județului Bălți (1930).

Satele și comunele județului Bălți erau conduse de pretori (primari), aleși în localitățile respective. Ei rezolvau toate problemele ce țineau de competența lor, deoarece

populația din plasele județene îi considerau oameni de încredere.

Există foarte puține informații desfășurate referitoare la deținerea funcției de primar al orașului Bălți, iar cele întâlnite adesea sunt prezentate contradictoriu. Noi ne vom referi doar la datele publicate de unii autori și folosite drept reper în această privință.

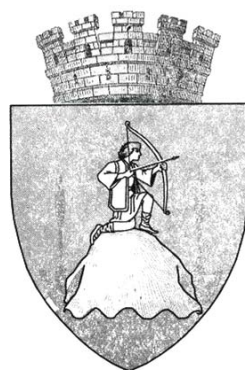
Primarii orașului Bălți

Ștefan Pirogan

Mihail Cucer

Primăria și Stema orașului Bălți.

S-a stabilit că la sfârșitul lunii decembrie 1917 și începutul anului 1918, funcția de primar a deținut-o, temporar, **Dimitrie Dobriș**, care a fost înlocuit oficial de

Dumitru Vrabie (1918), dar nu se știe cât timp s-a aflat în această postură. În repetate rânduri (1922–1924, 1927, 1929, 1931–1932) în postul de primar s-a aflat iscusitul gospodar **Ștefan Pirogan**, care pentru scurt timp a fost înlocuit de **Ștefan Sadovici** (1924). Următorii primari ai orașului Bălți ar fi fost: **Traian Bonciu** (1925–1926); **Iacob Cociorva** (1927–1929, 1933–1934, 1939–1940); **Mihai Cucer** (1932, 1937–1938); **Krupoveatkin** (1932); **Petru Vrabie** (1934–1937); **Constantin Satmari** (1938–1939); **Teodor Ardeleanu** (1941–1943); colonel **M. Anghelescu** (1943–1944). Nu se exclud și alte nume de primari.

Cea mai intensivă și productivă activitate a desfășurat Ștefan Pirogan, personalitate recunoscută și apreciată după merit de toată populația urbei.

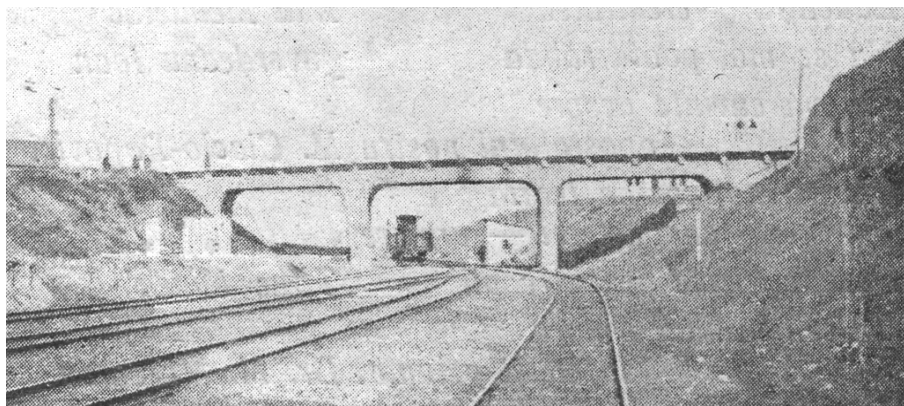
Odată cu realipirea Basarabiei la vechea Moldovă (1918), s-a început intensificarea tuturor formelor de activitate organizatorică, care favorizau dezvoltarea multilaterală a infrastructurii în toate teritoriile. Și Bălțiul a cunoscut o vertiginoasă dezvoltare comercială și industrială, plasându-se pe locurile de frunte printre ținuturile de nord ale țării. Au fost continuate lucrările de construcție a căii ferate Bălți-Ungheni-Iași, s-a început construcția clădirii gării feroviare de sud de la Pământenii și a podului peste calea ferată, care lega orașul Bălți de localitățile din partea de nord. În scurt timp se stabilește legătura prin calea ferată cu Cernăuțiul și Chișinăul. Astfel, în componența României Mari, orașul Bălți devine o răscruce de căi ferate și drumuri, foarte importantă pentru o largă comunicare culturală și comercială, chiar și cu alte țări.

De menționat că tot în acea perioadă la Slobozia-Bălți s-a dat în exploatare o splendidă clădire a gării feroviare de nord, cu elemente de arhitectură modernă. În centrul orașului se înălțau frumoase blocuri locative, cât și pentru

instituțiile publice, comerciale și de menire socială. Spre sfârșitul anilor 20 ai secolului XX, orașul Bălți avea un aspect atrăgător și pentru oaspeți, și pentru populația lui. Mulți oameni de afaceri, de cultură și călători străini, vizitând la acel timp Bălțiul, menționau că dezvoltarea multilaterală a orașului a progresat mult. Partenerii încheiau tot mai multe contracte comerciale, se organizau târguri și expoziții.

Clădirea gării feroviare de sud până și după reconstrucție.

Podul peste calea ferată de la Pământeni.

În anul 1929, județul Bălți avea deja un sistem progresiv de administrare, orașul devenise mai frumos, dispunea de toate instituțiile administrative și culturale: Episcopia Ortodoxă; pretura județeană; primărie; tribunal; două judecătorii de ocol; biroul avocaților; cinci notari publici; poliție de oraș; brigadă de siguranță; administrație financiară; agenție a băncii Naționale a României; inspectorat școlar; inspectorat de mișcare C.F.R., funcționa o stație electrică și alte întreprinderi de menire socială.

Pentru locuitorii săraci ai urbei au fost deschise multe instituții de binefacere: Orfelinatul „Ștefan cel Mare”, filiale ale Societății invalizilor de război, Asociația generală a invalizilor, un azil pentru bătrâni comunal și un azil pentru evrei, societăți de ajutorare a meseriașilor săraci și asociații de ajutorare a evreilor săraci etc²⁴.

Infrastructura orașului creștea mereu. În județul Bălți deja se alocase un teren întins pentru piață, destinată importului și exportului al mărfurilor. Totodată, se observa un surplus în industria uleiurilor vegetale. Plantațiile de floarea-soarelui în jurul orașului s-au extins esențial. Fiind un nod central de cale ferată din nordul Basarabiei, gara de nord devenise foarte activă între Iași-Cernăuți. Comerțul cu

cereale și manufactură s-a dublat. Ritmic și productiv funcționau și fabricile: de săpun, de cărămizi, de bere, de bomboane, de lumânări, de var; turnătoriile-ateliere de fontă și fier și alte întreprinderi.

În oraș deja activau 27 avocați și 5 notari; existau 20 hoteluri, 5 tipografii, 12 bănci, 27 cârciumi etc.

Situația social-demografică

Conform datelor lui P. Cazacu²⁵, mișcarea populației în orașul și județul Bălți în primii ani după unire (1920–1926) era prezentată în modul următor:

În Orașul Bălți

Caracterul mișcării	Anii						
	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Numărul de născuți	647	852	727	675	932	821	832
Numărul decedaților	568	567	458	426	607	611	473
Sporul natural	79	285	269	249	325	210	359
Numărul căsătoriilor	366	313	228	244	256	149	199
Numărul divorțurilor	4	-	1	6	16	3	8

În județul Bălți (la sate)

Caracterul mișcării	Anii						
	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Numărul de născuți	10285	13236	12184	12058	11946	11792	9935
Numărul decedaților	7 173	8 516	6 505	5 473	6 307	8 179	5958
Sporul natural	3 112	4 720	5 679	6 585	5 639	3 613	3977
Numărul căsătoriilor	3 567	3 768	2 253	2 753	2 465	3 003	2015
Numărul divorțurilor	2	5	21	12	19	13	20

Analizând cifrele prezentate de P. Cazacu în tabelele de mai sus, putem constata doar în linii generale mișcarea populației în orașul și în județul Bălți în perioada anilor 1920–1926. Conform statisticii din 1927, orașul Bălți avea o

populație stabilă de 57552 suflete și aproximativ 15000 populație flotantă²⁶.

Începând cu 1 ianuarie 1930, orașul Bălți avea acea stemă, care simboliza vechea strajă ostășească și luptele din această regiune a Moldovei²⁷. Stema înfățișa o movilă de argint pe un scut roșu, în vârful căreia stătea îngenunchat un arcaș moldovean, întinzând arcul spre stânga. Scutul este timbrat de o coroană murală cu 7 tunuri.

Recensământul din 1930, efectuat pe întregul teritoriu al României²⁸, a permis stabilirea unor indici sociali pentru orașul și județul Bălți, după mulți ani de ocupație țaristă a Basarabiei (vezi tabelele).

Distribuția locuitorilor din or. Bălți după starea socială și sex (anul 1930)

Starea socială	Bărbați		Femei		Total	
	număr	%	număr	%	număr	%
Necăsătoriți	8 838	57,1	7 322	48,5	16 160	52,8
Căsătoriți	6 210	40,1	6 101	40,4	12 311	40,3
Văduvi	290	1,8	1 532	10,1	1 822	6,0
Divorțați	62	0,4	126	0,8	188	0,6
Nedeclarat	76	0,6	13	0,2	89	0,3
Total	15 476	50,6	15 094	49,4	30 570	100%

Distribuția locuitorilor din or. Bălți după vârstă și sex (anul 1930)

Sexul		Grupele de vârstă, ani						Total
		0-6	7-12	13-19	20-64	Mai mult de 65	Vârstă nedeterminată	
Bărbați	nr.	2183	1672	2094	9005	478	44	15476
	%	49,4	49,35	46,0	52,4	49,4	70,8	50,6
Femei	nr.	2,236	1716	2459	8179	489	18	15094
	%	50,6	50,65	54,0	47,6	50,6	29,2	49,4
Total	nr.	4419	3388	4553	17184	967	62	30570
	%	14,45	11,08	14,89	56,21	3,16	0,21	100%

Din tabele se observă unele aspecte specifice, cu caracter social. Astfel, că din toată populația orașului (30 570), la acel an, numărul bărbaților era aproape egal cu cel al femeilor (50,6:49,4%); în grupa persoanelor tinere (până la 20 ani) se constată o predominare relativă a sexului feminin, comparativ cu situația observată la persoanele adulte. Indiferent de sex, numărul de copii în vârstă de 7-12 ani descrește, ceea ce coincide cu perioada perturbărilor sociale din întreaga Basarabie (1917–1918). S-a înregistrat un procent extrem de mic (3,16) al persoanelor trecute de 65 ani, ceea ce caracterizează durată mică a vieții populației basarabene la acel timp. Numărul persoanelor longevive era foarte mic. Este îmbucurător numărul foarte mic al familiilor divorțate (în medie 0,6%), ceea ce indică despre moravurile înalte ale moldovenilor. S-a constatat un număr mare de femei văduve (10,1%), situație existentă în mare măsură în toate epocile civilizației umane, drept urmare a războaielor și accidentelor printre bărbați.

Distribuția locuitorilor județului Bălți după naționalitate (anul 1930)

Localitatea		Numărul total	Naționalitatea									
			Români	Ruși	Evrei	Ucraineni	Polonezi	Țigani	Germani	Armeni	Unguri	Alte naționalități
Județul Bălți	Nr.	386721	270942	46569	31695	29288	3165	1929	1623	242	105	1163
	%	100	70,1	12,0	8,2	7,6	0,8	0,5	0,4	-	-	0,4
Orașul Bălți	Nr.	30570	8868	5426	14229	280	981	33	29	158	70	496
	%	100	29,0	17,7	46,5	0,9	3,2	0,1	0,9	0,5	0,2	1,0

Un indice social de mare anvergură prezintă informațiile despre identitatea locuitorilor și limba vorbită de ei în orașul Bălți, comparativ cu datele similare înregistrate în cadrul județului Bălți, unde predominau locuitorii satelor.

După cum se vede, din numărul populației întregului județ (386 721), înregistrat la 1930, cetățenii români constituiau majoritatea covârșitoare (70,1%), comparativ cu alte naționalități conlocuitoare luate împreună (29,9%). Însă, paradoxal este faptul că în unicul oraș din județ, Bălți, situația este contrară: băștinașii sunt în minoritate (29%), iar evreii constituie aproape jumătate din toată populația orașului (46,5%), iar împreună cu rușii alcătuiesc 74,2%!

Distribuția locuitorilor județului Bălți după limba maternă (anul 1930)

Localitatea		Numărul total	Limba maternă								
			Româna	Rusa	Ucraineana	Idiș	Germana	Țigăneasca	Ungara	Bulgara	Alte limbi
Județul Bălți	Nr.	386721	27123	48368	32197	31200	1456	985	92	51	1349
	%	100	70,1	12,5	8,3	8,1	0,4	0,3	-	-	0,3
Orașul Bălți	Nr.	30570	8601	6626	350	13912	251	24	68	20	718
	%	100	28,1	21,7	1,1	45,5	0,8	-	-	-	2,8

O situație similară se constată și la limba maternă, vorbită de locuitorii de origine română ai județului (70,1%) și orașului (28,1%) Bălți.

**Dinamica naționalităților în Basarabia
conform surselor de informație din anii 1861-1930²⁹**

Naționalitățile	1861 A. Zașciuc		1871 N. N. Oberucev		1897 Date oficiale ruse (recensământ)		1930 Date oficiale române (recensământ)	
	Mii	%	Mii	%	Mii	%	Mii	%
Moldoveni	600	66,4	692,0	67,4	920,9	47,58	1610,7 (români)	56,2
Ruteni	120	13	162,2	15,8	382,1	19,75	314,2	11
Ucraineni	6	0,5			155,7	8,05	351,9	12,3
Ruși	20	2,6			103,2	5,33	163,7	5,7
Bulgari	48	5,2	25,6	2,5	60,2	3,11	81,1	2,8
Nemți	24	2,6	33,5	3,5	228,1	11,79	204,8	7,2
Evrei	78,7	8,6	93,5	9,1	81,2	4,39	138,0	4,8
Ceilalți (romi, găgăuzi, greci, armeni, polonezi ș.a.)	9,8	1,1	17,1	1,7				
În total	906,5	100,0	1023,9	100,0	1931,4	100,0	2 864,4	100,0

Prin urmare, „opera” regimului țarist de falsificare a numărului de moldoveni și de rusificare a basarabenilor s-a resimțit și peste 12 ani după Unire.

Dezvoltarea economică

Basarabia revenită la Patria-mamă a fost reorganizată, luând și o importantă dezvoltare comercială și industrială, care prin strânselile raporturi economice cu celelalte ținuturi a luat un avânt din ce în ce mai mare.

În perioada de după Unire cea mai mare parte de fabrici se aflau în orașele din nordul și centrul Basarabiei, cu principalele orașe Chișinău, Bălți și Hotin. Dintre ele se

evidenția fabrica de zahăr din Zarojani (Hotin), fabricile de bere, de bomboane, de articole ceramice, de cherestea, de conserve alimentare, de mezeluri etc.

Orașul Bălți și-a dobândit independența economică la începutul anilor 20 ai sec. XX, drept urmare a exproprierii familiilor Crupenski și Catargi, foști proprietari ai orașului. Din acest moment a început adevărata și vertiginoasă lui dezvoltare, atât din punct de vedere comercial, cât și industrial. Așezat în partea de nord a Basarabiei, între Prut și Nistru, cu nod de cale ferată, orașul Bălți devenise regulatorul vieții și pieței economice a Basarabiei agricole.

Fabrica de uleiuri vegetale.

În toate timpurile, județul Bălți era considerat o regiune preponderent agricolă. Datorită fertilității sporite a solului, se producea o cantitate considerabilă de cereale și semințe oleaginoase de calitate superioară; se dezvolta intens creșterea animalelor domestice (porcine, bovine, cai și oi). Cu timpul, începe să se dezvolte și industria de prelucrare a

producției agricole și animaliere. Prin numeroasele fabrici de ulei vegetal și cele trei distilării, menite să ridice calitatea uleiului, Bălțiul devine un mare centru-exportator al producțiilor nominalizate.

Un eveniment important pentru Bălți a fost darea în exploatare a fabricii de zahăr (1930), situată pe malul drept al Răutului, nemijlocit în preajma podului ce unește partea centrală a orașului cu Slobozia-Bălți. În curând, vizavi de fabrica de zahăr a început să funcționeze și o fabrică de spirt.

Aceste două fabrici nu numai i-au adus orașului faimă, cu un venit considerabil, dar și au oferit populației noi locuri de muncă și mijloace de existență. Toate acestea au făcut ca orașul Bălți să devină un important centru comercial din centrul și nordul Basarabiei. Tradițional, de Sf. Ilie în oraș se organizau târguri de vite, la care soseau negustori din cele mai îndepărtate gubernii ale Rusiei, din Polonia, Austria. Ei cumpărau cereale, vite, piei și alte mărfuri.

Fabrica de zahăr din Bălți (a lui Usmanski).

Camera de Comerț și Industrie din orașul Bălți.

Marc Dimentberg,
președinte.

Ștefan Vasiliu,
vicepreședinte.

Camera de Comerț și Industrie din Bălți, înființată în 1926, a fost unica instituție capabilă să ridice esențial prestigiul comerțului cu mărfuri industriale locale la începutul anilor 30 ai sec. XX. Pentru a facilita realizarea mărfurilor, Camera a contribuit la înființarea unei vămi de export și import, iar pentru înlesnirea tranzacțiilor s-a înființat (1929) o

bursă de mărfuri și cereale. În anul 1931 s-a organizat un bâlci cu expoziție în gara Dondușeni, care a avut o importanță deosebită pentru dezvoltarea agriculturii din ținut.

Una dintre cele mai mari expoziții din orașul Bălți a avut loc în septembrie (8-28) 1932, cu sprijinul prefectului Iacob Cociorva și al primarului Ștefan Pirogan. Aceasta a fost prima expoziție internațională a mărfurilor de larg consum, ce s-a desfășurat într-o clădire construită special cu acest prilej. Scopul ei a fost de a încuraja producătorii autohtoni, care au avut posibilitatea să-și vadă rezultatele muncii, să-și planifice activitatea pe viitor prin dezvoltarea relațiilor comerciale cu alte țări.

Sediul expoziției internaționale a mărfurilor de larg consum (1932).

E. Moruzi, cunoscută personalitate, Secretar al Camerei de Comerț, a apreciat înalt producția bălțeană, numind orașul Bălți, și pe bună dreptate, capitală economică a nordului Basarabiei.

În anul 1995, la Bălți, a fost reînființată Camera de Comerț și Industrie.

În discursul său, rostit cu ocazia inaugurării Palatului Prefecturii, Emanoil Catelly, prefectul județului Bălți, a pus în evidență ascensiunea acestei regiuni în anii 1937-1938, comparativ cu dezvoltarea ei în timpul țarismului. Dintre toate județele basarabene aflate sub dominația de 106 ani (până la 1918) „orașul Bălți a fost cel mai nesocotit, cel mai vitregit. În el, imobile publice nu existau decât: închisoarea, depozitul de rachiu, două cazarme și spitalul central. Imo-

bilul „Bodescu”, actuala prefectură de județ, abia în 1914 a fost cumpărat. Toate celelalte instituții publice: primărie, tribunal, poliție, licee etc. funcționau în clădiri închiriate. La drept vorbind, municipiul Bălți, până la Unire, era un biet târgușor embaticar, ca atâtea altele răsfirate pe întinsul imperiu moscovit”³⁰.

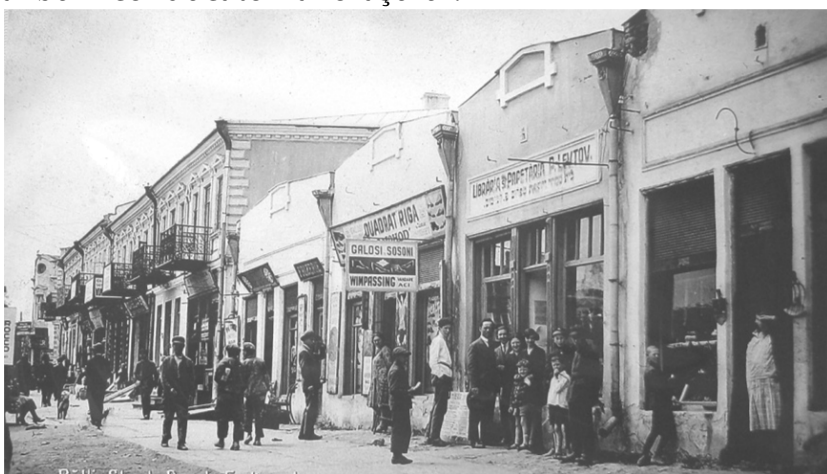
E. Moruzi scria: „Prin așezarea sa, în centrul unei regiuni foarte productive, cu nod de cale ferată, orașul Bălți a devenit cel mai important centru comercial din Basarabia, Chișinăul rămânând numai cel mai populat. Orașul Soroca, capitală de județ, neavând cale ferată, se aprovizionează din Bălți, iar gara Bălți servește ca stație de îmbarcare pentru județele Soroca, Orhei și Hotin. Înființarea de școli secundare, crearea Inspectoratului de C.F.R., dezvoltarea comerțului și industriei au forțat lărgirea orașului, construcția stației feroviare la Pământeni, a Vamei de import-export, a Bursei de mărfuri și alte instituții, menite să faciliteze dezvoltarea orașului”³¹.

În anii 1937–1938, Efimie Popovici, fostul prefect de Bălți, scria: „Imperativul vremii este ca Bălțiul să nu mai rămână același oraș de provincie cum era, factorii principali ai vieții noastre economice, politice, sociale, culturale, militare au o sfântă datorie – să întreprindă opera de înzestrare și refacere a acestui oraș cu mare viitor”³².

Dirijarea competentă a sistemului bancar influența benefic asupra economiei, ceea ce, la rândul său, permitea să se acorde o atenție sporită problemelor sociale ale populației. Orientarea spre ridicarea bunăstării populației era susținută cu entuziasm de întreaga comunitate a urbei și apreciată la justa ei valoare.

Într-adevăr, în anii 20–30 ai secolului XX s-a observat un salt evident în dezvoltarea infrastructurii orașului Bălți. În viziunea mea, procesul de trecere bruscă de la stagnare

latentă (criză) la dinamizarea bunăstării este legat, în mare măsură, de activitatea gospodărească a primarului de Bălți, dl Ștefan Pirogan, care a manifestat răbdare și competență în dirijarea orașului în perioada 1923–1934 (cu mici întreruperi). Chiar și în zilele noastre el este recunoscut ca unul dintre cei mai buni conducători ai orașului.

Orașul Bălți. Imagini de la finele anilor 30 ai secolului XX.

Pe la începutul anului 1940, orașul Bălți devenise un important centru industrial din nordul ținutului; aici funcționau fabrici de prelucrare a producției agricole, 12

oloinițe, fabrici de cărămidă, de mobilă, de spirt etc. Comerțul deja era reprezentat de 1175 de mici întreprinderi comerciale. Se poate spune că orașul Bălți, în calitate de capitală a județului, se dezvoltă vertiginos și prosper. Pe harta orașului apăreau noi și frumoase clădiri de menire socială (Primăria, Prefectura, librăria de carte românească, poșta etc.) și locative.

Dacă în 1918 în Basarabia funcționau 166 de firme industriale, apoi după 22 de ani (1918–1940), numărul lor a ajuns până la 25 019. La retragerea bolșevicilor, în vara lui 1941, nu mai funcționa nici o întreprindere comercială, mare sau mică, nici o moară țărănească, moară comercială, fabrică de ulei sau altă întreprindere industrială. Aparatele telefonice și telegrafice erau distruse, stâlpii – rețezați, iar firele – rupte pe toată întinderea rețelelor. Și ca opera de distrugere să fie completă, localitățile erau incendiate, iar o bună parte din vite și cai au fost furate³³.

Ipocrizia pândeia momentul

Îndată după revoluția din februarie 1917, guvernul provizoriu al Rusiei a recunoscut în mod democratic dreptul Basarabiei la autodeterminare. Alipirea ei la România s-a produs într-o perioadă când Rusia se afla în mari lupte politice interne. Însă, după ce guvernul revoluționar al lui Lenin s-a înfiripat și s-a afirmat în întreaga țară, Rusia iarăși și-a amintit de apucăturile național-șoviniste și a pornit în căutarea noilor motive de lupte cotropitoare, inclusiv cu vecinii. Hegemonia comunismului mondial nu era recunoscută ca dogmă, ci ca o necesitate de acțiuni multilaterale, pentru a-și lărgi influența în lume. Ca și alte teritorii învecinate, Basarabia iarăși devenise teritoriu „tradițional” rusesc, dar „ocupat” (!) de România. După ce trupele sovietice au distrus Rada Ucraineană și au cucerit Kievul, s-au

îndreptat spre Basarabia. Numai prin scoaterea Ucrainei din mâinile trupelor sovietice s-au anulat prevederile acordului Averescu-Rakovski din 5 martie 1918³⁴.

Chiar și în condițiile unei lupte interne, Rusia promova în permanență acțiuni revoltătoare și agresive împotriva Basarabiei. Există un set întreg de documente³⁵, care ne mărturisesc despre presingul diplomatic asupra Basarabiei, care s-a intensificat începând cu anul 1920³⁶, invenția învinuirilor nemotivate și stupide asupra României, pentru a „reîntoarce” teritoriul Basarabiei la „patria-mamă” Rusia! Mai mulți comisari de Externe ai Rusiei (Cicerin, Litvinov ș.a.)³⁷ erau preocupați în permanență de elaborarea diferitor adresări de prost gust și tendențioase către Guvernul României, implicând minciunește și alte țări europene, în privința pretențiilor teritoriale. Miniștrii de Externe ai Rusiei se schimbau, dar adresările cu caracter neprietenos și expansiv erau constante, inclusiv problema-cheie – cea teritorială, existentă până la semnarea pactului Ribbentrop-Molotov, cu consecințele lui ulterioare asupra Basarabiei din anul 1940.

Spre regret, progresul pașnic al plaiului a fost stopat mișelește de către hapsânii marilor imperii, cărora, de secole, nu le ajungeau pământuri și forțe de muncă, pentru prosperarea lor și umilința altora. Populația bălțeană presimțea apropierea unei noi năpaste, care îi va aduce mari pagube materiale și inestimabile pierderi omenești. Cele spuse sunt argumentate de documentele oficiale.

Comportamentul expansiv al Rusiei, prin excelență, se vede din bine cunoscutul ultimatum: „Советский Союз основал свои претензии на двух принципах – законы международного права (!) и его стремление утвердиться на международной арене в качестве великой державы”³⁸. Nici mai mult, nici mai puțin, obraznic și fără rușinare

civilizată. Doar Basarabia nu a fost teritoriu al Turciei! În bază cărui document se apelează la tratatul cu Turcia? Stranie logică.

Totodată, nu este clar care sunt acele legi internaționale, imaginate bolnăvicios și inventate cu un singur scop tendențios, care admit dreptul unui popor de a ocupa teritorii străine la simpla lui dorință, pentru a-și lărgi teritoriile, fie și prin distrugerea fără milă a sute și mii de băștinași, impunându-i să-l recunoască respectuos „ca pe un frate mai mare”!

Vorbind despre evenimentele din 28 iunie–3 iulie 1940, Î.P.S. Arhiepiscopul Chișinăului Efrem a spus: „Mulți vecini lacomi au râvnit de-a lungul veacurilor să ne cotopească și să stăpânească această moștenire sfântă lăsată nouă de moștrămoși. Cel mai lacom, care este și cel mai puternic dintre vecinii-vrăjmași, a fost poporul vecin de la răsărit”. Anume reprezentanții acestui popor sunt ocupanți, pentru că în 1812 rușii hrăpăreți, agresivi și sângeroși au ocupat, au smuls din trupul Țării o parte a ei – numită Basarabia. Pierzând credința creștină și devenind mai păgâni decât cei mai crunți păgâni din vremurile de demult, vecinii României de la răsărit ne-au cotropit din nou în vara anului 1940³⁹.

După cum menționează Paul Mihail⁴⁰, cedarea Basarabiei din 1940 s-a făcut în mod fulgerător. Fiecare refugiat a lăsat bunuri materiale, uneori chiar și părinți, soție și copii. Lăsau urmele trecutului românesc de veacuri, așezăminte creștine și bogăția sufletului poporului și a pământului. Au rămas biserici și mănăstiri, arhive de stat și ale Mitropoliei, cu rare documente voievodale de la Ștefan cel Mare, dosare cu actele familiilor moldovene, procese de judecăți și acte privitoare la orga-nizarea și administrarea Basarabiei.

Perioada de ocupație sovietică a orașului Bălți era tensionată și înspăimântătoare pentru populație. În cer

zburau multe avioane mari și zgomotoase, soldații sovietici păseau mândru pe străzile orașului, iar lumea ieșea să vadă ce se întâmplă; din când în când, se auzeau strigăte de „ura”. Pe șenilele tancurilor, care uneori se opreau în centrul orașului, urcau oameni, în exclusivitate străini – ruși, ucraineni, evrei... Majoritatea populației autohtone era derutată, trăia o stare încordată de așteptare. Toți își puneau aceleași întrebări: Ce va fi și cum se vor comporta rușii? Au să ne ia pământul? Au să ne tragă în colhoz?.. Nu sperau la o viață mai bună.

Se vorbește că în vara anului 1940, numai Emanoil Catelly se plimba tăcut și singur prin parcul orașului, în apropierea clădirii Liceului „Ion Creangă”, îmbrăcat frumos, într-un costum negru de sărbătoare. Își amintea de anii tinereții, când împreună cu alți prieteni luptau pentru idealurile poporului său moldovean... Fostul prefect al județului Bălți a fost arestat în a treia zi după ocupația orașului. Ulterior s-a aflat cum gemeau pușcăriile de oameni nevinovați. Aici i-au adunat pe toți cei care luptau pentru dreptate: preoți, primari, funcționari de stat, pedagogi, polițiști și mulți alții. Printre ei erau și Ștefan Pirogan, Costache Leanca, Emanoil Catelly, Ion Buzdugan, preoții Alexandru Baltaga și Nicolae Ciobanu, moș Ion Codreanu, Vladimir Bârlădeanu, Ion Lungu, Haralambie Gheorghian și mulți alți patrioți.

Cunoscutul publicist bălțean Iulius Popa descrie vicleniile unor popoare care se consideră cele mai democratice în felul următor: „Dintre toate semințiile lumii, rușii sunt unicii care n-au ocupat pe nimeni, niciodată. De jur-împrejur, ei i-au *eliberat* pe toți vecinii. Ca să nu piardă timpul cu dusul acasă și iar cu săritul în ajutor, dânșii au hotărât să rămână permanent printre *eliberații* lor. Și le-a mers!”⁴¹

Bibliografie

1. Demir Dragnev, Ion Varta. *Istoria românilor. Epoca modernă*. Chișinău, 2000, p.193.
2. Dimitrie Graur. *Amintiri de la Bălți* // „Viața Basarabiei”, 1943, nr. 3-4, p. 71-74.
3. „Русское слово”. 1917, 20 июля.
4. G. Filitti. *Aspects des relations russo-roumaines. Retro-spective et orientations*. Paris, Minard, 1965, p. 65-66.
5. V. Cristi. *O pagină inedită din istoria Basarabiei* // „Viața Basarabiei”, 1933, nr.4-5, p.11-24.
6. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918* (îngrijită de Anatol Petrencu). Chișinău, 1992, p. 21.
7. Idem, p. 24.
8. Demir Dragnev, Ion Varta. *Istoria românilor. Epoca modernă*. Chișinău 2000, p. 194.
9. A Boldur. *La Bessarabie et les relation russo-roumaines*. Paris, 1927, p. 150.
10. Известия Кишиневского Совета Народных Комиссаров, 1917, 23 ноября.
11. M. Bruhis. *Rusia, România și Basarabia (1812–1918–1924–1940)*. Chișinău, 1992, p. 200-201.
12. *Борьба за власть советов в Молдавии (март 1917–март 1918)*. Кишинев, 1957, с. 244-246.
13. Иоан Скурту (координатор). *История Бессарабии (от истоков до 1998)*. Кишинэу, 2001, с.81, 91.
14. M. Bruhis. *Rusia, România și Basarabia (1812–1918–1924–1940)*. Chișinău, 1992, p. 191.
15. Petre Cazacu. *Zece ani de la unire. Moldova dintre Prut și Nistru (1918–1928)*. Chișinău, „Universul”, 1992, p.5-6.
16. Gheorghe Bezviconi. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, „Universitas”, 1992, p.84.
17. V.L. Lvov-Rogacevski. *Socialiștii despre momentul actual*. În: *Materialele revoluției*. Moscova, 1917, p. 16, 192-192 și 207.
18. Monitorul Comitetului Central Executiv din 3 noiembrie 1917, nr. 215.

19. P. Miliukov. *Problema națională*. Praga, 1925, p. 177.
20. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918* (îngrijită de Anatol Petrencu). Chișinău, 1992, tabelul nr.1, p. 306-312.
21. Idem, p. 22.
22. Petre Cazacu. *Zece ani de la Unire. Moldova dintre Prut și Nistru (1918–1928)*. Chișinău, „Universul”, 1992, p. 6.
23. R. Cornățeanu, C. Boieru. *Geografia județului Bălți*. București, 1923–1924, p. 40; C. Boieru. *Geografia județului Bălți*. Ed. II, București, 1927, p. 48.
24. *Cultura Națională. Parte Generală*. București, 1929, p.495.
25. P. Cazacu. *Zece ani de la Unire. Moldova dintre Prut și Nistru, 1918–1928*. Tipografia ziarului „Universul”, p.10-14.
26. Emil Moruzi. *Orașul Bălți*. În: Primul ghid al municipiului și județului Bălți de I. Broitman (1937–1938). Tip. SEGAL, Bălți, p. 8.
27. *Almanahul orașului și județului Bălți*, întocmit de A. Zigberman și Ef. Haschelevici, 1933, p. 5.
28. Recensământul general al populației României din 29.12.1930. București, 1938. Populația statornică după neam și limba maternă, vol. II, orașul Bălți.
29. A. Boldur. *Istoria Basarabiei*. București, 1992, p. 493.
30. Emanoil Catelly. *Ascensiunea acestei regiuni*. În: Primul Ghid al municipiului și județului Bălți (1937–1938), alcătuit de Iosif Broitman. Tipografia SEGAL, Bălți, p.13-16.
31. Emil Moruzi. *Orașul Bălți*, În: Primul Ghid al municipiului și județului Bălți (1937–1938), alcătuit de Iosif Broitman. Tipografia SEGAL, Bălți, p.8-12.
32. Ef. Popovici. *Nevoi Locale*. În: Primul Ghid al municipiului și județului Bălți (1937–1938), alcătuit de Iosif Broitman. Tipografia SEGAL, Bălți, p.29-31.

33. *Basarabia și basarabenii*. Alcătuire, studii și comentarii de Mihai Adauje și Alexandru Furtună. Chișinău, 1991, p.327-328.
34. Octavian Țăcu. *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*. Chișinău, 2004, p. 190-192.
35. *Relații româno-sovietice. Documente. Vol. I (1917-1934)*. București, 1999, p. 69, 70-71, 87-88, 140-147, 143, 189-190, 196-194, 282-284, 367-368.
36. *Документы внешней политики СССР. Vol. 9 (1926)*, Moscova, 1964, p. 399, 431-433, 435-436, 451-453, 472-473, 480-485.
37. *Советско-румынские отношения. Vol. II (1935-1941)*, Moscova, 2000, p. 30-33, 146-147.
38. *Relații româno-sovietice. Documente, vol. II (1935-1941)*. București, 2003, p. 141-144. A.M.A.E., fond 71/1920-1944. URSS, vol.135, 118-119.
39. Anton Moraru. *28 iunie 1940: Ocuparea Basarabiei de către URSS* // „Literatura și arta”, nr. 25, 24 iunie 2010, p.2.
40. Paul Mihail. *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*. Chișinău, 1993, p. 10-15.
41. Iulius Popa. *De la Traian la Dacomani și japonezi* // „Literatura și arta”, nr.11 (3367), 18 martie 2010, p.3.

IV

ORAȘUL BĂLȚI ÎN PERIOADA SOVIETICĂ

*Orice epocă de cultură, ce se încheie,
lasă în floarea uscată semințele
vremii nouă: nu le risipiți.*

Nicolae Iorga

Începutul procesului de sovietizare

În lucrările mai multor autori (P. Halippa, P. Cazacu, A. Moraru ș.a.) este descrisă perioada sovietică, care s-a început glorios pentru ocupanți (1940), prin propagarea unei politici imperiale de subjugare a poporului băștinaș. Localnicii, speriați și stresați de invazia trupelor sovietice, întrucât forțele armate erau principalul argument al „dreptății”, nu așteptau nimic bun, în afară de înjosiri și umilințe, ceea ce s-a demonstrat cu prisosință pe parcursul anilor.

Procesul deznaționalizării băștinașilor (*mutație genetică și nocivă*), început de țarismul rus, a fost preluat de regimul comunist, care folosea aceleași metode mișelești de înjosire și îndobitocire a poporului băștinaș.

Ion Varta arată: „Deja în decembrie 1917, Lenin i-a încredințat lui Felix Dzerjinski misiunea de a crea o instituție represivă, numită CEKA, care era, de fapt, poliția politică – o structură teroristă, cu misiuni de spionaj în străinătate, dar și împotriva propriului popor, ce va organiza numeroase acțiuni criminale și atentate. Aceasta era subordonată direct guvernului și, personal, lui V. Lenin, întrunind și prerogativele organelor polițienești și judecătorești... Culmea

paradoxului, chiar din momentul preluării puterii în stat, Lenin și colegii săi au pus în aplicare un întreg mecanism al represiunilor, inaugurându-se, astfel, lungul șir al martirajului, ce se va solda cu zeci de milioane de victime, demascându-se, în felul acesta, întreg fariseismul cu privire la abolirea pedepsei capitale... Pentru „eficientizarea” acțiunii CEKA, care aplica sentințele extrajudiciare la scară largă, dar și așa-numitelor „tribunale populare”, Lenin instituie, la 5 septembrie 1918, rețeaua lagărelor de concentrare. În decizia guvernului, în legătură cu acest eveniment, se specifică: «Este necesar de a proteja Republica Sovietică împotriva dușmanilor săi de clasă, izolându-i în lagăre de concentrare»¹.

A vorbi despre calamitățile sociale ce au avut loc în perioada sovietică în orașul Bălți ca teritoriu izolat, fără a se ține cont de toate procesele înregistrate în întreaga regiune, ar fi nejustificat. Aceasta se explică prin asocierea și interacțiunea mai multor factori ce au condus la destabilizarea vieții pașnice a cetățenilor din toate teritoriile învecinate. Războiul, represiunile, deportările și foametea, care au avut loc nu numai pe teritoriul basarabean, nu au fost calamități naturale; ele au fost condiționate în primul rând de interesele marilor puteri, acțiunile cărora s-au soldat cu consecințe extrem de nefaste pentru populația mai multor țări.

Literatura istorică, istorico-partinică și social-politică sovietică, în special cea moldovenească, propaga, minuțios și insistent, informații false precum că în perioada 1918-1940 „poporul moldovenesc nu a încetat lupta... sub lozinca reunirii cu Patria Sovietică”²; că oamenii muncii din Basarabia – moldoveni, ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari, evrei și alții – luptau pretutindeni, umăr la umăr, împotriva instaurării autorităților românești³; că la luptă împotriva acestor autorități „s-au ridicat muncitori și țărani, reprezentanți ai tuturor naționalităților

*din ținut..."*⁴. Toate aceste insinuări urmăreau un scop dublu – de dezinformare a populației și a altor state⁵. Dominarea falsului politic și atitudinea batjocoritoare față de băștinași, lezarea simțului național și demonstrarea superiorității națiunii rusești nu contribuiau la apropierea sufletească a conaționalilor. Acest fenomen făcea neobservate chiar și lucrurile cele mai frumoase din societate. Ele trezeau doar un simț de neacceptare și negativism pronunțat. Pur și simplu, oamenii nu doreau să fie ignorați la fiecare pas.

Drept prevestitor al declanșării unui lanț de nenorociri, cu care urma să se confrunte nu numai populația Basarabiei, poate fi numit Pactul Ribbentrop-Molotov, semnat în noaptea de 23 august 1939. Conform acestui document, Lituania intră în sfera de influență a Germaniei, iar Estonia, Letonia, Finlanda și Basarabia – în sfera de influență a URSS. Interesant este și faptul că încă la 28 septembrie 1939 aceleași persoane oficiale semnează un protocol confidențial, care stipula posibilitatea strămutării populației locuitoare în sferile de influență ale guvernelor URSS și Germaniei.

La 26 iunie 1940, Guvernul Sovietic a expediat Guvernului României o notă ultimativă, foarte categorică, prin care i se cerea în mod obraznic cedarea „benevolă” a Basarabiei ca „teritoriu rusesc”, cu tot cu oameni. A doua zi, 27 iunie, Guvernul Sovietic expediază României altă notă ultimativă, cu același conținut, iar a treia zi, 28 iunie 1940, trupele sovietice înaintează falnic și biruitor pe teritoriul Basarabiei, ca la ele acasă, fără a întâlni vreo împotrivire din partea României. Nu au uitat sovieticii să anexeze și nordul Bucovinei, cu cetăți și orașe vechi românești. La 3 iulie 1940, pe malul râului Prut s-a stabilit frontieră de stat.

Ocuparea Basarabiei și a nordului Bucovinei de către Armata Roșie a fost prima consecință odioasă a pactului Ribbentrop-Molotov. Imediat după aceasta, au urmat

deportarea nemților care locuiau în Basarabia și în nordul Bucovinei și aducerea forțată a locuitorilor din alte teritorii ocupate de URSS. Cu alte cuvinte s-a început procesul de înlocuire a băștinașilor cu elemente sosite de pe aiurea și rusificarea metodică localnicilor rămași.

La 9 iulie 1940, președintele CCP al URSS, V.M. Molotov, a semnat hotărârea nr.1201-471 „Cu privire la activitatea tribunalelor militare pe teritoriul Basarabiei și al Bucovinei de Nord”. Chiar a doua zi, 10 iulie 1940, comisarul pentru Afacerile Interne al URSS, Lavrenti Beria, îi cere lui Molotov permisiunea de a mări efectivul trupelor de escortă NKVD – pentru paza închisorilor, deservirea tribunalelor regionale și militare de pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Este interesant și faptul că la 19 iulie 1940 comisarul poporului pentru securitatea de stat al URSS (V. N. Merkulov) primește o informație de la omologul său din RSS Moldovenească, în care se arată că au fost pregătite pentru arestare 4 550 de persoane și alte 13 980 de persoane – pentru deportare. Deja în toamna anului 1940 începe strămutarea forțată a basarabenilor în regiunile de est și de nord ale URSS, în Ural etc.

Pe parcursul anilor 1940–1951, în RSSM au fost efectuate trei deportări – cu sute și mii de arestați, deportați, condamnați la moarte, dispăruți fără urme. Primul val al represiunilor și deportărilor a început pe întregul teritoriu al republicii în vara anului 1940, imediat după invadarea Basarabiei de către armata roșie, apoi represiunile au continuat și în anul 1941, până la începutul războiului.

În județul Bălți au fost arestați 1162 și deportați 3537 de oameni, adică de două ori mai mulți decât în celelalte județe ale Basarabiei. Toate operațiunile de deportare se desfășurau în grabă, dosarele personale se completau neglijent, cu multe rectificări și adăugări, iar unele familii

erau deportate fără nici un dosar... Procesul de sovietizare a continuat cu nimicirea liderilor și a intelectualității locale.

Conform catalogului victimelor totalitarismului comunist, numai în anii 1940-1941 din orașul Bălți au fost deportați sau condamnați la muncă silnică 291 de persoane. Printre ei au fost și oameni de vază: prefecți, primari, cei care au votat unirea cu România, polițiști etc. Pentru confirmarea celor expuse, mă voi opri la câțiva dintre ei.

Pirogan Ștefan Gh., fost primar de Bălți, deși simpatiza socialiștii, la 13 iunie 1940 a fost arestat de către ocupanții sovietici, declarat dușman al poporului, despărțit de familie și condamnat la 8 ani de muncă silnică. În 1941 a fost întemnițat în Ivdellag, regiunea Sverdlovsk, în 1944 a murit în urma torturilor (la 52 ani). Reabilitat în 1987. În 1941 au fost deportați soția Iulia (1899) și feciorul Anatolie (1931), reabilitați în 1989. Fiul mai mare, Vadim (1924), a fost condamnat, în 1942, la 5 ani de detenție, internat în lagărul de muncă din Taișet, regiunea Bratsk. Reabilitat în 1988. Este unicul membru al familiei, rămas în viață.

Eșanu Ștefan P., următorul primar de Bălți, care a fost arestat în 1940, condamnat în 1941 la 10 ani de detenție și deportat în regiunea Tomsk împreună cu soția Maria (1908) și cei trei copii - Mihai (1927), Nadejda (1935) și Eugenia (1939). Reabilitați în 1990. Soarta acestei familii a rămas necunoscută până în prezent.

Costantin Leancă, președinte al Adunării generale a zemstvei județului Bălți în perioada revoltelor populare în Imperiul Rus din 1917-1918. Iurie Colesnic scrie următoarele: „...Biografia lui nu este o excepție în lista lungă a personalităților care au schimbat cursul vieții în Basarabia. El s-a născut în 1893 în satul Cuhnești, județul Bălți, într-o familie de țărani. A avut posibilitatea să facă carte, care i-a permis mai târziu, când a fost înrolat în armata rusă, să ajungă copist

într-un regiment, moment ce l-a salvat de expedierea pe linia întâi în timpul primului război mondial. Anul 1917 l-a găsit la Odessa în compania mai multor basarabeni, dintre care Cately, Pântea, Buzdugan, Crihan, Scobioală, Bogos ș.a.

C. Leancă –
președintele
Adunării generale a
zemstvei jud. Bălți.

Fotografia lui Constantin Leancă
din dosarul NKVD-ului

Sosit la Bălți, devine președintele Adunării generale a zemstvei județului, unde se află în centrul mișcării populare din localitate. Destinul politic al lui Constantin Leancă s-a împletit cu destinele unor mari personalități: Constantin Stere, Ion Inculeț, Pan Halippa, Ion Pelivan ș.a. El a făcut parte din generația Unirii. Se știe că la Bălți textul documentului prin care era consfințită Unirea a fost întocmit de C. Leancă, Dumitru Moldoveanu din Bucovina și de Dumitru Calistru, act semnat la 3 martie 1918 de Adunarea generală a zemstvei din județul Bălți. După Unire el a fost ales de șapte ori deputat în Parlamentul României Mari”.

Vadim Pirogan, fiul lui Ștefan Pirogan, fostul primar de Bălți, mărturisea: „Costache Leancă a locuit în casa noastră la Pământeni. Toată copilăria mi-am petrecut-o sub ochii lui... Om de-o bunătate nemărginită, care a rămas în sufletul

meu ca o stea arzătoare. Câți oameni au trecut pragul casei noastre la Pământenii, venind la el după dreptate, el pe nimeni n-a obijduit. Îl iubeau oamenii. Cum se întorcea din parlament, de la București, îmbrăca niște straie vechi, țărănești, simple și fuga la deal, la pământul său iubit. El niodată nu avea parale, dădea și ultimul ban când i se cerea ajutorul. În parlamentul român răsuna adesea glasul lui în apărarea celor obijduiți de unii funcționari răi și necinstiți. Poate nu întotdeauna putea să ajute, dar firea lui blândă, bună, onestă îi alina pe cei pătimiți. Toți plecau de la el ducând o speranță”.

Când au intrat sovieticii în Basarabia, el n-a vrut să se refugieze, a rămas, ca și Emanoil Catelly, Ștefan Pirogan și alții, să-și aștepte destinul. La 16 iulie 1940 el a fost arestat, învinuit de românofobie, de participare activă la actul Unirii din martie 1918, de trădare de patrie și de activitate subversivă împotriva Uniunii Sovietice. A fost condamnat la opt ani de închisoare și a murit la 18 aprilie 1942, la stația de cale ferată Suhobezvodnaia din regiunea Gorki (precum că a decedat de distrofie alimentară).

Printr-o decizie a procuraturii RSSM din 9 ianuarie 1990, el a fost judecat fără temeii și reabilitat post-mortem.

Emanoil Catelly, fostul prefect al județului Bălți, la 5.VII.1940 este arestat de NKVD-ul din orașul Bălți sub acuzație de „activitate contrarevoluționară”. A decedat la 18.02.1943 în penitenciarul nr. 5 din or. Cistopol, GULAG, RASS Tătară.

Când s-a pomenit în pușcăria din orașul Kazan, E. Catelly era deja distrus; devenise doar umbra omului de odinioară, pe care bălțenii îl memorizaseră plimbându-se în grădina publică a orașului, îmbrăcat în costum negru și cu papion, chiar în ziua intrării armatei sovietice în Basarabia. Era poate omul cel mai conștient de catastrofa produsă. La 10

aprilie 1942, medicul Meacina din or. Kazan constată că Emanoil Grigorievici Catelly este bolnav de avitaminoză (edem). Nu poate merge în convoi și nu este apt de muncă fizică. În legătură cu aceasta, este repartizat la categoria III.

În concluzia de acuzare din 14.11.1942 la dosarul nr. 18338, aprobat de locțiitorul procurorului RASS Tatara, Râvkin... la 25.11.1942, se indică: „Acuzații Catelly Emanoil Grigorievici și Ignatiuc Ivan Grigorievici să fie condamnați la pedeapsă capitală - prin împușcare”.

Într-un act din februarie 1943, perfectat în s. Svajen, r-nul Vâșșii Uslon, ITK nr. 5 UITLK NKVDRT, figurează deja următoarea inscripție: „Subsemnații, șeful unității sanitare a ITK-5 Cerevațki, responsabilul de serviciu la ITK-5 Bergher și asistenta medicală de serviciu în Unitatea sanitară Zabolotnaia, au alcătuit prezentul act ce adevărește că la 18 februarie a decedat Catelly E. G., anul nașterii 1883, acuzat conform art..., fiind sub anchetă penală. A decedat în urma unui miocard decompensat”.

Suștin părerea renumitului scriitor-istoric Iurie Colesnic, care afirmă: „Nu cred în diagnosticul stabilit de medicul din pușcărie, după cum nu cred că vom afla mai multe informații despre ultimele clipe de viață ale lui Emanoil Catelly. Un singur lucru aș dori să se întâmple. Să nu-l uităm prea ușor, bălțenii fiind acei care au datoriat morală să-l cinstească în mod deosebit. Prin eroismul lui, el a dat o nouă dimensiune morală românismului dintre Prut și Nistru”.

De menționat că majoritatea dintre cei deportați sau reprimați de pe teritoriul Republicii Moldova peste mulți ani (pentru alții - post-mortem) au fost reabilitați oficial de către organele abilitate. Prin judecată s-a dovedit că acești oameni nu au fost vinovați față de stat și au pățit pe nedrept.

Represiunile asupra înaintașilor moldoveni au continuat și în anii postbelici, chiar și asupra celor care s-au refu-

giat în România, considerând că acolo vor reuși să scape de moarte. Dar au greșit amarnic. Securității sovietici îi găseau pretutindeni. Așa s-a întâmplat și cu ex-prefectul de Bălți, H.Gheorghian, și cu tânărul student Valeriu Gafencu.

Haralambie Gheorghian era fiul cel mai mare dintre cei 15 frați și surori. În 1928 a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Iași, apoi a lucrat avocat în orașul Bălți. În 1932 devine consilier al episcopiei Hotinului, filiala Bălți, condusă de V. Puiu. Din 1937 a activat în funcția de prefect al județului Bălți. În 1940 este arestat, iar casa lui - naționalizată. După 6 luni de pușcărie este eliberat datorită acordului dintre România și URSS; ulterior, s-a refugiat în România. Dar și acolo, în 1947, este din nou arestat de către regimul comunist român și dispăre definitiv, fără să-și mai vadă familia. Ulterior, feciorul lui, Leonid, spunea că „călăii l-au omorât în bătai pe taică-său”.

Valeriu Pasat descrie un caz excepțional, mărturisit de E. Chersnovschi, deportată în 1941, categoria „moșier”: „Printre oamenii îmbarcați în vagoane se enumerau: o femeie gravidă cu o buznă de copii aproape goi, al cărei soț își făcuse serviciul militar în armata română, iar la începutul anului 1941 fugise de acasă; o preoteasă; un student; un bătrânel; un prăvăliaș; un invalid-cârciumar; un băiat de vreo nouă ani, ridicat separat de părinți, în timp ce se afla la bunica; două fetețe îmbrăcate cu rochie de bal și pantofi albi, ridicate de la balul de absolvire... Iată ce persoane „periculoase” au fost deportate și schingiuite de către regimul sovietic și de care aveau frică organele NKVD din URSS”⁶.

Populația din Transnistria de asemenea a trăit teroarea sistemului comunist mai înainte (1920-30), dar mai cu seamă în anii 1937-1938 - perioada de vârf a represiunilor staliniste. În acești ani, mii de cetățeni ai RASS Moldovenești au

devenit victime pentru „crimele comise împotriva siguranței statului” (trădare de patrie, activitate diversionistă și de spionaj etc., pe care nimeni nu le-a săvârșit).

La 22 iunie 1941 s-a început al doilea război mondial – cu mari greutăți și pierderi de vieți omenești.

Am memorizat cum a căzut o bombă chiar lângă casa bătrânească din gospodăria noastră, dar toți am rămas teferi. Pe atunci oamenii deveniseră tăcuți, îngrijorați și indignați de fărădelegile săvârșite de sovietici. Nu pot uita nici acțiunile militare din martie 1944: plecarea armatei germane și invazia „*eliberatorilor*” poporului băștinaș. În timpul bombardamentelor înspăimântătoare toată familia noastră se ascundea într-un bordei din fundul grădinii, iar atunci când apăreau avioanele zgomotoase, noi, copiii, țipam neîntrerupt de frică. E greu să-ți imaginezi situațiile stresante provocate de bombardamentele nocturne, țipetele și leșinul copiilor, trăirile părinților de pe urma acestora!

Cu câteva zile înainte de ocuparea Bălțiului de armata sovietică, o mare parte a populației s-a refugiat care și încotro, mai cu seamă intelectualitatea și cei din conducerea orașului. Ei mai țineau bine minte fărădelegile comise de comuniști în vara anului 1940, când au fost arestați, deportați și împușcați oamenii de vază din Bălți, fiind pedepsiți chiar și cei care își exprimau cea mai mică nemulțumire de acțiunile brutale ale regimului.

Se cunoaște că în anii celui de-al doilea război mondial (1941-1945) și-au pierdut viața sute de mii de oameni originari din republica noastră. În „Cartea Memoriei”⁷, editată în conformitate cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 696 din 20 iulie 2001), sunt nominalizate persoanele care au murit în timpul acțiunilor de luptă și cele dispărute fără urmă. Compartimentul „Orașul Bălți” (fără date separate pe județ și raion) include 1150 nume de familie.

Se evidențiază cine, când și unde a decedat sau a dispărut. S-a făcut un lucru foarte mare.

Nu se pune la îndoială sau în discuție veridicitatea acestor informații de mare valoare, dar putem presupune că numărul victimelor războiului a fost cu mult mai mare.

Se știe bine că mulți bărbați, inclusiv bălțeni, au luptat de partea armatei române. Și cei din armata sovietică, și cei din armata română și-au făcut datoria, fiind impuși de situație. De ce însă în cartea menționată nu sunt incluși și cei care și-au pierdut viața pe frontul român?

Din unele surse se știe că spre sfârșitul războiului mulți bălțeni încercau să se refugieze în România, dar, când ajungeau la hotarul de pe Prut, erau împușcați de sovietici. Bineînțeles că nimeni nu cunoaște nici până în prezent câți și-au pierdut acolo viața și cum au fost ei înmormântați.

Al doilea război mondial a provocat numeroase victime omenești, a distrus economia multor țări, a șters de pe fața pământului sute de orașe și sate, lăsând fără adăpost și surse de existență milioane de oameni pașnici.

Să ne amintim de cuvintele marelui poet Grigore Vieru: „ În război este greu să deosebești pe omul bun de cel rău, pe cel înțelept de cel prost – toți trag, toți spintecă, toți gâtuie, toți urlă, toți au aceiași ochi sălbatici”⁸.

A doua perioadă sub sovietici

La 26 martie 1944, orașul Bălți iarăși a fost ocupat de armata sovietică. Reprezentanții conducerii vechi a orașului s-au refugiat, iar cei rămași au fost nimiciți prin diferite căi. S-a început un proces anevoios de restabilire a infrastructurii orașului, cu introducerea noilor forme de conducere la toate nivelurile, deschiderea școlilor și instituțiilor respective. Se muncea mult pentru restabilirea clădirilor, repararea drumurilor; se luau toate măsurile pentru a stabili liniștea în

societate. La posturile de conducere, de obicei, erau numiți numai veneticii, fiind asigurați și cu locuințe - casele localnicilor deportați.

Băștinașii erau folosiți numai în calitate de muncitori și agricultori. Astfel, a început un proces intens de „invitare a specialiștilor” din diferite regiuni ale URSS, mai cu samă din Siberia. Lor li se ofereau posturi de conducere și locuințe în centrul orașului. Printre invitați erau și mulți comsomoliști, care în scurt timp avansau în posturi, la care moldovenii nu puteau pretinde. Odată cu aceștia soseau și persoane degradate, aflate în urmărire penală și cei care fugeau de organele de drept. Aici își găseau refugiu, liniște și trai din belșug.

Lilia Crudu⁹ menționează că problema de transferuri în masă a rușilor și ucrainenilor în RSSM prezenta unele din principiile politicii de cadre a Moscovei în anii postbelici. O mare parte din cei veniți aveau scopul de a-și îmbunătăți propria situație materială, a profita de privilegiile oferite de funcția ocupată etc. Domnia sa mai scrie despre un oarecare colonel pe nume I. Mordoveț, originar din regiunea Dnepropetrovsk, care lucrase în anturajul lui Lavtrenti Beria, înainte de a fi trimis în RSSM, în funcția de *narcom* al NCVD, pe care a exercitat-o până în 1955. În scurt timp după sosire el a fost promovat în gradul de general. Putem să ne imaginăm doar „năzdrăvăniile” și acțiunile acestui general cu împuterniciri nelimitate în perioada deportărilor. Pentru mulți „specialiști” de acest gen și activiști de partid nou-veniți, RSSM, ca și celelalte republici sovietice, era o trambulină pentru obținerea unor funcții importante la nivel unional.

Încă nu se terminase războiul, când regimul sovietic a început noi represii, imediat după intrarea trupelor biruitoare în Bălți. Primul a fost arestat (în 1944) primarul de Slobozia-Bălți, Vladimir Harconița, la 10 ani de muncă

silnică, ca trădător de patrie. Nu s-a mai întors din locurile de detenție. Reabilitat în 1994.

Unii autori menționează că numărul basarabenilor repreșați în anii 1944–47, inclusiv al celor condamnați pentru antisovietism declarat, este de circa 200 000¹⁰.

Foametea

Anii postbelici (1945–1949) se caracterizează prin greutăți, necazuri și diverse forme de acțiuni represive din partea regimului stalinist. Foametea însă devenise un fenomen alarmant, cu caracter de masă, cum nu se mai întâmplase în acest ținut niciodată. Potrivit datelor oficiale, în anii 1946–1947 au decedat de distrofie alimentară 17 500 de oameni. Cercetările ulterioare au dovedit că numărul lor a fost cu mult mai mare.

La 12 iunie 1947, ministrul Securității de Stat al RSSM, I. L. Mordoveț, informa că ministerul primește un număr tot mai mare de comunicări „despre mortalitatea în rândurile populației, chipurile din cauza greutăților alimentare”. Numai în luna mai au sosit 1028 de asemenea comunicări.

Conducerea de partid a județului Bălți¹¹ constata că în prima decadă a lunii iunie 1946 oamenii din raioanele și satele județului nu aveau nici un fel de hrană, fiind nevoiți să se alimenteze cu borhot și lobodă; mulți copii, rămași fără părinți, umblau cu cerșitul de la casă la casă, din sat în sat. În unele sate populația se hrănea cu fân, ciocleje, tescovină, chiar și cu carne de vite moarte.

Iată o comunicare de acest gen a unui cetățean din raionul Bălți: „În satul nostru nu au rămas decât 30% din locuitori; ceilalți au murit și mor de foame, nici chiar pe front nu și-au pierdut viața atâția oameni”.

Pe timpul foametei, în mai multe raioane s-au înregistrat cazuri de canibalism. Astfel, în ianuarie 1947, o țărancă dintr-un sat din raionul Bălți a tăiat, cu scopul de a-i

mânca, doi din cei patru copii ai săi – o fetiță de 6 ani și un băiețel de 5 ani. Un țăran din Glinjeni (raionul Chișcăreni) a chemat-o la el pe o vecină, pe care a sugrumat-o, apoi a mâncat-o¹². Organele competente ale republicii au depistat și bande care activau la un cimitir din orașul Chișinău.

Foametea din anii 1946 și 1947 a fost o adevărată calamitate socială și în orașul Bălți. Țin minte cum reprezentanții puterii de stat erau preocupați numai de colectarea forțată a cerealelor de la gospodari. Umblau din casă în casă și măturau podurile; nu le lăseau nici o rezervă de mâncare. Din cauza amenziilor drastice și a amenințărilor severe, nimeni nu se opunea celor „mai mari”. Altfel, plecau în Siberia sau în pușcărie, iar alții pur și simplu dispăreau peste noapte.

În ajunul Sfintelor Paști din 1947, în casa părintească din Slobozia-Bălți a avut loc o percheziție severă. Un șef din comitetul executiv cu încă vreo câteva persoane înarmate ne-au vizitat tocmai atunci când mama scotea pâinea din cuptor, iar noi așteptam cu nerăbdare că, în sfârșit, ne vom sătura cât de cât. Dar nu a fost să fie așa. Șeful i-a spus mamei despre scopul vizitei sale și imediat s-au „apucat de lucru”. Câțiva „vizitatori” au strâns tot ce era depozitat în pod, iar ceilalți au curățat beciul. Pâinea, încă fierbinte, scoasă din cuptor, a ajuns în sacii vizitatorilor. Numai de mila celor 5 copii înfometăți, șefii respectivi au lăsat o jumătate de pâine. Sărmana măicuță a plâns până a venit de la serviciu tata, flămând și el ca și noi. După acest eveniment, multe am avut de îndurat. Cei mai mari începuseră a se umfla, iar eu eram deja la limita vieții. Amarnic ne-au ajutat „eliberatorii”!

Piața din preajma gării feroviare de nord devenise pe atunci locul spre care populația se îndrepta în căutarea hranei. Aici oamenii comercializau totul ce aveau, dar principala marfă, cea mai căutată, erau produsele alimentare.

Aproape în fiecare zi, cu mama, iar uneori de unul singur, vizitam această piață, pentru a cumpăra sau a schimba unele lucruri pe ceva de-ale gurii. Traseul spre piață reprezenta un tablou îngrozitor - oameni cerșind. Adesea, pe când ne întorceam acasă de la piață, unii dintre cei cu mâinile întinse se aflau deja la pământ, fără semne de viață.

Vara anului 1947 părea a fi mai favorabilă, deoarece pe pământul nostru „din capul satului” începea să se coacă orzul. Noi umblam în câmp la spicuit și aduceam acasă câte puțin orz, pentru a-l râșni. Încetul cu încetul, aveam posibilitatea să mâncăm mai multă „geandră” din orz, iar mama ne mai prepara și un fel de turte din hoaspă. Din când în când, mama mai adăuga în terciul de orz câte oleacă de lapte de la cele trei oițe care încă mai existau, dar și ele în scurt timp au devenit o sursă de hrană a copiilor înfometaji.

O anumită perioadă, directorii școlilor erau obligați să organizeze o dată pe zi hrana pentru elevi. Elevii școlii feroviare nr.4 luau masa într-o ospătărie spațioasă din preajma gării feroviare de nord, ajustată pe timpul războiului pentru militarii aflați în tranziție. Acolo ni se dădeau câte două bucățele mici de pâine neagră și o farfurie metalică plină cu borș sărat și acru, în care pluteau doar câteva bucățele de roșii murate și câțiva cartofi. La carne nici nu puteam visa, ne mulțumeam și cu atâta, fiindcă acasă nici așa nu aveam. La școală, ni se dădea suplimentar câte o lingură de untură de pește și, cu toate că grăsimea nu era gustoasă, noi o consumam conștiincios, fără discuții.

Pe timpul foametei, oamenii mai vrednici plecau, adesea pe acoperișurile vagoanelor, în Ucraina sau în alte regiuni, în căutarea hranei pentru copii. Mulți dintre ei nu se mai întorceau - decedau în drum sau cădeau de pe acoperișurile vagoanelor; alții erau uciși pentru a li se lua produsele.

Să scapi de coșmarul foametei din 1946–1947 nu este atât de ușor, întrucât am simțit-o și am cunoscut-o nu din spusele altora. Este imposibil să uiți canibalismul și fenomenul foametei, de sutele și miile de oameni căzuți victime foametei, în mare măsură, organizată, ca și în alte regiuni ale imperiului sovietic. Cu siguranță, consecințele foametei de atunci sunt resimțite și astăzi de unii supraviețuitori, printr-o stare de permanentă frică specifică, cu elemente de decadență spirituală.

Amintirile și trăirile mele personale despre foametea anilor de după al doilea război mondial, care a derulat în orașul meu natal Bălți, corespund întocmai cu realitățile descrise atât de expresiv, peste 60 de ani, de către doamna Larisa Turea în „Cartea foametei”, prezentată la începutul lunii septembrie 2008 la Salonul Internațional de Carte (Chișinău, 2008). Descrierea acelei tragedii, ce a avut loc pe atunci nu numai în sărmana noastră Basarabie, m-a făcut să-mi amintesc despre situația în care m-am aflat și eu, despre fețele îndurerate ale multor cunoscuți, copii de vârsta mea, care nu au supraviețuit.

Represiunile continuă

Represiunile împotriva populației băștinașe erau sarcina primordială a organelor de stat sovietice. În iarna 1946–1947, MAI și Comitetul Securității de Stat ale RSSM și-au întetit luptă împotriva „manifestărilor ostile”. Tot mai frecvent se vorbea despre „identificarea unor grupări teroriste, banditești”, iar apoi erau nimiciți sau judecați sute și mii de oameni. În raioane erau trimise de urgență echipe speciale ale Ministerului Securității, se făceau anchetări, iar așa-numiții „infractori” erau arestați. Directiva nr. 97 din 20 aprilie 1946 a MAI al URSS cerea intensificarea activității de

demascare și „ridicare” de pe teritoriul republicii a „vlasoviștilor” și a foștilor polițiști¹⁴.

Într-un raport al ministrului Afacerilor Interne al RSSM din 12 octombrie 1948, adresat ministrului de Interne al URSS, Kruglov, se menționa: „În decurs de doi ani și jumătate organele MAI al RSSM au tras la răspundere penală 44 160 de oameni, din care în 1946 - 15 550, în 1947 - 21 707 și în prima jumătate a anului 1948 - 6 903 oameni”¹⁵. Din numărul total al celor condamnați, „elementele culăcești” și „comercianții” constituiau 1 654 persoane.

În noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, în conformitate cu Hotărârea nr.509 s.s. a Consiliului de Miniștri al RSSM „Cu privire la deportarea din RSS Moldovenească a familiilor de chiaburi, a foștilor moșieri și a marilor comercianți”, 11 293 de familii (peste 35 mii de oameni) au fost ridicate cu forța și trimise în Siberia (la moarte aproape sigură).

În 1951, ca urmare a desfășurării operației „Nord”, au fost silite să plece pe alte meleaguri 723 de familii ale sectanților-ievoviști (peste 2 600 de persoane). Astfel, potrivit unor surse oficiale, la începutul anilor 50, în așezămintele de tip special se aflau aproximativ 60 mii de deportați din RSSM.

Basarabeni încă nu uitaseră bine calvarul foametei, când a început o altă tragedie - alt val al deportărilor în masă, ceea ce însemna o nimicire cumplită a țărănimii și a intelectualității moldave. Ei au fost izgoșiți în Siberia și în alte regiuni îndepărtate ale imperiului sovietic.

S-a întetit lupta împotriva „elementelor străine”, descoperite în rândurile oamenilor de artă - scriitori, lucrători ai instituțiilor de cultură. După cum menționa Ivanov, președintele Biroului CC al PC (b) al URSS, responsabil de RSSM, „printre oamenii de artă există nu numai cazuri izolate, ci și grupe de persoane care desfășoară o muncă în defavoarea puterii sovietice”. În vara anului 1949 se perfectau

listele cu „elemente străine și chiaburi”, precum și cu alte categorii de oameni, care urmau a fi deportați.

Ordinul Ministerului Securității de Stat al URSS din 11 iunie 1949 prevedea deportarea celor mai multe familii din localitățile raionului *Bălți* – 399, apoi din Brătușeni – 321, Lipcani – 229, Râșcani – 254, Edineț – 249, Ungheni – 233 etc. Pentru executarea acestor operațiuni s-a format un efectiv operativ din 1 001 persoane civile și 3 523 de soldați și ofițeri din trupele Ministerului Securității de Stat.

Alt ordin, din 12 iulie 1949, prin operațiunea „Sud”, prevedea deportarea a 12 802 de familii (42 501 persoane) din localitățile RSSM. Și iarăși, cel mai mare număr de deportări era planificat pentru raionul *Bălți* – 3 299 familii (11 106 persoane).

Conform unor cifre comunicate, în 1998, de Asociația Victimelor Regimului Comunist de Ocupație și a Veteranilor de Război ai Armatei Române din Republica Moldova, în anii regimului comunist pe teritoriul actualei Republici Moldova au fost condamnați la moarte 5 736 oameni (5 550 cetățeni ai RASSM și 186 cetățeni străini), dintre care 4 913 au fost executați în RASSM în anii 1937–1938, iar 344 – în anii 1940–1941 și 1944–1953 în orașele Chișinău, Soroca și Bălți. În Chișinău, majoritatea execuțiilor și înhumărilor aveau loc pe strada Grenoble nr. 159 și la intrarea în actualul parc de odihnă din Valea Morilor¹⁶.

E greu de precizat numărul persoanelor executate de regimul comunist în orașul Bălți. Eu îmi aduc aminte că după război se vorbea în șoaptă cum că într-un loc din apropierea podului spre Chișinău se nimiceau mulți oameni, dar nimeni nu știa unde erau înhumați. Abia după o jumătate de secol am găsit o informație succintă în această privință într-o publicație a dlui Vladimir Nicu: „Pe locul unde se înalță Combinatul de blănuri din Bălți, în lunca Răutului, în 1944 s-a aflat

un lagăr de prizonieri, în care au fost mânați ostași basarabeni, care au luptat în rândurile Armatei Române și care după armistițiul din 23 august 1944 trebuiau să revină la vatră. La Prut, însă, li s-au pus „capcane”: ei au fost amestecați cu prizonieri nemți, polonezi, unguri etc., cu toate că își aveau documentele în bună regulă. În acest lagăr, păzit cu strășnicie de autoritățile Armatei Roșii, s-au aflat din 1944 până în 1946, îndurând umilințe, foamete, frig, boli, circa 60 000 de oameni. Deținuții mureau zilnic cu zecile și sutele și nimeni nu știe unde erau înhumați, mormintele lor mai căutându-se și astăzi de rude și istorici. Scrisorile expediate la baștina lor informau că ei s-au „pierdut fără veste”.

...Lagărul a fost închis, dar deținuții rămași în viață n-au plecat acasă, ci au fost mânați în Siberia, Asia Mijlocie, Extremul Orient, ca „dușmani ai poporului și trădători”¹⁷.

VI. Nicu descrie amintirile unui cetățean din Glodeni, Leonid Istrati, un tânăr pe atunci, președinte al executivului raional, care își amintește că în 1946 venise aici cu sora mai mică să-și vadă tatăl. L-au văzut pentru ultima dată, pentru că după închiderea lagărului a fost dus în Săktâvkar, unde a și murit la vârsta de numai 40 de ani. O soartă asemănătoare au avut: Simion Postolache și soțul Xeniei Ruban din Bălți, fost ofițer în Armata Română, Eftenie Țurcanu din Baraboi, Boris Rotaru, Zaharia Gornea, Petru Botezatu, Nicolae Cojocaru, Nicolae Cotorcea ș.a. Pe acest loc s-a înălțat o Troiță.

Nu mai puțin îngrozitor este și alt caz descris de VI. Nicu. După război, un student de la Institutul Învățătoresc din Bălți a solicitat ca gazeta de perete a facultății să fie editată în limba moldovenească. Doleanța i-a fost calificată drept naționalism și i s-a intentat un dosar la KGB. În anul 1947 a fost arestat și închis într-o celulă separată în penitenciarul din Chișinău. A fost interogată de către vice-ministrul KGB-ului de pe atunci, Gheorghe Zakora, fiind

acuzat de agitație antisovietică, diversionism etc. După câteva întrebări, la care el a răspuns negativ, a fost doborât la podea de interogator, apoi Zakora împreună cu un oarecare Lecar, au început să-l bată cu centurile, până a leșinat. Plângându-se procurorului, acela i-a răspuns: „Păi, ce vrei dumneata, doar nu ești la sanatoriu”. A urmat carcera, apoi a fost condamnat la 25 ani de privațiune de libertate și dus la minele de cărbune din Vorkuta. A ieșit la libertate în 1955, după moartea lui Stalin.

Elena Postică, Maria Praporșic și Vera Stavilă¹⁸ prezintă numele a 1 374 de persoane represate și deportate în perioada anilor 1940–1951 numai din municipiul Bălți – cine și când a fost supus condamnării nelegitime de către regimul sovietic. Potrivit acestei informații, în primii ani (1940–1941) de ocupație a Basarabiei, în orașul Bălți au fost arestate 424 de persoane, ceea ce constituie 31% din numărul total înregistrat. În anii 1942–1948 și 1950–1951, au fost arestate 128 persoane, ceea ce constituie 9%, iar într-un singur an, 1949, au avut de pătimit 822 persoane, ceea ce constituie 60% din numărul deportărilor din anii 1940–1951. Acesta a fost un an de genocid.

În listele celor deportați în 1949 (din catalogul menționat) eu am întâlnit și numele unor colegi de clasă (Petrică Scutelnic, Grigore Profir, Valentin Grițuc), prieteni din tinerețe ai părinților mei (Nicolae Mintuș), vecini de-ai noștri (Gheorghe Bondarenco cu 4 copii și un nepot ș.a.). Am văzut foarte multe nume de evrei deportați din Bălți, așa-numiții chiaburi și comercianți (Gandelman Abram, Sorocher Mordco, Stengaur Gheinin ș. a.). Din 1 374 persoane, incluse în listele catalogului victimelor totalitarismului comunist, numai din orașul Bălți erau mai mult de 400 de familii, ceea ce a constituit, în linii generale, 30% din numărul total al locuitorilor. Printre deportați figurează câte 10-15-23 per-

soane din aceeași familie (Barbieru, Lungu, Lipcovschi, Șteingauz)! Am memorizat deportarea unei familii mari - a lui Leon Adauge, cu copii mici. Pe fiică-sa Ludmila am avut ocazia s-o cunosc în 1969, când era absolventă a Școlii de Felceri și Moașe din Bălți. Nu au scăpat de calvarul comunist nici cei doi primari ai orașului Bălți - Ștefan Eșanu și Ștefan Pirogan. Încă în 1941 a fost deportată familia lui Ioan Lungu, proprietar al sectorului de pământ pe care astăzi se află cimitirul central al mun. Bălți.

Mi s-a păstrat în memorie vara anului 1949, când a început o perioadă tristă pentru populația autohtonă - deportarea în Siberia de gheață, iar unii dispăreau pe timp de noapte pentru totdeauna, fără să se mai audă ceva despre ei. De casele gospodarilor se apropiau, noaptea, mașini speciale, camuflate, din care coborau 3-4 bărbați înarmați, îmbrăcați în haine negre, cu o înfățișare respingătoare. Ei se năpusteau în casele oamenilor și, fără multă explicație, le ordonau să se pregătească de plecare și să ia cu ei doar cele strict necesare. Văzând țevile armelor îndreptate spre ei, oamenii înfricoșați nu știau ce să facă, ei nu mai erau capabili să întreprindă ceva. Imaginați-vă ce se petrecea în familiile cu copii mici!

Se știe foarte bine că persoanele selectate pentru deportare, de obicei, erau cei mai buni gospodari și oameni cinștiți. Ulterior a devenit cunoscut că ei erau transportați la gara feroviară din apropiere, încărcăți în vagoane marfare pentru vite (separat, bărbați și femeile cu copii), apoi duși în direcții necunoscute. Pentru a evita astfel de situații, părinții mei cu cei 5 copii au luat calea pribegiei. Au încărcat familia și cele strict necesare în căruța trasă de un cal, au legat vaca în urma căruței și au pornit spre loturile noastre de pământ în direcția satului Dobruja, învecinat cu or. Bălți. Așa am supraviețuit vreo 10-12 zile, schimbându-ne permanent locul aflării. Condițiile de trai deveneau tot mai insuportabile, în

primul rând pentru copii. Din această cauză, am fost nevoiți să ne întoarcem acasă, spunând: fie ce o fi! La aproape 1 km de casă, am fost opriți de 3 persoane înarmate, care ne-au luat calul și ne-au lăsat în drum cu căruța încărcată cu copii, fără a ne explica ceva. Toți am rămas speriați și derutați. Părinții au fost nevoiți să înjuge vaca la căruță și astfel cu greu am ajuns acasă, parcă nevătămați, dar disperați.

Acest eveniment ne-a înfricoșat atât de tare, încât rămâneam în așteptarea eventualei deportări, cu toate că puterea nu avea nici un temei real pentru astfel de acțiuni. În acele timpuri, însă, totul era imprevizibil. Trebuie să amintesc că și în alte cazuri, când nu aveam cal, părinții erau nevoiți să înjuge vaca la căruță, pentru necesitățile din gospodărie, mai cu seamă când aduceam „jom” din sfeclă de la fabrica de zahăr, pentru hrana vacii. Dar să vedeți că vaca se obișnuise cu jugul și nu se împotriva deloc.

Și astăzi țin minte anul 1949, când a dispărut de la școală colegul și prietenul meu Valentin (numit și Victor) Grițuc. Se vorbea că tatăl lui, Grițuc Feodosie (1905), mama Alexandra, frații Gheorghe (1936), numit Jucă, Nicolai (1944) și sora Lidia (1938) au fost deportați. Cu mult mai târziu am aflat că au fost considerați „chiaburi”, ajungând tocmai în regiunea Irkutsk. Cunoșteam bine această familie nu numai prin prietenul Valentin. De fiecare dată când ne duceam la loturile noastre de pământ sau când duceam vaca la păscut, treceam pe lângă această gospodărie. Nu era bogată familia Grițuc - avea un cal, o vacă și câteva oi. Munceau cu toții la finisarea construcției casei lor și cu greu ieșeau din sărăcie. Nu se știe ce „ființă” i-a denunțat. Unii membri ai familiei s-au întors în Bălți la sfârșitul anilor 50, dar casa le-a fost confiscată și ei erau nevoiți să lupte cu greutatea vieții. Pe Valentin îl întâlneam mai des (prin 1960-62) în autobuz, deoarece lucra șofer. Îmi povestea câte ceva despre aflarea

lor în Siberia, dar tot se uita speriat prin părți, ca nu cumva să audă cineva despre ce vorbim. Simțeam în el un mare patriot al neamului, un om deștept, călit de greutatea suportate, care nu tolera atitudinea regimului față de oameni.

Regimul sovietic a efectuat nu numai deportări, ci și strămutări „benevole”, folosind diverse motive - la construcția noilor căi ferate, desțelenirea pământurilor din Kazahstan etc. Astfel, în 1956 din RSSM au fost permutate în diferite regiuni ale fostului imperiu sovietic 951 de familii, în 1957 - 1 035, în 1958 - 801 și în 1959 - 1 061. Numai în ținutul Pavlodar din Kazahstan au fost trimise 10 000 de familii tinere.

Regimul sovietic a mai comis un act criminal - a impus mii de tineri să lupte în războiul din Afghanistan. Numai din orașul Bălți au participat la acel război 540 de tineri. Mulți dintre ei nici până azi nu-și pot reveni la normal, iar opt din ei au căzut pe câmpul de luptă într-o țară străină. Aceștia au fost: Vadim Cecerin, Ravil Haibulin, Ion Madneț, Iurie Mahi, Andrei Nitulescu, Serghei Sâceov, Igor Șcelcov și Alexandru Vasin. Și iarăși mă întreb: pentru ce au căzut atâtea mii de tineri din toate republicile fostei URSS?

Soarta unor oameni reprimăți

Pe parcursul anilor, multe minți lucide, și nu numai de pe plaiurile noastre, de repetate ori puneau în discuție și analizau motivele acelor deportări, situațiilor de îndobitocire a sute de mii de oameni nevinovați - acțiuni cu rezonanță de calamitate socială. Mulți se mai întreabă și acum: cine întocmea acele groaznice liste pentru deportare și cine executa acele acte violente? Răspunsul este evident. Găseau câți vrei: oameni cu suflet degradat și trădători de neam. De aceștia n-a dus și nu duce lipsă nici o țară și nici un popor.

Oamenii deportați, când se întorceau la baștină, de obicei, rămâneau străini pentru organele de conducere locale. Chiar și după reabilitarea oficială a lor, ei erau considerați elemente suspecte. Nu erau restabiliți în drepturile legitime asupra caselor și gospodăriilor care le-au aparținut. Noii „gospodari” nu le permiteau nici să intre în ogradă sau în fosta lor casă, dar despre restituirea caselor nici nu putea fi vorba; pe oficialii conducători nu-i interesau problemele deportaților. Foarte puțini dintre ei au izbutit să-și întoarcă locuințele (casele), chiar și după hotărârea instanței de judecată.

Ne preocupă și altele întrebări, nu mai puțin importante: Ce despăgubiri morale li s-au adus celor schingiuiți, torturați și nimiciți fizic? Câți din cei rămași în viață și-au redobândit averile confiscate de regim și transmise în folosință unor venetici obraznici? De ce guvernării comuniste au mințit atâția ani, ascunzând adevărul? Și... cine va răspunde pentru toate nelegiuirile și atrocitățile ideologiei comuniste?

Valeriu Gafencu a făcut parte din generația care a încercat, care a sperat să dea României o altă față. Cine a citit atent volumul lui Emil Cioran *Țara mea* va înțelege perfect acest gest temerar, acest gest încununat cu sacrificiul suprem... (Iurie Colesnic)

Valeriu Gafencu a avut o soarta nemiloasă, a fost acela care a pățimit, ca și tatăl său, Vasile Gafencu, fără motive; a fost condamnat de către regimul comunist și a decedat în închisoare, fiind sigur de nevinovăția sa. El a absolvit liceul „Ion Creangă” din Bălți în 1939 și în același an a devenit student la Facultatea de Drept a Universității din Iași.

Unica greșeală a comis-o atunci când a intrat în rândurile unui partid ilegal – „Garda de Fier”. În 1942 a fost arestat de către regimul comunist din România și condamnat la 25 ani de muncă silnică pentru activitate interzisă. La Târgu Ocna, unde a fost internat ultima dată prin 1950, fiind bolnav de tuberculoză, prelungea să scrie poezii. Istovit de boală și de condițiile neomenești, a decedat în 1952.

Valeriu Gafencu a repetat destinul tatălui său, Vasile, care a fost arestat în 1940 și a decedat în 1942 în GULAG-ul sovietic. Cauza morții poate fi presupusă.

La 11 noiembrie 2009, slujitorii și creștinii din raionul Drochia au avut prilejul să asiste la o întâlnire de suflet, intitulată „Jertfa mucenicească în Ortodoxie: Valeriu Gafencu – un sfânt al închisorilor comuniste din România”, avându-l ca invitat de onoare pe Părintele Arhimandrit Anfilohie (Brânză) – Starețul Mănăstirii „Diaconești” din România. Conferința s-a încheiat cu lansarea cărții „Valeriu Gafencu – sfântul închisorilor” și cu un mesaj de adâncă recunoștință a Părintelui Protopop Pavel Văluța către cei prezenți¹⁹.

Vadim Pirogan, fiul fostului primar de Bălți Ștefan Pirogan, la 28 iunie 1940, în vârsta de 16 ani se înscrie în lista de plecare dincolo de Prut. La 25 iunie 1941, este arestat și dus în Siberia. Timp de 5 ani a stat închis în lagărul cu regim aspru de la Taișet-Bratsk. Din mărturisirile sale, din 1 250 de basarabeni din acel lagăr au supraviețuit doar vreo 150.

În 1946, Vadim Pirogan se întoarce acasă, la Bălți, se înscrie la Institutul Învățătoresc (limba engleză) din Bălți, dar, de teama NKVD-ului, peste un an este nevoit să se stabilească la Lvov. Aici se înscrie la Institutul de Silvicultură, dar peste 3 luni este exmatriculat și alungat din oraș, ca fost condamnat politic. La intervenția basarabeanului Alexandru Medvețchi, medic-șef al spitalului de tuberculoză din Lvov, obține o nouă viză de reședință în oraș, unde a lucrat 20 ani

șofer. Fiind reabilitat în 1958, se înscrie la școala serală, apoi studiază la Institutul Politehnic, pe care îl absolveste în 1967. Timp de 17 ani lucrează la Lvov în calitate de inginer-mecanic, inginer-șef. În 1989, după mulți ani de suferințe, vizitează orașul său natal – Bălți.

Vadim Pirogan până și după întemnițare.

Într-o carte de-a sa, Vadim Pirogan scrie: „Suntem copiii unui neam oropsit, necăjit, rupt în bună parte de trecut. Dar un popor care nu-și cunoaște istoria și trecutul este mort pentru zilele care vin. Iar istoria nu se poate zidi decât pe adevăr, căci numai adevărul înfruntă vremea. Unii din acei în care a crezut poporul nu s-au arătat la înălțime, au trădat idealurile neamului. Acei care ne-au fost veacuri întregi dușmani au reușit să ne împartă în două tabere, au inventat și două limbi. Străinii nu au plecat acasă, moldovenii le-au dat pământ, case, numai să fie pace. Și iară de acei cu care trăim de mii de ani pe aceste plaiuri am fost trădați, vânduți”²⁰.

Nicolae Bazaochii, alt martir al fărădelegilor comuniste, care, întors la baștină de pe pământurile siberiene, nu și-a mai găsit liniștea și nu i s-a făcut dreptate

până la sfârșitul vieții. După anul 1991 energic a prelungit lupta cu apucăturile fostului regim și tradiționalele abuzuri represive. Activ a promovat instalarea monumentului victimelor represiunilor regimului comunist amplasat în anul 2002 în scuarul parcului din fața gării feroviare din Slobozia-Bălți.

În situația lui Valeriu Gafencu, Vadim Pirogan și Nicolae Bazaocții s-au aflat mai mulți bălțeni. După chinurile suportate și reîntoarcerea lor din Siberia, ei nu-și găseau loc în societate, se simțeau străini la ei acasă, erau ignorați și marginalizați de guvernanți. Firesc apare întrebarea: există speranța ca „eliberatorii” să recunoască crimele comise pe parcursul multor ani împotriva oamenilor nevinovați? E greu de crezut în aceasta. Ei vor inventa alte minciuni, ca până la urmă tot oamenii să fie de vină.

ELIBERARE

E greu să te împaci cu Basarabia răpită,
Dar nici cu dubla ocupare mișească.
Nu poți percepe nici invazia armată,
Eliberări amăgitoare și cuvinte false.

De ce ar trebui s-ascuți cuvinte de iubire,
Expresii mincinoase în care nu mai crezi,
De la un frate mare, dar foarte curajos,
Care se jură că ți-e prieten credincios?

Dorința-i unică - de a-și lărgi moșia,
Ca țara lui să crească tot mai mare,
Și să-i „scutească” pe vecini de libertate,
Să fie toți ascultători, cu mâinile legate.

Tu ai avea rușine, dragă frățioare!
Când spui că faci spre bunul meu,
Să nu cad pradă altui neam, păgân,
Dar mă impui să merg în patru labe.

Represiunile împotriva românilor basarabeni au continuat și după demascarea cultului personalității lui Stalin. Puterea sovietică nu putea să se consoleze fără a lupta cu „dușmanii poporului”. În anii următori au fost arestați și condamnați la diferite termene de detenție în închisorile din URSS foarte mulți patrioți români, care luptau pentru limba maternă, alfabetul latin, păstrarea valorilor culturale, a tradițiilor neamului nostru. Printre aceștia au fost: Vasile Bârădeanu, critic literar, arestat la 02.03.1974; Anatolie Cociubei, arestat în 1972 și judecat pentru că „a trecut frontieră cu România”; dirijorul de cor Gheorghe Nichita, arestat în 1980 pentru „organizarea și participarea în grup la distrugerea ordinii publice”; cunoscuții patrioți și luptători cu ocupația Alexei Șoltoianu, Gheorghe Ghimpu, Valeriu Graur, Alexandru Usatiuc și alți disidenți, care au avut de suferit de pe urma regimului comunist²¹.

„Frații mai mari” au întreprins tot felul de acțiuni pentru a nimici definitiv tot ce e național pe teritoriile ocupate și a-i face pe băștinași să-și uite strămoșii, obiceiurile și să nu-și iubească limba maternă. Și au reușit să facă mult în această privință pe plaiurile basarabene. Totodată, mă adresez conaționalilor mei: Oare nu chiar noi le-am creat condiții prea favorabile, ca să nu mai plece de pe meleagurile noastre?

Cunoscutul istoric Ion Varta scrie²² că fondurile arhivei Ministerului Afacerilor Interne al RM dețin informații, secretizate până în prezent, cu referire la numărul cimitirelor foștilor prizonieri ai celui de al doilea război mondial, situate pe teritoriul RSSM, care, în perioada sovietică, au fost șterse de pe fața pământului sau au fost date uitării. Din acestea fac parte și lagărul nr. 103 al prizonierilor de război și lagărul Spitalului militar nr. 3376 al NKVD-ului din orașul Bălți. S-a constatat că în cimitirul lagărului nr. 103 din Bălți au fost

înmormântate, conform registrului, 106 persoane, dar de fapt, în raza acestui cimitir au fost înhumate 108 persoane – 90 prizonieri de război de origine maghiară, inclusiv 3 unguri originari din Cehoslovacia și 3 din România, 12 nemți, 4 români și 2 austrieci. Toate aceste persoane au decedat în decursul anului 1945.

În raza cimitirului Spitalului militar nr. 3376 al NKVD-ului din or. Bălți, în perioada iulie 1945 – iunie 1948, au fost înmormântate 216 persoane, dar în realitate cifra este de 215 persoane. În a doua jumătate a anului 1945, în acest cimitir au fost înhumați 85 de oameni, în anul 1946 – 90 și în 1947 – 30. În prima jumătate a anului 1948, în acest cimitir au fost înmormântate 10 persoane (ultimele). Cei mai mulți decedați erau prizonieri de origine maghiară – 84, apoi nemți – 80 și austriecii – 31. În acest cimitir au fost înhumați și 9 români, 5 cehi, un „cehoslovac”, 2 polonezi, un iugoslav, un rusin și un sârb.

Veterani de război.

Români-basarabeni din Bălți pe locul fostului lagăr sovietic.

O oră de reculegere și prudență – eveniment de comemorare a victimelor deportărilor în masă din 1949, care a avut loc la 7 iulie 2010 în fața Gării feroviare de nord Slobozia-Bălți, unde este plasat monumentul victimelor represiunilor staliniste. La acest miting au participat viceprimarul mun. Bălți, Alexandru Ușatâi, președintele Asociației foștilor deportați, dna Lilia Dudnic, circa o sută de cetățeni ai urbei, rudele victimelor dispărute. După ceremonia de depunere a florilor a avut loc un miting și o slujbă creștinească de pomenire a deportaților decedați²³.

Perioada de stabilizare

După calmarea evenimentelor sociale, legate de război și foamete, viața bălțenilor începu să se normalizeze, în afară de frica pe care o mai purtau în suflet față de posibilele acțiuni represive. Clădirile avariate erau reparate și restabilite; a început construcția noilor edificii pentru școli, grădinițe de copii, spitale și instituții de stat. Casele de locuit se construiau conform primului plan urbanistic, care prevedea păstrarea maximală a compoziției arhitecturale a orașului.

O clădire ruinată din centrul Bălțiului.

Consecințele bombardamentelor.

În perioada postbelică, cu toate greutatea ei și lipsa cadrelor de specialiști în toate ramurile gospodărești, sarcinile principale ale conducerii orașului erau: refacerea întreprinderilor industriale și redresarea infrastructurii. Pentru a combate foametea, care cosea zilnic sute de oameni, s-a restabilit activitatea morilor, brutăriilor, fabricilor de ulei, secțiilor de prelucrare a cărnii, s-au repus în funcțiune fabricile de producere a săpunului, a zahărului și spirtului etc. Mai târziu s-a început construcția obiectelor de menire culturală și economică: primărie, casă de cultură, hotel, cinematograful, magazin universal, obiecte de deservire socială în diferite sectoare ale orașului.

Viața bălțenilor în primii ani de după război era foarte grea, din punct de vedere material și spiritual, predomina lupta pentru supraviețuire. Oamenii își îndeplineau lucrul în tăcere, executau indicațiile celor mai mari, întrucât orice reproș era recepționat de șefi foarte prompt. Treptat, viața publică a început să se stabilizeze, iar oamenii deveneau mai descăturași în relațiile lor, îndeosebi după anul 1953.

Cel de-al doilea război mondial, apoi deportările și represiunile comise de regimul stalinist au dus la diminuarea numărului populației, dispersarea și micșorarea numărului de români-moldoveni. Abia după anul 1955 s-a conturat o stabilitate relativă în structura etnică a populației, deși migrația altor etnii în RSSM continua. Ponderea românilor basarabeni a rămas relativ stabilă (64%) datorită sporului natural mai înalt al acestora, comparativ cu populația slavă, în general urbană. La acel timp, Bălțiul era inundat de oameni veniți din toate regiunile imperiului, mai cu seamă din ținuturile Siberiei, unde moldovenii, la rândul lor, erau strămutați forțat. Prin anii - 60 ai secolului XX, băștinașii erau în minoritate în orașul Bălți.

În 1970, orașul Bălți deja devenise unul dintre cele mai mari centre industriale ale republicii. Aici funcționau peste 35 de întreprinderi industriale. La uzina „Selmaș” se produceau combine pentru recoltarea roșiilor, mașini pentru strânsul mecanizat al frunzelor de tutun; uzina „Lenin” producea electrocasnice, aparataj acustic de mare valoare, ecoloturi. Funcționau combinatul de blănuri, fabricile de mobilă și confecții etc. Producția combinatului de carne, a fabricii de vinuri și coniacuri, a combinatului de zahăr și spirt, a combinatului de ulei și grăsimi era apreciată și peste hotarele republicii. Industrializarea a accelerat semnificativ construcția caselor de locuit.

Banca de Economii a
Moldovei. Filiala Bălți.

Partea centrală a orașului: case de
locuit, sediul „Moldtelecom”.

Piața de produse agricole.

Sistemul de conducere a orașului se dubla, într-o măsură oarecare: organele de partid elaborau măsuri de dezvoltare, iar funcționarii din Comitetul Executiv erau responsabili de realizarea planurilor de acțiuni și luau deciziile respective. Primul secretar al comitetului orășenesc de partid se considera figura principală în ierarhia de conducere a orașului. El dirija cu toate formele de activități (organizatorice, de gospodărie, construcții, cultură etc.). De competența organizatorică a acestei persoane depindeau eficacitatea și ritmul dezvoltării urbei. Toate funcțiile de conducere, chiar și cele mai neînsemnate, se aprobau la biroul comitetului orășenesc de partid – organ cu funcții supreme, care rezolva cele mai importante probleme.

În perioada anilor 1945–1991, Comitetul Executiv al orașului Bălți a avut 10 președinți (fiecare a activat în această funcție 2–5 ani). Aceștia au fost:

Grigore
Borodin
(1945–1950)

Vasile
Gherasimenco
(1950–1953)

Petru
Poloz
(1953–1958)

Ivan
Cuschevici
(1961–1964)

Petru Petrușin
(1965–1973)

Anatolii Cuharuc
(1973–1976)

Vasile Iovv
(1976–1980)

Gheorghe Gusac
(1980–1985)

Vladimir Molojen
(1985–1987)

Victor Morev
(1987–1991)

Bibliografie

1. Ion Varta. *Documente ale istoriei* // „Literatura și Arta”, nr. 24, 17 iunie 2010, p.3.
2. К. Ильяшенко. *В семье единой*. Кишинев, „Картя Молдовеняскэ”, 1972, с. 8.
3. С. Афтенюк, А. Есауленко, М. Иткис, А. Ройтман, Д. Шемяков. *Революционное движение в 1917 году и установление советской власти в Молдавии*. Кишинев, 1974, с. 503-504.
4. К. Ильяшенко. *В семье единой*. Кишинев, „Картя Молдовеняскэ”, 1972, p.61.
5. M. Bruhis. *Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940)*. Chișinău, ed. „Universitas”, 1992, p.193.
6. Valeriu Pasat. *Calvarul*. Chișinău. Ed.Rosspen, 2006.
7. *Cartea Memorie*. Vol. I. Chișinău, Editura „Cușnir și C”, 2002, p.11-59.
8. Grigore Vieru. *Taina care mă apără*. Iași, 2008, p.409.
9. Lilia Crudu. *Cadrele comuniste din RSSM – o nouă clasă a privilegiaților* // „Timpul”, 19 martie 2010, p. 10.
10. George Savor and Leo Heiman. *Moldavia: a Russian Satellite*. The Ucrainian Quarterly, 1936, nr. 2, p. 163.
11. *Голод в Молдове (1946–1947)*. Сборник документов. Кишинев, изд. „Штиинца”, 1993, стр. 154-155.
12. Arhiva organizațiilor social-politice a Republicii Moldova (AOSP RM), fond 51, inv. 3, dosar 13, partea a II-a, p.399.
13. Arhiva organizațiilor social-politice a Republicii Moldova (AOSP RM), fond 51, inv. 3, dosar 13, partea a II-a, p.2001.
14. Valeriu Pasat. *Calvarul*. Chișinău. Ed.Rosspen, 2006.
15. В. Пасат. *Трудные страницы истории Молдовы. 1940–1950*. În: Сб. документов. Москва, 1994, с. 328.
16. Gheorghe Ghimpu. *Ani de genocid* // „Literatura și Arta”, nr. 24, 11 iunie 1998, p. 2.
17. Vladimir Nicu. *Orașul Bălți*. În: „Localitățile Republicii Moldova”. Vol. 1, Chișinău, „A-Bez”, 1999, p.365–376.

18. Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist. Municipiul Bălți. Chișinău, 1999, p. 76-105.
19. „Altarul Crediței”. Anul IX, nr. 21-22, 3 decembrie 2009, p.5.
20. Vadim Ștefan Pirogan. *Timpuri și oameni*. Chișinău, 2001, p.5-6.
21. Anton Moraru. *De ce moldovenii sunt români?* Chișinău, 2007, p.85-87.
22. Ion Varta. *Soarta cimitirelor prizonierilor de război din RSSM // „Literatura și Arta”, nr. 9 (3365), 4 martie 2010, p.2.*
23. Ludmila Cerguță. *O oră de reculegere și prudență // „Vocea Bălțiului”, nr. 26, 9 iulie 2010, p.1.*

V

BĂLȚIUL ÎN PERIOADA SUVERANITĂȚII MOLDAVE

Dacă în sufletul oamenilor nu se păstrează simțul moralității, apoi progresul nu are izbândă, întrucât criza spirituală naște un efect distructiv, indiferent de originea națiunii și de orânduiala socială a țării.

Gh. B.

Starea social-demografică

După destrămarea URSS și proclamarea independenței republicilor unionale, pe teritoriile acestora au avut loc mari perturbări politice, sociale și demografice. Nu a făcut excepție nici Republica Moldova.

În perioada dezintegrării imperiului sovietic, situația social-demografică din Republica Moldova nu era strict determinată în aspect teritorial. Conform recensământului din 1989, populația teritoriului dintre Prut și Nistru constituia 4 333 653 locuitori, dintre care moldoveni-români - 2 797 226 (64,5%) și reprezentanți ai altor naționalități conlocuitoare - 1 535 427 (35,5%). Din ultima grupă cea mai mare parte le revenea ucrainenilor și rușilor, care formau împreună 26,35% din întreaga populație a republicii. În celelalte republici sovietice, care au devenit țări independente, locuiau 701 197 de moldoveni (români), inclusiv în Ucraina - 459 350; Rusia - 178 667; Kazahstan - 34 053; Uzbekistan - 6 113; Belarus -

5 116; Letonia – 4 161; Georgia – 2 904; Turkmenistan – 2 536; Azerbaidjan – 1 966; Kârgâzstan – 1 936; Lituania – 1 623; Estonia – 1 303; Tadjikistan – 912 și în Armenia – 557 ¹.

La începutul sec. XXI, suprafața totală a municipiului Bălți era de 7 800 ha: orașul Bălți – 4 142 ha, satul Sadovoe – 2 677 ha și satul Lisaveta – 981 ha. Din suprafața totală a municipiului, 2 011 ha le revin terenurilor agricole, iar 234 ha – fondului acvatic.

Marina Lița arată că recensămintele din perioada sovietică, patru la număr (1959, 1970, 1979 și 1989), arătau o relativă stabilitate în ponderea moldovenilor din populația totală a Republicii Moldova, „însă persoanele care se identificau ca români în recensămintele sovietice de până la 1989 erau cenzurate”, remarcă Dorin Lozovanu. Majoritatea respondenților români erau din sud-estul Moldovei sau originari din regiunile Cernăuți și Transcarpatică. Perioada premergătoare anului 1989 este caracterizată de numeroase transformări în sistemele politic, economic și social, reflectate în schimbările structurii etnice. „Evoluțiile demografice, datorate migrațiilor, schimbării identității declarate (cum ar fi din *moldovean* în *român*), căsătoriilor mixte, schimbării conjuncturii lingvistice, proceselor de asimilare etc., au dus la creșterea ponderii populației de moldoveni-români față de scăderea ponderii minorităților, mai ales a ucrainenilor, rușilor și evreilor”, susține cercetătorul ².

Evoluarea demografică a orașului Bălți după obținerea suveranității Republicii Moldova a cunoscut o evidentă descreștere: în 1990 – 164,9 mii de locuitori, în 1991 – 162,2 mii, iar în 1992 – 160,7 mii ³.

Conform datelor ultimului recensământ⁴, la data de 1 ianuarie 2004, în municipiul Bălți locuiau 3,8% din numărul total al populației Republicii Moldova, ceea ce demonstrează că numărul populației bălțene s-a redus cu peste 30 mii de

oameni, comparativ cu datele recensământului din 1989, și aproape s-a egalat (126 950) cu numărul populației înregistrat în anul 1979. Raportul numeric al locuitorilor bălțeni în anii 1989 și 2004 a constituit respectiv 161 475 și 127 561 oameni. Aceste date ne demonstrează că, în perioada acestor 15 ani, populația mun. Bălți a scăzut cu 21%, proces condiționat de migrația populației în alte țări. În același timp, la 1 ianuarie 2004, 6,7% din locuitorii municipiului Bălți erau plecați temporar la muncă peste hotare.

Structura populației mun. Bălți după vârstă. 1 ianuarie 2004

Grupele de vârstă, ani	Corespunderea anilor de naștere	Ambele sexe	
		Numărul total	%
0-4	2003-1999	5 911	4,63
5-9	1998-1994	5 979	4,69
10-14	1993-1989	8 653	6,78
15-19	1988-1984	15 094	11,83
20-24	1983-1979	11 747	9,22
25-29	1978-1974	9 793	7,68
30-34	1973-1969	9 032	7,08
35-39	1968-1964	8 872	6,95
40-44	1963-1959	10 347	8,12
45-49	1958-1954	10 436	8,18
50-54	1953-1949	9 238	7,24
55-59	1948-1944	5 714	4,48
60-64	1943-1939	4 818	3,78
65-69	1938-1934	4 389	3,44
70-74	1933-1929	3 267	2,56
Peste 75 ani la 01.01.2004	Născuți până la anul 1929	4 266	3,34
Total		127 561	100%

Din tabel se observă că 59,0% din toți locuitorii mun. Bălți către 1 ianuarie 2004 erau persoane tinere și apte de muncă (15–49 ani). Această vârstă corespunde cu anii de naștere a lor – 1954–1988. În același timp, numărul copiilor până la 15 ani (16,1%) și al persoanelor în vârstă de 50–69 ani (18,9%) a fost aproximativ egal.

Raportul bărbați : femei în funcție de vârstă

Vârsta, ani	Numărul total	Bărbați		Femei	
		Numărul	%	Numărul	%
0-14	20 543	10 418	50,7	10 125	49,3
15-29	36 634	17 441	47,6	19 193	52,4
30-44	28 051	12 922	46,0	15 129	54,0
45-59	25 388	11 227	44,2	14 161	55,8
60-74	12 474	4 993	40,0	7 481	60,0
Peste 75 ani	4 266	1 323	31,0	2 943	69,0
Total	127 561	58 418	45,8	69 143	54,2

După cum se observă, la 1 ianuarie 2004, femeile constituiau mai mult de jumătate (54,2%) din numărul total al locuitorilor. Totodată, se constată o divergență de vârstă între bărbați și femei. Astfel, numărul persoanelor de sex masculin și feminin este aproape egal doar la copiii în vârstă de până la 15 ani, cu o nesemnificativă prevalență a numărului de băieți. După această perioadă de vârstă se observă o descreștere treptată și progresivă a numărului de bărbați. Începând cu vârsta mai mare de 40–45 ani, numărul femeilor îl depășește esențial pe cel al bărbaților, iar la vârsta de peste 60 de ani această diferență devine semnificativă. Statistica a mai demonstrat că la 1 ianuarie 2004 aproape 70% din locuitorii orașului Bălți, vârsta cărora depășise 75 de ani, erau femei!

Un fenomen specific prezintă dinamica populației stabile pe o perioadă de 15 ani. Astfel, în anii 1993–2007 s-a

observat o micșorare a numărului de locuitori, preponderent al bărbaților. În același timp, numărul femeilor a rămas aproape același, ceea ce a determinat o deosebire evidentă între procentul bărbaților (45,9%) și al femeilor (54,1%). Descreșterea populației bălțene se datorează, în cea mai mare măsură, procesului de emigrație, de regulă, a persoanelor apte de muncă.

Dinamica populației stabile pe sexe⁵

Anii	Numărul total	Bărbați		Femei	
		Numărul	%	Numărul	%
1993	156 081	76 777	49,2	79 304	50,8
1996	155 446	76 481	49,2	78 965	50,8
2006	147 100	67 500	45,9	79 600	54,1
2007	148 114	67 944	45,9	80 170	54,1

Mișcarea naturală a populației mun. Bălți (cifre absolute)

Anii	Nou născuții	Decedați	Sporul natural	Căsătorii	Divorțați	Decedați sub 1an
1996	1 544	1 511	- 33	762	749	10
1999	5 323	6 022	- 699	2 981	992	90
2002	4 764	5 961	- 1197	2 754	1 587	77
2004	1 367	1 530	- 163	1 016	697	20
2006	1 356	1 525	- 169	1 048	646	11
2007	1 404	1 509	- 105	1 119	585	10

La 1 ianuarie 2003, structura națională a populației din municipiul Bălți era următoarea: 43,4% – moldoveni, 24,6 – ucraineni, 23,0 – ruși, 9,0% – alte naționalități (polonezi, evrei, bulgari etc.). Peste trei ani (2007), această structură a suferit schimbări.

**Populația mun. Bălți
după naționalitățile conlocuitoare (2007)**

Moldoveni - români	Ucraineni	Ruși	Bulgari	Găgăuzi	Alte naționalități	Nedeclarate
54,3%	23,7%	19,2%	0,2%	0,2%	2,3%	0,1%

Limba maternă a locuitorilor mun. Bălți în 2004⁶

Naționalitatea	Numărul total		Limba maternă							
			română		rusă		ucraineană		bulgară, găgăuză, ș.a.	
			numărul	%	numărul	%	numărul	%	numărul	%
Moldoveni	66877	87,135	58 197	87,2	8 354	12,2	192	0,3	4	-
Români	2258		2 123		109		23			
Ucraineni	30 288		932	3,1	17 303	57,2	11 958	39,5	35	0,2
Ruși	24 526		322	1,3	24 148	98,4	47	0,2	9	-
Bulgari	297		21	7,0	175	58,9	1	-	100	33,4
Găgăuzi	243		24	9,9	116	47,7	28	11,5	75	30,09
Alte naționalități	2 889		161	5,8	1 830	63,5	68	2,4	810	28,1
Nedeclarate	183		-	-	-	-	-	-	-	-
Total	127 561		61 780	-	52 035	-	12 317	-	1 227	-

Datele din acest tabel demonstrează un fenomen paradoxal: conaționalii noștri, care fac parte din minoritățile naționale, nu cunosc limba statului în care s-au născut ori trăiesc de mulți ani! Această situație se explică prin lipsa de stimă și respect față de băștinași - neglijență, ignoranță, fobie etc.

Dezvoltarea economică

După proclamarea independenței Republicii Moldova, economia municipiului Bălți a suferit o scădere în urma întreruperii legăturilor economice cu republicile ex-sovietice, ceea ce a influențat negativ nivelul de viață al populației. Se propuneau diverse mecanisme de ieșire din impas, dar toate au suferit eșec. În această privință, economistul bălțean Leonid Babii menționa că, în anul 1998, în toate domeniile economiei s-au atestat tendințe negative. Dacă în 1992 ritmul de creștere a producției industriale în municipiu era de 63%, apoi în 1998 el a scăzut până la 39%, iar rentabilitatea - de la 24% în 1995 până la 12% în 1997 ⁷.

Treptat și prin munca asiduă, bălțenii au depășit greutățile perioadei de tranziție, continuând dezvoltarea bazată pe principiile economiei de piață. Promotorii ei sunt întreprinderile industriale, diverse societăți pe acțiuni, de producție și comerciale, care își alegeau forma de activitate în baza concepțiilor aprobate în țările dezvoltate și a posibilităților întreprinderii. În scurt timp, acțiunile chibzuite ale multor agenți economici, sprijiniți de investitorii străini, s-au resimțit în rezultatele obținute. Municipiul Bălți a început să se afirme din nou ca un important centru economic, industrial și cultural din Republica Moldova.

Actualmente, în sectorul real al economiei municipale își dezvoltă activitatea circa 8 mii subiecți economici cu diferite forme de proprietate, iar volumul producției industriale se află în permanentă ascensiune. Peste 90% din agenții economici sunt reprezentanți ai micului business. Sursa de bază a creșterii economiei este sporirea investițiilor în capitalul fix, semnificativ în dezvoltarea stabilă a municipiului.

Încă pe timpuri, ramura de bază a municipiului Bălți era industria alimentară. Industria ușoară, industria grea și energetică au o contribuție aproximativ egală. Alte ramuri ale

economiei municipale sunt mai puțin însemnate. În anul 2002, industria municipiului se baza pe 40 întreprinderi, care au produs mărfuri în valoare de 1 712 mln. lei, cu 60% mai mult decât în anul precedent.

Numărul mare al societăților pe acțiuni și al întreprinderilor industriale, care activează în baza diverselor forme organizatorice și juridice, contribuie la ridicarea economiei municipiului. Dintre cele mai importante întreprinderi industriale, cu un mare profit, fac parte: S.A. „Floarea-Soarelui”; S.A. „Basarabia-Nord”; S.A. „CMC-Knauf”; S.A. „Barza Albă”; S.A. „Moldagrotehnica” și multe altele.

Societatea pe Acțiuni „Floarea-Soarelui” din mun. Bălți este una dintre cele mai vechi (fondată în 1920) și mai mari întreprinderi în industria uleiurilor vegetale din Republica Moldova. Societatea intră în componența holdingului internațional „W.J.Group” și dispune de o largă piață de desfacere a producției (mai mult de 90%) peste hotarele republicii: în Germania, Marea Britanie, România, Turcia, Rusia, Israel, Belarus, Țările Baltice etc.

Societatea pe Acțiuni „Basarabia-Nord” este un adevărat lider al industriei de prelucrare a cărnii. Calitatea garantată a producției este asigurată de tehnologiile performante și de specialiștii experimentați care activează cu devotament la această întreprindere.

„Incomlac” S.A., specializată în prelucrarea și producerea unui volum mare de produse lactate, este cea mai mare întreprindere de acest gen din Republica Moldova. Aici se produc peste 100 feluri de produse lactate; multe dintre ele sunt exportate peste hotare (Bulgaria, România, Țările Baltice, Polonia, Turcia etc.).

Întreprinderea „Barza Albă” este o societate pe acțiuni cu o istorie și tradiții bogate, cu specialiști-vinificatori renumiți. În afară de vestita marcă de coniac „Belii Aist”, se

produc și alte băuturi alcoolice, inclusiv rachiu de calitate superioară. Cea mai mare parte de producție este exportată.

Î.M. „CMC-Knauf” S.A., fondată în 1997, include peste 120 de întreprinderi, centre de marketing și industrie în diferite țări ale lumii. Produce și realizează amestecuri de ghips și ciment, ghipsocarton și plăci din ipsos. Principiul activității este bazat pe comercializarea producției proprii, dezvoltarea și promovarea pe piață a unei culturi noi de construcții și tehnologii contemporane. Producția întreprinderii este exportată în zeci de țări, printre care Ucraina, Rusia, România, Bulgaria ș.a.

S.A. „Moldagrotehnica” produce o gamă largă de tehnică agricolă pentru cultivarea solului.

S.A. „Bălțeanca” este una din cele mai vechi (1944) întreprinderi ale republicii, specializate în confecționarea îmbrăcăminte de larg asortiment. Fabrica este dotată cu utilaj modern și tehnologii avansate.

Societatea pe acțiuni „Flautex” este unica întreprindere din orașul Bălți, care confecționează articole textile din bumbac natural pentru casă și întreaga familie, precum și articole certificate pentru spitale, hoteluri etc. Firma colaborează cu parteneri din România, Rusia, Italia, Germania, Marea Britanie și își realizează cu succes producția pe piața autohtonă.

Societatea pe Acțiuni „Răut”, mândria bălțenilor, produce utilaje și aparate științifice de înaltă complexitate și performanță: instrumente de navigare pentru nave maritime și fluviale; articole radiohidroacustice; contoare și articole electrice, alte mărfuri de larg consum.

Filiala Bălți a Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova a fost reînființată în 1995 cu următoarele domenii de activitate: consultații pe probleme economice și juridice în afaceri; elaborarea business-planurilor și a

proiectelor investiționale; servicii de prezentare și răspândire a informației de afaceri; căutarea partenerilor de afaceri în Moldova și peste hotare; publicarea informației comerciale în business-anexe; organizarea Expo-târgurilor, întâlnirilor de afaceri, prezentărilor de firme; organizarea misiunilor și forurilor economice, stagiare peste hotare; expertiza mărfurilor, certificarea de origine ș.a. Cel mai dinamic în municipiul Bălți se dezvoltă ramura comerțului. Rețeaua de comerț este formată de peste 650 puncte comerciale (magazine, chioșcuri, întreprinderi de alimentație publică etc.). În municipiul funcționează 10 piețe și întreprinderi specializate, care prestează servicii populației, și peste 100 de întreprinderi producătoare din diferite domenii: industria ușoară, industria de prelucrare, industria materialelor de construcție etc. În permanentă creștere este numărul societăților cu capital străin, care activează pe teritoriul municipiului; în ascensiune se află și volumul investițiilor directe și al exportului. S-au stabilit relații bune de parteneriat între întreprinderile și societățile autohtone și cele străine; se studiază în mod serios piața internă și externă; se folosesc mijloace moderne de atragere a potențialilor investitori și cumpărători.

Ascensiunea dezvoltării economiei municipiului Bălți se datorează, în mare măsură, mecanismelor bancare atrăgătoare și avantajoase, care susțin procesele de creditare a persoanelor fizice și juridice, decontările reciproce și alte forme de stimulare a economiei.

Aspectele infrastructurii locale

La începutul anilor 2000, lungimea totală a drumurilor din municipiul Bălți era de peste 220 km, cu o suprafață de 1474,5m². Cea mai mare parte a drumurilor au acoperire rigidă - 181 km, dintre care 105,3 km sunt acoperite cu asfalt. Pe teritoriul orașului există 32 de poduri. Transportul public

este efectuat de autobuze, microbuze și troleibuze, care circulă pe 11 rute cu o lungime totală de 125,7 km.

În municipiul Bălți funcționează mai multe societăți pe acțiuni în domeniul construcției, în care se implementează tehnologii performante în domeniu.

Cunoscutul arhitect din Bălți, Boris Grițunic, menționează că cel mai mare ritm de creștere a fondului locativ s-a înregistrat în 1988, când volumul construcțiilor a atins 118 mii metri pătrați. Până în anul 1990 se construiau doar blocuri locative după proiecte-tip, cu 5-9 etaje, folosind panouri produse la Uzina de beton armat nr. 5 din localitate. În perioada anilor 1964–1988, conducerea republicii a interzis construcția caselor individuale în orașele Bălți, Bender, Chișinău și Tiraspol. Această hotărâre a prejudiciat enorm asigurarea bălțenilor cu spațiu locativ.

Un alt fenomen negativ, accentuează arhitectul, era aspectul arhitectural excesiv de tipizat în tot spațiul ex-sovietic, ceea ce ducea la dispariția tradițiilor naționale. Această situație s-a schimbat radical după proclamarea independenței Republicii Moldova. Obiectele de menire social-culturală au fost edificate în proporție de 90% în baza proiectelor individuale, ceea ce a contribuit esențial la schimbarea aspectului orașului, prin frumusețea multor clădiri amplasate conform landşaftului, în funcție de caracterul clădirilor din vecinătate etc. S-a planificat ca în lunca râului Răut să se înceapă edificarea unui raion locativ nou pentru câteva zeci de mii de locuitori.

La cele menționate pot fi adăugate și multe clădiri monumentale, situate în diverse locuri ale orașului. Dintre acestea fac parte blocurile noi de studii ale Universității de Stat „Alec Russo”, centrele comerciale „Plaza”, „METRO”, „Bomba”, „Dina-Cociug”, „Arsenal” de pe strada N. Iorga și alte edificii, care prezintă interes și pentru toată zona de nord

a republicii. Spre regret, nu s-a reușit edificarea noilor obiecte de producere, a instituțiilor preșcolare și de învățământ primar.

În calitate de arhitect-șef al municipiului Bălți, Boris Grițunic, vorbește despre problema podurilor, care a devenit la momentul actual alarmantă, într-o măsură oarecare chiar critică, din mai multe puncte de vedere. Construcția noilor poduri este necesară la intersecția străzilor în diferite zone ale orașului, în locurile de trecere peste râuri și calea ferată. Lipsa podurilor nu permite asigurarea circulației mijloacelor de transport în cerc prin toate cartierele urbei. În primul rând, aceasta se referă la cartierul Dacia, cu circa 40 mii de locuitori, fără grădina publică și alte locuri amenajate pentru odihna populației.

Cu proclamarea independenței Republicii Moldova, în municipiul Bălți s-a schimbat natura investitorului: dacă în perioada sovietică majoritatea investițiilor (90%) aparțineau bugetelor locale și republicane, apoi după anul 1990 ele sunt proprietatea investitorilor privați. Reiese că în prezent spațiul locativ se edifică fără participarea organelor administrației publice locale și centrale. Din motive obiective și subiective, nu se efectuează volumul necesar al lucrărilor de renovare a rețelelor inginerești (apeducte, canalizare, drenare, rețele termice etc.), cu un grad înalt de degradare tehnică.

În viziunea arhitectului-șef, actualmente, aspectul arhitectural al cartierelor de locuințe individuale se schimbă spre bine. Practic, toate casele se construiesc cu un grad de confort avansat, fiind asigurate cu conectare la apeduct, gazoduct, canalizare, telefon. Toate edificiile de cult au fost restaurate, reîntoarse enoriașilor și utilizate după destinație. În locul edificării uzinelor gigantice de altădată, după anul 1990, unele clădiri au fost reprofile pentru altă destinație. Astfel, fabrica de mobilă a fost reutilată în câteva întreprinderi de

confecții, iar pe teritoriul fostei uzine pentru construcția mașinilor agricole („Moldselmaș”) a fost deschisă o zonă economică liberă.

Restaurantul hotelului „Basarabia”
(arhitect - Simion Andriuță).

Magazinul „Europa”
(arhitect - Olga Oseliodca).

Oficiul poștal.

Banca comercială.

Centrul comercial și de afaceri.

Blocul nou al
Universității de Stat „Alecu Russo”.

În grădina publică.

Vile moderne ale locuitorilor orașului.

Alături de edificiile contemporane, s-au păstrat foarte puține clădiri care au supraviețuit mai mulți ani, înfrumusețând și astăzi aspectul arhitectural al urbei. Dintre acestea face parte și casa moșierului Alexandru Bodescu, una din cele mai vechi și atrăgătoare construcții din centrul orașului Bălți, edificată la mijlocul secolului XIX, cu un nivel. Fiind reconstruită, i s-a adăugat al doilea etaj, s-au instalat 6 coloane și un mic balcon la fațadă. Clădirea, la diferite etape,

a servit drept sediu pentru prefectura județului Bălți, primăria orașului, casa pionierilor, iar în prezent aici se află sediul Oficiului Stării Civile.

S-au înregistrat foarte multe acțiuni criminale și nu numai în Bălți, față de biserici, mănăstiri și monumente istorice, care au dispărut fără veste. Să sperăm că a trecut timpul politicii devastatoare și va începe în mod civilizată, valorificarea edificiilor și a monumentelor prețioase din fiecare localitate. În primul rând, acest lucru trebuie să-l conștientizeze conducerea de vârf a statului și a localităților respective, care este dator să promoveze o politică națională, în scopul păstrării bogățiilor culturale și arhitecturale ale plaiului. În această ordine de idei trebuie menționate străduințele din ultimii ani ale parlamentarului Iurie Colesnic, cunoscut scriitor-istoric, care promovează cu vehemență legalizarea principiilor de ocrotire a monumentelor și edificiilor istorice, a le prelungi existența și a le păstra pentru următoarele generații.

Primarii municipiului Bălți din ultimele decenii

Vladimir Tonciuc
(1991-1995)

Victor Morev
(1995-2001)

Vasile Panciuc
(2001 - prezent)

Bibliografie

1. Иоан Скурту. *История Бессарабии (от истоков до 1998)*. Кишинэу, 2001, с.332-333.
2. Marina Lița. *Harta etnică a Republicii Moldova* // „Jurnal de Chișinău”, 29 octombrie 2009.
3. *Caracteristica social-economică a orașelor și raioanelor Republicii Moldova (orașul Bălți)*. Vol. I, Chișinău, 1993, p. 26.
4. Recensământul populației din Republica Moldova. Municipiul Bălți. Chișinău, 2006, vol. I, II.
5. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Chișinău, 2008, c. 2.
6. Recensământul populației din Republica Moldova. Municipiul Bălți. Chișinău, 2006, vol. I, p.301.
7. Leonid Babii. *Județul Bălți: starea, probleme și perspective*. Bălți, 1999, p. 12, 19, 23.

VI

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PUBLIC ȘI SPORTUL

*Nici un serviciu mai mare și
bun nu putem aduce patriei,
decât să educăm și să învățăm
tineretul.*

Cicero

Dezvoltarea învățământului pe teritoriul moldav

Dacă ținem cont de faptul că strămoșii noștri – dacii și geții – se foloseau de legi scrise, cunoșteau scrierea pictografică, au fost autorii calendarului dacic de 365 zile într-un an, apoi devine clar că procesul învățământului pe plaiurile noastre a început cu mii de ani în urmă. Despre aceasta ne mărturisesc inscripțiile în latina vulgară găsite în Sarmisegetuza. Regele Decebal avea o cancelarie ce redacta scrisori către alte state. Dio Cassios amintește că Domițian, după războiul cu dacii, a trimis senatului o scrisoare primită de la Decebal. Deci, dacii cunoșteau scrisul. Altfel nu ar fi fost posibile calculele astronomice, calendaristice, ridicarea monumentelor de arhitectură militară și sacră. Incontestabil este și faptul că evoluția învățământului a cunoscut și perioade de înflorire, și stări de declin total, situații condiționate de războaie cotropitoare și calamități naturale, care, la rândul lor, influențau asupra vieții sociale și a progresului.

Teritoriul populat de strămoșii noștri se afla între două civilizații deosebite între ele: la apus – latino-germană, la

răsărit – bizantino-slavă. Ambele civilizații, cu caracterul lor în mare măsură specific, au exercitat o influență puternică asupra dezvoltării intelectuale și materiale a dacilor pe parcursul a sute de ani.

Indiferent de progresul societății la o anumită etapă, majoritatea populației nu făcea carte, deoarece își dobânda sursele de existență. Și doar un mic număr de tineri, părinții cărora erau asigurați material, aveau posibilitatea să învețe. Din cauza că nu existau școli locale, toate formele de învățământ (primar, profesional, superior) se concentrau în orașele mari (Iași, Suceava, București) din teritoriul țării. Cu timpul, a crescut considerabil numărul doritorilor de a face carte și mulți moldoveni plecau la studii în orașele mari din țară sau peste hotare (Lvov, Kiev, Odessa, Moscova, Paris etc.). Nu făceau excepție nici copiii din orașul Bălți și din raioanele învecinate.

Ca și în alte țări, învățământul avea un caracter bisericesc pronunțat. Se poate afirma că biserica și școala au servit drept stâlpi de sprijin, în jurul cărora s-a cimentat întreaga suflare a poporului. Aceste două instituții au luminat calea românismului în vremurile de restriște și au contribuit, în bună parte, la propășirea acestui neam și la ridicarea lui în rândul popoarelor civilizate... Preotul trebuie să sfințească școala, iar învățătorul – să lumineze și să înfrumusețeze biserica.

Laicizarea școlilor în apus s-a produs sub influența renașterii și a reformațiunii. La noi, laicizarea învățământului a început abia în secolul al XVIII-lea. În Țara Moldovei, grija școlilor era în seama bisericii, care, fiind liberă de orice supremație asupra statului, se bucura de sprijinul tuturor factorilor politici și sociali în străduințele ei culturale.

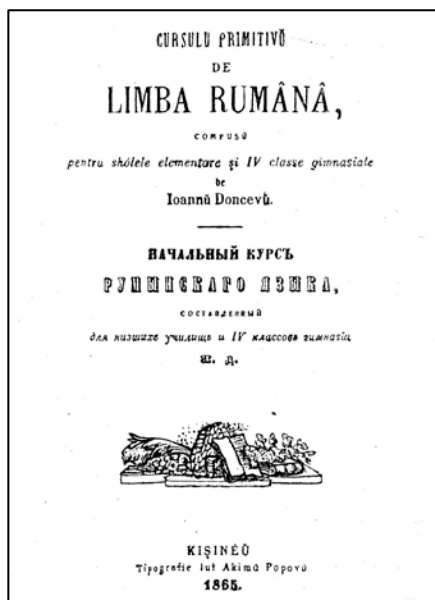
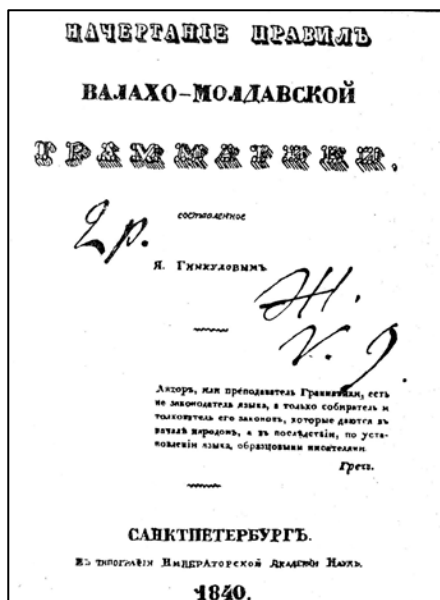
Cele mai vechi așezăminte de învățământ în spațiul Țării Moldovei au fost școlile mănăstirești, unde se învăța a

citi și scrie, iar pe lângă aceasta se cunoșteau și legile slujbei bisericești. Dascălii se selectau în acest scop din rândurile celor mai învățați călugări. Pe lângă mănăstirile din Basarabia funcționau școli mănăstirești, care se bucurau de renume foarte bun și făceau foarte mult pentru luminarea poporului.

Încă din sec. XI-XII pe teritoriul moldav au apărut multe lăcașe sfinte (biserici, mănăstiri), unele dintre care s-au păstrat și în zilele noastre. Aici populația avea posibilitatea de a învăța a scrie și citi. Odată cu creșterea numărului de biserici și mănăstiri, creștea și numărul știutorilor de carte. Acum nu numai conducătorii localnici, dar și de stat erau interesați să fondeze școli speciale pentru a lărgi posibilitățile copiilor de a învăța. De educația copiilor se ocupau pedagogi bine pregătiți, majoritatea dintre ei fiind preoții bisericilor locale, care elaborau programe și manuale predestinate copiilor.

Îndemnul cronicarilor spre cunoașterea trecutului neamului este însoțit de prețuirea înaltă a învățaturii. Anume în secolul al XVII-lea apar pentru prima dată *cărțile de învățătură*, iar copiii de boieri și domni sunt înalt apreciați de contemporani pentru cunoștințele lor. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, de la școlile de grad inferior se săvârșește un salt până la Academii domnești, ceea ce reprezintă, de asemenea, un indice sigur al modernizării¹.

Pe timpul stăpânirii rusești sporadic apar și cărți cu caracter didactic: *Gramatica lui Margella* (1827); *Abecedarul* anonim (1830-1840); *Gramatică și crestomatie de limba valahomoldovenească* a lui Iacob Hânculov (1840); *Bucoavna* lui Ioan Doncev (1861); *Curs primitiv de limba română* de I. Doncev (1865) ș.a. Apariția neîncetată a cărților didactice era condiționată de nevoile practice ale populației și ne dovedește continuitatea tradiției românești în Basarabia².

Prin hrisovul lui Ghica-vodă din 25 septembrie 1748, se instituie un fond școlar special, care se completa regulat prin contribuțiile anuale ale preoților și diaconilor. Acest fond era menit pentru întreținerea și dezvoltarea școlilor, considerate *școli domnești*. Pe la mijlocul secolului XVIII (1766), în Moldova au început să se înființeze și școli publice, întreținute de stat. Deci, cu mult mai înainte decât ocârmuirea rusească ar fi deschis cele dintâi școli publice în teritoriile dintre Prut și Nistru.

Dintre cei mai cărturari oameni și cunoscuți pedagogi din Țara Moldovei făcea parte și episcopul Eparhiei de Hotin, **Anfilohie Hotineanul** (născut în 1730), care a desfășurat o largă activitate pedagogico-educatională pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, autor a mai multor lucrări cu caracter pedagogic și științific. În 1795 el tipărește la Iași o *Gramatică teologhicească*, editată în limba moldovenească și bazată pe cunoscuta „bogoslovia lui Platon”, pe lucrările arhiepiscopului de la Moscova și pe alte cărți bisericești. În

același an, Hotineanul tipărește altă carte – *Deobște geografie* în limba moldovenească, scoasă de pe geografia lui Bufer, după o rânduială care mai pe urmă s-au așezat în Academia de la Paris³. Există amintiri și despre o lucrare inedită a lui, datată cu 10 aprilie 1796, rămasă mulți ani necunoscută și care se păstrează în biblioteca Academiei Teologice din Kiev, sub nr. 759. Această lucrare prezintă nu altceva decât un manual de botanică, zoologie, anatomie și fiziologie, tradus din limba italiană. După cum se vede, Anfilohie Hotineanul cunoștea și limba italiană. Este semnificativ faptul că în manuscris se descrie competent structura corpului omenesc din punct de vedere funcțional, se evidențiază nervii motori și senzitivi la prezentarea sistemului nervos periferic.

Învățământul bălțean în anii 1812–1917

Toți scriitorii ruși, prin 1812, vorbeau fără temeii în mod tendențios precum că în Basarabia, pe timpul anexării ei la Rusia, nu existau nici școli, nici știutori de carte. Boierimea era descrisă batjocoritor ca o societate incultă, iar țărănimea – analfabetă. Totodată, ei nu spuneau nici un cuvânt despre cler, negustori și orășeni, în special despre cei care știau bine carte. Toate vorbele lor mincinoase aveau drept scop și interes politic de a fi trecuți rușii în viziunea băștinașilor ca „eliberatori” ai moldovenilor de sub jugul turcesc și de a fi apreciați drept „luminători”. *Doar se știe că celui obraznic e greu să-i dovedești că n-are dreptate!*

În opinia lui P. Cazacu, „Moldova de pe acele timpuri n-avea mulți cărturari sau chiar simpli știutori de carte; nu erau timpurile acelea prielnice pentru cultură națională, îndeosebi pe aceste locuri. Totuși, Moldova nu putea fi socotită țară fără știință de carte, fără cultură. Că boierimea știa carte moldovenească și grecească se dovedește din actele scrise și semnate de ei, din toate dosarele și condicile

administrației și justiției moldovenești, ținute de cărturarii moldoveni până la 1830 și chiar până mai târziu. Despre clericii moldoveni din acele timpuri și despre călugări nu se poate vorbi ca despre agramați; ei toți știau a citi, a scrie și a cânta moldovenește, altfel n-ar fi fost admiși la funcțiile lor. Dovadă sigură despre acest lucru sunt condicile bisericesti scrise moldovenește în Basarabia până la 1872, cu toate că este sigur, chiar după istoricii ruși, că în *Basarabia nu a fost deschisă de ruși nici o școală specială moldovenească*⁴."

Desigur, Moldova în acele timpuri nu avea mulți cărturari, ca și în Rusia. Dar este bine cunoscut că anume plaiul moldav i-a dat Rusiei, în diferite perioade, mari cărturari (Nicolae Milescu-Spătaru, Dimitrie Cantemir, Petru Movilă, Grigore Țamblac ș.a.) și un număr impunător de militari iluștri (Roset, Cantacuzino, Scarlat Sturza, Alexandru Marinescu ș.a.). Oare nu știau acei scriitori că primul membru al Academiei din Berlin a fost moldoveanul Dimitrie Cantemir?

După anexarea Basarabiei la Rusia, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni se gândi la reluarea vechilor tradiții moldovenești în învățământul public, fondând la Chișinău o școală eparhială și un seminar duhovnicesc, iar mai apoi (1822) și o școală publică. Aproximativ peste doi ani (1824), ilustrul pedagog și preot Kunițki a deschis o școală primară la Bălți. Se consideră că învățământul pe bază modernă la Bălți a început în anul 1828, odată cu înființarea școlii ținutale. Toate obiectele se predau în limba rusă, dar și limba română era inclusă în programa de studii. Gavriil Bilevici, absolvent al Școlii Normale Superioare din Cernăuți, este primul profesor de limba română la Bălți, unde a activat până la începutul anului 1830, când s-a transferat la Chișinău. După o pauză de 13 ani, limba română este predată de Moisei Podgurschi, apoi vine Pavel Luppo pe o jumătate

de an (X.1852–III.1853). „În perioada anilor 1853–1871, limba română a fost predată de Constantin Bulatovici, care la adunarea festivă din Bălți, prilejuită de sfârșitul anului de studii 1857–1858, a rostit cuvântarea sa în limba română⁵.”

La începutul dominației țariste în Basarabia, limba română se studia în școală paralel cu limba rusă. Cunoașterea ei se cerea la Seminarul Teologic (1813). În școlile de instruire reciprocă (lancasteriene), înființate în Chișinău (1824), Bălți și Ismail (1827), predarea se făcea în limbile română și rusă. În 1828 se înființează școlile ținutale cu trei clase gimnaziale (Chișinău, Ackerman, Bălți, Hotin, Tighina și Ismail), în care studiile se mai făceau în limba română⁶.

Problema studierii limbii materne în școlile basarabene a fost pusă de nenumărate ori în fața regimului țarist. Iacob Hânculov, învățător la Pansionul nobilimii din Chișinău, încă în 1827 se adresează cu această problemă arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului⁷. La care curatorul Discretului de învățământ Harkov primește dispoziția Ministerului Învățământului Public (din Petersburg) cu conținutul: „A repartiza de urgență în școlile din Chișinău, Bălți, Hotin, Ackerman, Reni, Chilia învățători destoinici, care posedă limba română și pot preda corect această limbă”. La care profesorul Universității din Harkov, V. Komlișinski, comunică P.S. D. Sulima: „Universitatea nu are posibilitate de a asigura școlile din Chișinău și Bălți cu învățători care ar posedea temeinic limba română, folosită în acel ținut”⁸.

În 1841, S. Sturza, mareșalul nobilimii din Moldova din stânga Prutului, înaintează general-gubernatorului Basarabiei, Fiodorov, un proces-verbal al Adunării nobilimii, în care iarăși se ridică problema învățământului în limba băștinașilor. În răspunsul conducerii guberniale se arată: „Întrucât în toate școlile ținutale de aici în genere se predă în limba rusească și termenul de primire a cererilor degrabă va

expira... predarea limbii moldovenești ar putea fi de folos numai în școlile din Bălți și Hotin”⁹.

În școlile țariste nivelul de pregătire a copiilor băștinași, mai cu seamă în localitățile sătești, era foarte scăzut, cu alte cuvinte, țarismul nu avea nevoie de cărturari, ci de forțe de muncă ascultătoare. Din alt punct de vedere, înstrăinarea oficială de școală a generat indiferență față de valorile cărții. Țăranii nu-și trimiteau copiii la învățătură.

În 1835, împăratul Nicolae I a confirmat Regulamentul cu privire la instruirea primară a copiilor de la sate, care a servit drept bază pentru înființarea școlilor parohiale. Tradus în limba română, Regulamentul a fost trimis, în 1842, din ordinul arhiepiscopului D. Sulima, protopopilor, pentru a fi aplicat, însă s-a constatat prezența unui impediment. După cum raporta protoiereul din ținutul Iași, Mihail Sineacevski, „Clerul moldovean cu desăvârșire nu are nevoie să introducă învățământul în rusește; chiar și locuitorii moldoveni preferă, în locul instruirii rusești gratuite, învățământul moldovenesc cu plată, practicat de învățători particulari, efectuat în limba lor maternă”¹⁰.

În scurt timp, guvernatorul Basarabiei a admis predarea în limba română numai în școlile din Bălți și Hotin. Încetul cu încetul, școlile moldovenești (1835–1842) începură să se rusifice. În cele din urmă, în 1867, limba română a fost scoasă din toate școlile publice din Basarabia. Din acest an toate școlile erau rusești, cu tendințe și duh respectiv de educație a tineretului.

Până în anul 1841, locuitorii orașelor Bălți și Hotin cereau mereu ca în școlile lor să se învețe limba română. Însă, neavând nici o legătură la Curtea imperială din Petersburg, solicitările boierilor moldoveni din aceste localități rămăneau, de obicei, neobservate. Cu timpul, rezistența națională a boierimii moldovenești a slăbit. Ei s-au adaptat la politicile

imperiale, au început să-și dea copiii în armată sau în școlile rusești.

Mare a fost bucuria elevilor basarabeni, când au apărut primul curs de gramatică al lui I. Doncev și primul manual de gramatică, alcătuit de Iacob Hânculov, dar pentru scurt timp. În anii 1867–1868, guvernul țarist a interzis studierea limbii române pe teritoriul Basarabiei. În acel timp, episcopul Pavel Lebedev a închis peste 300 de biserici și a deportat mulți preoți din localitățile basarabene. Același P. Lebedev a interzis categoric publicarea revistei bisericești, care apărea încă din 1860 în limbile rusă și română.

Românii din Basarabia, la acel timp, au fost oprîți nu numai de a învăța limba lor maternă, dar și de a se ruga lui Dumnezeu românește. Școala și biserica în Basarabia au devenit pârghia principală cu ajutorul căreia guvernul țarist nădăjduia să rusifice populația românească. Nici o carte, nici un ziar românesc nu avea voie să treacă Prutul, în nici o școală nu era permis a se învăța românește, în nici o bibliotecă nu se tolera de a se ține o carte românească.

După examenul de maturitate, o parte din liceeni urmau să facă studiile în școlile superioare din Rusia, însă cea mai mare parte dintre ei se înscriau la diferite facultăți ale Universității din Odessa. Cu ajutorul școlii, Rusia a izbutit să rusifice aproape cu desăvârșire pătura cultă din Basarabia.

Zemstva avea și un scop nobil în dezvoltarea continuă a învățămîntului public. Deseori, problema afirmării zemstvei guberniale în domeniul învățămîntului public elementar a constituit, după cum au demonstrat ședințele adunărilor de zemstvă, subiectul de discuție, dar, de cele mai multe ori, formal și nerezolvat. Chiar la prima adunare a zemstvei basarabene, convocată în perioada 12–25 noiembrie 1869, la ședința din 23 noiembrie, consilierul, baronul Alexandru Stuart, a prezentat o declarație „privind necesitatea luării de

măsuri în scopul dezvoltării învățământului public, domeniu care servește drept garanție a prosperității morale și materiale a regiunii în viitor”¹¹.

Această inițiativă entuziastă a zemstvei regionale de a contribui la dezvoltarea învățământului primar, atât de necesar oricărei societăți, părea un bun început al activității instituțiilor de zemstvă tocmai apărute în Basarabia. Dar la întrunirea extraordinară a adunării zemstvei regionale, din iunie 1870, s-a hotărât ca de problema învățământului public elementar să se ocupe zemstvele județene.

Există părerea că Legea cu privire la zemstve neglija rolul instituției menționate în gestionarea învățământului. În perioada imediat următoare apariției Regulamentului zemstvelor (1864) au fost emise și alte acte legislative, scopul cărora era de a confirma prevederile Regulamentului și a îngădi și mai mult accesul zemstvei în domeniul învățământului. Spre exemplu, în 1871 a fost elaborată „instrucția inspectorilor și directorilor școlilor publice”. Subiecții vizați în lege erau înzestrați cu împuterniciri administrativ-polițienești, iar învățământul public ajungea în supravegherea acestor funcționari autoritari. În scurt timp, la 24 mai 1874, a fost elaborat un nou „regulament”, ce a redus definitiv drepturile, oricum minime, ale zemstvelor în gestionarea învățământului public. Conform noului document, președinți ai Consiliilor Școlare deveneau mareșalii nobilimii, chemați „să ocrotească școlile de influențe nefaste”.

Școala eparhială de băieți din Bălți, deschisă în 1862, nu dispunea de edificiile necesare, pentru a-i asigura buna funcționare. Clerul din localitate era nemulțumit de faptul că fiii lor învățau în condiții neadecvate și a început să ceară transferarea școlii la Chișinău. Însă Arhiepiscopul Pavel a găsit altă soluție. Ținând cont de faptul că amplasarea școlii la Chișinău ar face dificilă deplasarea elevilor și părinților

care erau preponderent originari din nordul Basarabiei, el găsește de cuviință să mute școala mai aproape de ei, adică la Edineț, curând încă un centru cultural la nordul provinciei. De remarcat faptul că populația din Edineț a reacționat foarte bine la această propunere. Și dacă la Bălți au fost cerute sume mari pentru procurarea pământului pe care ar fi edificat viitoarea clădire a școlii, apoi cei din Edineț au cedat pământul la un preț modest și au obținut dreptul de a avea o școală eparhială de băieți. În 1873, școala a fost transferată din Bălți la Edineț, iar în 1875, când s-a încheiat construcția noii clădiri, cei 150 de elevi au căpătat posibilitatea să studieze în condiții foarte bune, beneficiind și de un internat. Mai târziu, aici și-a făcut studiile marele om politic Pan Halippa¹².

Prin hotărârea Adunării Zemstvei județene Bălți din 2 octombrie 1875 (nr. 1876), s-a acceptat deschiderea școlii de meserii, în care tinerii din orașul Bălți vor căpăta profesiile de cizmar, tâmplar, strungar și alte meserii, pentru a satisface necesitățile populației.

În contextul analizei rolului zemstvei guberniale în dezvoltarea învățământului elementar, un loc aparte îl are problema desfășurării procesului de studii în limba română, adică în limba majorității populației Basarabiei. Doar este bine știut faptul că în a doua jumătate a sec. XIX, anume în 1867, limba română a fost înlăturată din școli. Promovând o politică de rusificare a localnicilor din periferiile naționale ale imperiului, inclusiv a Basarabiei, țarismul a introdus forțat în școli studierea limbii ruse, substituind procesul de predare în limba română cu predarea obligatorie în limba rusă. Acest fapt împiedica însușirea de către elevi a programului de învățământ, limitând astfel chiar și accesul în instituțiile școlare.

Unul dintre rapoartele consiliului zemstvei guberniale, prezentat adunării de zemstvă din 1898, atenționa asupra

faptului că nivelul slab de însușire a cunoștințelor în școli se datora tocmai necunoașterii de către copii a limbii ruse în care se predă.

Începând cu anul 1892, Ministerul rus al Instrucțiunii se preocupă cu mare insistență de lărgirea învățământului public în Basarabia. Apăruse și un proiect de deschidere a noilor școli. „Proiectul acesta, scria P. Batiuşkov, este alcătuit astfel, încât se poate spera că generația tânără moldovenească din Basarabia se va educa în spiritul pur rusesc și se va contopi organic cu patria noastră comună, Rusia”¹³.

În curând, cărțile în limba română au dispărut complet din bibliotecile și școlile basarabene. În toate librăriile era interzisă comercializarea cu cărți în limba română, iar procurarea lor din Moldova de peste Prut nu se permitea.

Din datele oficiale se observă indiferența guvernării țariste față de învățământul băștinașilor. Astfel, numărul bărbaților moldoveni știutori de carte era de aproape 4 ori mai mic decât al rușilor și de 3 ori mai mic decât al bulgarilor; numărul moldovencelor cărturare era de 12 ori mai mic decât al rusoaicelor și aproape de 4 ori mai mic decât al bulgăroaicelor¹⁴.

Conform datelor recensământului din 1897, în județele Basarabiei funcționau 580 de școli¹⁵, dintre care 17 erau de zemstvă și 207 – ministeriale. Totodată în 520 de sate nu exista nici o școală, ceea ce însemna că 284 515 oameni din aceste sate nu-și puteau trimite copiii la învățătură¹⁶.

Tentativele întreprinse la 1903–1904 de zemstvele Basarabiei de a revendica dreptul de instruire în școală în limba română și oficierea serviciului divin în aceeași limbă s-au soldat cu eșec și din cauza carieriștilor locali, care își puneau interesele proprii mai sus de orice. Revendicările zemstvei însă au continuat. Astfel, la 1 ianuarie 1906, numărul școlilor era de 1007. Raportul dintre copiii

școlarizați și cei neșcolarizați în județul Bălți devenise următorul: la 164 388 de locuitori, numărul copiilor de vârstă școlară era 16 439, numărul elevilor – de 7028, iar numărul copiilor neșcolarizați – 9 411, ceea ce constituia 57,2%.

Informație privind structura cunoscătorilor de carte printre naționalitățile din Basarabia (%), la anul 1897

Naționalitatea	Bărbați	Femei
Germani	63,5	62,9
Polonezi	55,6	52,9
Evrei	49,6	21,1
Bieloruși	42,3	11,5
Ruși	39,9	21,1
Bulgari	31,4	6,4
Turci	21,1	2,4
Ucraineni	15,3	3,1
Moldoveni	10,5	1,7
Romi	0,9	0,9
Alte naționalități	56,0	8,0

În articolele sale publicate în «Одесский Вестник», D.D. Surucean scria: „Guvernul din Petersburg alcătuieste deja un vast proiect de grabnică rusificare prin școli a populațiunii române din Basarabia. Guvernul rus, în anul curent (1891), va construi mai multe școli rurale, atât în partea de la nord a provinciei, cât și în județele centrale. Toate aceste școli vor fi de patru clase, obiectele se vor preda, bineînțeles, în limba rusă și nu numai că limba română este și rămâne interzisă în școală, ci profesorilor li s-a oprit a recurge la tălmăcirea textului prelegerilor rusești în cazul când acest text nu se înțelege de elevi deloc”.

Numărul școlilor din județele Basarabiei, 1906

Județul		Număr de școli	Categoriile de școli				
			de zemstvă	ministeriale cu 2 clase	ministeriale cu o clasă	parohiale	eterogene
Ackerman	nr.	174	-	16	56	49	46
	%	17,3	-	9,2	32,2	28,2	26,4
Ismail	nr.	150	-	7	86	53	4
	%	14,9	-	4,7	57,3	35,3	2,7
Bender	nr.	131	15	4	49	50	10
	%	13,0	11,5	3,1	37,4	38,3	7,6
Bălți	nr.	119	16	6	36	46	4
	%	11,8	13,4	5,0	30,3	38,7	3,4
Orhei	nr.	114	8	4	40	47	1
	%	11,3	7,0	3,5	35,1	41,2	0,9
Hotin	nr.	112	60	2	6	42	-
	%	11,2	53,6	1,7	5,4	37,5	-
Chișinău	nr.	104	6	6	52	32	1
	%	10,3	5,8	5,8	50,0	30,8	0,9
Soroca	nr.	103	25	5	27	41	3
	%	10,2	24,3	4,8	26,2	39,8	2,9
Total		1007	130	50	352	360	69

Analizând starea mizerabilă a învățământului popular în Basarabia, D.D. Sucean constată că din 1 400 000 locuitori ai provinciei, din care 800 000 sunt români, frecventează școala doar 17 000 copii. În județele Bălți, Orhei, Soroca, Hotin, Iași (din Basarabia) populația țărănească nu înțelege rusește. Guvernul rusesc nu ține deloc a lumina populația autohtonă din Basarabia, ci a o rusifica¹⁷.

În această ordine de idei, Florin Constantiniu scrie: „În Basarabia, spre deosebire de Transilvania și Bucovina, rusificarea elitei românești – mentală sau etnică – a privat populația de o pătură conducătoare, angrenată în efortul de emancipare națională. Absența unei activități sistematice de luminare a țărănimii prin școală a favorizat politica de rusificare a autorităților țariste. Absența unei burghezii naționale românești a făcut ca mișcarea națională să se reazeme pe intelectuali, câștigați tot mai mult de idealul unității naționale și masa țărănească românească, simțind instinctiv românește... Ceea ce se cuvine subliniat în chip răspicat este că, spre deosebire de stăpânirea rusească în Basarabia, *care a ținut într-o stare de înapoiere provincia*”¹⁸.

Cu toate reprimările administrației rusești și încercările energice de rusificare prin școală și biserică, moldovenii basarabeni sporeau la număr și păstrau neatins caracterul patriotic autohton. Această forță de rezistență i-a pus pe gânduri pe ruși. Din aceste motive, la 1890, țarul Alexandru III îl însărcinează pe guvernatorul Basarabiei să studieze pricinile pentru care moldovenii se rusifică așa de încet și anevoios. În urma cercetărilor făcute s-a constatat: „Noi spunem hotărât că nu numai în fundul Basarabiei, unde populațiunea a rămas întregă românească, dar chiar și la Chișinău am întâlnit moldoveni, care nu știau un cuvânt rusește. Dacă dorim ca populațiunea rusească să nu se românezeze, dacă vrem ca Basarabia să nu ajungă obiectul dorințelor și obligațiunilor românofile, atunci trebuie ca prin mijlocul solilor să ne grăbim a face ca măcar jumătate din țărani moldoveni să devină ruși”. Nici mai mult, nici mai puțin!

Sub stăpânirea țaristă, bălțenii n-au știut ce-i teama de oblăduiri: „Limba moldovenească, năzuințele moldovenești, credința în ziua de mâine își aveau rădăcinile adânc pătrunse în băștinașii orașului. Toate încercările de rusificare s-au izbit

și s-au distrus de dragostea de neam a bălțenilor. Locuitorii din orașul și județul Bălți au fost cei care au păstrat legături de trainică frăție cu Moldova”¹⁹.

Există părerea că la etapa finală a activității zemstvei, frunțașii basarabeni au optat pentru restabilirea în drepturi a limbii române și pentru drepturile populației băștinașe, iar în 1918 zemstvele județene din Bălți, Soroca și Orhei s-au pronunțat unanim în favoarea Unirii cu Țara.

În viziunea lui Ion Varta, publicațiile de limbă română apărute în Basarabia între 1906 și 1918 au jucat un rol important în revigorarea conștiinței naționale a basarabenilor, prin revendicarea și apărarea drepturilor naționale, suprimate de autoritățile țariste pe parcursul unui secol de ocupație rusească. Chiar și ziarul „Moldovanul”, care fusese lansat de autoritățile țariste (susținut de guvernatorul Haruzin și președintele Consiliului de Miniștri P. Stolîpin), a avut curajul să abordeze în mod răspicat în paginile sale delicata problemă privind apartenența etnică a românilor din Basarabia. Lipsa școlilor naționale cu predare în limba română era o altă cauză de degradare spirituală a românilor basarabeni. Politica anti-românească a șovinismului velicorus atinge apogeul în 1905, când s-au activizat serios tendințele revoluționare din Rusia²⁰.

Dumitru Iov a scris cuvinte frumoase în adresa bălțenilor, care au păstrat în sine un neclintit patriotism față de cultură și învățământ: „Vasile Stroiescu (1845–1926), care a cheltuit imense averi cu sprijinirea școlilor românești din Ardeal, era din ținutul Bălți, unde dispunea de mari moșii de pământ. Patriotismul bălțenilor s-a afirmat și prin scris. În afară de poetul Constantin Stamate, orașul Bălți a dat pe generalul Matei Donici, care a descris în versuri unele sate moldovenești²¹.”

Pentru învățământul bălțean anul 1906 a fost foarte semnificativ - la 10 septembrie s-a inaugurat Gimnaziul de Băieți. Ideea deschiderii unui gimnaziu în acest târg mlăștinos nu era susținută de ministerul respectiv al guvernului țarist. Ea a fost acceptată ceva mai târziu, cu finanțarea asigurată din taxele școlare și din subvențiile provenite de la primăria orașului. Se cunoaște că bălțeanul Iulian Anjulovici a pus la dispoziția gimnaziștilor o casă particulară, pe un termen de 3 ani, contra sumei de 2000 ruble anual²². Primul director al gimnaziului a fost Nicolae Voskresenski (1905-1911), sosit din Chișinău. În 1911, gimnaziul a dat prima promoție.

În anii de studii 1910-1911, gimnaziul s-a completat cu clasele V-VIII, căpătând statut de liceu. În această privință, o mare contribuție a venit din partea nobilului moșier Mihail Catargiu, iar mai apoi - din partea moșierului M. Negruțiu.

Cele mai mari crime ale regimului absolutist țarist față de moldovenii din Basarabia au fost rusificarea prin aparatul statului a culturii naționale și suprimarea. De aceea, îndată după revoluția din februarie 1917, pe lângă revendicările politice, autonomie și alte cerințe, în prima linie se ridică *problema școlii naționale*. Astfel, la Congresul Învățătorilor din județul Bălți (7 mai 1917), majoritatea participanților au pledat pentru fondarea școlilor cu predare în moldovenește. Nu numai delegații moldoveni (Fală, Vraghii, Leahu, preotul Dimitriu ș.a.), dar și mulți vorbitori de limbă rusă (Șișko, Kamensky, Nikolin, Vesterman ș.a.) au susținut ideea deschiderii în oraș a școlilor cu predarea în limba română. Cu mult mai puțini au fost împotriva școlilor moldovenești (Serebrenikov, Voskresensky, Tekeju, Bucinsky)²³.

Porfirie Fală, scriitor, jurnalist și pedagog, în 1905 se atașează ideilor revoluționare, colaborează cu gazeta „Basarabia” și cu alte reviste din Regat. Suferă mari

persecuții din partea autorităților rusești. Conduce lucrările Congresului Învățătorilor din județul Bălți (7 mai 1917), unde cere, alături de alții, introducerea limbii moldovenești în școli, biserică etc. La 23 august 1917 susține o cuvântare patriotică înflăcărată la înmormântarea lui Simion Murafa și Andrei Hodorogea, uciși de bandele bolșevizate.

La 28 mai 1917 s-a convocat Congresul Învățătorilor din Basarabia, la care au participat 350 delegați. Ședința a fost deschisă de D.P. Gore, care a abordat valoarea problemei puse în discuție pentru populația autohtonă. În cadrul dezbatărilor au fost audiate diferite păreri. Astfel, A. Șmidt (fiul fostului primar de Chișinău) a vorbit despre naționalizarea școlii; Păjev, delegatul lucrătorilor și soldaților din Petrograd, salută congresul în numele Rusiei: una și nedespărțită. A urmat adresarea lui Pan Halippa în numele „Cuvântului Moldovenesc”, protestând cu vehemență contra învinuirilor de separatism; Grigore Cazacliu salută congresul în numele armatelor a 7-a și a 8-a și al celor trei sute mii soldați moldoveni de pe fronturi; Simion Murafa salută congresul în numele armatei a 9-a, care vrea ca școala în Basarabia să fie moldovenească; Vasile Gafencu susține propunerea anterioară din partea moldovenilor-marinari, urmat de Ion Pascaluță, care a vorbit în numele ostașilor din Odessa, și de Vrânceanu - în numele marinarilor din Sevastopol. Printre delegați a fost și Alexe Mateevici, care salută Congresul Învățătorilor din Basarabia în numele preoțimii moldovenești. Următorii vorbitori (Ștefan Ciobanu, Dumitru Herța, Ion Buzdugan, doamna Alistar ș.a.) au ridicat mai multe probleme ce țineau de învățământ și sistemul educațional.

La 8 septembrie 1917 s-a deschis tipografia românească a societății culturale, adusă de Simion Murafa de la Iași. Ulterior, aici se publică mai multe hotărâri ce țin și de învățământ: „Sub data de 17 septembrie 1917 găsim

următorul act (Protocol nr.11) de la Sfatul deputaților țărănimii din ținutul Bălților (din 17.IX.1917) la ședința căruia au participat următorii: Andrei Paladi, Grigore Galagan, Niculai Botnariuc, Vasile Costin, Gheorghe Popovici, Toader Grigorie, Ion Levițki, Lavrentie Cucuș. Judecând întrebarea despre începerea învățaturii în ținutul Bălți și ieșind din punctul de vedere că naționalizarea școlii este unul din cele mai mari temeuri ale revoluțiunii rusienești, fără introducerea căruia în viață nu este cu putință clădirea nouă a Marei Republice Rusienești, Sfatul deputaților țărănimii din ținutul Bălților a hotărât, de la începutul acestui an de învățatură, în toate școlile satelor trebuie numaidecât îndatoritor să se înceapă învățătura în limba norodului pe limba mamă a copiilor. Întâmplându-se din partea unor grupe, care pun piedici sau împotrivire asupra înființării în viață a acestei rădăcinale reforme în treaba școlară, Sfatul deputaților țărănimii va apăra aceste temeuri cu toate mijloacele, ce sunt la dispoziția mâinilor lor. Copia acestui protocol să se trimită comitetului școlar și la toate școlile începătoare din ținut pentru ca cuprinsul premergătorului să fie împlinit.

Președintele Sfatului - A. Paladi; secretar - Gh. Galagan”.

Învățământul bălțean în Basarabia românească

În 1918, țarismul rus lasă o Basarabie cu o populație preponderent țărănească: 13% - urbană, 87% - rurală, iar din cei 56,2% de români 31,5% trăiau în orașe. Gradul de alfabetizare al provinciei era extrem de redus, procentul cel mai mic fiind al românilor. Compatibilizarea instituțională a fost problema cu care s-a confruntat administrația românească atunci. Funcționarii treceau greu Prutul, iar cei din Basarabia, urmașii vechiului regim, boicotau masiv inițiativele Bucureș-

tiului și refuzau să vorbească altă limbă decât rusa. După Unire, numărul școlilor primare în Basarabia a crescut simțitor. Dacă până la de 1918 în Basarabia nu exista nici o școală românească, după 1918 s-a produs o adevărată revoluție. Numărul școlilor a crescut sensibil, astfel că, în ianuarie 1939, existau 2 718 școli, cu 7 581 de învățători și 346 747 copii²⁴.

Liceele evreiești de fete și băieți din Bălți au fost fondate în anul 1917. După programele lor, în afară de obiectele prevăzute obligatoriu, se studiau suplimentar limba ebraică, *Biblia* și istoria evreilor. În anii 30 ai secolului XX, în aceste licee activau profesorii: R. Catz (matematica și chimia), Azriel Engler (limba germană), Simion Varzaru (limba română), Lazăr Dubinovschi (desenul) ș.a.

Sub stăpânirea rusească, în Basarabia dispăruseră școlile românești, în timp ce funcționau 1084 de școli primare rusești. În anii 1918–1940, în Basarabia s-a produs o revoluție culturală: numărul școlilor, al învățătorilor și al elevilor creștea neconținut²⁵.

Semnificativ este și faptul că deja la 15 septembrie 1919 directorul Instrucțiunii Publice din Basarabia emite ordinul nr. 12911, prin care în școlile primare se introduce o nouă programă analitică la disciplina „Geografia”, pentru elevii clasei a II-a, după care se va studia geografia plaiului natal. În acest scop, Radu Cornățeanu, inspector școlar din Bălți, și Constantin Boieru, învățător din orașul Cahul, au elaborat un manual (ghid) – „Geografia județului Bălți”, publicat la Chișinău, pentru anul de studii 1923-24. În 1927, Constantin Boieru editează la București manualul revizuit cu aceeași denumire, aprobat de Ministerul Instrucțiunii (nr. 6310/927) și recomandat pentru elevii claselor începătoare.

Rata școlilor în curs elementar atinge 80%. Au fost înființate și școli pentru copii mici, care la începutul anului 1939 erau în număr de 457. A luat un mare avânt și

combaterea analfabetismului. Dacă în 1897 știa să scrie și să citească abia 15-16% de locuitori, în 1930 numărul lor a crescut până la 29,9%, adică aproape s-a dublat. Pentru pregătirea corpului didactic s-au înființat două școli normale, 12 școli elementare de meserii, 13 gimnazii și licee industriale. Înainte de Unire, în Basarabia nu exista nici o instituție de învățământ superior.

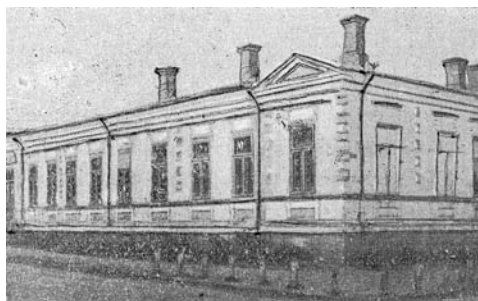
Era și firesc ca, după reunirea Basarabiei la România (1918), să intervină anumite modificări în sistemul învățământului public, adaptându-l la cerințele și tradițiile respective din țară. Totodată, în perioada anilor 1918-1925 s-au păstrat anumite particularități locale și provinciale în învățământ, treptat introducându-se formele noului sistem administrativ, generalizat prin Legea pentru unificarea administrativă din 14 iunie 1925.

Prin această Lege s-au lichidat (din 01.01.1926) ultimele rămășițe ale organizării administrative rusești din Basarabia, inclusiv în județul Bălți. Școlile primare rusești foarte democratice au fost transformate în școli românești, înființându-se suplimentar și altele. Legea învățământului primar și normal-primar²⁶ din 26 iulie 1924 declară învățământul primar unitar în tot cuprinsul țării, obligatoriu și gratuit.

În scurt timp, la Bălți au fost organizate inspectoratul și revizoratul școlar, și-au început activitatea Liceul de Băieți „Ion Creangă”, Liceul evreiesc mixt și mai multe școli primare, o școală medie, o școală primară evreiască și o școală poloneză. Și-au prelungit activitatea instituțiile de cult: Episcopatul ortodox român, Prim-rabinatul comunității israelitene, trei parohii etc²⁷.

În anul 1918, Liceul „Ion Creangă” se afla într-o clădire veche cu un etaj, rămasă încă de la Rusia țaristă, situată pe strada Ion Creangă, colț cu strada Ștefan cel Mare. În interior

avea un coridor lung și întunecos, cu clase de studii pe ambele părți. Alături de liceu se afla grădina publică.

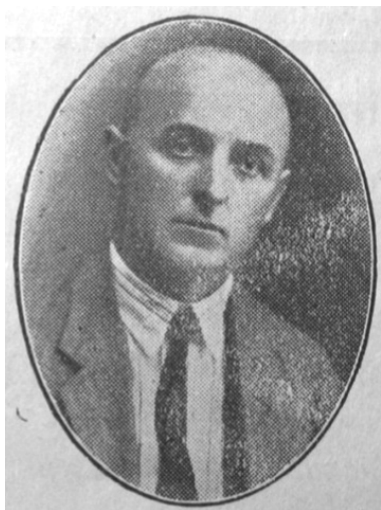
Liceul de Băieți „Ion Creangă”.

Liceul evreiesc.

În 1929 și-a început activitatea încă o școală medie; funcționau deja 10 școli primare, 2 școli ministeriale și 4 grădinițe de copii.

Teofan Chițilovschi (1881–1929) a activat în sistemul de învățământ bălțean atât în perioada țaristă, cât și după unirea Basarabiei cu România. El a fost directorul școlii primare nr. 4 de băieți și a educat copiii bălțenilor timp de peste 28 de ani. A ocupat mai multe posturi de conducere în orașul și județul Bălți: subvizor școlar, membru al primului Comitet școlar moldovenesc de pe lângă zemstvă, membru al Comitetului școlar comunal Bălți, președinte al Asociației Învățătorilor din județul și orașul Bălți, membru al zemstvei jud. Bălți, deputat în Parlamentul României.

În 1930, raportul dintre persoanele știutoare și neștiutoare de carte în orașul Bălți era de 64,9 : 35,1%.

Distribuția neștiutorilor de carte în funcție de vârstă:

Vârsta (ani)	Numărul de locuitori	%
7-12	736	8,1
13-19	1 157	12,7
20-64	6 604	72,3
Peste 65	636	6,9
Total	9 133	100

Conform datelor Arhivei Serviciului de învățământ local din Chișinău, în anul școlar 1933-1934, în Basarabia au funcționat 90 școli românești supraprimare, de diferite grade. În învățământul teoretic au predominat băieții (57%), în timp ce în învățământul practic majoritatea au constituit-o fetele (58%), iar în învățământul comercial numărul băieților este covârșitor (90%)²⁸.

Semnificativ este faptul că la începutul anilor 30 ai sec. XX în cadrul Liceului de Băieți „Ion Creangă” se desfășura o intensă activitate literară. Aici se edita revista literară „Cuget Moldovenesc”, publicație a Societății culturale „George Enescu”. Responsabil de editarea revistei era directorul liceului, Marcu Văluță, iar redactor-șef – poetul Petre Stati.

În anii 1935-1936, în cadrul liceului apare revista elevilor „Spre lumină”, iar mai târziu – revistele „Unirea” și „Aurora”. La revista „Aurora” colabora și elevul Sergiu Grosu, viitorul mare scriitor și om de cultură. La revistele liceene din Bălți colaborau renumiți scriitori la acel timp: Iorgu Tudor, președintele Uniunii Scriitorilor din Basarabia, Lotis Dolenga, Nicolae Coban, avocatul Fucarevici ș.a. Nu în zadar scriitorii Gh. Bezviconi și Ion Buzdugan au venit din Chișinău la Bălți, ca să ia cunoștință de activitatea acestei reviste prestigioase.

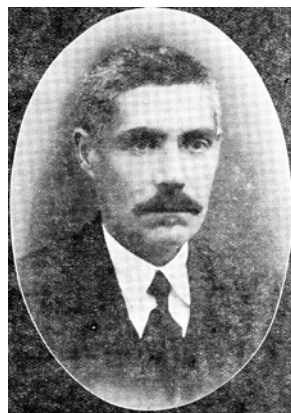
Funcția de director al liceului au deținut-o mai multe personalități marcante, dintre care: Ion Bălțeanu (1918–1926), Marcu Văluță (1927–1939) și Simion Varzaru (1941–1944).

Ion Bălțeanu

Marcu Văluță

Mihail Certan

Gheorghe Cârțu

Mihail Horn

Nicolae Palamaru

Părintele și marele pedagog Ion Bălțeanu a făcut parte din ctitorii învățământului național din Basarabia, iar după unirea cea mare și-a luat pe umeri povara cârmuirii Liceului de Băieți „Ion Creangă” din Bălți și a dus-o, cu scurte întreruperi, până la pensionare. Alt reprezentant al școlii bălțene, care a activat cu dăruire aproape jumătate de secol, a

fost prof. Mihail Certan Bălți. Acești doi mari pedagogi, împreună cu Marcu Văluță, Gheorghe Cârțu, Simion Varzaru, Mihail Horn, Nicolae Palamaru, Teodor Gălescu, Mihail Baci, Eugen Sârbu, Azriel Engler și alții, au depus mari eforturi în educarea multor generații de bălțeni, până și după cel de-al doilea război mondial.

După modelul existent în Vechiul Regat²⁹, în județul Bălți s-a organizat asociația învățătorilor, cu o activitate meritorie pentru un învățământ de calitate, pentru crearea de biblioteci, editarea și răspândirea de publicații, înființarea caselor de ajutor reciproc etc.

La acel moment (1930), județul Bălți avea 386 476 locuitori, dintre care de vârstă școlară (între 5 și 18 ani) – 110 806 locuitori: 5 301 – în mediul urban, 105 505 – în mediul rural. În municipiul Bălți, cu 31 591 locuitori (cifră probabilă la 1 iulie 1937), funcționau: Liceul de Băieți „Ion Creangă”, Liceul de Fete „E. Ghensche”, liceul evreiesc de băieți, liceul evreiesc de fete, liceul comercial de băieți, liceul industrial de băieți, liceul industrial de fete, 12 școli primare, 7 școli de copii mici, 2 școli primare evreiești, 2 școli evreiești de copii mici. La sate funcționau 34 grădinițe de copii.

În perioada anilor 1941–1944, în orașul Bălți au funcționat și un număr mare de școli primare și profesionale, licee, dintre care: Liceul Teoretic de Băieți „Ion Creangă”, Liceul de Fete „Domnița Ileana”, un liceu profesional de fete, o școală normală, un seminar teologic, un liceu comercial, un liceu industrial, un liceu teoretic, un liceu teoretic evreiesc, o școală de meserii, o școală începătoare în Slobozia-Bălți. În această perioadă, procesul de studii avea loc în limba română și se baza pe un program bine conturat și adaptat la cerințele contemporane de studiere a materialelor la toate disciplinele. În sistemul educațional activau mulți profesori pregătiți în prestigioase școli universitare din Europa.

În 1941, clădirea Liceului de Băieți „Ion Creangă” a fost bombardată și arsă și și-a reluat activitatea doar în luna septembrie. La decizia prefecturii, liceul a fost transferat în localul seminarului teologic, care până în 1938 aparținea școlii normale. De transferul liceului în alt local se ocupa nemijlocit directorul Simion Varzaru (1941–1944), recent întors de pe frontul de la Odessa cu grad de colonel. Având relații bune cu prefectul județului Bălți, domnul Vrăbiescu, S. Varzaru obține învoirea de a construi o clădire nouă. Clădirea a fost construită, radioficată, dar nefinisată. În 1943, liceenii au trecut în sediul nou, așa cum era, iar când s-a comunicat că armatele sovietice (22 martie 1944) înaintează din partea Mogilăului și nemții se retrag, procesul de învățământ s-a încheiat. Liceul cu tot cu elevi a fost evacuat în Transilvania, unde și-a prelungit activitatea timp de 51 de ani. Până în anul 1944, au absolvit liceul 700 de elevi.

Simion Varzaru – mare pedagog, om și patriot înflăcărat. Persoana cultă, cu o educație extinsă și ample cunoștințe în filologia generală și în cea română în special. La

lecțiile de limba română aplica metoda comparativă cu limbile latină și rusă. S. Varzaru a fost ultimul director al Liceului de Băieți „Ion Creangă” (1941–1944), până la refugiul său în România. El a fost apreciat de colegi drept cel mai bun director și manager. Tocmai Domnia Sa a contribuit la construcția ultimei clădiri a liceului, existentă și în zilele noastre. Împreună cu corpul profesoral, a instruit și educat o întreagă pleiadă de discipoli talentați, care s-au manifestat, în anii postbelici, în diferite ramuri.

În 1928 apare prima publicație periodică bălțeană „Buletinul Asociației Învățătorilor din județul Bălți”, insti-

tuită de Școala nr. 2 de băieți „Spiru Haret”. În primii doi ani l-a avut redactor-șef pe Constantin Eremia. Din 1933, această ediție apare lunar cu o nouă denumire - „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți”, deja sub îngrijirea comitetului Asociației Învățătorilor bălțeni. În aceste ediții se publicau materiale analitico-practice privind activitatea pedagogică din școlile și grădinițele de copii din județul Bălți.

La adunarea generală ordinară a membrilor Asociației, din 25 iunie 1939, au luat parte: colonel Hanciu - prefectul județului; I. Cociorva - primarul orașului; părintele Balaur și S. Varzaru - delegat din partea Asociației profesorilor secundari. Adunarea a fost deschisă de Mihai Popovici, președintele Asociației³⁰.

Pentru mine, profesor universitar în sistemul de învățământ superior (medical și pedagogic), a fost plăcut să întâlnesc lucrarea lui Constantin Eremia³¹, învățător școlar din Bălți, publicată încă în 1930, pe care o apreciez ca inovatoare pe atunci, prin metodologia de predare a unor obiecte în școală. În lucrare domină un spirit progresiv și tendința debarasării de conservatismul pedagogic existent. Inovația autorului constă în îmbinarea ocupației directe (teoretice) de însușire cu ocupația indirectă (practică), ca metodă orientată la dezvoltarea caracterului educativ, asigurat prin deprinderile practice acumulate simultan. Autorul consideră că această atitudine dezvoltă și voința elevului în timpul lucrului de sine stătător, îi cultivă voința și bucuria prin activitatea proprie.

Este bine cunoscut faptul că o perioadă îndelungată învățământul public în orașul Bălți nu s-a dezvoltat, întrucât orașul aparținea ca proprietate privată moșierilor Catargi, Crupenschi și baronului Stuart, pe care nu-i interesa problema școlilor. Pe atunci, toate instituțiile de învățământ din Bălți erau fondate pe banii cetățenilor. Altă situație exista

în celelalte orașe basarabene, unde școlile se construiau și se întrețineau de către stat.

Mulți tineri din Bălți și-au făcut studiile în alte orașe (Chișinău, Cernăuți, Odessa, Iași)³².

Școala pedagogică bălțeană dintotdeauna a fost recunoscută nu numai pe plaiul moldav, dar și departe de hotarele țării, dovedind că a fost aptă să educe multe generații marcante și personalități notorii, lucide și progresive, patrioți ai neamului și promotori ai intereselor naționale.

O amplă informație despre istoria și elevii Liceului Teoretic de Băieți „Ion Creangă” din orașul Bălți a prezentat fostul elev Valeriu Movileanu³³, doctor în biologie, profesor universitar, cunoscut genetician, poet, scriitor și patriot înflăcărat al neamului. În lucrare găsim o frumoasă schiță istorică, consacrată unui centenar (1906–2006) de la fondarea acestui liceu prestigios, despre discipolii lui. Autorul evidențiază o pleiadă întreagă de renumiți elevi ai liceului, care, cu timpul, au devenit celebri, ducând faima departe de hotarele țării.

Este îmbucurător faptul că, peste mulți ani de la refugiere, Liceul „Ion Creangă” se întoarce acasă (1995), la Bălți, și își reîncepe procesul de studii. Iscusitul pedagog **Petru Roman**, directorul liceului, alți pedagogi înzestrați (Elena Robu, Axenia Saulea, Lia Pascari ș.a.) s-au inclus activ în procesul de educare a noii generații de bălțeni.

Într-un articol publicat în revista „Făclia” (28 februarie 2004), consacrat repatrierii Liceului „Ion Creangă” la baștină, *Alexandru Budeșteanu*, fost elev al acestui liceu în perioada interbelică, doctor-arhitect, cunoscut om de știință din București, menționa: „Pornit de la dragostea mea pentru plaiul natal unde m-am născut și materializarea dorinței mele de a reînvia instituția școlară, care a jucat un rol esențial în formarea mea ca om și patriot, consider că repatrierea acestui liceu peste 51 de ani de exil a fost un act foarte important. Se

cunoaște că pe vremuri acest liceu era o instituție de învățământ secundar de elită a României interbelice. Reînființarea liceului a fost în mod hotărâtor opera omului plin de tact, diplomatie și patriotism, a rectorului-academician al Universității „Alec Russo” din Bălți, dl Nicolae Filip. Astfel, firul de educație creatoare a fost restabilit”.

Învățământul în perioada sovietică și postsovietică în Bălți

După al doilea război mondial, la Bălți, și-au reluat activitatea instituțiile de învățământ public: școlile începătoare și medii de cultură generală, școlile-internat și cele serale pentru tineretul muncitoresc, profesional-tehnice, medii de specialitate etc. S-au întreprins acțiuni întru realizarea planului de învățământ obligatoriu. Către începutul anilor 60 în oraș funcționau 32 de școli de cultură generală, în care învățau peste 20 mii de elevi.

În perioada sovietică planurile și programele de studii erau standard pentru fiecare disciplină aparte, valabile pe întregul areal al URSS. Manualele școlare aveau același conținut, cu excepția limbii de editare în republicile unionale și autonome. Procesul de învățământ se dirija centralizat de Secția învățământ de pe lângă executivul orașului Bălți.

În primii ani postsovietici problema cadrelor pedagogice era acută, majoritatea specialiștilor calificați s-au refugiat, fiind înlocuiți de mulți pedagogi fără studii speciale. Treptat, situația s-a îmbunătățit, mai ales din contul avalanșei de pedagogi trimiși în Bălți centralizat, din alte regiuni ale URSS sau reveniți din armata roșie.

La începutul secolului XXI au intervenit modificări esențiale în planurile și programele de studii, adaptându-le la cerințele învățământului european. S-au fondat gimnaziile și licee, s-a introdus sistemul de examinare prin bacalaureat; o

atenție sporită se acorda cunoașterii limbilor străine și procesului de informatizare.

Conform datelor oficiale prezentate de Departamentul Statisticii al Republicii Moldova pe anul 1994, în municipiul Bălți funcționau 5 școli de cultură generală cu predarea în limba română (4 736 elevi) și 17 școli cu predarea în limba rusă (15 170 elevi). Este paradoxal, dar numărul copiilor băștinași era de 3 ori mai mic decât al copiilor așa-numitor „minorități naționale”, care își făceau studiile în limba rusă. Cifrele vorbesc de la sine și nu necesită explicație suplimentară, dar sunt foarte alarmante.

Ne întrebăm: Spre ce tinde învățământul public bălțean? Ce întreprind în această privință societatea și conducătorii orașului? Nu e timpul ca băștinașii să ceară socoteală de la cei cocoțați în posturi înalte? Nici gardurile „înfrumusețate” cu inscripții fariseice *Бельцы – русский город!*; „Bălțiul – oraș rusesc!”) nu-i deranjează pe băștinași.

În anul 2003, sistemul educațional din municipiul Bălți era format din instituții preșcolare, școlare și o instituție de învățământ superior. În municipiu funcționau 36 instituții preșcolare și 5 instituții speciale, cu un contingent de circa 5000 copii. Învățământul mediu general este efectuat în 23 de școli (2 școli primare, 2 gimnazii, 18 școli medii, 1 școală serală) și 16 licee, în care învață 7 200 de elevi. Întregul sistem de învățământ cuprindea peste 16 mii elevi. În sistemul educațional au fost antrenați 1 448 pedagogi, dintre care 968 – în școlile generale. Concomitent cu școlile generale, funcționau 7 școli de orientare tehnico-profesională și 3 colegii – medicină, muzical-pedagogic și politehnic.

Un anumit interes prezintă formele de învățământ și nivelul de instruire, în funcție de categoriile de vârstă, ceea ce, în ultimă instanță, caracterizează atitudinea generațiilor bălțene și posibilitățile lor de a face carte.

**Nivelul de instruire a populației din mun. Bălți,
prezentat la 1 ianuarie 2004**

Vârsta, ani	Total		Forma de învățământ				Fără studii
			Universitar	Mediu	Obligatoriu	Primar	
10-19	23 747	nr.	-	5 373	8 855	9 051	468
		%	-	22,6	37,3	38,1	2,0
20-29	21 540	nr.	3 848	12 694	4 697	219	82
		%	17,9	58,9	21,8	1,0	0,4
30-39	17 704	nr.	3 130	11 578	2 766	162	68
		%	17,7	65,4	15,6	0,9	0,4
40-49	20 783	nr.	3 742	13 661	3 100	223	57
		%	18,0	65,7	14,9	1,1	0,3
50-59	14 952	nr.	2 897	8 901	2 740	357	57
		%	19,4	59,5	18,3	2,4	0,4
60-69	9 207	nr.	1 463	4 007	2 219	1 279	239
		%	15,9	43,5	24,1	13,9	2,6
Peste 70 ani	7 533	nr.	600	1 819	1 479	2 535	1 100
		%	7,9	24,2	19,6	33,6	14,7
Total	111 466	nr.	15 680	58 033	25 856	13 826	2 071
		%	13,6	50,2	22,4	12,0	1,8

După cum se vede, indicii prezentați în 2004 se deosebesc esențial de cei din 1930. Spre regret, în ultimii ani se observă cazuri de abandon școlar.

Dacă vorbim despre învățământul public la etapa contemporană, povățuitoare este viziunea cunoscutului pedagog **Boris Stanchevici**, veteran al învățământului public, cu un stagiul pedagogic de peste 50 ani: director timp de 17 ani la Liceului „B.P. Hașdeu” din Bălți; lector la

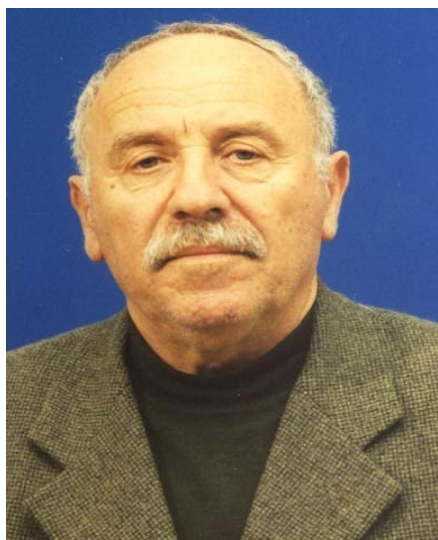

facultatea de filologie a universității bălțene, inspector la ministerul Învățământului al Republicii Moldova. Boris Stanchevici susține că depășirea situației precare, în care se află nu numai sistemul de învățământ public, depinde, în primul rând, de radicalizarea și eficientizarea schimbărilor, care trebuie întreprinse cu chibzuință și de urgență în toate domeniile vieții publice din țară.

Ținând cont de faptul că societatea și familia poartă cea mai mare responsabilitate pentru educația generațiilor în creștere, statul este obligat să pună obiective concrete și majore în fața instituțiilor educaționale și familiale, pentru a educa o generație sănătoasă din punct de vedere fizic, spiritual și patriotic.

Încă din antichitate și până nu demult, copilul era familiarizat de la cea mai fragedă vârstă cu muzica, arta, dansul, sportul. Nu mai puțin importante erau limba și comunicarea, istoria, geografia, altoirea deprinderilor de comportament și morala. Dacă în instituțiile preșcolare se mai face câte ceva, apoi la treptele următoare (ciclul primar, gimnazial, liceal) lucrurile nu sunt îmbucurătoare. Programele de învățământ devin din ce în ce mai complicate, încât elevii pierd orice interes față de unele discipline (biologie, chimie, fizică și matematică). În această situație, programele de studii trebuie revizuite și adaptate la noile cerințe, dictate de viață și de progresul contemporan al societății. Se cere de precizat volumul de cunoștințe și competențe, necesare pentru formarea unei personalități multilateral dezvoltate.

Boris Stanchevici susține că cele mai dureroase și specifice probleme sunt: predarea, studierea, însușirea și utilizarea limbii române atât pentru naționali, cât și pentru alolingvi. Se cere de conștientizat că noi creștem și educăm cetățeni ai Republicii Moldova, iar atitudinea față de limba oficială trebuie să fie adecvată pentru toți conaționali.

Important este ca educația copiilor în instituțiile preșcolare să se efectueze în limba oficială a statului, indiferent de apartenența etnică.

În statele polietnice, conform principiilor democratice de bază, se admite ca procesul educațional să aibă loc în limbile naționale ale etniilor, suficiente la număr, dar să dispună de condițiile respective necesare. Întrucât

în Republica Moldova învățământul obligatoriu este de 9 clase (gimnazial), apoi la discreția reprezentanților etnici (ruși, ucraineni, găgăuzi ș.a.) învățământul gimnazial poate fi desfășurat în limbile respective cu studierea obligatorie a limbii oficiale, legitimată prin Constituție.

În viziunea lui B. Stanchevici, limba rusă nu poate fi disciplină obligatorie, inclusă în planurile de învățământ; ei i se va stabili statut de limbă străină, ca și limbilor moderne.

La începutul anilor 90 ai secolului XX s-a început o trecere treptată de la învățământul de 11 clase la cel liceal, care se realiza cu argumentări principiale (cadre, bază materială și didactico-tehnică ș.a.). Pentru elevi devenise un prestigiu să faci studiile la liceu și să obții diplomă de bacalaureat. Evaluarea cunoștințelor se făcea în mod serios și cu responsabilitate, iar cunoștințele absolvenților erau trainice.

În ultimii 6-7 ani a fost deschis un număr excesiv de licee, însă majoritatea din ele nu dispun de cadre calificate și condiții respective. Drept urmare, s-au redus responsabilitățile și cerințele, conducând astfel la scăderea cunoștințelor și apariția unor fenomene denigratoare.

Este evident că liceul trebuie să fie un centru cultural, cu înclinare științifică, în care să se concentreze cele mai moderne tehnici și tehnologii de învățare, cu cei mai buni și talentați profesori din teritoriu. Aceste licee vor avea aspectul unor miniuniversități cu biblioteci și literatură contemporană, cămine, săli de sport, edificii specializate și bază tehnico-didactică corespunzătoare. Pentru un singur raion (teritoriu) sunt suficiente 2-3 licee clasice. Liceul are menirea să dea elevilor cunoștințe și competențe de cel mai înalt nivel, ca ei să-și poată continua studiile în instituțiile de învățământ superior.

Nu vom avea nicicând o societate cultă și cărturară, susține B. Stanchevici, dacă nu se va schimba statutul social al învățătorului. Profesia de învățător trebuie să fie una din cele mai prestigioase și cu o remunerare respectivă. Doar atunci vom avea profesori motivați și cu vaste cunoștințe, adecvate timpului. Instituțiile de învățământ superior, la rândul lor, în mod obligatoriu, trebuie să dispună de o bază tehnică și științifico-didactică modernă, iar practica pedagogică să se desfășoare pe un termen de 6-12 luni. Facultățile universitare sunt menite să devine adevărate centre de reciclare, perfecționare și ridicare a nivelului de pregătire profesională, științifică și psihologică a profesorilor.

Liceul Teoretic
„Mihai Eminescu”.

Liceul Teoretic
„Vasile Alecsandri”.

Școala nr. 6 „N.V. Gogol”.

Școala Feroviară nr. 5.

Activitatea educațional-sportivă bălțeană

Istoricul aspectului educațional cu caracter sportiv din orașul Bălți este cercetat insuficient, ceea ce ține atât de trecutul îndepărtat, cât și de perioada contemporană. Însă, rămâne o realitate că, în toate timpurile, școlile de cultură generală și cele profesionale erau principalele edificii în care copiii și tinerii făceau exerciții sportive în cadrul orelor de educație fizică, astfel adaptându-se la practicarea anumitor jocuri sportive. În mare măsură, această situație s-a păstrat până în prezent. Anume în școli, copiii și tineretul acumulează deprinderi cu caracter sportiv; aici își dezvoltă atașamentul și dragostea față de anumite probe sportive, pentru mulți devenind activitatea profesională de bază: de performanță sau pedagogică.

În condițiile or. Bălți, sportul în masă a început să se dezvolte pe larg în anii 20–30 ai secolului XX. În acea perioadă s-a organizat și funcționa Societatea Sportivă „Macabi”, președintele căreia era Daniel Sorocher, iar funcția de vicepreședinte o deținea Alexandru Zigberman. La început, cele mai preferate erau luptele greco-romane și fotbalul, iar mai apoi au devenit atractive și alte probe: baschetul, voleiul și multe probe individuale (boxul, gimnastica,

atletismul etc.). În acei ani, se bucurau de mare autoritate multiplii campioni mondiali la luptele greco-romane Ivan Zaikin (1880–1948) și Ivan Poddubnâi (1870–1949), care locuiau în Chișinău. Ambii sportivi, cu renume mondial, cutreierau plaiul basarabean, demonstrându-și forțele fizice excepționale. Acești mari atleți au poposit și în orașul Bălți, unde s-au cunoscut cu tânărul voinic din Slobozia-Bălți, pe nume Petre Gorbaci, pe care îl familiarizau cu tehnicile luptelor greco-romane. Mai apoi a devenit și el renumit sportiv și recunoscut antrenor.

După al doilea război mondial, odată cu normalizarea activității tuturor instituțiilor social-culturale din Bălți, își încep activitatea și secțiile sportive, în primul rând în instituțiile de învățământ. Începând cu anul 1945, toate formele de activități sportive și de educație fizică erau dirijate de Secția (comitetul) sport din cadrul comitetului executiv orășenesc Bălți. Funcția de președinte al Secției sport au deținut-o: Mihail Amelcencov, Fiodor Ivanov, Emilia Longhinova, Constantin Durnea, Leonid Baciuc, Mihail Balan. În urma reorganizării din 2001, Secția sport a intrat în componența Departamentului Învățământ, Tineret și Sport; director a fost numit Andrei Ciobu, iar apoi Iurie Grati.

În primii ani de după război s-au organizat echipele de fotbal „Lokomotiv”, „Spartak”, „Burevestnik”, „Urojai”, iar mai târziu s-au fondat echipele „Trud”, „Stroiteli”, „Pișcevik”, „Olimpia” ș.a. Primii antrenori de fotbal, în acel timp, au fost P. Gorbaci, M. Ionescu, L. Ivanov ș.a. De o mare popularitate și respect se bucura Petre Gorbaci. Chiar îndată după terminarea războiului, el a organizat echipa de fotbal „Lokomotiv”, pe care o antrena. Jucători deveniseră tinerii din localitate: Bâcov, Poțelov, Paramonov, frații Vladimir și Eugen Gorbaci, Dumitru Frunză, Slava Reazanov, iar mai târziu s-au asociat și Gicu Caraiman, Anatol Pascaru, Leonid

Baciu și alți bălțeni. În calitate de stadion pentru antrenamente și competiții se folosea toloaca din preajma gării feroviare de nord, cu ieșire la strada centrală – Kiev. Peste câțiva ani, acest teren a fost îngrădit cu un zid de piatră și amenajat cu scaune pentru suporteri, devenind astfel stadionul preferat al feroviarilor bălțeni. În anii postbelici echipa „Lokomotiv”, condusă de P. Gorbaci, devenise una din cele mai cunoscute, și nu numai în Bălți, iar în 1958 ea a fost deținătoarea cupei RSSM la fotbal.

Echipa de fotbal „Lokomotiv”, 1950.

Din dreapta – antrenorul Petre Gorbaci și jucătorii: Sașa Basistii, Boris Mudric (portar), Victor Pirojcov, Dumitru Frunză, Anatol Savciuc, Jan Novicov ș.a.

Nu a uitat legendarul Petre Gorbaci, renumit luptător, nici de luptele greco-romane, organizând o secție specială pe lângă stadionul „Lokomotiv” și antrenând zeci de tineri din localitate. În scurt timp, P. Gorbaci a pregătit o echipă tânără de luptători din Slobozia-Bălți, care participau la diverse

competiții, organizate atât în Bălți, cât și în republică. Deja în anii 1948-1949 s-a fondat o echipă la luptele greco-romane (clasice), iar mulți dintre membrii echipei au devenit premianți la competițiile orășenești și republicane. Dintre ei rămâne cunoscut doar Dumitru Frunză.

Echipa de sportivi la luptele greco-romane din Slobozia-Bălți, participantă la campionatul RSSM, care s-a desfășurat la 30 iunie 1949, la Chișinău. Al doilea din dreapta – Dumitru Frunză.

În perioada anilor 1955-1956, pe locul clădirilor distruse pe timpul războiului, situate pe malul drept al Răutului, în preajma fabricii de zahăr, s-a început pregătirea terenului pentru viitorul stadion orășenesc. Procesul de inaugurare oficială a stadionului a avut loc în vara anului 1960. În această zi, selecționata de fotbal a or. Bălți și-a măsurat

puterile cu echipa „Moldova” din capitală. În componența echipei bălțene de fotbal a participat și juniorul Leonid Baciu.

Conducerea orașului Bălți a început să acorde tot mai multă atenție pregătirii tinerilor la majoritatea probelor sportive, iar ei obțineau rezultate îmbucurătoare. Deja la spartachiada popoarelor din URSS (1956), din orașul Bălți au participat sportivi de categorie înaltă: H. Hunt, maestru în sport, campion al RSSM la aruncarea ciocanului; P. Fomin, recordman la alergarea pe distanța de 10 mii metri; Lidia și Grigore Golubev, multipli campioni la tragerea în țintă; Oleg Calianov, renumit sprinter, ș.a.

Prima școală sportivă (nr.1) a fost deschisă la 3 octombrie 1953, în localul Bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, care servea și pentru rugăciuni persoanelor condamnate la închisoare, întrucât se afla în vecinătate cu pușcăria. În școală activau mai multe secții sportive: de gimnastică (antrenori – Maia Cațai și Viliam Sliusarevski), de atletism (antrenor – Anatol Falco), de baschet (antrenori – Nicolae Robinciuc și Vitalie Marmor), de fotbal (antrenor – Iurie Perestoronin), de tragere în țintă (antrenor – Gheștelid) și de box (antrenor – Boris Petuhov). Ceva mai târziu, pentru elevii școlilor de cultură generală s-au construit săli și terenuri sportive, înzestrate cu utilajele respective.

În 1957, din inițiativa maștrilor în sport Victor Firsanov și Mihail Kiseliov, s-a început selectarea tinerilor bălțeni în grupa de canotaj (caiac-canoe). În scurt timp, această echipă de entuziaști a participat cu succes la primul campionat al RSSM, care s-a desfășurat la Tiraspol. Mai târziu, reprezentanții Bălțiului au devenit campioni ai Spartachiadei din Transcaucazia, care s-a desfășurat în orașul Poti, Georgia. În acea echipă de caiac-canoe evoluau cu mare succes sportivii V. Danilov, M. Lucinski, M. Steminovski, V. Silin și alții. De menționat că antrenorii Victor Firsanov și Dumitru

Donic s-au aflat mereu în fruntea organizării și conducerii echipei, pregătind pe parcurs mulți discipoli, renumiți sportivi de performanță: Gavril Streminovski, medalist de bronz la Campionatul Europei; Vasile Silin, campion al Armatei Sovietice; Vladimir Voronin, campion al Spartachiadei elevilor din URSS. Mai târziu, a preluat ștafeta Vasile Silin, care a devenit un excelent educator al tinerei generații de sportivi și care se bucura de mare autoritate printre antrenorii din Republica Moldova. Vasile Silin a pregătit o pleiadă întreagă de sportivi talentați, dintre care Leonid Morari, maestru în sport de clasă internațională, Petru Zaporojan, Svetlana Turgova, Natalia Haham – maestri în sport.

Spre sfârșitul anilor 60 ai sec. XX, la Bălți se mai fondează două școli sportive pentru tineret (nr. 2 și nr. 3). Tot prin acei ani, în incinta bisericii armenesti s-a deschis o școală specializată de box, iar pe lângă complexul „Moldova” și în incinta școlii feroviare nr. 5 din Slobozia-Bălți s-au organizat secții de atletism. Prin anii 70, se construiește un bazin închis de înot, unde se fondează prima școală de înot. În mai multe școli, colective de muncă și în asociațiile sindicale bălțene continuă fondarea bazelor sportive, în care se organizează competiții de diferite niveluri. Toate acestea au contribuit la creșterea interesului față de sport și de cultura fizică. Pe parcursul mai multor ani, numărul edificiilor sportive specializate în or. Bălți era în permanentă ascensiune.

Semnificativ este faptul că, îndată după proclamarea independenței Republicii Moldova, în orașul Bălți a avut loc (21 mai 1993) un eveniment istoric – darea în exploatare a noului bazin de înot în aer liber, de 50 metri, construit conform standardelor europene. La inaugurarea edificiului a asistat primul Președinte al RM, Mircea Snegur, ministrul Culturii, Ion Ungureanu, parlamentarul Pantelei Sandulache, primarul orașului, Vladimir Tonciuc, și alte persoane.

În timpul inaugurării bazinului de înot. Bălți, 1993.
Cheia simbolică îi este transmisă lui Leonid Baciuc, director.

La începutul sec. XXI (2003–2004), bălțenii deja dispuneau de un set de edificii sportive performante, inclusiv 2 mari bazine de înot, 3 stadioane cu tribune pentru 500 de locuri, circa 45 săli sportive bine amenajate, peste 60 de terenuri și câmpuri sportive. Devenise o tradiție frumoasă organizarea competițiilor în cadrul instituțiilor și colectivelor de muncă, consacrate deschiderii sezonului sportiv, o adevărată sărbătoare a orașului.

Mulți ani la rând bălțenii s-au bucurat de succesele renumitului pugilist **Boris Petuhov**, absolvent al Colegiului de Educație Fizică și al Universității de Stat din Moldova, care a făcut mult pentru dezvoltarea sportului în orașul Bălți. Mai mult de două decenii a condus renumita școală sportivă pentru copii și tineret – rezervele olimpice. Cu succes practica boxul, a fost multiplu campion al Moldovei și premiant al mai multor competiții prestigioase, naționale și internaționale. El a educat boxeri renumiți (Grigore Țâscari, Oleg Grușevski ș.a.), a fondat o școală de pugilism, recunoscută de mulți specialiști în această ramură. Succesele maestrului emerit în sport au fost înalt apreciate de stat, conferindu-i titlurile de „Antrenor Emerit” și „Om Emerit” în educația fizică și sport. Vreau să subliniez că Boris Petuhov a fost membru al Uniunii Jurnaliștilor din URSS, a publicat câteva cărți și multe articole despre activitatea sportivă. El rămâne în istoria sportului bălțean ca boxer de performanță și antrenor de vază.

Este vrednic de laudă tânărul pugilist de numai 17 ani, împliniți în 2010, absolvent al școlii nr. 15, **Daniil Svareșciuc**, unicul bălțean reprezentant al Republicii Moldova la Jocurile Olimpice de Vară pentru tineret (grupa 14–18 ani),

desfășurate în august 2010 la Singapore, unde a câștigat medalia de bronz. Talentatul sportiv este antrenat de cunoscutul maestru în sport, Veaceslav Simac.

Șahiștii bălțeni întotdeauna au obținut rezultate bune la competițiile orășenești și la cele republicane. La dezvoltarea acestei ramuri sportive, în diferite perioade, au contribuit șahiștii Kurocikin, Doncenco, Rezenștein, Kotovici, Voinalovici, Morozov, Carauș, Ana Șusterman. Semnificativă este și avansarea tinerilor șahiști bălțeni din ultimii ani, atât la competițiile naționale, cât și la cele internaționale. Despre aceasta ne mărturisește succesul echipei de juniori (8-12 ani) la turneul internațional la șah, organizat de CS „Politehnica” din Iași în februarie 2010, unde au participat 62 echipe școlare. Echipa din Bălți (Alexandru Karasiov, Marius Abramciuc, Vadim Plohotniuc, Paula-Alexandra Ghițu) a devenit campioană, acumulând 22,5 puncte, fiind urmată de echipele din Chișinău (21,5) și Iași (21,0 puncte). Câștigători ai campionatului republican la șah între băieți și fete până la 10, 12 și 14 ani de asemenea au devenit reprezentanții municipiului Bălți (Oleg Gorbanovschi, Olga Hâncu, Galina Lesnic, Marius Abramciuc, Andrei Macovei și Anastasia Belevtova), care vor prezenta Republica Moldova la campionatul mondial la șah printre juniori (Georgia).

Marius Abramciuc

Șahistul **Marius Abramciuc**, un fenomen de copil talentat, a devenit campion european la această grupă de vârstă încă la 8 ani. Mai târziu, el devine campion mondial la grupa de vârstă de 10 ani, apoi la 12 ani. El este posesorul titlurilor multiplu campion european și campion mondial, obținute la competițiile din Georgia, Muntenegru, Turcia, Grecia etc.

Bălțenii se bucură mult de succesele sportivilor de performanță: halterofilul **Vadim Vacarciuc**, maestru în sport de clasă internațională, deținător al medaliei de bronz la spartachiadele europene și mondiale; halterofilul **Igor Grabuncea**, campion mondial, multiplu premiant al campionatelor mondiale și europene; sambista **Angela Polevoi**, campioana lumii printre studenți și deținătoarea medaliei de argint la campionatul Europei; șahista **Ana Șusterman**, pesoara locului trei la Olimpiada mondială la șah; alți laureați în diverse probe sportive: luptătorii **Oleg Popovici** și **Alexandru Beleavschi**, **Dumitru Zastoico**, campion al Moldovei la sărituri în înălțime, **Alexandru Verhovetchi**, laureat la natație, **Oleg Grușevski**, laureat la box la turneul consacrat memoriei lui Boris Petuhov. Merită cuvinte de laudă antrenorii de atletism Nona și Eugen Alexeev, care au pregătit mai mulți sportivi de performanță: Tatiana Drocova - la alergări, Ludmila Balan - la sărituri în înălțime și alți talentați sportivi de la școala „Lokomotiv”.

Nu sunt uitați nici veteranii sportului din Bălți. Astfel, merită să fie amintit ilustrul baschetbalist, maestru în sport, **Valentin Savca**, care în anii 1956-1982, după absolvirea Facultății de Educație fizică a Institutului Pedagogic „Ion Creangă”, a activat în calitate de antrenor, șef de studii și director al Școlii sportive de tineret nr. 2 din Bălți. El a educat zeci de sportivi de performanță, în mare măsură a contribuit

la dezvoltarea acestei probe sportive și a devenit primul arbitru bălțean de categorie superioară.

Cu anii, apar noi generații de sportivi, noi vedete, care duc mai departe faima predecesorilor. Spre exemplu, în anul 2009, mulți sportivi bălțeni au obținut rezultate frumoase și au devenit campioni și premianți ai diferitor probe sportive. Dintre aceștia fac parte: Igor Grabuncea - medalie de bronz la campionatul european la haltere; Alexandru Șpac - medalie de argint la campionatul european la haltere printre juniori de până la 20 ani; Elena Cornovscaia - locul II la campionatul mondial la sambo; Valeri Mileașchevici - campion european la sambo printre juniori; Ecaterina Malihin - învingătoare a competițiilor internaționale la atletism; Ludmila Polonca - premianta regatei internaționale la caiac-canoe; Alexandru Gherasimciuc - campion mondial la carate-șotokan etc.

Printre cei mai performanți antrenori ai municipiului Bălți în anul 2009 îi putem numi pe: Leonid Șpac, Mihail Deici, Ghenadie Mileașchevici, Olga Zubcova, Vladimir Dubovic, Ghenadie Tarasinschi, Iulian Piaticovschi, Serghei Șaric și Leonid Șusterman.

Bibliografie

1. Al. D. Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ed. I, București, 1925, vol. IX, pag. 183-184.
2. A. V. Boldur. *Istoria Basarabiei (1812-1840)*. Vol. II, Chișinău, 1940, p.468-469.
3. I. Bianu și N. Hodoș. *Bibliografia veche românească*. Vol. II, p. 377-379 (un exemplar al acestei geografii a fost găsit în jud. Soroca; manuscrisul cuprinde 5+185 file, mărimea 20½×152½ cm, scrisul foarte îngrijit).
4. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru (1812-1918)*. Chișinău, 2001, p.185.
5. Iulius Popa. *Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (1945-2005)*. Chișinău, 2005, p.10.
6. А. Зашук. *Материалы для географии и статистики России: Бессарабская область*. СПб, 1862, том II, с.54.
7. V. Ciocanu. *File de istorie literară*. Chișinău, 1989, p. 231-232.
8. Arhiva Consistoriei din Chișinău, 1828, nr. III, fișa 6.
9. Arhiva cancelariei Guvernatorului Basarabiei, 1841, Dosarul secției III, „Cu privire la intensificarea predării limbii moldovenești în școlile din Basarabia”, 21 de foi.
10. Иван Халиппа. *Очерк истории народного образования Бессарабии в I половине 19 века*. // Труды Бессарабской Губернской Ученной Архивной Комиссии. Кишинев, том II, 1902, с. 179.
11. Ludmila Coadă. *Zemstva Basarabiei*. Chișinău, 2009, p. 80.
12. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, „Museum”, vol. 5, 2004, p.55.
13. П. Батюшков. *Бессарабия*. СПб, 1892, с.116.
14. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи, 1897. Бессарабская губерния. СПб, 1905, с. XX.
15. Доклады губернской земской управы земскому собранию XXXIX очередной сессии. Кишинев, 1907, p. 1-4.
16. Доклады губернской земской управы Губернскому собранию XXX очередного созыва 1898 г. Постановления очередного собрания. Кишинев, 1899, p. 288-289.

17. Z. Arbore. *De peste Prut* (ianuarie 1891). În: *Scrisori din Basarabia (1884–1890)*. Vol. 2, Chișinău, 2001, p. 287 – 288.
18. Florin Constantiniu. *O istorie sinceră a poporului român*. București, 1997, p. 270-271.
19. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, „Cartea Moldovenească”, 1991, p. 293
20. Ion Varta. *Destin Românesc*. 1998, an. V, nr.17, p. 87.
21. Dumitru Iov. *Un oraș basarabean: Bălți // „Viața Basarabiei”*, 1933, nr.12, p. 47-52.
22. Iulius Popa. *Universitatea de Stat „Alecru Russo” (1945–2005)*. Chișinău, 2005, p.11.
23. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru (1812–1918)*, Îngrijită de Anatol Petrencu. Chișinău, 1991, p.244-245.
24. Dan Dungaciuc. „*Jandarmul român de ieri și biurocratul român de azi // „Timpul”*, 5 martie 2010, p.6.
25. A.V. Boldur. *Istoria Basarabiei*. Vol. II, Chișinău, 1940, p. 508.
26. Legea învățământului primar al statului și învățământului normal-primar din 26 iulie 1924. București, 1925, p. 11.
27. Anuarul „SOCEC” al României Mari. Vol. II, 1923–1924, București, p. 7-8.
28. Vladimir M. Neaga. *Școala românească din Basarabia în lumina cifrelor//„Viața Basarabiei”*, 1934, nr.7-8, p. 105-108.
29. Ion Agrigoroaie. *Basarabia în cadrul României întregite. Evoluția învățământului (românii dinafara granițelor Țării)*. Iași-București, 2006, p.124-141.
30. Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți, anul XII, iunie-iulie 1939, nr. 6-7, p. 266-280.
31. Constantin Eremia. *Ocupațiunea indirectă în școlile primare // Buletinul Asociației Învățătorilor din județul Bălți //1930, nr. 7-8, p. 93-96.*
32. L. Beron, L. Rozentuler. *Bălțiul în trecut și în prezent*. În: Almanahul orașului și județului Bălți, 1933, p.18.
33. Valeriu Movileanu. *Liceul teoretic „Ion Creangă” de băieți din orașul Bălți*. Chișinău, 1992.

VII

ȘCOALA SUPERIOARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

*Profesorul cu o pregătire insuficientă
se plictisește toată viața, plictisindu-i
și pe studenți.*

Azriel Engler

Una din principalele probleme cu care se confrunta orașul Bălți în perioada postbelică era asigurarea școlilor cu cadre pedagogice, iar a spitalelor și a altor instituții de stat – cu specialiști de calificare înaltă. Pe parcursul anilor, s-au întreprins toate măsurile necesare, pentru a redresa situația în domeniile activității publice respective.

Actualmente, în municipiul Bălți funcționează câteva instituții de învățământ superior și mediu-profesional, asigurate de stat: Universitatea Pedagogică de Stat „Alecă Russo”; Colegiul Politehnic; Colegiul de Medicină; Colegiul de Muzică și Pedagogie; Colegiul Tehnic Feroviar; Colegiul de Industrie Ușoară; Colegiul Pedagogic „Ion Creangă” și câteva instituții private: Institutul Nistean de Economie și Drept; Institutul Baltic de Ecologie, Politică și Drept; Institutul Umanistic și Contemporan.

Alte probleme, nu mai puțin importante, erau ridicarea calității și eficacității muncii, precum și dezvoltarea societății pe baze științifice. Doar acestea puteau contribui la creșterea rentabilității tuturor formelor de activitate. De aceea, pentru a pregăti cadre calificate – pedagogi și

cercetători științifici – au fost înființate Institutul Pedagogic de Stat „Alecă Russo” și Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp „Selecția”.

Universitatea de Stat „Alecă Russo”

❖ Scurt istoric

În istoria celor 65 ani de la fondarea sistemului de învățământ superior, pot fi evidențiate trei perioade de dezvoltare: 1945–1953 – înființarea și activitatea Institutului Învățătoresc; 1953–1992 – activitatea Institutului Pedagogic de Stat, 1992 – fondarea unei instituții universitare clasice, pluridisciplinare, cu denumirea Universitatea de Stat „Alecă Russo”.

În fiecare etapă, se schimba corespunzător misiunea instituției: pregătirea învățătorilor școlari cu studii superioare incomplete, apoi a învățătorilor de profil larg, cu studii superioare complete; și, în sfârșit, pregătirea specialiștilor și a cadrelor de înaltă calificare pentru diverse domenii ale economiei naționale, capabile să realizeze cercetări științifice fundamentale și aplicative.

Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS din 14 martie 1945 și Hotărârea Consiliului Comisarilor Narodnici al RSSM nr.532 din 12 iunie 1945, în orașul Bălți s-a fondat Institutul Învățătoresc, care avea doar două facultăți: Istorie și Filologie și Științe ale Naturii și Geografie. Durata studiilor era de 2 ani. El avea menirea să pregătească cadre autohtone de pedagogi pentru școlile din nordul republicii. La 13 septembrie, și-au început studiile circa 120 studenți. În perioada de funcționare (1945–1953), Institutul Învățătoresc a avut trei directori: **Gheorghe Taratin** (1945–1948), **Filip Turcan** (1949) și **Nicolae Bazarenco** (1949–1953).

La 10 iulie 1953 a fost adoptată Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS cu privire la înființarea Institutului Pedagogic de Stat în baza Institutului Învățătoresc. Numărul studenților și al catedrelor a crescut, s-au fondat noi facultăți, s-a consolidat baza didactico-materială. Pentru majoritatea specialiștilor, durata studiilor era de 4 ani. Primul rector al institutului a fost **Vasile Ceban** (1953–1961). Apoi au urmat: **Ion Ciornâi** (1961–1967), **Ion Borșevici** (1967–1975), **Boris Coroliuc** (1975–1985), **Valeriu Cabac**, rector interimar (1985–1986), **Nicolae Filip** (1986–1992).

Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 330 din 21.05.1992, Institutul Pedagogic este reorganizat în Universitatea de Stat „Alec Russo”. Funcția de rector o deține în continuare academicianul **Nicolae Filip**, până la plecarea lui la odihna bine meritată (2007). Din 2007 până în 2010, postul de rector interimar a fost deținut de profesorul **Eugen Plohotniuc**, iar din februarie 2010, rector al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți devine profesorul universitar **Gheorghe Popa**.

Tot în 1992 a fost redeschisă Școala Normală, transformată ulterior în Colegiul Pedagogic.

În prezent, Universitatea de Stat „Alec Russo” este a patra, după mărime, instituție de învățământ superior din țară, în care studiază circa 7 000 de studenți, inclusiv cetățeni străini. Universitatea se află în centrul municipiului; dispune de blocuri de studii, Bibliotecă științifică, cămine studențești și alte servicii. În 65 de ani de activitate, universitatea a pregătit circa 50 mii de specialiști de înaltă calificare la cele opt facultăți: Filologie; Limbi și Literaturi străine; Tehnică, Fizică, Matematică și Informatică; Pedagogie, Psihologie și Asistență Socială; Muzică și Pedagogie Muzicală; Economie; Drept; Științe ale Naturii și Agroecologie. Ca parte componentă a universității activează Colegiul Pedagogic și Liceul Teoretic regional „Ion Creangă”. Fiind o instituție funcțională a Universității de Stat „Alec Russo”, liceul beneficiază integral de baza ei materială: săli de clasă, laboratoare, cabinete specializate, sală de festivități, sală de sport, cabinet medical, preventoriu, cămin și cantină.

Universitatea are două forme de instruire: cu frecvență la zi și cu frecvență redusă. Procesul de studii se desfășoară în conformitate cu exigențele europene, pe cicluri:

- ciclul I – studii superioare de licență (termenul de studii – 3-4 ani);

- ciclul II – studii superioare de masterat (termenul de studii- 1,5-2 ani);
- ciclul III – studii de doctorat (termenul de studii – 3-4 ani).

Principalele obiective ale universității: *intensificarea proceselor de integrare europeană, implementarea unui sistem de management al calității, abordarea competentă a procesului de formare a specialiștilor, îmbinarea cercetării cu procesul de formare, lărgirea și modernizarea bazei materiale, informatizarea continuă a managementului universitar și a procesului de instruire, dezvoltarea relațiilor cu societatea civilă.*

Statutul de universitate a impus trecerea la pregătirea cadrelor pentru necesitățile economiei naționale: economiști, juriști, pedagogi sociali, ingineri-programatori. Aria de internaționalizare a procesului de instruire și cercetare se lărgeste mereu. A crescut mult mobilitatea cadrelor didactice și a studenților. Din 1995, în cadrul universității activează Centrul moldo-american de învățământ, care are drept scop încurajarea businessului mic și mediu, iar din 1999 – cursuri aprofundate de masterat la cinci specialități.

În anul 2000 s-a deschis filiala Universității „Al. I. Cuza” din Iași, cu specializările *Administrare publică* și *Limbi străine*, iar în cadrul liceului universitar s-a deschis filiala liceului „M. Eminescu” din Iași. Universitatea participă activ la implementarea prevederilor procesului de la Bologna ¹.

❖ **Activitatea științifică**

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți este un centru științific regional, cu misiunea de a organiza și efectua cercetări fundamentale și aplicative, de a implementa și propaga rezultatele științifice, de a forma noi generații de cercetători prin doctorat și postdoctorat, de a acorda servicii tehnico-științifice și consultative etc. Cercetarea științifică constituie o parte integrantă și indisolubilă a activității generale a universității.

Pe parcursul celor 65 de ani, de buna desfășurare a cercetărilor științifice și instruirii prin doctorat au fost responsabili prorectorii: Nicolae Filip, dr. hab. în fizică și matematică, Simion Băncilă, dr. în fizică și matematică, Lucia Ciumac, dr. în filozofie, Mihail Rumleanski, dr. în filologie, Ion Gagim, dr. hab. în științele educației, Maria Șlehtițchi, doctor în filologie.

Școala de radiofizică, fondată de profesorul Nicolae Filip, se ocupă de cercetări în domeniul științelor exacte: studierea structurii neomogene anizotropice a ionosferei, determinarea geometriei propagării undelor radio ultrascurte dispersate de neomogenitățile electronice etc. Prin efortul comun al unui șir de cercetători, investigațiile din domeniile fizicii, radiofizicii, chimiei fizice, tehnicii și tehnologiilor au excelat pe parcursul multor decenii. Universitatea a beneficiat de finanțări substanțiale de la bugetul de stat, devenind astfel un adevărat centru științific, cu o bază experimentală unică pentru această zonă.

O altă dimensiune științifică care a conturat personalitatea universității ține de școlile doctorale din domeniul filologiei. În acest context s-a remarcat, înainte de toate, Școala de lingvistică rusă a profesorului Victor Mighirin, care a pregătit 50 de doctori și doctori habilitați. În anii 90, tradiția a fost preluată prin inaugurarea școlilor doctorale la specialitățile *Limbi romanice (Limba franceză)*, sub conducerea profesorului Ion Manoli, și *Limba română*, sub conducerea profesorului Ilarion Matcovschi. Trebuie remarcată Școala de matematică, în care s-au produs savanți cu renume mondial – Valentin Belousov și Izrail Gohberg. Din șirul personalităților notorii care au activat în universitate fac parte fizicianul de talie internațională Isaac Bersuker; lingviștii Dumitru Irimia, Silviu Berejan, Albert Mețler, Mircea Ioniță; literații Oskar

Semenovski, Efim Levit și Eliza Botezatu; psihologul Anatol Ghebos ș.a.

La moment, în activitatea de cercetare a universității participă 1 centru interinstituțional inovațional, 12 laboratoare științifice și 27 de catedre specializate; sunt antrenați peste 350 de colaboratori, din care 115 doctori și doctori habilitați și circa 60 de doctoranzi. Sunt acreditate de CNAA două profiluri de cercetare: *Teoria și metodologia curriculumului educațional* și *Proprietățile fizice ale substanțelor în diverse stări*. În ultimii cinci ani, statul a finanțat cercetările pe două direcții strategice: nr.2. *Valorificarea resurselor umane, naturale și informaționale pentru dezvoltarea durabilă*; nr.5. *Nanotehnologii, inginerie industrială, produse și materiale*. Universitatea continuă bunele tradiții ale cercetării științifice pe profilurile: Științe fizico-tehnice și Științe filologice, cărora li s-au alăturat altele, mai noi, precum: Științe ale educației, Științe juridice, Științe economice, Științe ale naturii.

Cercetările se efectuează pe următoarele direcții: Probleme fundamentale ale fizicii stării condensate; Seismologie, geodinamică, procese geologice și geofizice pe teritoriul Moldovei; Probleme de educație muzicală contemporană; Asigurarea tehnico-materială și informațională în domeniul mecanizării, electricității și industriei prelucrătoare; Elaborarea tehnologiilor avansate și instalațiilor pentru intensificarea proceselor de transfer de căldură și masă sub acțiunea câmpurilor electrice și magnetice; Elaborări axate pe informatizarea societății în Republica Moldova; Tehnologii noi în domeniul construcției și materialelor de construcție; Bazele științifice și metodologice ale educației; Curriculum educațional preuniversitar; Curriculum educațional universitar; Evaluare educațională; Tendințe de evoluție a limbii și literaturii române; Drept comparat ș.a.

Universitatea organizează studii de doctorat la specialitățile:

- 02.00.04. Chimie fizică. Responsabil – dr. hab. Vasile Șaragov.
- 05.03.01. Procedee și utilaje de prelucrare mecanică. Responsabil – dr. hab. Pavel Topală.
- 10.01.01. Literatura română. Responsabilă – dr. Maria Șlehtițchi.
- 10.02.01. Limba română. Responsabil – dr. hab. Gheorghe Popa.
- 10.02.03. Limbi slave (limba rusă). Responsabilă – dr. hab. Larisa Bortă.
- 10.02.05. Limbi romanice (limba franceză). Responsabilă – dr. Elena Drăgan.
- 10.04.03. Radiofizică. Responsabil – dr. Eugeniu Plohotniuc.
- 13.00.02. Teoria și metodologia instruirii (informatică/muzică/educație artistică/ limba franceză). Responsabil – dr. hab. Ion Gagim.

Colaboratorii universității efectuează cercetări în cadrul activității de doctorat și postdoctorat în alte instituții din Moldova în următoarele domenii: filologie (lingvistică, literatură), fizică, informatică, tehnică, drept, economie, științe ale naturii, psihologie, pedagogie ș. a.

În universitate activează un consiliu științific specializat de susținere a tezelor de doctor la specialitatea „Teoria și metodologia educației artistice” și seminare științifice de profil la specialitățile „Teoria și metodologia educației artistice și Limba română”.

Universitatea editează 6 reviste științifice: *Fizică și tehnică*, *Artă și educație artistică*, *Limba și context*, *Glodidactica*, *Tehnocopia*, *Noua revistă filologică*. Este co-fondator și co-editor al *Revistei de criminologie, drept penal și criminalistică*.

Profesorii Facultății de Filologie editează revista literară *SEMN*, susținută de Institutul Cultural Român.

Cercetătorii sunt autori ai brevetelor de invenții, ai altor realizări științifice, prezentate la diverse întruniri științifice internaționale și menționate cu medalii și diverse diplome: Medalia de argint – la Expoziția Internațională Specializată *Infinvent 2009* pentru *Procedeul de durificare a suprafețelor metalice prin descărcări electrice în impuls*; Medalia de aur – la Conferința Științifică Internațională *Moldtech 2010*, acordată dr. hab. Pavel Topală, și Medalia de bronz pentru *Procedeul combinat de îmbunătățire a proprietăților fizico-chimice ale produ-selor din sticlă*, acordată dr. hab. Vasile Șaragov și dr. Ion Olaru etc.

În prezent, sunt în desfășurare 16 proiecte de cercetare științifică în cadrul celor 12 laboratoare ale universității: Radiofizică și electronică; Electronică cuantică și tehnologii laser; Chimia și tehnologia sticlei; Utilaje și tehnologii neconvenționale; Tehnologii educaționale moderne; Curriculum educațional artistic; Evaluare educațională; Fizica solidelor; Drept comparat; Cercetări științifico-metodice în domeniul economiei; Studii filologice „Eugeniu Coșeriu”; Studii interculturale.

În ultimii ani, cercetările științifice sunt conduse de cunoscuți savanți autohtoni, doctori habilitați, profesori universitari: **Leonid Babii, Vladimir Babii, Simion Băncilă, Boris Boincean, Larisa Bortă, Valeriu Cabac, Valeriu Capcelea, Ion Gagim, Nicolae Enciu, Nicolae Leahu, Efim Mohorea, Gheorghe Popa, Eugen Plohotniuc, Pavel Topală, Vasile Șaragov** și de alți valoroși specialiști în diverse ramuri ale științei universitare.

Universitatea este co-fondatoarea (în colaborare cu UTM) Centrului interinstituțional inovațional *Nanotehnologii de rezonanță*, care are drept scop integrarea și coordonarea

activității științifico-didactice și implementarea rezultatelor inovaționale în condiții optime și eficiente.

❖ **Biblioteca Științifică**

A fost fondată în 1945; își începe activitatea cu 101 cărți și reviste, într-o încăpere de 36 m² cu doar câteva locuri pentru cititori. În anul 1978 obține categoria de Bibliotecă Științifică. Circa 40 de ani la rând, biblioteca a fost condusă de **Faina Tlehuci** (1923–2005) – originară din Ungheni. A absolvit Gimnaziul mixt „Mihai Eminescu”, iar mai târziu (1960) – Institutul de Stat de Biblioteconomie din Moscova. A avut stagieri în Germania, Olanda, Rusia și România. A fost înzestrată cu o deosebită capacitate de muncă, inteligentă și perseverentă, Eminent al Culturii, Eminent al Învățământului, decorată cu medalia „Meritul civic”. A avut o mare contribuție la consolidarea bazei materiale a bibliotecii. În acea perioadă a fost construită clădirea unei biblioteci clasice, care a devenit mândria învățământului public din Moldova.

Până în anul 1986, colecțiile și sălile de lectură erau descentralizate, sedii de bază fiind considerate parterul și subsolul actualului bloc nr. 2 al Facultății Tehnică, Fizică, Matematică și Informatică. Condițiile inadecvate de activitate și creșterea continuă a colecțiilor au determinat-o pe directoarea Faina Tlehuci să se avânte în proiectarea și construirea unei clădiri speciale, cu o unică destinație – pentru Biblioteca Științifică. Visul s-a împlinit după 17 ani. La 1 septembrie 1986, noul sediu al bibliotecii a fost deschis în prezența autorităților de nivel local și național, prezentând un veritabil laborator intelectual de studiu și cercetare științifică, pentru mai multe generații de studenți și cadre didactice. Astfel, biblioteca universității bălțene dispune de un sediu cum nu mai are nici o bibliotecă universitară din Republica Moldova – o clădire modernă cu 4 etaje, cu o suprafață de circa 6 000 m², dotată cu echipament tehnic:

calculatoare, scanere, imprimante, videoproiectoare, televizoare, antenă-satelit, video- și audiocasetofoane, copier, poștă pneumatică, ascensoare. Biblioteca asigură confortul și normele estetice, ceea ce o face atractivă și îmbietoare pentru 13 000 de utilizatori pe an, care o vizitează de o jumătate de milion de ori și împrumută din 12 săli de lectură (763 locuri) și 4 săli de împrumut mai bine de 1,5 mln. de documente. Regimul optim de lucru ține deschise spațiile bibliotecii timp de 11 ore pe zi și 62 de ore pe săptămână.

Biblioteca Științifică a
Universității de Stat „Alecu Russo”.

Faina Tlehuci, directoare
(1962–2001)

Aflată în inima campusului universitar, biblioteca posedă un grad sporit de accesibilitate, este flexibilă, supunându-se ușor schimbărilor sub impactul factorilor interni și externi. Începând cu anul 2001, structura organizațional-funcțională a fost modificată, înscriind noi subdiviziuni, printre care Mediateca, Sala de referințe bibliografice, Serviciul documentare-informare bibliografică, cultură informațională și marketing. De la Serviciul de referințe începe drumul utilizatorului spre celelalte spații ale bibliotecii. Tot aici se desfășoară și Cursul de cultură a informației, curs recomandat pentru promovare de către Colegiul Ministerului Educației, în volum de 30 de ore. Tradiția și experiența acumulată încă din anul 1966, când au început aceste cursuri, condițiile

materiale, resursele tehnologice/informaționale și, desigur, resursele umane disponibile, aprecierea, delegarea și asumarea de către bibliotecari a responsabilităților au permis integrarea lui în planurile didactice universitare. Astăzi, Bazele Culturii Informaționale constituie primul modul din cursul universitar *Tehnologii informaționale și comunicaționale*, promovat de bibliotecari în 12 ore de contact direct, cu elaborarea curriculumului și manualului respectiv.

Din anul 2001, în fruntea Bibliotecii Științifice a Universității de Stat „Alec Russo” se află directoarea **Elena Harconiță**, profesionist de excepție, dotată cu cunoștințe multilaterale.

A terminat Facultatea Biblioteconomie și Bibliografie a Universității de Stat din Moldova, apoi a parcurs toate treptele funcționale de serviciu (bibliotecar, metodist, șef al serviciului, director adjunct) și a acumulat o practică bogată, lucrând alături de directoarea Faina Tlehuci. Chiar de la începutul directoriei, dna E. Harconiță și-a trasat două obiective strategice: să mențină faima bibliotecii la nivelul predecesoarei sale și să dirijeze activitatea spre noi realizări de prosperare. Și a reușit. Ba mai mult, fiind în fruntea unui colectiv destul de mare, ea rămâne binevoitoare, receptivă și

cu o principialitate sănătoasă, ceea ce favorizează conlucrările de serviciu.

Grație capacităților sale profesionale, dna E. Harconiță s-a încadrat și în lucrul pedagogic cu studenții – este lector superior la catedra Literatura română și universală. A semnat peste 150 de articole științifice. Autor, redactor responsabil, coordonator, prefațator a peste 30 publicații (monografii, bibliografii, cataloage, dicționare, anuare, ghiduri etc.).

Competența profesională îi permite să promoveze buna activitate a întregului colectiv, cu următoarea misiune: „Satisfacerea necesităților de pregătire profesională, cercetare științifică, educație culturală a membrilor comunității universitare și școlare prin dezvoltarea și valorificarea bazei documentare și de informații relevante, facilitarea accesului rapid la diverse surse de informare (proprii și externe), dezvoltarea serviciilor prin utilizarea tehnologiilor moderne și formarea culturii informaționale a utilizatorilor”.

Meritele dnei Harconiță au fost apreciate cu distincții guvernamentale: titlul onorific „Om Emerit” (2010), Medalia „Mihai Eminescu” (2005); Diploma Guvernului de gradul I (2008); Diploma Ministerului Educației și Tineretului (2005, 2006); Diploma ABRM, Medalia comemorativă „Alec Russo” (2005); Premiul I Concursul AGEPI „Biblioteca – partener în promovarea proprietății intelectuale” (2006); Omul Lunii pe site-ul Bibliotecii Naționale (2010); deținătoare a premiilor și diplomelor în cadrul concursurilor naționale: Cel mai bun bibliotecar al anului (1993, 1999); Cea mai bună lucrare în domeniul biblioteconomiei și științei informării (2005–2010); premiul Gazetei Bibliotecarului (2005, 2007); Diploma de excelență a Universității, Diploma din partea Primăriei mun. Bălți.

Biblioteca oferă acces la o colecție cu caracter enciclopedic în 42 de limbi și la o bogată infrastructură infor-

mațională. În cele 14 subdiviziuni (centre) ale ei (Mediateca, Serviciul de referințe, Punctul de Informare a Consiliului Europei ș.a.) activează cu dăruire circa 80 colaboratori, devotați instituției. În ultimii ani, alături de dna E. Harconiță, câteva generații de bibliotecari fac față universității bălțene. Dintre ei vom menționa: **Lina Mihăluță, Valentina Topală, Elena Stratan, Elena Scurtu, Silvia Cioban, Anișoara Nagherneac, Lucia Zadiraico, Igor Asatin, Elena Cristian, Ludmila Railean, Maria Fotescu ș.a.**

Colectivul Bibliotecii Științifice a US „A. Russo”.

În centru – directoarea Elena Harconiță.

În structura bibliotecii sunt integrate: Centrul de Documentare al Organizației Națiunilor Unite (din 2001), Filiala Institutului „Goethe” din București (2003); Punctul de Informare al Biroului Consiliului Europei (2007). De o valoare incontestabilă sunt *Fondul Depozitului Legal Național, Fondul Wilhelmi, Fondul AGEPI, Fondul Pro Basarabia și Bucovina, Filiala „C. Negri” din Galați, Fondul Revistelor Științifice ale Proiectului JDP – New York , Fondul Universității*

Fresno din Carolina de Nord ș.a., care adaugă o importanță plusvaloare ofertei informaționale.

Pentru multe biblioteci din Republica Moldova activitatea editorială s-a aflat dintotdeauna printre cele prioritare, cu atât mai mult când noile tehnologii informaționale, începând cu anii nouăzeci ai secolului trecut, au devenit familiare bibliotecarilor și se utilizează cu mult succes și inventivitate de către păstrătorii înțelepciunii milenare. Intrarea în mileniul trei a fost marcată prin inițierea colecțiilor *Personalități universitare bălțene*, *Universitari bălțeni*, *Scriitori universitari bălțeni*, *Promotori ai Culturii*, *Bibliographia Universitas*, *Vestigia semper adora*, *Doctor Honoris Causa*, *Cultura Informațională*, *Bibliotecarul*, în cadrul cărora au fost editate circa 45 de lucrări. Din anul celei de-a 60-a aniversări a bibliotecii apare revista *Confluențe bibliologice*.

Cercetările în domeniul agriculturii

După reforma agrară din 1920, majoritatea terenurilor agricole din județul Bălți au devenit proprietate a țăranilor, care nu erau inițiați în problema de cultivare a pământului. Această situație a impulsionat necesitatea folosirii metodelor progresive în domeniul agriculturii, bazate pe cercetări științifice. Deja în anul 1925 apar primele instituții agricole cu caracter electiv, menite să favorizeze dezvoltarea productivității agricole și să contribuie la îndrumarea agricultorilor spre o agricultură rațională și profitară. În acest scop, în 1926, în orașul Bălți își începe activitatea Camera de Agricultură, care avea menirea să reprezinte, să apere și să susțină interesele agriculturii din județ și ale proprietarilor din ținut.

La acel timp, județul Bălți avea 601 975 hectare de pământ, dintre care: 457 609 - arabil; 2 453 - livezi; 1 728 - vii; 73 162 - pășuni și 1 230 - lucernă; 27 994 - păduri; 1 692 - locuri pentru iazuri etc. În urma reformei agrare, din moșiile boierești s-a expropriat o suprafață de 275 361 ha, dintre care 234 835 ha de pământ arabil.

Recoltarea grânelor pe plaiurile bălțene. Anii 20-30 ai sec. XX.

Activitatea Camerei de Agricultură din Bălți a avut un caracter multilateral, înglobând în sine diverse direcții de cercetare bine dirijate. Chiar începând cu anul 1926, la punctul zootehnic „Flămânda”, care dispunea de o suprafață de 500 ha de pământ, s-a înființat o fermă, cu scopul de a produce semințe îmbunătățite de cereale și a întreține animale de prăsilă: bovine, cabaline, ovine și porcine.

În anul 1928, din străinătate au fost aduse 146 vânturători, 123 treierătoare, 478 cultivatoare și 6 batoze. Aceste mașini agricole au fost procurate pe banii rezultați din autoimpunerea agricultorilor. De menționat că ogoarele respective erau lucrate de agricultori, sub supravegherea și îndrumarea agronomului, ținându-se cont de metodologia elaborată și propusă pentru fiecare ramură. Ca urmare, peste 2-3 ani, agricultorii au început să cultive grâu și porumb selectat pentru însămânțare; au sădit peste 53 000 butași altoiți de proveniență algeriană și 11 900 butași autohtoni, un număr mare de puiți altoiți de pomi fructiferi.

În scopul îndrumării cetățenilor spre o agricultură progresivă, în satele județului s-au organizat cursuri de perfecționare și conferințe agricole. Încă în anul 1926, Camera de Agricultură a pus bazele unui muzeu specializat și s-a început propagarea scrisă, editarea buletinului științific „Plugarul”, iar în 1930 Consiliul județean Bălți a donat bibliotecii 403 volume de lucrări din domeniile zootehnic și agricol². În baza bibliotecii s-a inițiat fondarea unui muzeu.

În 1937, Camera de Agricultură din Bălți a obținut local propriu. Datorită activității eficiente pe parcursul anilor 1926-1940, toate ramurile agricole au prosperat, iar starea agricultorilor s-a îmbunătățit simțitor.

Influența Camerei asupra agriculturii și zootehniei a fost binefăcătoare, resimțindu-se și asupra dezvoltării economiei întregului județ. Grație mașinilor agricole și semințelor

selecționate, aduse la Cameră și puse la dispoziția agricultorilor, și perseverenței specialiștilor ei pentru difuzarea în masele plugărești a științelor agronomice, s-au pus bazele raționalizării culturii plantelor, obținându-se astfel producții sporite și de calitate bună.

Camera de Agricultură din Bălți (1937).

Vl. Vișneacov,
președintele Camerei de
Agricultură

I. Scobioală,
vicepreședintele Camerei de
Agricultură

Prin introducerea reproducătorilor nobili (de rasă) – tauri Simmenthall, berbeci Karakul și vieri Berk, York și Edelschwein – s-au făcut progrese mari în ceea ce privește îmbunătățirea materialului zootehnic autohton.

Analizând activitatea Camerei pe tărâmul agricol, zootehnic și pomicol, se constată cu siguranță că în anii 1933–1937 ea și-a făcut pe deplin datoria, devenind una din cele mai fruntașe instituții din țară la acel timp. În această privință merită evidențiată activitatea rodnică și chibzuită a domnului Vl. Vișneacov, președintele Camerei de Agricultură, și a dlui I. Scobioală, vicepreședintele Camerei. Acțiunile acestor doi conducători au fost susținute de specialiști de vază – inginerii-agronomi Grigore Vasilache, Teodor Cernețchi, A. Carov ș.a³.

În perioada anilor 1941–1944, Camera de Agricultură din orașul Bălți și-a continuat activitatea în regim obișnuit.

Îndată după instaurarea puterii sovietice, prin Hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici al URSS din 1 iulie 1944 (nr. 737), în orașul Bălți se fondează Stația Experimentală de Stat pentru Ameliorare. Stația era alcătuită din trei subdiviziuni separate: una era amplasată pe terenurile fostei episcopii, școlii normale, mănăstirii și al gospodăriei proprie-tarului Ionescu; a doua – pe terenurile fostei Camere de Agricultură, iar a treia – pe moșia colonelului Todt, situată la 15 km de oraș. Restaurarea Stației Experimentale de Stat pentru Ameliorare în perioada postbelică a decurs în condiții extrem de complicate. Se simțea lipsa tehnicii și inventarului agricol, cadrelor științifice, încăperilor și utilajelor pentru realizarea experiențelor.

Cu timpul, Stația Experimentală de Stat pentru Ameliorare din Bălți a jucat un rol esențial în sporirea progresului tehnico-științific, în fitotehnie, fiind la început unica stație de acest profil în republică. În 1956, în baza aces-

tei stații și a Secției de Fitotehnie a filialei moldovenești a Academiei de Științe a URSS, a fost creat Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice în Domeniul Agriculturii, transformat mai apoi în Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice pentru Selecția, Producerea semințelor și Tehnologia Culturilor de Câmp (1961), iar din anul 1972, instituția își continuă activitatea cu o nouă denumire – Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp „Selecția”⁴.

În anul 1998, Mihail Vronschih, pe atunci director general, menționa că colectivul instituției și cele 12 gospodării agricole de stat se ocupă de producerea semințelor de elită și îngrijesc circa 36 mii ha de teren arabil. Institutul a creat 212 soiuri de hibrizi de culturi agricole și devenise capabil să producă anual circa 14-16 mii tone de semințe. Savanții se ocupau intens de promovarea tehnologiilor moderne în cultivarea plantelor de câmp⁵.

Începând cu anul 2003, Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp (ICȘCC) „Selecția” devine responsabil pentru una din direcțiile prioritare de cercetare în cadrul unui program republican, axată pe sporirea nivelului de durabilitate în agricultură. Tot în acel an, la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți s-a deschis Facultatea de Științe ale Naturii și Agroecologie⁶.

Actualmente, Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp „Selecția” este unul din centrele științifice performante din Europa de Sud-Est în domeniul fitotehniei. Direcțiile principale ale activității științifice și de producție sunt: crearea soiurilor de hibrizi de culturi de câmp, înalt productivi și rezistenți la boli și dăunători, cu indici înalți ai calității producției, toleranți la factorii nefavorabili ai mediului; producerea de semințe în verigile primare și multiplicarea semințelor de reproducții înalte în asociere cu gospodăriile semincere; elaborarea tehnologiilor ecologic

inofensive de cultivare a plantelor de câmp, ce asigură economisirea resurselor energetice nerenovabile; elaborarea noilor sisteme de agricultură, ce asigură dezvoltarea durabilă a ramurii, reproducerea fertilității solului și producerea produselor ecologice; perfecționarea proceselor tehnologice și a sistemelor de mașini pentru cultivarea plantelor de câmp și elaborarea modelelor noi de mașini agricole; pregătirea specialiștilor de calificare înaltă prin doctorantură la specialitățile ameliorarea și producerea semințelor, fitotehnie și agrotehnică⁷.

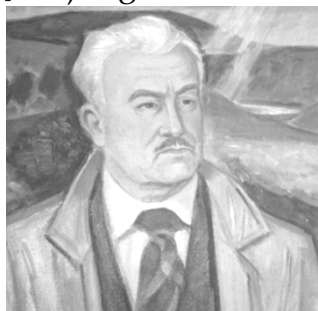
Sediul ICȘCC „Selectia” din Bălți.

La realizarea unui program complex de cercetări științifice au participat peste 50 de specialiști cu renume în domeniu, savanți și conducători ai subdiviziunilor respective: **Alexei Postolati**, doctor în științe agricole, Laureat al Premiului de Stat al RSSM, șef Secție ameliorare, producere de semințe primare și tehnologii de cultivare a plantelor cerealiere păioase; **Valeriu Voizan**, doctor în științe agricole,

șef Secție ameliorare, producere de semințe primare și tehnologii de cultivare a plantelor leguminoase și furajere; **Mihail Botezatu**, doctor în științe agricole, șef Secție ameliorare, producere de semințe primare și tehnologii de cultivare a sfeclii de zahăr; **Ivan Petcovici**, doctor în științe agricole, șef Secție ameliorare, producere de semințe primare și tehnologii de cultivare a florii-soarelui; **Mihail Taran**, doctor în științe agricole, șeful laboratorului de apreciere a calității producției; **Leonid Șchiopu**, doctor în științe tehnice, șeful grupului de mecanizare; **Mihail Scurtu**, șef de subdiviziune experimentală de producție, și alți promotori ai științei agricole.

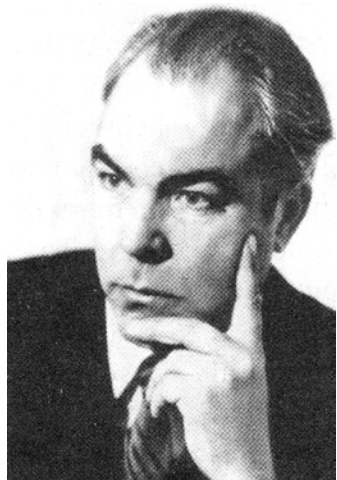
Prima expoziție agricolă, în perioada postbelică, s-a desfășurat pe teritoriul Grădinii Publice în perioada 7-16 noiembrie 1952, în 5 pavilioane mari: culturi cerealiere și leguminoase; viticultură și pomicultură; tehnică; culturi tehnice și zootehnie. Printre deținătorii de diplome speciale a fost și Stația Experimentală de Stat din Bălți. Organizarea expozițiilor cu diversă tematică a devenit o tradiție.

De la înființare și până în prezent, instituția științifică în domeniul agriculturii din orașul Bălți i-a avut conducători pe: Macar Liubcenco (1945–1957), Constantin Moraru (1957–1961), Mihail Lupașcu (1962–1978), Mircea Snegur (1978–1981), Ilie Untilă (1981–1993), Mihai Vronschi (1993–1999), Boris Boincean (1999–2009), iar din 2009 în funcția de director general al ICȘCC „Selecția” se află Vasile Pojoga, doctor în științe agricole.

Macar Liubcenco - primul director, care în anii anevoioși din perioada postbelică a organizat și a condus Stația Experimentală, apoi Institutul de Cercetări Științifice în domeniul Agriculturii din orașul Bălți.

Constantin Moraru (1926), este originar din părțile Edinețului. Își face studiile la Institutul Agricol din Chișinău (1949), apoi prin doctorantură (1949-1952). Susține teza de doctor (1954) și de doctor habilitat (1972). Este membru corespondent al AȘM (1961). În anii 1961-1962 a exercitat funcția de ministru al Agriculturii. Ulterior ocupă funcțiile de director al Institutului de Pedologie și Agrochimie din Chișinău (1963-1967) și director al Institutului de Fiziologie și Biochimie a Plantelor al AȘM (1970-1978), apoi continuă să activeze în Laboratorul de Fiziologie și Biochimie al aceluiași institut.

Mihail Lupașcu (1928) s-a născut în județul Orhei. A absolvit Școala Agricolă din Cucuruzeni (1948) și Institutul Agricol din Chișinău (1953), apoi urmează studiile prin doctorantură (1954-1957). În anii 1957-1961 a exercitat funcția de colaborator științific la Grădina Botanică a AȘM, iar în perioada 1962-1978 - de director al Institutului de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp din Bălți, director general al Asociației Științifice și de Producție „Selecția”. Doctor habilitat, profesor universitar, academician. În 1977 i se decernează Premiul de Stat al RSSM. În anii 1980-1985 este ministru al Agriculturii, iar în anii 1990-1994 a ocupat postul de vicepreședinte al AȘM.

Mircea Snegur (1940)

provine dintr-o familie de țărani din satul Trifănești, ținutul Soroca. De la părinți a moștenit dragostea de țarină. A început școala în satul natal la vârsta de 6 ani (1946). Primul învățător i-a fost Grigore Stanchevici, originar din Florești, care îndeplinea și funcția de director al școlii din sat. În clasele VIII-X a învățat în

școala medie din satul Frumușica, apoi și-a continuat studiile (1956–1961) la Institutul Agricol din Chișinău.

Timp de doi ani activează ca agronom în satul Alexeevca, iar în 1963 este înaintat în postul de președinte de colhoz. În anul 1968 pleacă la studii în doctorantură la Institutul Agricol, iar peste un an este numit în funcția de director al Stației Experimentale din cadrul acestei instituții. La 2 iunie 1972 susține teza de doctor în științe agricole. Începând din 1973, ocupă diferite posturi: șef sector la Ministerul Agriculturii (1973–1978), director general al Asociației Științifice de Producție „Selecția” din Bălți, apoi în aparatul de conducere al partidului de guvernământ, deputat, președinte al Parlamentului și primul Președinte al Republicii Moldova. Mircea Snegur a contribuit mult la proclamarea Republicii Moldova ca stat suveran și independent, rămânând în continuare pe poziții democratice și patriotice.

Ilie Untilă (1935–2000) este originar din satul Codreanca, județul Chișinău. După absolvirea Institutului Agricol din Chișinău (1958), și-a consacrat întreaga viață dezvoltării științei agricole. A devenit doctor habilitat, profesor universitar, academician al AȘM, autor a peste 500 de lucrări, deținător a 15 brevete de invenții.

Își începe activitatea științifică în calitate de colaborator științific superior la Institutul de Selecție și Genetică din Odessa (1964–1968), după care revine în or. Bălți, la Institutul de Selecție, ocupând diferite posturi: șef secție (1968–1972), director adjunct pentru știință (1972–1981), director și director general al ICȘCC „Selecția” din Bălți. În perioada 1998–2000 a fost coordonator al Secției de Științe Agricole a AȘM, parlamentar, vicepreședinte al Comisiei pentru Cultură, Știință, Învățământ și Mijloace de Informare în Masă.

Este foarte dificil să descrii în câteva fraze activitatea multilaterală a savantului, academicianului și Omului Ilie Untilă. Domnia Sa accentua că secolul XXI va fi secolul biologiei: „Mai ales că omenirea se apropie de genomul plantelor și animalelor, iar în această ordine de idei, pe tărâmul selecției vegetale se deschid perspective noi pentru elaborarea unor modele superioare celor existente”⁸.

Una din străzile orașului Chișinău poartă numele academicianului Ilie Untilă. Altă dovadă de apreciere și recunoștință a chișinăuienilor față de această personalitate proeminentă este instalarea plăcii comemorative pe casa din strada Kogălniceanu, 80, în care a locuit Ilie Untilă – Savant renumit, Om de credință și Patriot al neamului.

Mihail Vronschih (1941) s-a născut în s. Palanca, Ștefan Vodă. A absolvit Facultatea de Agronomie a Institutului Agricol din Chișinău (1964), apoi a făcut doctorantura la Institutul Unional pentru Protecția Plantelor din Leningrad (1968-1971). În 1971 își începe activitatea la Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp din Bălți, în funcția de șef laborator. În 1976 este numit în funcția de director adjunct, iar din 1993 și până în 1999 exercită funcția de director al acestui institut și director general al AȘP „Selecția”. În perioada 1999-2000 este prefect al județului Bălți. În anii 2000-2003 deține funcția de director coordonator al Programului pentru Dezvoltarea CAI al Consiliului județean Bălți, iar din 2003, concomitent, este manager în cadrul Asociației Producătorilor Agricoli din Bălți.

Doctor habilitat în biologie (1991), profesor universitar (1995), academician al AȘM, autor a 330 de lucrări științifice, Lucrător Emerit în agricultură, decorat cu „Ordinul Republicii, Laureat al Premiului de Stat.

Boris Boincean (1954) vine în viața bălțeană din Bucovina. După studiile la Colegiul Agricol din s. Țaul, Dondușeni (1969-1973), își continuă învățătura la Academia Agricolă „K.A. Timereazev” din Moscova (1973-1978); tot acolo a făcut și doctorantura (1979-1982). Devenind doctor în științe agricole (1982), începe să activeze în calitate de colaborator științific la Institutul

de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp „Selecția” din Bălți. În scurt timp devine secretar științific (1985–1990), iar mai apoi (din 1990) conduce secția sisteme agricole a acestei instituții. În perioada anilor 1993–1998 exercită funcția de director adjunct în problemele științei al ICȘCC „Selecția”, iar în anii 1999 – 2009 este director general al acestei instituții.

Direcția principală a cercetărilor dlui Boris Boincean – studierea și perfecționarea continuă a conceptului de agricultură ecologică. În 1998 susține teza de doctor habilitat în științe agricole și tot în acel an este ales membru titular al Academiei Internaționale de Ecologie și Securitate Vitală din Sankt Petersburg (Rusia). Din anul 2004, profesorul Boris Boincean deține funcția de șef al catedrei Tehnologie agricolă a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți. În 2009 obține titlul de profesor-cercetător în agricultură.

Bibliografie

1. Iulius Popa. *Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți (1945–2005)*. Chișinău, „Litera”, 2005.
2. *Activitatea Camerei de Agricultură a județului Bălți*. În: Almanahul orașului și județului Bălți, întocmit de A. Zigberman și Ef. Haschelevici. Bălți, 1933, p. 54-57.
3. I. Broitman. *Agricultura în județul Bălți*. În: Primul Ghid al municipiului și județului Bălți, 1937–1938. Bălți, Tip. „SEGAL”, p. 24-28.
4. M. Vronschih, B. Boincean. *Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp la 50 ani de activitate*. În: Totalu-rile și perspectivele cercetărilor științifice la 50 ani de activitate (1944–1994). Volum jubiliar, Bălți, 1994, p. 1-3.
5. Ion Bătrânu. *Nu e o oază liniștii și bunăstării // „Moldova Suverană”, nr. 55-56, din 18 martie 1998, p.4.*
6. B. Boincean. *Din istoria institutului (Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp „Selecția” la 60 ani de activitate)*. Bălți, 2004, p.17.
7. Institutul de Cercetări Științifice pentru Culturile de Câmp „Selecția” la 60 ani. Bălți, 2004, p. 3.
8. Revista „Strategia civică”, nr.2, 2000.

VIII

SĂNĂTATEA PUBLICĂ ȘI CADRELE MEDICALE

*Nu voi muri pe de-a-ntregul;
o bună parte din mine va
înfrânge moartea.*

Horățiu

Dezvoltarea medicinei. Scurt istoric

Se scrie că nivelul cunoștințelor în domeniul medicinei din timpul Daciei Romane alcătuia baza medicinei populare, răspândită în multe regiuni ale lumii pe acel timp. Până în anul 1400, pe actualul teritoriu al Moldovei funcționau tradițiile medicinei empirice, practică în majoritatea cazurilor de către barbieri, vrăjitoare, descântătoare, babe doftoroaie și de alte persoane anonime ¹.

Abia în 1475 a apărut primul document, în care se amintește despre un medic străin, invitat de curtea domnească pentru a-i examina o rană la picior lui Ștefan cel Mare, provocată în lupta de lângă Chilia. În 1610, mitropolitul Moldovei a recurs la serviciile unui medic italian din domnie în legătură cu asasinarea feciorului domnitorului Ștefăniță ².

În anul 1777, domnitorul Moldovei, printr-o hotărâre a sa, introduce postul de vraci orășenesc la Iași, cu dreptul de a deschide farmacie. Medicul era remunerat din veniturile mănăstirii. În acest timp începe activitatea „comisiei de doctori”, care coordona invitația și angajarea la lucru a medicilor³. În legătură cu controlul activității practicii

medicale și stabilirea eventualelor greșeli, în prima jumătate a secolului al XIX-lea întâlnim o serie de dispoziții oficiale. Astfel, în 1803, se poruncește ca medicul-șef (arhiiatrosul) să cerceteze cazul unor medici, „care, înțeleși cu anumiți farmaciști (spițeri), nu prescriau decât rețete ininteligibile, ce puteau fi efectuate numai de persoanele care înțelegeau”. Asemenea fapte erau sancționate penal⁴.

În Basarabia primei jumătăți a sec. XIX exista un *singur spital*, cel orășenesc – din Chișinău, destinat populației întregii regiuni, și doar câteva „centre” sanitare (cu câte 4-5 paturi) în județele Hotin, Bender și Ackerman⁵. Statisticile arată că în acel timp în Basarabia fiecărui centru îi revenea în medie câte un singur medic, o moașă și circa patru felceri care obținuseră „calificări medicale” în timpul serviciului militar. În astfel de condiții, oamenii preferau să se adreseze, așa cum obișnuiseră deja, descântătoarelor și „vracilor”, care aplicau metode de tratament neverificate din punct de vedere medical.

Îndată după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru, în Basarabia s-a organizat Uprava Medicală (1813), care servea drept instituție medico-sanitară cu dreptul de a dirija activitatea tuturor medicilor. Uprava era dotată de stat, se subordona guvernatorului Basarabiei, iar în aspect medico-organizatoric – Departamentului Medical al Ministerului de Interne din Petersburg. Spre finele anilor 40 ai sec. XIX, Uprava Medicală din Basarabia avea în componența sa circa 20 de medici orășenești sau de uezd.

În anul 1851 a fost decretată o altă dispoziție – despre structura Consiliului Medical, conform căreia acesta devenea organul suprem în Imperiul Rus, în probleme medico-științifice, medico-politiste și medico-judecătorești. Această dispoziție a fost în vigoare până în anul 1904⁶.

La 1830, o mare parte a populației or. Bălți a căzut pradă epidemiei de ciumă. În mormântarea decedaților avea loc într-un cimitir comun, situat în centrul orașului, care a existat până la 1887, când comunitatea israelită a obținut un teren de pământ pentru cimitirul evreiesc.

În 1870, în Basarabia se fondează spitale de zemstvă, în care activau mulți medici bine pregătiți, dintre care au făcut parte A. V. Korceak-Cepurnovski, A. D. Koțovski, M. E. Lion, M. P. Rașkovici, V. L. Kosovski, N. A. Doroșevski, I. E. Varzari, I. C. Șeptelici-Herțescu, Toma Ciorbă ș.a.

Primele spitale bălțene

Se poate spune că până la apariția instituțiilor de zemstvă în Basarabia, populația era lipsită aproape în totalitate de ajutor medical. Cu timpul, zemstvele au preluat gestionarea sectorului medical și s-au angajat să contribuie la pregătirea specialiștilor de grad inferior în domeniul medicinei, la eradicarea epidemiilor și la construcția spitalelor.

La acel timp, în orașul Bălți, asistența medicală era acordată de medicii particulari, iar tratamentul se efectua la domiciliu și nu satisfăcea nici pe departe necesitățile unui tratament adecvat bolii. Unicul spital particular era spitalul israelit, înființat la finele sec. XIX ca instituție de binefacere. Denumirea spitalului se datora faptului că a fost înființat și susținut de evrei, însă în realitate el era un spital comunal, care la acel timp lipsea. Inițial, spitalul a funcționat într-o mică clădire de pe strada Nikolaevskaia (lângă piața de făină), avându-l ca medic-șef pe Chenicșat. În 1904, spitalul a fost mutat într-o clădire nouă (edificiul spitalului nr. 2). Medic-șef a devenit Pinchenzon, iar mai târziu - A. Polschi. În spitalul israelit existau următoarele secții: maternitatea (dr. Pinchenzon și Sclear); chirurgie (dr. Râbacov și Gurfel); boli interne (dr. Grobman și Daț); boli de copii (dr. Cruti);

ginecologie (dr. Gurfel, Râbacov, Sclear); boli molipsitoare (dr. Polschi, Fainblat, Fleișman) ⁷.

Noua clădire a spitalului israelit din or. Bălți (1904).

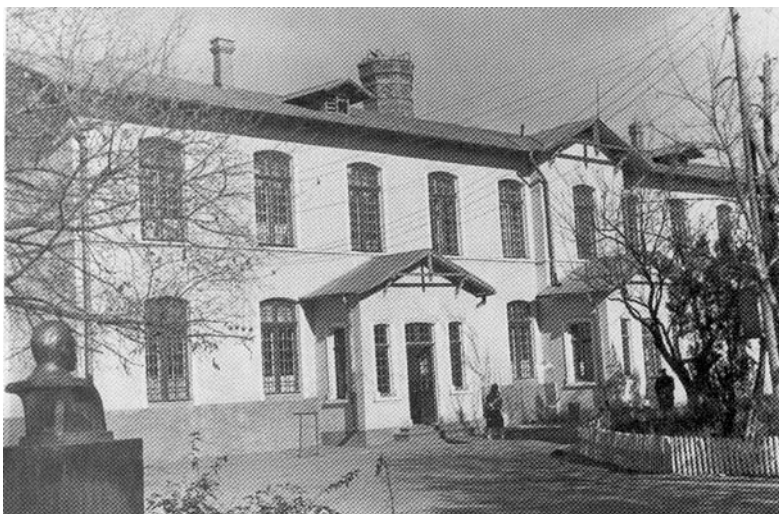
Situația alarmantă a sănătății publice a impus autoritățile orașului să prevadă construcția unui spital mai mare, care s-a început în 1870, la marginea de vest a urbei. Din cauza lipsei de surse financiare, construcția spitalului se târăgăna. Doar cu ajutorul persoanelor particulare (N. Casso), construcția s-a terminat și la 18 ianuarie 1872 a avut loc inaugurarea primului spital bălțean⁸.

În anul 1881, în județul Iași funcționau 3 spitale de zemstvă - la Bălți, Fălești și Râșcani. Spitalele din Bălți și Râșcani erau amplasate în încăperi ale zemstvei, iar cel din Fălești - într-o clădire închiriată.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, o deosebită atenție sănătății publice din orașul și județul Bălți acorda marele moșier Nicolae Ștefan Casso (Cașu), care pe atunci deținea funcția de mareșal al nobilimii din localitate. Doctorul Calistrat P. Hâncu (Hânculov), care mulți ani (1880-1890) a fost angajat în calitate de medic în familia lui N. Casso, mărturisea și despre ajutorul financiar, pe care îl acorda

Casso la deschiderea noilor spitale din județ. Astfel, spitalele din Bălți și Flămânzeni au fost construite aproape în întregime din contul lui.

Primul bloc al spitalului nr. 1 (1872).

Al doilea bloc al spitalului nr. 1 (1884).

Pentru construcția spitalului central din orașul Bălți el a comandat proiectul unui arhitect german, pe nume Niss, din orașul Dresda, întrucât nu avea încredere în arhitecții ruși. În scopul selectării celor mai bune proiecte de spitale, N. Casso l-a trimis pe tehnicianul Zemstvei din Bălți, A.D. Rosenbaum, tocmai la Viena, Paris și Berlin. Deoarece construcția spitalului se reținea din lipsă de fonduri în zemstva bălțeană, cheltuielile necesare au fost acoperite de N. Casso, iar lucrările de finisare (1884) s-au efectuat în exclusivitate din contul lui.

În 1884, sub conducerea medicului-șef Calistrat Hâncu, în Bălți se mai construiește o clădire a spitalului (sediul fostei secții de boli infecțioase). Spitalul avea deja 34 de paturi, inclusiv 18 pentru bolnavii de boli infecțioase, 5 pentru bolnavii terapeutici și chirurgicali și 2 paturi obstetricale.

În 1890, Nicolae Casso l-a înaintat pe medicul Calistrat Hâncu la postul de medic-șef al spitalului central din Bălți, în locul lui Pinkenzon. După unirea Basarabiei cu România, doctorul C. Hâncu își amintea cu mare durere în suflet, cum, pe timpul anarhiei revoluționare din 1917, spitalul din orașul Bălți a fost distrus și prădat de „bestia roșie” și de țărănimea însălbătăcită⁹.

La începutul anilor 80 ai sec. XIX, în cadrul upravelor de gubernii ale Imperiului Rus se creează *birouri sanitare* de zemstvă, care au funcționat până în anul 1905. În Basarabia, biroul sanitar s-a fondat în 1891, primul conducător al căruia a fost renumitul medic profesor universitar, Axente Korceak-Cepurnovski (1857-1941). Este cunoscut raportul lui prezentat Congresului II „Pirogov” al medicilor (1887), intitulat „Cu privire la problemele activității medico-legale a medicilor în general și a celor de zemstvă în special”¹⁰. În cuvântarea sa din 1891, susținută la Congresul IV „Pirogov” al medicilor, A. Korceak-Cepurnovski menționa necesitatea creării unui

contingent special de medici legiști calificați și pregătiți din rândul medicilor de zemstvă sau orășenești, care s-ar ocupa numai de domeniul medicinei legale, eliberându-i de obligațiunile sanitaro-igienice¹¹. În acei ani, activitățile medico-legale și sanitaro-igienice se realizau de aceiași specialiști.

În scopul perfecționării activității medicale din ținutul basarabean, s-au organizat câteva congrese ale medicilor. Astfel, în cadrul lucrărilor Congresului I al medicilor de zemstvă din Basarabia (1873), medicul legist L.A. Marovski, președintele Societății medicilor din Basarabia, a prezentat un amplu raport asupra intoxicațiilor acute, referindu-se și la problema mortalității printre copii, care este în permanentă creștere¹².

De menționat că în județul Bălți, în întreaga perioadă de funcționare a zemstvei, o atenție deosebită se acorda celor mai stringente probleme care apăreau în sistemul de sănătate publică. Problemele parvenite din localitățile județului se rezolvau numai în baza votării democratice. Totodată, în soluționarea unor aspecte se simțea și o anumită principialitate, după cum se observă din următoarea hotărâre.

În ședința din 27 septembrie 1897, zemstva județului Bălți a hotărât ca banii obținuți din amenzile pentru încălcarea regulilor sanitare să fie folosiți în scopul reparației drumurilor pe teritoriul orașului Bălți. Sau, la 16 octombrie 1880, o parte din locuitorii or. Bălți, de naționalitate evreiască, s-au adresat către președintele zemstvei județene cu rugămintea de a i se elibera spitalului evreiesc anual câte 1000 ruble pentru medicamente și utilaj medical spitalicesc, care vor fi predestinate în calitate de ajutor celor mai săraci evrei din or. Bălți. Adunarea zemstvei, prin hotărârea sa cu nr. 1676, a respins solicitarea dată¹³.

Un eveniment de mare importanță poate fi considerată Adunarea Zemstvei jud. Bălți din 26.X.1895, care a aprobat

„Regulamentul activității personalului medical”. Acest regulament prevedea că medicii, în afara examinării bolnavilor de staționar, sunt obligați să viziteze și bolnavii la domiciliu, să monitorizeze apariția bolilor infecțioase, să controleze starea sanitară din toate școlile județului. Regulamentul concretiza și lărgea obligațiunile de serviciu ale medicilor.

În anul 1895, în județul Bălți activau 34 de specialiști: 9 medici, 15 felceri și 10 moașe. Fiecărui medic îi reveneau, în medie, câte 26-44 mii de oameni¹⁴.

Conform rapoartelor prezentate la cea de-a XXXIV-a Adunare a Zemstvei din județul Bălți, în anul 1901, în spitale și sectoare activau 10 medici și 12 felceri. Către anul 1914 în Basarabia funcționau deja 87 spitale și centre de ajutor medical, amplasate în cele 82 sectoare sanitare, iar numărul personalului medical depășea cifra de 300, dintre care 99 erau medici. În județul Bălți funcționau 9 ocoale medicale, 8 spitale și ambulatorii, în care lucrau 10 medici, 15 felceri și felcerițe și 9 moașe. În județ existau 4 farmacii.

În perioada anilor 1914-1916, medicul Calistrat Hâncu a deținut funcția de președinte al Consiliului administrativ al Zemstvei județului Bălți.

Congresele medicilor din Basarabia au avut drept scop discutarea diverselor probleme cu caracter analitico-științific. Ideea privind convocarea acestor congrese a aparținut Zemstvei județului Hotin, care s-a adresat cu un demers Zemstvei guberniale, prin care solicita aprobarea acestei idei¹⁵. Consiliul Zemstvei guberniale a susținut propunerea, considerând că primul congres al medicilor de zemstvă, de rang gubernial, ar putea fi deschis chiar la 1 iunie 1873. În pofida problemelor cu care s-au confruntat organizatorii, congresul a avut loc totuși în acel an.

În decembrie 1878, consiliul Zemstvei guberniale solicită adunării deschiderea altui congres¹⁶, care ar fi trebuit să

contribuie la dezvoltarea sectorului sanitar. Al doilea congres și-a desfășurat lucrările în perioada 21–27 august 1879, având ca subiecte de bază: starea medicinei în zemstvă, analiza activității pe sectoare, răspândirea bolilor infecțioase etc.

Următoarele congrese ale medicilor din Basarabia au avut loc în 1880, 1883, 1887, 1889, 1891, 1897, în cadrul cărora se discutau problemele cu care se confrunta societatea basarabeană¹⁷.

Îndată după marea unire din 1918, în or. Bălți, capitala județului, și-au reînceput activitatea spitalul civil orășenesc și spitalul evreiesc, iar populației bălțene îi acordau ajutor medicii: Benderschi, Bogovschi, Buzenschi, Crasuic, Frenchel, Grauberg, Soibelman, Hâncu, Raiculescu, Vesterman, s. a. În 1923–24, în județul Bălți funcționau un spital central și unul evreiesc, în care activau deja 19 medici¹⁸.

Ceva mai târziu (1925–1926), populația județului și orașului Bălți era deservită de 34 medici, în frunte cu Emil Buzenschi, medic-șef al județului, și Victor Liubenzki, medic-șef al orașului. Primarul orașului Bălți, Traian Bonciu, acorda o atenție deosebită dezvoltării sistemului de sănătate¹⁹.

De menționat că în anul 1922 în orașul Bălți s-a organizat o Casă de asigurare, în cadrul căreia medicii calificați dădeau consultații. Astfel de case de asigurare s-au deschis în județul Bălți, Fălești, Sculeni și Rezina.

În 1929, în oraș continuau să funcționeze spitalul județean, condus de Emelian Buzenschi, spitalul orășenesc (israelit), condus de M. Neculescu. Funcționau deja 14 farmacii, care aparțineau în exclusivitate evreilor bălțeni. În acel an, în Slobozia-Bălți s-a deschis primul dispensar al căilor ferate, menit să acorde asistență medicală lucrătorilor căii ferate de la gara de nord și localităților din preajma Bălțiului. Șef al acestui dispensar devine Carol Buzenschi.

Populației din județ îi prestau servicii medicii: N. Angelescu, S. Benderschi, Constantin Bujovschi, Emil Buzenschi, Dumitru Ciocanu, Fișel Crasiuc, Carol Frenkel, Isai Frenkel, Caetan Golubaș, Nicolae Hacichianț, Imas Ludovic, S. Linezki, N. Mușatescu, N. Trufinescu, C. Vasiliu, Ilie Visterniceanu; stomatologii: Iosif Broitman, L. Lenkovski, I. Pinkenson. În scurt timp și-au început activitatea noi medici: Liuba Rațimor, N. Trufinescu, I. Paverman, Matus Cotlear s. a. A apărut și funcția de medic veterinar principal al județului, pe care o deținea dr. Beicle.

Iosif Broitman,
autorul primului
ghid al orașului
Bălți

Carol Buzenschi,
medic-șef al
dispensarului căilor
ferate

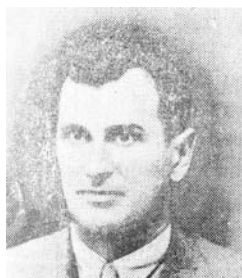
Iacob Kotigher,
medic-șef al
spitalului feroviar

De menționat că în anul 1936 la Bălți s-au înregistrat aproximativ 600 cazuri de febră tifoidă și peste 1000 cazuri de trahom. Acest număr impunător de bolnavi era deservit de 15 medici, 11 felceri, 9 stomatologi și 8 agenți sanitari ai spitalelor nr. 1 (50 paturi) și nr. 2 (30 paturi). În perioada anilor 1940-1941, blocurile spitalicești s-au reconstruit; s-a instalat aparataj radiologic și fizioterapeutic; numărul de

paturi a crescut până la 180. Pentru prima dată au fost prevăzute 20 paturi cu profil pediatric.

În anii 1936–1940, în orașul Bălți a activat primul medic legist titular - Dumitru Mihăescu, un fost elev al ilustrului savant de talie mondială Mina Minovici. După 1944 au activat Fridrih Sigal, Miron Adjiderschi, Zoia Vasilieva, Evelina Ștuli și Nistor Scutaru. Actualmente, această funcție de mare valoare o dețin medicii legiști Sergiu Macrițchi și Laurențiu Grecu.

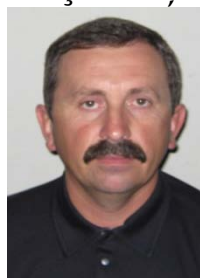
Medicii legiști din orașul Bălți

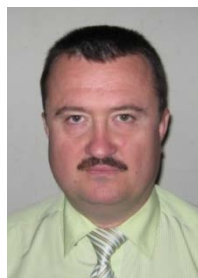
Dumitru
Mihăescu
(1936–1940)

Nistor
Scutaru
(1975–1990)

Sergiu
Macrițchi
(din 1987)

Laurențiu
Grecu
(din 1990)

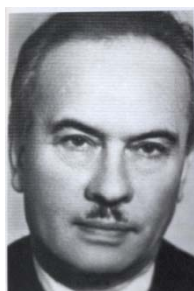
După cel de-al doilea război mondial, sistemul de sănătate publică a fost dirijat de secția sănătate publică de pe lângă comitetul executiv, iar în ultimele decenii - de pe lângă Primăria orașului Bălți. Pe parcursul a peste 65 de ani, secția nominalizată a fost condusă de: **S.M. Lerner**, **V.T. Spițan**, **V.N. Udalova**, **I.G. Grama**, **I.G. Goreacii**, **G.I. Drăgan**, **G.I. Chetrari**, iar din 2003 și până în prezent, în fruntea acestui departament se află **Veaceslav Batâr**.

În cele 2 spitale (nr. 1 și nr. 2) din Bălți și-au început activitatea doar 2 medici și 6 asistente medicale. În perioada inițială spitalele au fost conduse de medicii **I. Iagodin**, **A. Matieț**, **S. Veis** și **K. Sauret**, apoi, spitalul nr. 1 a fost condus de **A. Șevțov** și **L. Marmor**, iar în fruntea spitalului

nr. 2 mulți ani la rând s-a aflat **Irina Suruhanova**. Spitalul feroviar a fost condus de cunoscutul chirurg **Iacob Kotigher**.

Alexandr
Șevțov
(1946-1952)

Lev
Marmor
(1952-1964)

Irina
Suruhanova
(1948-1964)

Ion
Cozub
(1964-1967)

Eugen
Paladi
(1967-1970)

Vladimir
Popa
(1970-1973)

Clementie
Codreanu
(1973-1982)

Petru
Chimerciuc
(1982-1994)

Spre finele anului 1946, spitalele orășenești dispuneau de 300 de paturi. Aici activau 20 de medici și 70 de asistente medicale. În 1948, policlinicile au fost subordonate spitalelor respective. În această perioadă își încep activitatea renumiții chirurghi Ipatie Sorocean, Iurie Astrojnicov, internistii Samuil Chișelev, Marc Reznic, urologul Efim Iusim, oftalmologul Tudor Gâțu, traumatologul Vladimir Râbacov ș.a. În anii următori se deschid secții specializate (otorinolaringologie, oftalmologie, traumatologie etc.).

În conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM (nr. 89 din 19.02.1964) și cu ordinul ministrului Ocrotirii Sănătății Nicolae Testemițanu (nr. 60-L din 18.03.1964), spitalele nr. 1 și nr. 2 au fost comasate, fondând Spitalul Republican din Bălți, iar în funcția de medic-șef este numit **Ion Cozub**. În scurt timp, spitalul devine un centru medical pentru deservirea populației din nordul republicii. În anii 1967-1969 (medic-șef **Eugen Paladi**), spitalul este orientat spre asistența medicală specializată.

Sub conducerea medicului-șef **Vladimir Popa**, colectivul spitalului marchează (1972) jubileul de 100 ani de la fondare. Numărul serviciilor medicale prestate populației, cât și imaginea spitalului se află în ascensiune, iar complexitatea și calitatea asistenței medicale au crescut esențial.

Un grup de medici-veterani ai orașului Bălți (1972):

E. Iusim, R. Rabinovskaia, S. Chișelev, L. Tomașevici, I. Faverman,
L. Goldenberg, V. Splavnic, Z. Mihelman, I. Chilari, I. Dascăl ș.a.

Din 1975, Spitalul Republican din Bălți (medic-șef **Clementie Codreanu**) se subordonează Secției sănătate a comitetului executiv orășenesc și trece la finanțarea din bugetul local. În 1997 se efectuează primele investigații

endoscopice (Petru Crestian) și în același an se începe construcția policlinicii nr. 1 pentru mături, care se dă în exploatare în 1982. În anul 1978 se dă în exploatare un edificiu nou cu patru niveluri, cu o capacitate de 240 paturi cu profil terapeutic și paturi de reanimare.

În anul 1982, medic-șef al spitalului este numit **Petru Chimerciuc**. Cu susținerea financiară a organelor de stat republicane și locale, încep lucrările de construcție a unui nou complex spitalicesc. Prima tranșă se dă în exploatare în 1993, având o capacitate de 500 paturi pentru secțiile specializate. Prin această construcție, care corespundea unei instituții medicale contemporane, s-a realizat visul lui Nicolae Testemițanu - de a construi în orașul drag un spital modern multifuncțional.

La defilarea din 7 noiembrie 1984. Bălți.

De la stânga: Ilie Goreacii, șeful Secției sănătate, Clementie Codreanu, fost medic-șef, și Petru Chimerciuc, medic-șef în exercițiu.

Din iulie 1994, în fruntea acestei instituții medicale se află **Grigore Chetrari**, căruia i-a revenit un imens lucru organizatoric, condiționat de mai multe procese de reforma-

re. Astfel, prin hotărârea primăriei mun. Bălți, din 16 februarie 1995 (nr. 216), spitalului orașenesc i se acordă statutul de spital municipal, care devine, în 1997, o instituție curativ-profilactică de profil larg. Prin ordinul Ministerului Sănătății al RM din 31 decembrie 1997, spitalul se reorganizează în Spitalul Clinic Republican Bălți pentru acordarea asistenței medicale spitalicești, de ambulatoriu și de urgență, inclusiv pe linia serviciilor AVIASAN, populației din toate raioanele de nord ale R.M.

Spitalul Municipal Bălți.

Un grup de medici ai spitalului
în frunte cu medicul-șef Grigore Chetrari (2004).

În timpul unei ședințe de lucru în biroul medicului-șef.

Administrația spitalului și șefii de secții (2007).

În octombrie 1999, în scopul realizării prevederilor Legii privind reorganizarea teritorial-administrativă și Legii privind administrarea publică, a fost organizat Spitalul Județean Bălți (director general – Gr. Chetrari). În componența lui au intrat: Spitalul Clinic Republican Bălți; Spitalul specializat (serviciile dermatovenerologic, oncologic și secția de boli infecțioase); Spitalul de copii; Maternitatea municipală; dispensarele: Psihoneurologic, Pneumoftiziologic, Narcologic și Policlinica consultativă.

Spitalul Județean Bălți deservea locuitorii din patru sectoare județene: Râșcani, Sângerei, Fălești și Glodeni. În anul 2000, maternitatea spitalului județean devine Centru perinatologic județean, iar în 2001 se organizează Departamentul asistență medicală de urgență (șef Anatol Scorțescu).

În urma reformei teritorial-administrative din 2003, Spitalul Județean Bălți devine Spital Clinic Municipal, iar din 1 ianuarie 2004 activează după principiul de autofinanțare. Spitalul Clinic Municipal continuă să fie baza clinică pentru Universitatea de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu”, Colegiul de Medicină și Centrul de Instruire a Personalului medical cu studii medii din Bălți.

În prezent, populației bălțene îi prestează asistență medicală specialiștii Spitalului Clinic Municipal, care include toate instituțiile medico-sanitare ce nu au făcut parte anterior din componența spitalului municipal, dar unificate în Departamentul pediatrie, Centrul perinatologic, Centrul de plasament temporar și reabilitare, Spitalul feroviar de circumscripție, Centrul de transfuzie a sângelui și alte instituții medicale.

Grație calificării înalte a specialiștilor din cadrul departamentelor și centrelor specializate ale Spitalului Municipal și dotării lor cu aparataj medical contemporan, a crescut mult calitatea serviciilor prestate populației. Este

regretabil doar faptul că în ultimele decenii se înregistrează o micșorare a numărului de lucrători medicali care doresc să activeze în sistemul de sănătate publică de stat, din cauza salariilor mici. Acest fenomen este confirmat și de datele statistice oficiale.

Anii	Medici		Personal medical mediu	
	Număr absolut	Număr la 10 mii de locuitori	Număr absolut	Număr la 10 mii de locuitori
1994	762	46,7	1 869	86,6
2004	533	35,8	1 197	80,4
2007	517	35,0	1 196	80,8

Maternitatea bălțeană

Asistența medicală mamei și copilului în orașul Bălți are un istoric comun cu cea din alte regiuni ale Basarabiei. Pe timpuri, majoritatea nașterilor aveau loc la domiciliu, asistate de moașe (nu întotdeauna), preponderent fără studii medicale, dar care dispuneau de suficiente cunoștințe în acest domeniu. Odată cu construcția noilor spitale, un anumit număr de paturi se rezerva secțiilor speciale pentru deservirea mamei și copilului. Astfel, la sfârșitul sec. XIX, medicii particulari acordau ajutor calificat unui număr mare de parturiente, iar în 1904, odată cu deschiderea noului spital israelit din Bălți, s-au lărgit posibilitățile de prestare a serviciilor femeilor gravide într-o secție specializată, denumită *maternitate*. Pe atunci, în această secție activau medicii Gurvel, Sclear și Râbacov.

După al doilea război mondial, maternitatea bălțeană a fost amplasată într-o clădire veche, cu un singur etaj, de pe strada Hotin. Funcția de medic-șef o deținea Teodor Sirchis,

alături de care activau medicii Tina Simionovna Sochircă, Irina Zinovievna Rodomâselskaia și Tatiana Gavrilovna Kovalskaia. După anul 1961, această clădire a rămas în posesia secției de tuberculoză, iar în 1968 trece în componența spitalului de copii. Aici se aflau secțiile de chirurgie pediatrică și ORL.

Actuala clădire a Centrului Perinatologic din Bălți.

În 1961, pentru maternitatea bălțeană s-a dat în exploatare o nouă clădire cu 4 etaje și cu 130 paturi. La început în maternitatea activau următoarele secții: fiziologie (șef - T. Kovalskaia), patologie (șef - dr. Erlih), ginecologie (șef - A. Damașcan), o consultație de femei (șef - G. Șibaeva) și secția de laborator (șef - S. Goldman). În 1981 s-a mai construit un bloc al maternității, în care funcționau deja 305 paturi.

Colectivul maternității din Bălți în frunte cu medicul-șef Simion Guranda (în centru), 1966.

Un grup de medici ai Centrului Perinatologic din Bălți, 2001.

Grație reorganizării sistemului de sănătate din anul 1999, maternitatea bălțeană, sub denumirea de Centru Perinatologic, intră în componența Spitalului județean (unificat), apoi a Spitalului municipal Bălți. În acești ani, serviciul a fost condus de următorii medici-șefi: **Teodor Sirchis** (1961–1965); **Simion Guranda** (1965–1985); **Filaret Gudumac** (1985–1987); **Valentin Târșu** (1987–2003), iar în 2003 director al Centrului Perinatologic devine **Petru Nedelciuc**. În funcția de medic-șef adjunct, în acești ani, au fost Taisia Jestcova, Tatiana Kovalskaia, Valentin Târșu, Silvia Chetrari ș.a.

În prezent, Centrul Perinatologic din Bălți are următoarea structură organizatorică:

- Secția consultații (șef – Adela Chiaburu);
- Secția observație (șef – Simion Galbur);
- Secția lăuze (șef – Victor Clapaniuc);
- Secția de nașteri (șef – Ninel Nagherneac);
- Secția nou-născuți (șef – Nina Foca);
- Secția prematuri (șef – Nina Foca);
- Secția patologie (șef – Valentina Dragan);
- Secția ginecologie (șef – Silvia Chetrari);
- Secția ATI (șef – Alexandru Apreutesei);
- Secția de laborator (șef – Silvia Bulat).

În timpul unei ședințe (2008).

Centrul Perinatologic din Bălți.

De la stânga la dreapta: directorul Petru Nedelciuc și medicii: Olga Burcă, Maria Căpățână, Veronica Dorogoi, Adela Chiaburu, Tamara Alexandriuc, Eugenia Crivoșeia, Victor Cealenco (2008).

Serviciul pediatic

Spitalul de copii și-a început activitatea în primii ani de după al doilea război mondial. Pe atunci, nivelul medicinei pediatrice era foarte scăzut, nu existau spitale specializate, iar copiii bolnavi erau repartizați în secțiile respective ale spitalelor orașenești împreună cu persoanele adulte. Totodată, existau policlinici specializate pentru mame și copii, în care erau examinați și tratați de medici cu o pregătire specială.

Cu timpul, în orașul Bălți s-au organizat trei consultații pediatrice. La începutul anilor 50 ai sec. XX, funcționa un mic spital pentru copii, situat într-o clădire veche cu un etaj, mai la deal de biserica „Sf. Nicolae”, în care erau tratați numai bolnavii cu boli somatice. Copiii cu maladii specifice (tuberculoză, boli infecțioase) și cei care necesitau intervenții

chirurgicale continuau să fie consultați și tratați în secțiile pentru persoanele adulte. Pe atunci, în spitalul de pediatrie activau medicii **Larisa Ghereke**, **Ecaterina Curiga**, **Liuba Rațimor**. L. Ghereke a exercitat funcția de medic-șef al Spitalului de copii din 1953 până în 1960; mai apoi, timp de 22 ani, a condus policlinica pentru copii. În februarie 2009, în vârstă de 87 ani, a decedat în SUA. În perioada anilor 1960–1964, funcția de medic-șef al spitalului de copii a fost exercitată de Ecaterina Curiga.

Începând cu luna septembrie 1964, acest spital de copii a fost condus de pediatriul **Mihai Durnea**, absolvent al Institutului de Medicină din Chișinău (1962), originar din Bălți, care timp de doi ani lucrase medic-șef al unui spital sătesc. Chiar de la bun început, tânărul medic-șef a întreprins măsuri energice pentru a rezolva două probleme importante, dezvoltarea bazei tehnico-materiale a spitalului și implementarea asistenței pediatrice specializate (chirurgicale, neurologice, pulmonologice, gastrointestinale etc.).

Mihai Durnea: medic-șef al spitalului de copii la început de cale (1964) și după pensionare (2009), în căminul familial împreună cu soția Elena.

Pe la sfârșitul anilor 60, clădirea spitalului de copii era într-o stare deplorabilă, practic se ruina. Cu ajutorul conducerii guvernului (I. Eremei) și a orașului Bălți s-au eliberat clădirile a două grădinițe, în care s-a transferat acest spital, cu condiția construcției noului spital și a policlinicii pentru copii. În acest scop, s-a început elaborarea unui proiect special al clădirilor pentru viitorul complex al spitalului de copii din Bălți. La prima etapă a fost construit sediul propriu-zis al spitalului (1969–1971), apoi policlinica (1971–1972) și la urmă – un bloc specializat pentru copiii de vârstă fragedă. Astfel, în anul 1976 s-a finisat construcția acestui spital multifuncțional pentru copii, un merit deosebit revenindu-i medicului-șef Mihai Durnea, care a monitorizat construcția spitalului în condiții nu chiar atât de favorabile din punct de vedere financiar.

Bălți, 1966. Conducătorii instituțiilor medicale într-un moment de relaxare.

De la dreapta spre stânga: Mihai Durnea, Ilie Goreacii, Gheorghe Onea, Ion Grama, Lev Marmor, Ion Vangheli, Vladimir Popa, Victor Calancea și Nicanor Jantuan.

După construcția spitalului, s-a depus un efort organizatoric și financiar considerabil pentru dotarea acestui edificiu mareț cu utilajul și aparatajul medical necesar, precum și pentru elaborarea procesului de implementare a asistenței medicale pediatrice specializate, de profil îngust: chirurgie și traumatologie pediatrică (Anatol Țurcanu), otorinolaringologie (Remus Tunițki), serviciul de urgență, anesteziologie și reanimare pediatrică (Valeriu Neamțu, Oleg Bozdei ș.a.).

În octombrie 2008, Ministerul Sănătății al Republicii Moldova a semnat un Memorandum cu Direcția suedeză de cooperare și dezvoltare, prin care s-a elaborat un proiect REPEMOL, orientat spre regionalizarea serviciului pediatric de urgență și terapie intensivă. Conform acestui proiect, se preconiza ca spitalul de copii din Bălți (actualmente Departamentul de pediatrie al spitalului municipal) să devină un centru specializat în domeniul pediatriei de urgență, capabil să acorde ajutor medical copiilor din localitățile de nord ale republicii la cel mai înalt nivel. Firma suedeză deja a trimis aparatajul medical modern: de narcoză pentru monitorizarea terapiei intensive, incubatoare, ecografe, inclusiv Doppler color, pulsoximetre, laringoscoape etc. În această ordine de idei este îmbucurătoare susținerea din partea conducerii municipiului a procesului de cooperare cu specialiști din alte țări, care acordă un ajutor esențial.

Fondarea unui complex specializat de asistență medicală pediatrică în mun. Bălți a pus baza ridicării calității serviciilor medicale prestate copiilor, fapt confirmat și de indicii morbidității și mortalității infantile. Acest lucru se datorează, în mare măsură, competenței manageriale și profesionale a pediatrului Mihai Durnea, care s-a aflat la cârma acestei instituții medicale bălțene aproape jumătate de secol (1964–2009). Nu în zadar, activitatea rodnică, îndepli-

nită cu mare dăruire, a medicului emerit din RM, a ilustrului organizator al serviciului pediatic din or. Bălți – Mihai Durnea, a fost apreciată și de populație, și de stat: Eminent al Ocrotirii Sănătății (1970), ordinele „Drapelul Roșu de Muncă” (1981) și „Meritul Civic” (1999), titlul Om Emerit (2004) și medalia „Nicolae Testemițanu” (2009).

Conducerea Departamentului Pediatrie al Spitalului Municipal Bălți a fost preluată de la Mihai Durnea de către pediaterul-cardiolog **Maria Neamțu**, fostă profesoară la Colegiul de Medicină din Bălți, specialist cu o pregătire teoretică și practică bună și cu adevărate calități manageriale. Alături de doamna director, continuă să muncească veteranii serviciului pediatic bălțean: Ada Cozub, Remus Tunițchi, Lucian Marina, Oleg Bozbei, Olga Țăsari, Vitalie Marco, Leonid Boz, Valentina Cernei și alți pediatri profesioniști.

Mihai Durnea și Maria Neamțu (în centru) cu colaboratorii Departamentului Pediatrie al Spitalului Municipal Bălți (2010).

Este foarte plăcut să auzi de la locuitorii municipiului Bălți cuvinte frumoase adresate lucrătorilor medicali, care au demonstrat, pe parcursul anilor de activitate, capacități profesionale excepționale și calități pur omenești: atenția și susținerea morală a bolnavilor în perioadele de grea cumpănă. Dintre cei care nu și-au știrbit autoritatea de lucrător medical fac parte: veteranii **Alexandru Stratienco, Ion Borș, Nicolae Hâncu, Elena Goreacii, Ion Balica, Victor Savca, Cristofor Panea, Valentina Cracan** ș.a.

Veteranii bălțeni au fost urmași de o armată întreagă de medici, reprezentanți ai generației mai tinere, majoritatea dintre care mi-au fost elevi la disciplina Medicina legală din cadrul USMF „Nicolae Testemițanu”. Dintre ei voi menționa doar câteva nume: soții **Ion și Maria Căpățână, Svetlana Enache, Silvia Chetrari, Vitalie Pădure, Victor Golobciuc, Vladimir Pascaru, Alexandru Brînză, Anatol Moscalu, Veronica Dorogoi, Petru Nedelciuc, Stela Russu-Gorea, Vladislav Galbur, Valentin Sofronie** și mulți alții. Mi-au rămas doar în amintire răposații **Leonid Foca și Mina Dimitriu**.

Colegiul de Medicină din Bălți

Conform informațiilor din arhive, predecesorul actualului Colegiu de Medicină din Bălți a fost Școala de Felceri și Moașe din orașul Ananiev, fondată în 1924, pe timpul României Mari. În anul 1940, când or. Ananiev trece în componența Ucrainei, școala nominalizată este evacuată în or. Tiraspol, iar în 1941 odată cu începerea războiului, baza materială și documentele școlii au fost evacuate în altă localitate a țării, iar cadrele didactice și elevii au fost trimiși pe front.

În 1944, odată cu trecerea Basarabiei sub jurisdicția sovietică, școala își începe activitatea în orașul Chișinău, dar,

prin hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici din RSSM (nr. 729) din 17 august 1945, școala, cu 60 elevi și 2 pedagogi titulari, este transferată în orașul Bălți. În perioada inițială procesul de instruire avea loc în orele de după-amiază în încăperile unei școli generale din oraș. Peste un timp, Școala de Felceri și Moașe a obținut o clădire cu două etaje pe strada Moscova, nu departe de grădina publică din centrul urbei. În 1954, denumirea *Școala de Felceri și Moașe* este schimbată în *Școala de Medicină*.

Sediul Școlii de Felceri și Moașe din Bălți (1954).

La începutul activității sale, Școala de Felceri și Moașe din Bălți pregătea felceri, moașe, felceri-laboranți, iar mai târziu și tehnicieni-dentiști. Existau grupe cu studiere în limbile română (moldovenească) și rusă. După absolvire, tinerii specialiști erau repartizați la lucru în localitățile rurale ale republicii.

Până în anul 1968, lecțiile teoretice aveau loc în aulele școlii, iar lecțiile practice – în instituțiile medico-sanitare ale orașului. Majoritatea elevilor, sosiți la studii din diferite localități, închiriau gazde, cu excepția elevilor fără părinți (de la casele de copii), care trăiau în unicul cămin al școlii, situat în preajma bisericii „Sf. Nicolae”. Pe atunci, școala avea mici terenuri sportive pentru baschet și volei, unde adesea se mai juca și fotbal, iar în mica sală sportivă se antrenau studenții la haltere, box și lupte. În acei ani, în școală funcționau și cercuri artistice. În 1952–1953, corul studențesc era condus de Gheorghe Eșanu, interpret de cântece populare.

Îmi amintesc câteva crâmpie din anii 1951–1954, pe când învățam la această școală. Tainele medicinei le învățam fără manuale și fără a cunoaște limba rusă. Norocul nostru era că unele discipline medicale erau predate de medici-practicieni foarte bine pregătiți, cu studii făcute la București, Viena, Berlin, Paris și mulți dintre ei cunoșteau limba română. Îmi amintesc cu drag de bunii mei învățători: farmacistul **Mihail Egher**, chirurgii **Iacob Kotigher** și **Vladimir Râbacov**, interniștii **Mihail Buhbinder**, **Samuil Chișelev**, **Ion Vovc**, **Tudor Gâțu** ș.a. Am avut ce învăța de la așa personalități ca doctorii Lev Marmor și Irina Suruhanova, renumiți organizatori ai sistemului de sănătate publică din Bălți; de la severul nostru director **Alexandru Șevțov**, șeful de studii **Baliura**, pedagogii **Mihail Hazins**, **Pavel Pisanciuc**, **Danișevschi**, **Lascenco**, **Berejnaia** ș.a.

Amintiri:

❖ Știam cu toții că farmacologia se studiază cu greu, trebuie memorizate sute de denumiri de medicamente, iar obiectul era predat de Mihail Davidovici Egher, un pedagog principial și sever. Totodată, dumnealui avea un comportament foarte bun față de elevi; ne învăța cu iscusință să memorizăm medicamentele în limba latină; își permitea să

glumească cu noi, dar distanțat. Îmi amintesc cât de spectaculos petrecea el lucrările de control. După ce repartiza întrebările fiecărui elev, se așeza pe scaun în fața grupei, supraveghea atent cum lucrăm, apoi desfăcea un ziar și începea parcă să-l citească. Noi numai atâta și așteptam. Ne străduiam să copiem pe furiș sau să consultăm colegii, dar în scurt timp auzeam: „Te văd, te văd”, fără să ia ziarul din fața ochilor. Acest procedeu se mai repeta; în unele cazuri îi nominaliza pe unii elevi, iar noi de la început rămâneam nedumeriți: cum ne observa dumnealui prin ziar? La recreații întrețineam discuții aprinse, până am găsit explicația fenomenului. Secretul „văzutului prin ziar” era foarte simplu: în ziar se făceau găuri mici, prin care se vizualiza toată situația din jur. Prin acest truc, Egher deveni bine cunoscut de mai multe generații de studenți ai Școlii de Felceri și Moașe din Bălți, dar și unul dintre cei mai îndrăgiți pedagogi – prin calitățile sale excepționale pur omenești. În timpul studiilor la institutul de medicină adesea îl vizitam pe Mihail Davidovici la farmacia din centrul orașului, unde lucra de mulți ani. Să-l fi văzut cât de mulțumit era dumnealui de vizită, că nu este uitat de foștii săi elevi, și se bucura nespus de cei care își continuau studiile.

❖ Mi s-a fixat în memorie dimineața zilei de 5 martie 1953, când noi, studenții grupei de felceri, ne aflam la orele practice de chirurgie în spitalul nr.1 din Bălți cu pedagogul nostru **Vladimir Lvovici Râbacov** și discutam despre o patologie chirurgicală la patul bolnavului. Aproximativ pe la ora 10.00 prin difuzor s-a comunicat vestea despre moartea scumpului nostru conducător, învățător

și părinte al tuturor popoarelor înjosite - Iosif Vissarionovici Stalin (Djugașvili). Momentan, toți parcă muțiseră; priveam nedumerit unul la altul și nu înțelegeam în ce situație am nimerit. Peste câteva clipe, doctorul Râbacov a început să plângă isteric, în hohote, iar cei din jur, fără să vrea, au început și ei să plângă. Aveam impresia că s-a prăbușit pământul și în curând se va stinge soarele odată cu moartea lui tătuca Stalin. Peste 15-20 minute de amorțeală stupidă, plânsetele parcă se potoliseră și stimatul nostru pedagog a început să ne vorbească domol, cu un accent specific evreiesc, despre meritele marelui Stalin față de toate popoarele lumii, că moartea lui este o imensă și irecuperabilă pierdere, că *astfel de persoane se nasc o dată la o mie de ani și numai Uniunea Sovietică a avut norocul să aibă așa conducători genial.* Trei zile, tot poporul sovietic a fost în doliu, iar noi, studenții, ne bucuram că am fost scutiți de lecții. Am întâlnit, însă, și persoane care nu plângeau, nu se văicărau, fără mari semne de tristețe pe față sau durere sufletească pronunțată.

Acum, mi-aș permite să-i reproșez mult stimatului nostru pedagog la chirurgie, domnului Vladimir Lvovici Râbacov, că atunci, în martie 1953, el nu a avut perfectă dreptate, când s-a exprimat că o dată la o mie de ani se nasc așa oameni ca generalisimul Stalin. Doar se știe foarte bine că, în realitate, ei se plodesc cu mult mai des în toată lumea. Deci, apare întrebarea: cu cât mai răi decât Stalin au fost Hitler, Lenin, Beria, Mussolini, Ciombe din Congo, Pol Pot cu khmerii roșii în Cambodgia, Saddam Hussein în Irak ș.a.? Aș fi curios acum să-i aud părerea domnului Râbacov și a altora de seama lui în această privință. Sau cum putem explica cuvintele cunoscutului scriitor rus Maxim Gorki, care spunea: *Lenin a devenit „iacobinul-șef” al revoluției, om cu o totală lipsă de moralitate, o atitudine nemiloasă și necruțătoare, când este vorba despre viața maselor.*

❖ Mă înțelesesem cu colegii să petrecem împreună revelionul 1954 în sala de festivități a școlii. Către acest eveniment, noi, cei mai mari, deja absolvenți, am hotărât să fim la nivel față de cei mai mici, mai cu seamă față de fete. Fiecare trebuia să se pregătească de revelion cât mai bine. Eu, bălțean, am împrumutat de la bunelul meu o pălărie de culoare neagră, ochelarii, bastonul și mi-am improvizat o mască. Am intrat fudul în localul școlii și le-am demonstrat prietenilor cu ce „zestre” am sosit. Ei s-au mirat, întrucât nu aveau nici măcar haine pentru astfel de festivitate. În scurt timp, fără a observa, a dispărut fără urme toată zestrea mea, iar căutările mele nu s-au încununat cu succes. Toți colegii îmi spuneau că nu știu și nu au văzut nimic. Abia peste câțiva ani, Victor Bărbieru s-a destăinuit că acest lucru a fost organizat de Gheorghe Cotelea, la care au participat și alți colegi. Acum imaginați-vă câte muștrări aspre am avut de la mama și de la bunel.

❖ Pe parcursul anilor de studii la Școala de Felceri și Moașe, unii studenți practicau diverse probe sportive (fotbal, baschet și volei), la care se organizau și competiții. Pe terenul de baschet adesea îl vedeam pe un medic tânăr și zvelt, cu numele Ghețeu Victor, care juca bine și totodată îi invita pe studenții noștri să se antreneze împreună cu el. Din grupa noastră mai frecvent jucau Nicolae Gaisan, Victor Bărbieru, Jan Iuhtimovschi, Petru Nicolaes, Anatol Marcu ș.a. În timpul competițiilor, se adunau cu bucurie mulți suporteri din rândul studenților, fani și susținători ai echipelor respective, care deveneau foarte gălăgioși, adesea chiar agresivi, gata să se încaiere la bătaie, pe la sfârșitul competițiilor.

După una din astfel de competiții, care a avut loc într-o sâmbătă, dintr-o acțiune copilărească, am avut ocazia să pățimesc și eu, dar totul a trecut cu bine, fără consecințe. S-a întâmplat așa că de la terenul de baschet toți băieții ne-am

îndreptat spre localul școlii, mingea se afla la mine. În drum spre clădire, colegii se mai opreau, discutau, iar eu mergeam înaintea lor. Și iată mi-a venit o idee: să-i sperii pe colegii mei, când vor intra în școală. Am intrat repede în clădirea școlii, am mers pe coridorul lung și nițel întunecos și m-am ascuns după colț, așteptând să-l lovesc cu mingea pe cel care va intra primul. Peste un timp, am auzit pași care se apropiau de mine, dar eu tocmai așteptam să arunc cu mingea în cineva. Datorită întunericului din coridor, l-am lovit cu mingea nu pe unul din colegi, ci pe însuși directorul școlii, dl Șevțov, de i-au zburat ochelarii. Înțelegând evidenta greșală și posibilele consecințe, eu am fugit neobservat la etajul doi și m-am ascuns într-o clasă. În acel timp, colegii mei se aflau încă afară și nu știau nimic despre cele întâmplate. Mai târziu, directorul l-a invitat pe Severin Azrielovici Engler, dirigintele grupei noastre, să clarifice cazul și să-i raporteze, dar nu a mai aflat nimic și incidentul a trecut nepedepsit. Totuși, peste 8 ani, eu i-am mărturisit domnului Engler, prezent la nunta mea, că vinovatul de atunci am fost eu.

Anul 1968 a fost foarte încordat și anevoios pentru colectivul și directorul Școlii de Medicină din Bălți, dl **Ion Baci**, care trebuia să se ocupe cu schimbarea localului școlii. Astfel, prin hotărârea comitetului executiv orășenesc, în localul Școlii de Medicină a trecut Școala Muzicală, eliberând clădirea pentru Institutul Pedagogic, iar Școala de Medicală a fost transferată în unul din blocurile de studii ale Institutului Pedagogic de pe strada Artiom, din cartierul Pământeni. Când s-a terminat procesul de transferare, tânărul director al Școlii de Medicină a fost luat („subit”) în armata sovietică și trimis tocmai în orașul Vorkuta, pentru a face doi ani de serviciu militar.

Prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova (nr. 440) din 25 iunie 1992, denumirea *Școala de Medicină* se

schimbă în *Colegiul de Medicină*. Parțial, au fost modificate planurile de studii și s-au elaborat programe corespunzătoare noului sistem de instruire, adaptat la obținerea calificativelor: asistent medical, felcer-laborant și tehnician dentist. Pe măsura posibilităților, toate cabinetele și laboratoarele de studii au fost înzestrate cu materiale ilustrative și aparatajul respectiv, menite să contribuie la însușirea deprinderilor practice.

Sediul Colegiului de Medicină din Bălți, 2010

Mulți dintre absolvenții Colegiului de Medicină din Bălți și-au continuat studiile la institutul de medicină, desfășurându-și apoi activitatea științifică și pedagogică în cadrul diferitor catedre ale institutului sau în instituțiile medicale științifico-practice din republică, devenind specialiști de vază, savanți, profesori universitari.

Absolvenții Colegiului de Medicină din Bălți - profesori universitari

Numele și prenumele	A N U L					Numărul publicațiilor
	absolvirii colegiului	absolvirii universității	doctor (candidat) în științe	doctor habilitat	profesor universitar	
Dovganschi Andrei	1950	1956	1962	1971	1981	140
Podubnâi Ion	1951	1957	1964	-	1991	100
Procopișin Vasile	1951	1957	1970	1986	1989	235
Iarovoi Petru	1952	1958	1970	1993	-	345
Prisăcaru Ion	1953	1959	1966	1977	1981	130
Corlăteanu Mihai	1954	1960	1967	1983	1985	200
Baciu Gheorghe	1954	1963	1966	1983	1988	496
Roșca Petru	1955	1961	1971	-	2000	115
Opopol Nicolae	1955	1966	1971	1991	1994	260
Ostrofeț Gheorghe	1955	1969	1978	2000	2008	210
Galețchi Petru	1956	1963	1970	-	1991	100
Niguleanu Vasile	1957	1963	1966	1983	1988	115
Cazacu Porfirie	1957	1967	1972	-	1998	160
Tintiuc Dumitru	1963	1970	1980	1988	1990	320
Sofroni Mircea	1974	1983	1989	1996	1997	230

În 65 de ani, de la fondare și până în prezent, actualul Colegiu de Medicină din Bălți a fost condus de următorii directori:

Pavel
Iudelschi
(1945-1946)

Iulian
Casperschi
(1946-1949)

Natalia
Veselceacova
(1949-1953)

Alexandru
Șevțov
(1953-1959)

Pavel Pisanciuc
(1959-1964)

Ion Baciu
(1964-1968)

Savelii Roznerița
(1968-1986)

Teodor Dulghieru
(1986-1988)

Vasile Enachi
(1988-2008)

Anatol Roșca
(2008-2010)

Unii dintre absolvenții Școlii de Medicină din Bălți au devenit, peste ani, conducători ai Ministerului Sănătății și ai instituțiilor medico-sanitare publice de rang republican: **Ion Sorocean** și **Andrei Gherman** - miniștri ai Sănătății; **Petru Iarovoi**, **Vasile Procopișin** și **Dumitru Tintiuc** - viceministri ai Sănătății; **Ion Prisăcaru** - om de stat, deputat în primul parlament al Republicii Moldova; **Petru Galetchi** - prim-prorector al Universității de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”; **Ilie Mohorea** - șef Direcția Principală Farmaceutică pe lângă MS din RSSM; **Grigore Ghinjul** - fondatorul și primul medic-șef al sanatoriului „Codru”, Călărași; **Nicolae Gaisan** - medic-șef al Dispensarului dermato-venerologic din orașul Cernăuți; **Efim Tiron** - medic-șef al Spitalului raional Rezina; **Anatol Marcu** - medic-șef al sanatoriului „Patria” din Sergheevka, apoi medic-șef al Dispensarului dermato-venerologic din Bălți; **Anatol Eriomenco** - medic-șef al Spitalului de psihiatrie din Curchi, ulterior medic-șef adjunct al Spitalului Republican de Psihiatrie; **Boris Rusnac** - medic-șef al stației sanitaro-epidemiologice republicane; **Nicolae Țârfa** și **Ion Dumitraș** - președinți ai Asociației Naționale „Crucea Roșie” din Republica Moldova; **Mircea Sofroni** - director al Institutului Oncologic; **Victor Scorțescu** - director al Asociației Curativ-Sanatoriale și de Recuperare a Cancelariei de Stat.

O mare parte din foștii absolvenți ai Școlii de Medicină din Bălți au ocupat posturi de conducere de rangul al doilea: **Mihail Corlăteanu** - medic-șef adjunct al Spitalului Republican de Traumatologie și Ortopedie; **Nicolae Opopol** - vicedirector al Centrului Național de Medicină Preventivă; **Ion Cebotaru** - medic-șef adjunct al Centrului de Medicină Preventivă din orașul Chișinău, ș.a.

Ion Sorocean,
ministru al
Sănătății

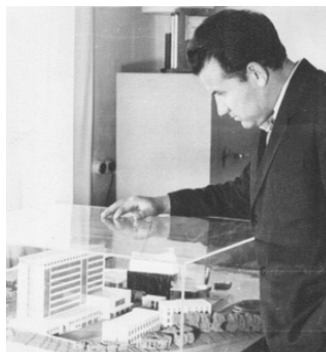
Andrei Gherman,
ministru al
Sănătății

Petru Iarovoi,
viceministru al
Sănătății

Dumitru Tintiuc,
viceministru al
Sănătății

Boris Rusnac,
medic-șef al
Stației sanitaro-
epidemiologice
republicane

Grigore Ghinjul,
primul medic-șef al
sanatoriului
„Codru”

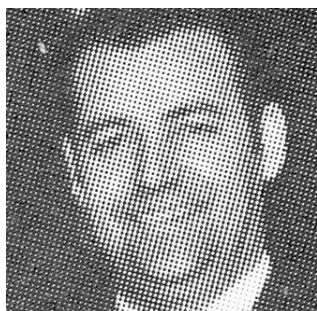
Gheorghe Baciu,
director al
Centrului de
Medicină Legală

Petru Galețchi,
prim-prorector al
USMF „Nicolae
Testemițanu”

Anatol Marcu,
medic-șef al
dispensarului
dermato-
venerologic din
Bălți

Ion Dumitraș,
președinte al
Asociației
Naționale
„Crucea Roșie”

Mircea Sofroni,
director al
Institutului
Oncologic

Victor Scorțescu,
director al
Asociației Curativ-
Sanatoriale și de
Recuperare a
Cancelariei de Stat

În municipiul Bălți, sistemul de specializare și perfecționare a cadrelor medicale cu studii medii s-a introdus în 1977, odată cu fondarea filialei Școlii de Specializare și Perfecționare din Chișinău. Primul ei conducător a fost **Alexandru Pavlic**. Prin ordinul ministrului Sănătății, nr. 162 din 31.05.1989, filiala școlii din Bălți obține statut de instituție regională de sine stătătoare și i se atribuie specializarea și perfecționarea cadrelor medicale cu studii medii din 15 raioane din nordul republicii. În funcția de director a fost numit **Mihai Ababii**, iar de vice-director - **Ana Ciobanu**, care exercită funcțiile respective până în prezent. În scurt timp, școala este reorganizată în Centrul de formare profesională a lucrătorilor medicali și farmaciștilor cu studii medii. Instituția activează în baza propriilor programe de studii, elaborate pentru majoritatea disciplinelor medicale de bază, cu durata de 0,5-2 luni. Procesul de studii este realizat de 12 pedagogi titulari și circa 120 de specialiști la disciplinele cu un număr redus de ore.

Centrul de formare profesională a lucrătorilor medicali și farmaciștilor cu studii medii.

Bibliografie

1. V. Gomoiu. *Din istoria medicinei și învățământului medical în România*. București, Editura „Cultura”, 1923, p.23.
2. C. Esarcu. *Documente Venețiene (scrisoare din 20 decembrie 1560)* // Revista pentru Istorie, Arheologie și Filozofie. A. 2, vol.1, fasc. I (citată de V. Gomoiu, p.46-48).
3. P. Pruteanu. *Contribuție la istoricul spitalelor din Moldova*. București, Editura Medicală, 1957, p.11.
4. Ion Moraru. *Medicina legală*. București, 1967, p.36-37.
5. Материалы для истории Земской медицины Бессарабской губернии. Кишинёв, 1893, p. 6.
6. А. И. Моисеев. *Медицинский совет Министерства внутренних дел*. Санкт-Петербург, 1913, с. 17.
7. I. Broitman. *Spitalul israelit*. În: Primul ghid al municipiului și județului Bălți, 1937 - 1938. Tip. „SEGAL”, Bălți, p.91-93.
8. Gr. Chetrari, M. Pădure, S. Russu-Gorea. *Spitalul Clinic Municipal Bălți (135 ani de la fondare)*. Chișinău, 2007, p. 5.
9. Gh. Bezviconi. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, „Universitas”, 1992, p.276.
10. Дневник II съезда Общества русских врачей. М., 1887.
11. С. В. Шершавкин. *История отечественной судебно-медицинской службы*. М., 1968, с. 143-144.
12. Первый съезд земских врачей Бессарабской области (материалы). Кишинёв, 1863, с.60.
13. Ludmila Coadă. *Zemstva Basarabeană*. Chișinău, 2009, p. 164.
14. VIII губернский съезд врачей и представителей земств Бессарабской губернии, 17-25 марта 1897 года, с. 12-159.
15. А. N. R. M., f. 65, inv. 1, d. 134, f. 1, 1 verso.
16. А. N. R. M., f. 65, inv. 1, d. 134, f. 31.
17. Доклады Бессарабской Управы X очередному Губернскому Земскому собранию, 1878 г.în: „Сборник Бессарабского Земства”, nr. 1, 1879, p. 131-132, 240.
18. Anuarul „SOCEC” al României Mari. Vol. II, 1923-1924, București, p. 8-9.
19. Anuarul României, 1925-1926. București, p. 186.

IX

VIAȚA CULTURALĂ

*Smulgeți-mi chipul care mi-a rămas,
Singurul ce-l am de după mască...
Aplaudați-mă cu palma pe obraz!*

Nichita Stănescu

Tradițiile culturale

În cele mai îndepărtate vremuri, toate formele de artă a unui popor se transmiteau doar din „gură în gură”, verbal, din generație în generație. Majoritatea tradițiilor culturale se păstrau în memoria oamenilor cu mare exactitate și grijă. Bogățiile culturale ale unui neam adesea deveneau obiceiuri și parte componentă a vieții lui. Nu au făcut excepție în acest sens nici străbunii noștri – ei ne-au lăsat o bogată artă populară. De exemplu, sărbătoarea „Drago-betele” a apărut încă în Dacia și se mai păstrează până în prezent ca un frumos obicei.

Referitor la cultura tradițională a moldovenilor, Gh. Cârțu scrie cu multă dibăcie: „...Dacă intri în casa cea mare a gospodarului nostru, dintr-un sat din ținutul Bălților, ce-ți trage atenția este mirosul tare de busuioc și levănțică. Spre răsărit, deasupra ferestrelor se întinde șirul de icoane sfinte împresurate cu ștergărele albe și cu mult admiratele cruci de busuioc, potrivite cu atâta meșteșug în jurul chipurilor sfinte, încât rămâi uimit de gustul artistic al gospodinei noastre moldovence.

Bogăția artistică a industriei casnice se vede la țesăturile de lână ale „scorțurilor” ori covoarelor și lăicerelor. Natura care ocrotește și învață pe român în școala ei cea mare, dragostea și darul de a o avea mereu aproape, o face pe gospodina noastră să reproducă aieva verdeța frunzei, farmecul florilor, avându-le în ochi, așternute pe pereți, în timpul anului.

Cum intri pe poarta gospodarului bălțean, te entuziasmează porțița îngustă, care are deasupra-i podoaba arcului de triumf, ori a troiței, cu adevăratele ei aspecte. La fântâna cu cumpănă de pe vale, trocuța de apă, ghizdelele, hălăile sunt încrustate și înflorite de mână cucernică a celui ce și-a jertfit osteneala și banul, dând apă prin fântâna făcută pentru cei însetați. La doi, trei metri de izvorul cristalin, se ridică mândru și tainic chipul sfintei cruci, cu tot felul de împodobiri, pentru evlavie creștinismului.

Produs al aceluiași spirit artistic sunt și jocul, hora și sârba de la Bălți, cu melodia trăgănată și duioasă, cântecul doinelor din șesurile Bălților, frământând patimă, durere ori revoltă, cântecul vesel al lăutarului moldovean, care descreștește frunțile și mai ales versul doinei, horei și bala-dei, care, în comparații, simboluri, descriții și mai ales în armonia ritmului și a rimei, îl arată pe răzeșul moldovean vădind comori poetice nebănuite în suflet. Aceeași bogăție de închipuire și stări sufletești o găsim și în cântecul de lea-găn, în baladă, basm și în zicătoarea populară. Cu o populație de țărani moldoveni de 90%, înstăriți și cu suflet bogat și artistic, ținutul Bălților a păstrat întotdeauna încă vie memoria vremurilor fericite ale bătrânei Moldove a lui Ștefan cel Mare”¹.

Multe elemente din cultura tradițională a moldovenilor, descrise de Gheorghe Cârțu, sunt reflectate și în lucrarea „Descrierea Moldovei” a lui Dimitrie Cantemir,

care amintește despre obiceiurile strămoșilor la nunți și la înmormântări, ce, de asemenea, fac parte din cultura noastră tradițională multiseculară.

O nuntă la începutul sec. XIX.
(Din arhiva lui Iulius Popa)

Chiar și la începutul secolului al XIX-lea, în orașul Bălți, ca și în întreaga Basarabie, mai exista o cultură națională bine determinată, care se dezvoltă conform tradițiilor transmise din generație în generație. Anexarea Basarabiei la Rusia, spre nefericirea noastră, a oprit-o, rămânând în stadiul ei de primitivitate, aproape așa ca până la 1812. În primul rând, din cauza pierderii legăturilor culturale cu matca ei naturală și influența altei culturi, străină poporului nostru².

În orașul Bălți, ca și în alte localități basarabene, predominau muzica și dansurile populare. Cu timpul, se construiau diferite edificii de cultură; în mare măsură doar la inițiativa și din contul persoanelor fizice, care dispuneau de suficiente surse financiare, întrucât statul nu era interesat în

dezvoltarea culturală a populației băștinașe, ci dimpotrivă. Spre exemplu, este stabilit că la 28 februarie 1903, către direcția de poliție a județului Bălți s-a adresat locuitorul orașului, Spiridon Malai, cu o petiție (nr. 154-903), prin care solicita aprobarea proiectului pentru construcția din contul propriu a unui teatru din lemn în limita orașului Bălți³. Cât de nobilă a fost propunerea acestui cetățean, însă conducerea orașului nu a acceptat-o.

În anii 50-60 ai secolului al XIX-lea, în mediul etno-cultural dintre Prut și Nistru se manifestau tot mai evident conștiința națională moldovenească și tendința de eliberare națională, care aveau exponenții lor. Printre aceștia a fost și moșierul Constantin Cristi, care în 1862 s-a adresat guvernatorului Basarabiei, F. de Verayon, cu rugămintea de a i se autoriza deschiderea unei întreprinderi poligrafice - „Tipografia moldovenească”. Însă, guvernatorul a refuzat cererea, având informația că C. Cristi „făcea parte din moldovanofili” și temându-se că ar putea tipări cărți „care nu corespund cu vederile guvernului rus cu privire la populația moldovenească a Basarabiei”⁴.

Au supraviețuit simpatiile naționale și pentru cultura națională - în domeniul teatrului, folclorului muzical și muzicii în general. Folclorul muzical s-a menținut neatins în tot timpul dominației rusești⁵. S-au păstrat deprinderile și gusturile teatrale și muzicale, cu caracter național. Ele s-au manifestat constant în ciuda tuturor eforturilor oficiale de rusificare a Basarabiei și s-au păstrat până la primul răz-boi mondial. Chișinăul a fost vizitat de către artiștii români, bucurând publicul dornic de muzică și reprezentații teatrale în limba română⁶. După revoluția din 1905 apar și unele încercări de teatru și muzică națională ale amatorilor basarabeni. A rămas de neuitat serata de la Odessa din 1899, organizată de studenții moldoveni din Basarabia. Orchestra

românească a cântat bucăți naționale, iar dansurile executate de studenți au fost repetate la cererea publicului⁷.

Spre finele sec. XIX și începutul sec. XX, în Bălți devenise popular taraful condus de iscusitul muzician **Costache Parno** (1856–1912), care a studiat muzica încă din copilărie. Ceva mai târziu, C. Parno a pus bazele orchestrei de instrumente populare, compusă din 18 interpreți; a predat muzica la colegiul orășenesc, devenind cunoscut pe întregul plai basarabean. Fiul lui Costache Parno, Ion, a devenit un renumit savant-matematician și pedagog, care, la rândul său, a dus faima științei moldovenești peste hotarele țării.

Orchestra de instrumente populare, condusă de C. Parno.

La începutul secolului XX, din Iași a venit la Bălți cântărețul Lemiș, care era considerat inima moldovenismului. Aici s-a și stabilit cu traiul. Se spune că nu exista petrecere moldovenească fără privighetorescul glas al lui Lemiș. Marele triumf al cântărețului i-a înspăimântat pe ruși și, după câțiva ani, l-au expulzat din regiune, pentru propagandă românească⁸.

Pe timpuri, în orașul Bălți era cunoscut și vioristul **Dumitru Căldare**, fără de care nici o nuntă nu se trecea. El a

fost acela care, prin anii 70 ai sec. XX, a organizat și a condus activitatea glorioasă a ansamblului „Lăutarii”, căruia în 1972 i s-a conferit titlul onorific „Ansamblu popular”. Alături de Dumitru Căldare activau naștii V. Semenovici, Valeriu Nicov; și-a început activitatea interpretul Tudor Bețianu. Activitatea orchestrei „Lăutarii” din Bălți a căpătat o nouă ascensiune la începutul anilor 90, când conducerea ei a preluat-o tânărul acordeonist V. Gribincea.

Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți a fost prima instituție de stat, care s-a preocupat de studierea și păstrarea tradițiilor culturale. Muzeul a fost fondat în 1960; primul director a fost Petru Gurițencu, iar în calitate de muzeograf a activat Gheorghe Boiangiu. Spre regret, s-au păstrat puține date despre activitatea acestui muzeu. Cea mai tristă este perioada aflării muzeului, timp de 30 de ani, în sediul Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena”, după ce interiorul ei a fost nemilos devastat: icoanele – distruse, pereții – acoperiți cu multe straturi de vopsea. În acea perioadă la cârma muzeului se aflau I. Jilin, I. Bălan, J. Bondarenco și V. Beșliu.

Ulterior, la identificarea și păstrarea tezaurului cultural-istoric al plaiului bălțean au participat și alți colaboratori-entuziaști dezinteresați, în frunte cu actualul director, doamna Ludmila Dobrogeanu: Tamara Dubai, Lucia Neagu, Lidia Leșan, cunoscuta actriță Lidia Noroc-Pânzaru, iar unii promotori ai culturii naționale și-au început aici activitatea. În ultimii ani, această instituție este ctitorită grijului de Secția Culturală a executivului bălțean, de dna Inga Cojocar, specialist principal în domeniul bibliotecii, patrimoniu și muzee al secției nominalizate, de dna Zinaida Dolință, directorul bibliotecii municipale „E. Coșeriu”.

Colaboratorii Muzeului de Istorie și Etnografie, aflat în incinta Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena” (Anii 60–70 ai sec. XX)

În 1991, muzeul a fost transferat în localul clubului „Constructorul”, într-o clădire avariată de pe strada Păcii, 49, unde s-a aflat timp de 15 ani. Lăudabil este faptul că autoritățile publice locale au contribuit mai apoi la acordarea unui spațiu adecvat pentru muzeu. Astfel, prin decizia (nr. 78) a domnului primar Vasile Panciuc, din 12 februarie 2004, Muzeului de Istorie și Etnografie i s-a oferit un local pe strada Lăpușneanu, 2. Actualmente, peste 30 mii de exponate, păstrate cu mare grijă de colaboratorii muzeului, ne povestesc despre trecutul îndepărtat al orașului. Pentru vizitatori se organizează expoziții tematice.

Tamara
Dubai

Ludmila
Dobrogeanu

Lucia
Neagu

Lidia
Leșan

Directoarea muzeului
Ludmila Dobrogeanu cu
Lidia Noroc-Pânzaru.

L. Dobrogeanu cu Inga Cojocaru, șef
adjunct al secției Cultură a Primăriei
Bălți.

În prezent, în orașul Bălți funcționează mai multe instituții de cultură și odihnă: Teatrul Național „Vasile Alecsandri”; Centrul de Cultură și Artă; Palatul Municipal de Cultură; Casa de cultură „Flacăra”; Școala de Muzică „George Enescu”; Pinacoteca; Cinematograful „Patria”; biblioteca municipală și altele.

Arta teatrală și interpretativă

Chiar în primii ani după reunirea Basarabiei cu Patria-mamă, în orașul Bălți a înviat cultura teatrală. Localurile mici ale teatrelor existente nu mai satisfăceau cerințele locuitorilor. La inițiativa miliardarului bălțean Știbelmaher, în centrul orașului s-a început construcția unui ansamblu arhitectural al teatrului „Scala”, din care făceau parte două cinematografe - „Lux” și „Modern”, situate de ambele părți ale teatrului. Teatrul a fost inaugurat în anul 1934, devenind mândria nu numai a bălțenilor.

Teatrul „Scala” era la moda timpului, frumos: fațadă cu șase coloane rotunde, în interior - două foaiere, sală cu balcon, scenă, cabine de machiaj, ateliere și o impecabilă acustică. Oriunde ar fi stat, spectatorul auzea chiar și șoaptele de pe scenă.

Teatrul „Scala” din Bălți.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Cinematograful „Modern” și foaietul Teatrului „Scala” au fost distruse, iar în 1945 numai foaietul teatrului s-a restaurat. În anul 1946, în foaietul restaurat și-a început activitatea teatrul rus. Abia peste 11 ani (21.03.1957), la insistența unor conducători ai Ministerului Culturii (Artimon Lazarev, Anatol Corobceanu, Vsevolod Anghel, Leonid Cemortan și Andrei Lupan), la Bălți se fondează și o trupă moldovenească. Deja la 26 aprilie 1957 a fost anunțat un concurs, prin care urma să fie selectați tineri pentru a fonda o trupă națională la teatru. Concursul s-a desfășurat în incinta Teatrului „Scala”, în care activa teatrul rus. Din 160 de candidați au fost selectați 24. La 16 mai 1957, când trupa trebuia să-și înceapă activitatea, s-au prezentat doar 10 persoane: Valentina Chițac, Ala Cazacu, Veronica Savca, Iulian Codău, Vasile Buzatu, Vasile Bodorin, Victor Ciutac, Maria Coban, Alexandru Morarenco și Tudor Osoianu. Regizor a fost numit Boris Harcenco, iar director adjunct – Vasile Răileanu. În luna iulie a aceluiași an, trupa s-a completat cu numărul necesar de artiști: Mihai Volontir, Anatol Pânzaru, Pelaghia Potângă, Grigore Grigoriu, Lidia Noroc-Pânzaru, Mihai Ciobanu, Efim Lazarev ș. a.

Deja la 11 august 1957, tânăra colectiv de artiști autohtoni a prezentat primul spectacol după piesa „Chirița în Iași sau Două fete și-o neneacă” de Vasile Alecsandri. Din distribuție făceau parte: Mihai Volontir, Iulian Codău, Anatol Pânzaru, Veronica Savca, Victor Ciutac, Efim Lazarev, Alexandru Morarenco, Vasile Buzatu și Valentina Chițac. Multe spectacole au fost puse în scenă și în alte orașe, chiar și peste hotarele republicii. Nu întâmplător marele artist Iulian Codău și-a intitulat cartea (2004) „Teatru pe roate”, ceea ce reflectă particularitățile reale de activitate ale teatrului.

În 1979 s-a început construcția noii clădiri, pe locul fostului Teatru „Scala” din centrul orașului Bălți. Proiectul teatrului a fost elaborat de I. A. Galperina, cunoscut arhitect din Moscova, care a folosit o artă monumentală modernă pe atunci. În figurile sculptate pe fațadă se pot evidenția imaginile a trei renumiți artiști ai teatrului bălțean: Mihai Volontir, Anatol Pânzaru și Iulian Codău.

Numele lui Vasile Alecsandri i se conferă teatrului la 4 mai 1966, iar la 19 ianuarie 1970, teatrul este reorganizat în Teatrul Moldovenesc Muzical-Dramatic și Teatrul Rus. Printr-o decizie a Guvernului, la 26 ianuarie 1990, Teatrului „Vasile Alecsandri” i se conferă statut de „național”, devenind primul teatru dramatic național din Republica Moldova.

Funcția de director al teatrului bălțean a fost deținută succesiv de: **Alexandr Rogalin** (1957–1958), **Ivan Kostăliov** (1958–1959), **Teodor Marșalcovschi** (1970–1974), **Mihai Grecu** (1974–1978), **Ștefan Crigănuță** (1978–1981), **Aurel Puică** (1983–1986), **Eugeniu Caras** (1987–1988), **Pavel Proca** (1989–1990), **Anatol Răcilă** (1990 – până în prezent, din 2004 – director general). Un rol deosebit în fondarea Teatrului „V. Alecsandri” din Bălți le-a revenit regizorului Boris Harcenco și pictorului A. Zagranicinov⁹.

De menționat că pe timpul regimului comunist oamenii cu deosebite merite în cultură, știință și în alte domenii de activitate intelectuală, cu alte cuvinte, adevărații promotori ai culturii și progresului național, erau marginalizați, iar munca lor istovitoare era ignorată și neobservată de unii demnitari cocoțați în posturi înalte de conducere.

Colectivul Teatrului „Vasile Alecsandri”.
În centru – directorul Anatol Răcilă.

În 1996, la sugestia directorului teatrului, dlui Anatol Răcilă, la Universitatea „Alec Russo” (rector – academicianul Nicolae Filip) s-a înființat Facultatea Actorie.

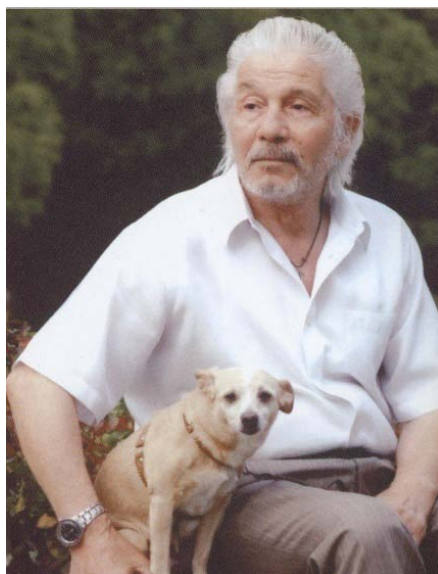
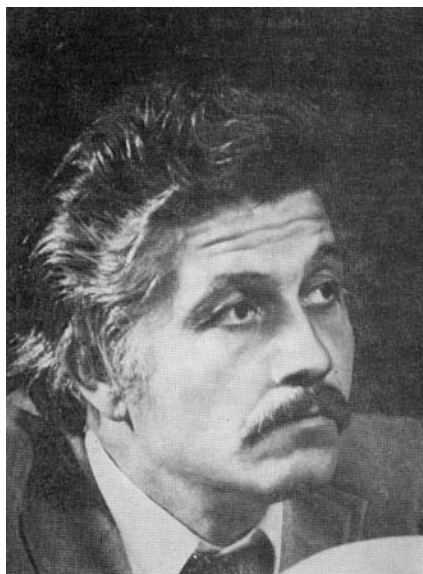
În ziua de 22 octombrie 2001, cu prilejul aniversării a 180-a a Bardului de la Mircești, a fost dezvelit bustul lui Vasile Alecsandri, donație a fundației „Mihai Viteazul” din Iași.

În Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți au activat și mai continuă să activeze cu dăruire deja câteva generații de artiști, care au bucurat și mai bucură spectatorii bălțeni. Au devenit veterani ai teatrului renumiții artiști Mihai Volontir, Anatol Pânzaru, Iulian Codău, Lidia Noroc-

Pânzaru, Efrosinia Volontir, Mihai Grecu, Pavel Proca. Ceva mai târziu, și-a început cariera de artist o generație mai tânără: Ana Jitaru, Anatol Răcilă, Emilia Lupan, Victor Odagiu, Iulia Șumanschi, Anatol Burlacu, Vitalie Todiraș, Efrosinia Ureche, Ion Marcoci, Constantin Stavrat, Gheorghe Crudu ș.a. Din a treia generație de actori talentați fac parte: Ala Rusu, Radu Tabarcea, Ina Paladi, Onorina Burlacu, Lilia Țugui, Silvia Țurcanu, Ina Ilașciuc, Irina Țăruș-Bejan, Cristi Scripca, Ciprian Răcilă, Mihaela Lușov, Snejana Moga, Maria Rusu ș.a.

Mihai Volontir face parte din cohorta tinerilor basarabeni care au copilărit în condiții anevoioase – război, foamete, deportări și lipsuri elementare în anii postbelici. A trecut prin mari greutăți, dar a muncit și a luptat cu demnitate și a învins. Sosește la Bălți în 1957, la vârsta de doar 23 de ani, și se încadrează plenar în viața de artist a viitorului Teatru „Vasile Alecsandri”. Trece toate etapele de ucenicie și studiere a artei profesionale. Spiritul cutezător, capacitățile artistice înnăscute și înalta ținută interpretativă de care a dat dovadă dintotdeauna îl ridică la nivelul marilor artiști ai timpului. Mihai Volontir este onoarea orașului și republicii, iar măiestria lui de actor lasă o amprentă profundă în cultura națională contemporană.

Adevăratul talent, deprinderea de a munci până la sacrificiu și caracterul artistic desăvârșit îl fac pe Mihai Volontir cunoscut, ca actor și regizor, departe de meleagurile moldave. Arta interpretativă i-a fost admirată la justa valoare pe întregul areal al fostei URSS. Prin rolurile sale – Dimitrie Cantemir în filmul cu același nume, Budulai în „Țigani” și multe alte roluri – el și-a demonstrat măiestria de artist talentat.

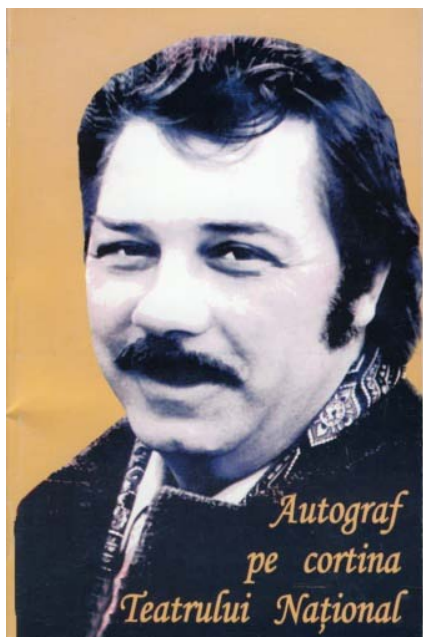
Pe bună dreptate actorul și regizorul M. Volontir a fost distins cu numeroase premii și titluri onorifice: Artist al poporului din RSSM (1974); Premiul de Stat al RSSM (1976); Premiul Național al RSFSR și Premiul fraților Vasiliev din Federația Rusă (1980); Artist al poporului din URSS (1984); Cetățean de Onoare al mun. Bălți și Ordinul Republicii (2000). În anul 2009, Academia de Științe a R.M. i-a conferit ilustrului om de teatru și film titlul onorific *Doctor Honoris Causa*.

Mihai Volontir, prin comportamentul său, a dovedit cu prisosință că a fost și rămâne un patriot al plaiului natal, al orașului drag și al Teatrului „Vasile Alecsandri”, în care activează rodnic peste o jumătate de secol. A avut mai multe ocazii și oferte de a pleca pentru o viață mai ușoară, dar a dovedit că este un bun patriot.

Fără îndoială, Mihai Volontir este un artist de talie internațională, unul dintre cei mai remarcabili actori ai neamului și plaiului nostru mioritic, unul dintre fondatorii teatrului bălțean și promotorul unui stil excepțional în

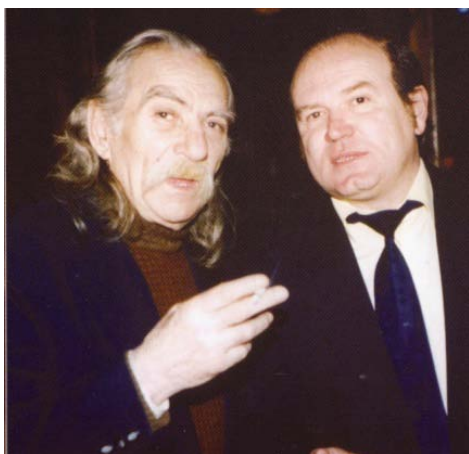
activitatea teatrului dramatic. În calitate de actor de film, M. Volontir ne-a dus faima departe peste hotarele țării.

Anatol Pânzaru – personalitate de mare valoare, cunoscută departe de meleagurile bălțene, cu urme adânci în viața teatrală contemporană. Parcurgând toate etapele, însușind toate secretele artei teatrale și fiind mereu în ascensiune, a devenit unul dintre cei mai mari regizori și artiști autohtoni.

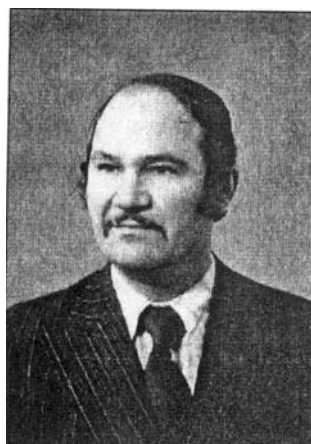

În postura de prim-regizor al Teatrului „V. Alecsandri” el a promovat în repertoriul trupei multe lucrări ce au conturat profilul teatrului bălțean, a stimulat creația individuală a actorilor, orientând-o spre mesajul concret al textului dramatic. De aici rezultă originalitatea concepției sale de regizor, care, asemenea baghetei dirijorului, este în stare să mobilizeze toate forțele interpretative, grupul de creație activând asemenea unei mari orchestre simfonice, unde fiecare membru al ei își respectă întocmai partitura¹⁰.

Succesul artistului s-a întemeiat pe baza a trei factori principali: 1) patrimoniul genetic - o moștenire sănătoasă de la părinți; 2) cunoștințele temeinice acumulate la Facultatea de Regie a Institutului de Artă Teatrală „A. Lunacearski” din Moscova; 3) munca asiduă și perseverentă, caracterul de luptător curajos cu nuanțe de sacrificare de sine în activitatea sa. Benefic a fost și factorul psihoemoțional din familie, creat de soția sa - talentata actriță Lidia Noroc-Pânzaru. Acestea sunt concluziile mele, bazate pe tot ce am sesizat pe parcursul a 35 ani despre acești mari artiști.

Artiștii Iulian Codău și
Anatol Răcilă (1998).

Artistul Mihai Grecu
(1993).

Actrița Efrosinia Volontir.

Actrița Lidia Noroc-Pânzaru.

E însemnată și contribuția artiștilor Colea Răutu, Gheorghe Eșanu, Petre Eșanu, Victor Copacinschi, frații Victor și Mircea Soțchi-Voinicescu, Titus Jucov, Angela Bucico și alții pentru cultura națională și bălțeană.

Colea Răutu (Rutcovschi) – celebru actor de teatru și film, regizor și director al Teatrului Național din București. S-a născut în 1912, a copilărit în orașul Bălți. Și-a făcut studiile la Liceul „Ion Creangă” din Bălți, apoi la Liceul Militar „Regele Ferdinand” din Chișinău. La București, debutează în Teatrul de Revistă. Între timp, a studiat la Conservatorul de Artă Dramatică din București.

În anii postbelici, a jucat o vreme în Teatrul din Pitești, după care revine la București, unde a făcut o carieră fabuloasă în cinematograful românesc, devenind foarte popular. La vârsta de 95 de ani, Colea Răutu se mai afla printre colegii săi de breaslă.

Gheorghe Eșanu (25.04.1927–19.03.1996) – cunoscut cântăreț de muzică populară. S-a născut în Slobozia-Bălți, unde și-a petrecut copilăria și tinerețea. A început să cânte în corul bisericesc. În anii 1950–1952 a dirijat corul de copii și tineret din diferite școli ale orașului Bălți, inclusiv la Școala de Felceri și Moașe.

În 1952 trece cu traiul în Chișinău, unde activează ca solist în Capela corală „Doina” (1953–1954) și în Orchestra de muzică populară „Fluieraș” (1954–1979). În 1957, Gh. Eșanu a devenit Laureat al Festivalului Internațional al Tineretului și Studenților (Moscova). În anul 1958 i se conferă titlul de Artist Emerit al RSSM, iar în 1966 – de Artist al Poporului din RSSM. În anul 1995, Gheorghe Eșanu a fost distins cu Ordinul „Gloria Muncii”.

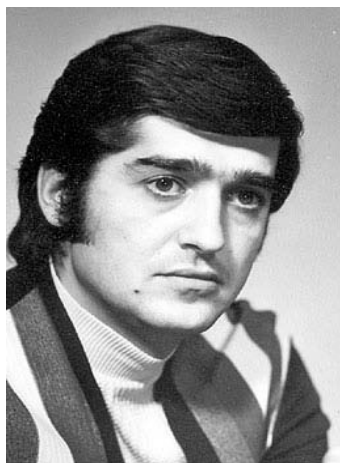

Mircea Soțchi-Voinicescu (1950–2008) – actor de teatru și film. S-a născut în Slobozia-Bălți, unde a copilărit și a terminat școala medie. Și-a făcut studiile la Școala Teatrală „B. Șciukin” din Moscova (1967–1971), după care a fost angajat ca actor la renumitul Teatru „Luceafărul” din Chișinău.

Paralel cu activitatea teatrală debutează (1968) ca actor de filme la studioul cinema-tografic „Moldova-film”, ca mai apoi să renunțe la scenă, în favoarea filmului. A jucat mai multe roluri: Pavel – în „Singur în fața dragostei” (1969); locotenentul Baturin – în „Lăutarii” (1971); aviatorul – în filmul „Dacă vrei să fii fericit” (1974, „Mosfilm”); Marconi – în „Tăunul” (1979, Kiev), precum și în filmele „Luceafărul” (1986), „Zbor până la lumină” (1991), „Lupii cenușii” (1993) ș.a. A activat și ca profesor la Institutul de Arte din Chișinău.

Victor Soțchi-Voinicescu – renumit actor de teatru și film din Republica Moldova. S-a născut la 22 ianuarie 1945 în Slobozia-Bălți. Aici a copilărit și a absolvit școala medie. A studiat la Facultatea de Biologie a Universității de Stat din Chișinău (1962–1964), urmându-și apoi studiile la Institutul de Artă Teatrală „A. Lunacearski” din Moscova (1964–1969).

Revenind la Chișinău, s-a angajat (1969) în calitate de actor la Teatrul Muzical-Dramatic „A.S. Pușkin”. S-a afirmat chiar din primii ani, fiind considerat unul dintre cei mai talentați actori ai scenei.

Renumitul artist bălțean Victor Soțchi-Voinicescu cu actrița Maria Sagaidac

Paralel cu activitatea teatrală, Victor Soțchi-Voinicescu debutează (1966) și ca actor de film - în filmul lui Emil Loteanu „Poienele roșii”. Apoi urmează și alte roluri în: „Gustul pâinii” (1966); „Salut, Maria!” (1969, „Mosfilm”); „Singur în fața dragostei” (1969); „Ofițer în rezervă” (1971); „Lăutarii” (1971); „Ultimul haiduc” (1972); „O întâlnire la festival” (1976); „Rădăcinile vieții” (1977); „Vreau să cânt” (1980) ș.a. În anul 1986 s-a stabilit cu traiul în Franța.

Victor Soțchi-Voinicescu s-a afirmat nu numai ca neîntrecut actor de teatru și cinema, dar și ca poet. În poeziile sale descrie frumos dragostea de părinți, de frați și prieteni, își amintește cu drag și de orașul Bălți.

Sub nucul argintiu

Părinților mei

*V-ați dus cu toții,
Toți v-ați stins,
Scânteii
Ce focu-n
Suflet mi-ați aprins.
De parcă n-ați fi fost
Și n-ați fi existat
Voi, cei
Ce fără milă
Singur m-ați lăsat.
Cum să vă spun,
Cui să mă plâng?
De-ați ști,
Iubiții mei, –
Și eu mă sting.
Mereu sub nucul
Cel argintiu
Scânteii
Vor curge
Din cerul viu.*

Paris, 2001

Mi-i dor...

Fratelui meu Mircea

*Mi-i dor de casă, de pământ,
De zâmbetul măicuței noastre,
De toți ce-acuma-s în mormânt
Călăuziți departe-n astre...
Mi-i dor de-al rândunicii zbor,
De lacrima pe poama coaptă,
De-al ușii scârțâit ușor
Ce-ascultă-n gând întâia șoaptă.
Mi-i dor de-al nopților murmur
Sub cer adânc, străpuns de stele,
Și de izvorul viu și pur,
Unde s-aprind setele mele.
Mi-i dor de codru-nflăcărat
Ca-n apă zarea argintie,
De tot ce-a fost pe veci uitat,
De tot ce este și-o să fie...*

Paris, 2000

Ansamblul de muzică și dans popular „Vântuleț” din Bălți mai mult de jumătate de secol a încântat spectatorii prin măiestria sa artistică și interpretativă, altoindu-le dragostea față de folclor, de datinile și obiceiurile naționale. Îndată după fondare (1957), ansamblul își începe activitatea concertistică în orașele Cernăuți și Lvov (1959), apoi în Odessa (1962). În anul 1970, ansamblul „Vântuleț” devine

laureat al unui prestigios festival din Moscova, iar în 1974 – laureat al Festivalului folcloric al țărilor dunărene din or. Russe (Bulgaria). **Ion Cirimpei**, absolvent al Institutului de Stat „Alec Russo”, dansează în acest ansamblu și îi este conducător artistic din 1985. În 1990 în fruntea ansamblului „Vântuleț” vine talentatul coregraf **Ion Ungureanu**. Ansamblul participă cu succes la mai multe festivaluri: din orașele Sighișoara (1992) și Alba Iulia (1994) (România), din orașul Lecea, (2000) (Italia) ș.a. La începutul anului 2006, s-a format orchestra de muzică tradițională a ansamblului de dans popular „Vântuleț”, care debutează în cadrul Festivalului Internațional „Mărțișor – 2006”, promovând originalitatea artei muzicale și coregrafice naționale¹¹.

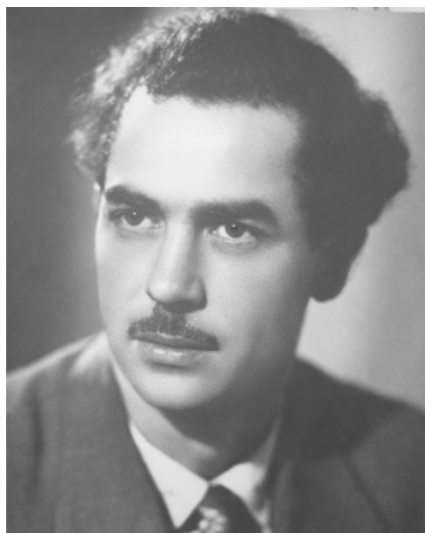

Compozitorul Valeriu
Tetelea

Școala de muzică „G. Enescu” din Bălți, fondată în 1957, a educat mai multe generații de copii, care au devenit ulterior profesioniști – dirijori și profesori. Adevăratul pilon spiritual al școlii este directorul ei domnul **Valeriu Tetelea**. În școală funcționează șapte colective de creație: corul și ansamblul de vioriști pentru cei mici, corul și ansamblul de vioriști pentru elevii claselor superioare, orchestra de acordeoniști și de muzică populară și ansamblul de estradă.

Corpul profesoral este alcătuit din specialiști de vază: V. Buciovschi, S. Cerhășova, I. Ștefăneț, S. Ștefăneț, B. Vorobiov, D. Donga, A. Coadă, T. Bandalac și alții, care au contribuit la dezvoltarea și instruirea profesională a tinerilor muzicieni¹².

Vasile Boieniu s-a născut la 25 iulie 1930, în Slobozia-Bălți. Învăță în școala primară (1937-1940), apoi la liceul „Ion Creangă” (1941-1944), iar în 1949 a absolvit școala medie nr. 1 din Bălți.

Vasile Boieniu, operator la „Moldova-Film”,
în diferite perioade ale vieții.

În perioada anilor 1949-1954 își face studiile la Institutul Agricol din Chișinău, după care se angajează la studioul „Moldova-Film”, trecând toate etapele de calificare ca operator de film. În anii 1991-1993 învață la renumitul *ВГИК* din Moscova. A fost membru al Uniunii Cineaștilor din Moldova. În 1992 este decorat cu Ordinul „Meritul Civic”. Vasile Boiențiu a fost un operator profesionist de excepție, unul din colaboratorii de vază ai studioului „Moldova-Film”. A decedat la 18 martie 2007. A educat doi copii - un fecior și o fiică.

Lazăr Isaac Dubinovschi, renumit sculptor, s-a născut la Fălești (1910). A absolvit Academia de Arte de la București

(1930), apoi și-a continuat studiile la Paris. Revenind în patrie, se stabilește cu traiul în orașul Bălți. În anii 1932-1939 activează ca profesor de desen la Liceul de Fete „E. Ghensche”. În anul 1935, Lazăr Dubinovschi participă la inaugurarea Catedralei „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, la care a asistat și regele României, Carol II. A debutat ca sculptor în 1939, cu o expoziție personală, care a avut loc la Iași. După al doilea război

mondial se stabilește cu traiul în orașul Chișinău și devine unul dintre cei mai renumiți sculptori la acel timp. În 1954 a fost ales membru corespondent al Academiei de Arte Plastice din URSS, i se conferă titlul de Artist Plastic al Poporului. În 1970 deține Premiul de Stat al RSSM.

Arta literară și publicistica

Cultura poetico-literară românească s-a menținut în Basarabia până la sfârșitul dominației țariste. O vedem în permanență susținută de clerul basarabean. Preoțimea rămânea fidelă limbii române, folosind-o în toată corespondența bisericească și actele stării civile¹³, iar în Chișinău s-au tipărit cărți bisericești în limba română ¹⁴.

Victoria limbii naționale pe parcursul secolului al XVII-lea a pus temelia unei renașteri a culturii scrise. Alături de diverse traduceri și scrieri originale, în acest secol se naște poezia cultă românească: „Udiște Năsturel”, versurile de la stema țării din „Cazania” lui Varlaam, „Psaltirea în versuri” a mitropolitului Dosoftei, poemul „Viața lumii” al lui Miron Costin ș.a.

Renașterea culturii din „secolul de aur” (al XVII-lea) se deosebea de cea europeană existentă pe parcursul secolelor XV-XVI. Cărturarilor moldoveni erau oameni credincioși, și nu răsturnători de idei. Cărțile latine și eline, citite de boieri, erau mai mult niște povestiri istorice și religioase decât opere literare. Toate acestea relatează că în Moldova secolului al XVII-lea cultura clasică a fost însușită nu pe calea contactului direct cu Renașterea europeană, ci pe cea a unei postfețe a acestei mișcări culturale și spirituale – cea a barocului ¹⁵.

În perioada regimului țarist, în Basarabia au activat și mulți scriitori care au elucidat spiritul național al românismului și dragostea de plaiul natal: Alexandru Sturza, Alecu Russo, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Alexe Mateevici, Constantin Stamati ș.a ¹⁶.

Guvernarea țaristă nu permitea publicarea ziarelor în limba română. Primul care a încercat să întemeieze o publicație a fost Gheorghe Gore, dar fără succes. Peste doi ani (1865), boierul naționalist Nicolae Casso avea intenția să aducă la Chișinău o tipografie românească, pe care o

cumpărase la Paris, însă guvernul rus a refuzat să autorizeze deschiderea ei¹⁷.

Primul ziar românesc apare în Basarabia în 1884, cu titlul „Mesagerul Basarabiei”, editat de Dumitrașcu și Riabcic. După această încercare apar primele ziare rusești: „Бессарабский вестник” (1889-1897) și „Беґсарабец” (1897), editate de Pavel Crușevan, un ziarist de dreapta rusească. În 1903 apare ziarul democratic rusesc „Бессарабская жизнь”.

Revoluția din 1905 naște o serie de publicații românești. În 1906-1907 apare săptămânalul românesc „Basarabia”, tipărit cu literele alfabetului slav; în 1908 începe editarea revistei bisericești „Luminătorul”, iar în 1913 - a revistei „Glasul Basarabiei”, în limba română. Tot în acel an, cu concursul marelui naționalist basarabean Vasile Stroescu, apare revista „Cuvânt moldovenesc”, condusă de Nicolae Alexandri, Pan Halippa și Simion Murafa¹⁸.

Problemele culturii basarabene l-au preocupat îndeosebi pe Ștefan Ciobanu. El a studiat procesul literar și cultural-istoric din ținut în anii 1812-1918, punând în evidență destinul pământului dintre Nistru și Prut în condițiile suprimării spiritului național. Este cunoscută și durerea pe care o purta în suflet - dibuirile cărturarilor basarabeni „în lunga noapte de înstrăinare” în perioada țarismului. El arată că cei câțiva scriitori care au lăsat „încercări de literatură românească în sensul adevărat al acestui cuvânt”, fără a se ridica la nivelul înalt al culturii naționale din Principate, dovedesc de cele mai multe ori despre un scris necultivat, care nu poate concura cu adevăratele valori artistice¹⁹.

Ștefan Ciobanu mai spunea: „Din punctul de vedere al istoriei literaturii ca o manifestare a spiritului național și a limbii române în Basarabia, mulți poeți basarabeni merită să

fie cunoscuți mai de aproape. Atunci când cultura românească veche era amenințată să se stingă în Basarabia sub înrâurirea altei culturi, care dispunea de toate mijloacele unei culturi moderne și totodată imperialistă, acești scriitori modești par ca un sâmbure, care a adus poporul basara-bean la renaștere”.

După Marea Unire din 1918, la Bălți se atestă un număr impunător de publicații: „Licăriri Literare”, „Viața din Bălți”, „Curierul Literar”, „Revista Asociației Învățătorilor din orașul și județul Bălți”, „Revista copiilor” ș.a. În 1938, la Bălți apare revista „Flori de stepă”, care avea o voce spirituală. În această revistă își publică primele poezii elevul liceului „Ion Creangă” Sergiu Grossu. Tot aici apar poeziile cunoscuților condeieri bălțeni: Iorgu Tudor, Teofil Scurtu, Lotis Dolenga ș.a.

Cea mai influentă publicație în acea perioadă era revista „Cuget Moldovenesc” (director – Marc Văluță), la editarea căreia au contribuit Petre Stati, Nicolae Coban, Tatiana Gălușcă, Gheorghe Cârțu, Valeriu Grecu ș.a.

După al doilea război mondial, la Bălți se editează ziarele „Коммунист” și „Искра”, în limba rusă, iar după anul 1990 apar mai multe ziare: „Vocea Poporului”, „Голос Бэлць” și alte ediții, majoritatea din ele – în limba rusă, la care au activat și activează ziaristii B. Zelenin, V. Staric, Maria Popa, Galina Josan, Ludmila Cerguță, Galina Tuhari ș.a. Timp de 22 de ani (1968–1990), la Universitatea de Stat „Alecă Russo” din Bălți s-a publicat ziarul „Pedagogul”. Primele numere au fost redactate de profesoara Eliza Botezatu, iar apoi – de Valentin Jitaru (1968–1975) și Ludmila Ulișeva (1975–1990).

Literatura basarabească din perioada interbelică are în patrimoniul ei mai multe nume feminine de referință, dintre care fac parte Olga Vrabie, Liuba Dimitriu și Lotis Dolenga.

Olga Vrabie (1901–1928). În 1907, părinții ei trec cu traiul din Chișinău în Bălți. Tatăl ei, Dumitru Vrabie, a fost primul primar al orașului (1918). După școala primară absolvește Liceul de Fete „E. Ghensche” (1919), apoi devine studentă la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Din adolescență începe să scrie versuri, care erau înalt apreciate de criticii literari și de cititori. La 1 iunie 1923 s-a căsătorit și s-a cununat la Bălți, în Biserica „Sf. Nicolai”, cu Gheorghe

Năstase, asistent universitar din Iași, fost deputat în Sfatul Țării, membru al delegației basarabene la tratativele de pace de la Paris. În 1924, Gh. Năstase obține o bursă la Universitatea Sorbona, iar în 1925 pleacă cu soția și fiul lor Mitel în Paris. În 1926, Olga Vrabie se îmbolnăvește și părăsește Franța. A fost internată la Sanatoriul TBC din Bârnova, unde a și decedat. Din voluminosul caiet de

versuri, rămas după moartea Olgăi Vrabie, o bună parte au fost publicate în revistele „Viața românească”, „Viața Basarabiei”, „Însemnări ieșene”. În 1995, la Editura „Timpul” din Iași, a văzut lumina tiparului placheta Olgăi Vrabie „Poezii”, iar în anul 1996, a avut loc lansarea ei și la Bălți.

Ofelia

În vechiul castel, printre oameni de gheață,
Străină și albă,
Era ca o floare crescută în ceață,
O floare de nalbă.
Și viața a frânt cu aripile grele
Iubirea-i senină –
Un fulg de zăpadă, venit de la stele
Să moară în tihnă.
În vechiul castel ce tăcea fără soare
Cu inima stinsă,
A plâns fără lacrimi un suflet de floare
Iubirea-i învinsă.
Înfrântă de soarta-i atât de amară,
Copil fără vină,
S-a dus să-și ascundă durerea de pară
În apa senină.
Atunci ea adoarme cu lacrimi pe gene
Departate de maluri
Și florile ochi-i sărută, și-alene
O leagănă-n valuri.

Bălți, ianuarie 1921

Liuba Dimitrova (Dimitriu) (1901–1936), altă tânără basarabeancă, originară din Ciucur-Mingir (Comrat), cu o împletire de neamuri: tatăl era bulgar, iar mama – grecoaică, dar ea scria viersuri în limba română, pe care nu râvnea să le publice. Soțul ei, avocatul V. Mihăiescu, mărturisea: „Liuba a început să scrie în 1920 și a continuat până în martie 1930. Toate stăruințele mele de a o determina să publice lucrările erau zadarnice”. Istoricul Nicolae Iorga, în volumul *Oameni cari au fost* (București 1936), publică un necrolog despre Liuba Dimitriu, în care semnează: „câteva zeci de rânduri e

radiografiată opera poetică a unei talentate basarabence”. Devine o înflăcărată poetă, proslăvind frumusețea și gingășia limbii române, dar apusă din viață mult prea timpuriu²¹.

Graiul neamului

Atât de dulce-ți este graiul,
Pe care-l sorb întâia oară,
Încât îmi pare că tot raiul
În cuibul nostru azi pogoară...
    Și nu-i parfum pe-ntreg pământul,
    Cum e parfumul limbii tale,
    Și numai miere-i tot cuvântul,
    Și mlădios ca ceara moale.
E fagure, muiat în lapte
Din sânul veșnic cald al Romei,
Așa ți-e doina, ce-ntr-o noapte
M-a smuls din ghearele Sodomei!..

Gingașa poetă basarabeană Elisabeta Eliade, cu numele literar **Lotis Dolenga**, s-a născut la 10 septembrie 1905, la Brătușeni, județul Bălți. Tatăl ei, Iosif Cezarievici

Șișco, se trage din boierii lituanieni, poreclit de polonezi Dolenga, născut la 13 decembrie 1866 la Voznesensk (Herson). A sosit în Basarabia la 6 ani, a absolvit Liceul Militar din Nijni-Novgorod (1884) și Școala Militară din Petersburg (1886). Apoi este trimis să-și facă servi-ciul militar la Chișinău. Peste un an C. Șișco trece în rezervă, este numit subprefect la zemstva din

Securenii (Hotin), apoi la Edineț (Bălți). Ulterior trece cu traiul la Brătușeni, la moșia soției sale Ana Kuzminski. În 1897 este ales președinte al zemstvei Bălți, iar în 1904 – vicepreședinte al zemstvei provinciale. În 1907 se retrage din funcție și peste un timp revine la Bălți, unde întemeiază o filială a Băncii Ruse. În 1917 a fost comisar al Guvernului Provizoriu pentru județul Bălți, devine unul din susținătorii primei adresări de Unire a Basarabiei cu România, decedează în sărăcie la 22 aprilie 1927, la Brătușeni.

Provenind dintr-o familie de boieri, Lotis Dolenga a copilărit și a studiat în Franța. Și-a definitivat studiile în România. Mai târziu și-a legat destinul de orașul Bălți, unde, până în 1940, a fost profesoară de limba franceză la un liceu. Scriitoarea Irina Stavschi a cunoscut-o în acele timpuri pe L. Dolenga: „O doamnă frumoasă, cu trăsături fine, cu ochii alungiți, plini de gânduri și taine. Ținută distinctă, denotând noblețe încălzită parcă de grația-i firească, plină de feminitate”. Lotis Dolenga a început să scrie la vârsta de 12

ani. Este una dintre puținele scriitoare basarabene care se pot lăuda cu opere editate în limbile franceză, rusă și română.

În Parcul Gării

*Când prin ulițele noastre, într-o zi de sărbătoare
Lumea trece-nghesuită, mișunând în praf și soare,
Simt în sufletu-mi dorința de-a vedea cărări umbroase
Și visez grădini imense cu boschete răcoroase.*

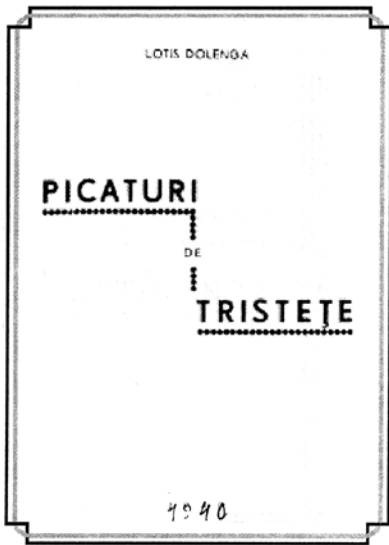
*Ca să-mi amăgesc dorința, plec, cu ochi pierduți
în zare,
De la Noua Catedrală, și mă duc spre Gara Mare,
Visând fluvii măiestoase – tălc ascuns de nostalgie–
Mă opresc pe pod o clipă, privind apa cenușie,
Ce acum abia se mișcă și se scurge-ncet la vale.
Trece-o birjă zgomotoasă...Eu pornesc pe drum agale,
Între rânduri de căsuțe. În sfârșit, ajung la Gară!*

*Colo-n Parc, ascuns în tufe, cine cântă din chitară?
Nu-i totuna, dacă este cerșetor sau fiu de rege?
Firul gândului se rupe, nimeni n-ar putea să-l lege...
Vreau să stau în Parc pe bancă, într-o mută contemplare,
Fără să mai știu de lume, căci mi-i sete de uitare!...*

*Timpul trece... Iată seara; trenuri vin, se duc departe;
Fumul lor se risipește ca dorințele deșarte
Și, lăsându-mă s-alunec într-o dulce reverie,
Simt că orice clipă este un atom de veșnicie.*

*Dar în sufletu-mi răsună ritmul unui mut andante,
Căci, în neagra sa tunică și cu mii de diamante,
Risipite-n jurul poalei și-mpletite-ntr-o cunună,
Noaptea va veni, suavă, ca ș-o elegie brună.*

Bălți, 1933

Poetă simbolică, torturată parcă de o acută ardere interioară, Lotis Dolenga era foarte receptivă la ceea ce se întâmplă în lumea înconjurătoare și reacționa adecvat situației. Răpirea Basarabiei pentru ea se transformă într-o doină a pribegiei, adică a umblatului prin străini... Fosta membră a Societății Scriitorilor Basarabeni se stinge din viață în depărtatul București, uitată chiar și de foștii săi colegi.

Spiritul literar și dragostea față de limba română a basarabencelor Liuba Dimitrova (Dimitriu) și Lotis Dolenga, descendente din părinți bulgari, greci și lituanieni, prezintă un exemplu bun de urmat pentru mulți conaționali nu numai din orașul Bălți. Alt exemplu pot servi Piotr Kapița, Laureat al Premiului Nobel, și fiul său - Serghei, născut în Statele Unite ale Americii. Astfel, la Moscova, la 8 aprilie 2003, într-un dialog cu Alexe Rău, directorul Bibliotecii Naționale, renumitul savant Serghei Kapița mărturisea: „Eu, fiind departe de locurile de baștină ale strămoșilor mei, țin la această limbă tocmai din acest sentiment de *demnitate*, care include, pentru un intelectual, și *datoria de a cunoaște și a vorbi*

limba mamei, care i-a dat viață și l-a crescut. Dacă bunelul și bunica erau basarabeni vorbitori de *limba română*, dacă tatăl meu și mama mea au fost la fel, cum puteam eu să fiu altfel? Mi-am luat și eu o soție basarabeancă, de prin părțile Sorociei. Când ne retragem în căminul nostru familial, mai vorbim și românește” .

Petre Stati vine la Bălți în 1929, la vârsta de 26 ani, după absolvirea Facultății de Litere și Filozofie din Iași. Se angajează ca profesor la Liceul de Băieți „Ion Creangă”, unde predă psihologia, filozofia, latina și dreptul. Avea o pregătire impecabilă, era cult și un excelent orator. Lecțiile lui se

caracterizau prin profunditate și argumentare științifică. El era unicul care aplica metoda de apreciere a cunoștințelor prin teste, cu ajutorul coeficientului inteligenței (IQ), luând în considerație și temperamentul omului.

În persoana lui P. Stati, orașul Bălți a câștigat un remarcabil profesor, educator și scriitor. De multe ori el a reprezentat școala românească bălțeană la congresele profesorilor secundari din Elveția, Italia, Franța. Pe lângă obligațiunile de pedagog, el realizează o vastă activitate publicistică și redacțională. Pe parcursul a 5 ani (1932-1937), Petre Stati s-a aflat în fruntea revistei „Cuget Moldovenesc”, cât timp s-a editat la Bălți. În acest oraș el scrie versuri, articole de critică, studii, adunate apoi în volume, face multe traduceri din poezia clasică. În 1936 a editat primul volum intitulat „Icoane de lumină”, după care apar de sub tipar și alte volume: „Strofe pentru un veac” (1937), „Licăriri de stele” (1938), „Cartea darurilor”

(1939), „Arcade peste veac” (1940). În timpul războiului a editat volumul „Chemarea Soarelui” (1943).

Petre Stati a fost un admirator al liricii antice latine și, din anii tinereții și până în ultimele clipe ale vieții, a stat aplecat asupra foilor de traduceri din Catul, Ovidiu, Propertiu, Virgiliu, Horațiu... Marele poet și pedagog latinist a decedat la 28 noiembrie 1978. A fost înmormântat la Iași, la cimitirul „Eternitate”.

Are perfectă dreptate cunoscutul scriitor-istoric Iurie Colesnic, care afirmă: „Dacă cineva s-ar apuca să scrie istoria satelor Moldovei, ar trebui să înceapă de la Cubolta, cea din fostul județ Bălți. Mai sunt sate care au dat nume mari pentru cultura noastră, dar o asemenea concentrare de personalități în Moldova nu s-a mai pomenit: **Ștefan Leonard**, ctitorul bisericii din sat, cel care a îndrăznit să copieze întocmai Biserica „Sf. Andrei” din Kiev; **Pavel Ștefan Leonard**, minunatul filosof din inima Basarabiei, care a tipărit scrierile sale în toate centrele culturale ale Europei; **Ion Halippa**, primul sistematizator al antichităților basarabene și editor de valoroase documente istorice; **Pan Halippa**, omul care a cutezat să schimbe radical destinul Basarabiei; **Tudor Spătaru**, renumit savant, profesor, activează în SUA; **Sergiu Grossu**, cuboltean, mânat de valurile vieții până la Paris, până pe malurile Senei, dar care nici în depărtata Franța nu renunță la ideile sale și face tot posibilul ca să-și ajute mica, dar mult prea scumpa sa patrie; G. N. Viforeanu, scriitor, ș.a.”²¹.

Sergiu Grossu s-a născut la 14 noiembrie 1920, în satul Cubolta. În 1927, părinții săi, Ion și Maria Grossu, se mută cu traiul la Bălți. Aici frecventează școala primară, apoi este înmatriculat la Liceul de Băieți „Ion Creangă”. În primăvara anului 1936, împreună cu colegul său de clasă Eugeniu Coșeriu, participă la concursul Tinerimii Române din București, de unde se întoarce cu un premiu. Studiile universitare și le-a făcut la București, luându-și licența în filozofie și filologie modernă.

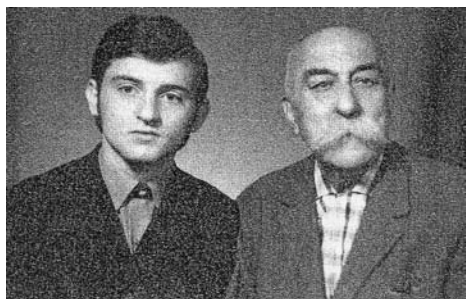
A început să scrie încă din copilărie și și-a continuat activitatea scriitoricească toată viața. Cu timpul, a devenit un poet și un scriitor de valoare, recunoscut în Europa. Și-a publicat lucrările în limbile română, franceză și engleză. Registrul revistelor și ziarelor la care a colaborat este atât de divers, încât chiar și biografiile s-ar putea rătăci prin labirinturile publicațiilor, cu atât mai mult că unele colecții au dispărut, altele au fost forfecate și astăzi zac pe rafturi fără a ne fi de prea mult folos.

În biografia sa, anul de cotitură a fost 1948, când ia contact cu membri marcanți ai mișcării de renaștere spirituală „Oastea Domnului”, care în 1949 a fost interzisă. După ce au fost arestați fruntașii și activiștii ei, trece în ilegalitate. La 7 martie 1959, după mai multe hărțuiri polițienești, Sergiu Grossu a fost arestat și condamnat la 12 ani de închisoare, de către regimul comunist din România. Peste câțiva ani, a fost eliberat în urma unei amnistii. Plecând cu soția într-o călătorie turistică, la 5 aprilie 1969 reușește să se exileze în Franța. Venea în oșpeție în scumpa sa patrie doar după proclamarea independenței Republicii Moldova.

A decedat în 2008 la Paris, care îi devenise a doua patrie.

Iulius Popa - un adevărat promotor al culturii naționale, unul dintre cei mai talentați publiciști, ziariști și bibliografi contemporani din nordul Republicii Moldova. S-a născut la 30 aprilie 1950, în satul Butești, raionul Glodeni, într-o familie de pedagogi, de la care a învățat multe. Primul prieten de suflet, cu care se mândrește și în prezent, a fost Constantin Donici, urmaș al fabulistului Alexandru Donici și verișor cu Serghei Lazo.

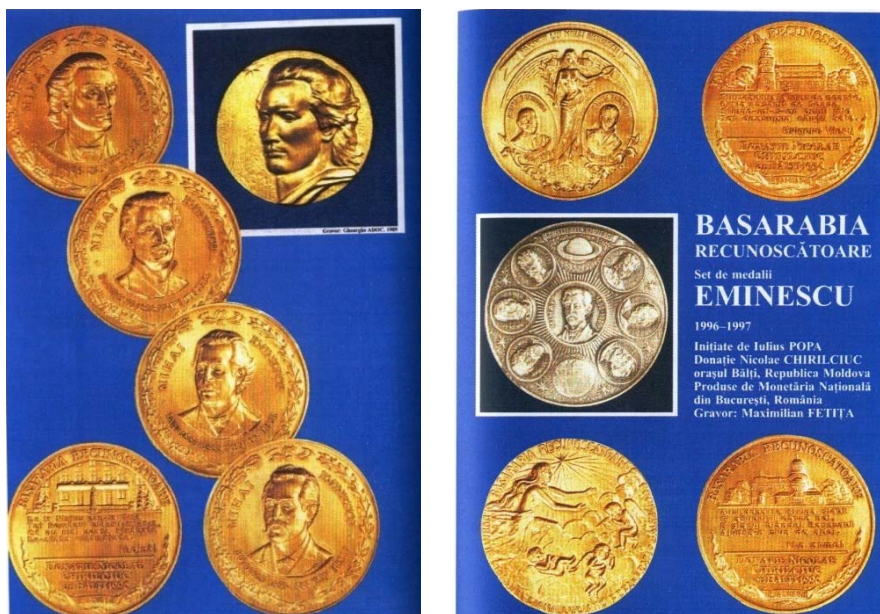
Cu Constantin Donici, strănepot al fabulistului Alexandru Donici.
22 august 1969.

Profesor și conducător al unei grupe de studenți la Facultate Limbi Străine Bălți, 1981.

Iulius Popa împreună cu Nicolae Dabija, principesa Lia, prințul Paul de România, Mihai Cimpoi și alții - în curtea unui gospodar din s. Vișcăuți, de pe malul Nistrului. Iulie, 1995.

Medalii EMINESCU,
inițiate de eminescologul Iulius Popa.

În anii 1967-1971, Iulius Popa și-a făcut studiile la Institutul Pedagogic de Stat „Alecă Russo” din Bălți, Facultatea de Limbi Străine, specialitatea limba franceză. După facultate și-a format familia și s-a afirmat în aspect profesional. Într-un dialog cu Valentin Jitaru, profesor de limba franceză la universitatea bălțeană, Iulius Popa mărturisea: „La această universitate am învățat să fiu pedagog și să devin jurnalist. Aici am descoperit, în paginile de istorie a civilizației, o Franță preafrumoasă, care m-a susținut în drumul lung de căutare a monedelor, medaliilor și cărților pline de înțelepciune, convingându-mă că poporul nostru merită un destin mai bun”.

Încă în anii de studenție, Iu. Popa era pasionat de colectarea și studierea cărților. Iată ce ne mărturisește dumnealui: „Odată cu universitatea, am senzația că am absolvit încă două facultăți: cea de colecționar numismat, culminând

cu specializarea în medalistica eminesciană, și cea de bibliofil. Trăiesc concomitent în două lumi paralele: una e cea reală, și alta - în paginile cărților vechi și pe imaginile artistice ale medaliilor. Diferența dintre aceste lumi e năucitoare: prima m-a dezamăgit definitiv, a doua îmi generează că „în altă parte” va fi mai bine. Nu știu care o fi adevărul curat; eu, cel puțin, încerc să mă înghesui printre cuvintele mute ale cărților, savurând o meditație cu mesaje tainice și fără de răgaz”.

Și totuși, în sufletul său, Iulius Popa rămâne un mare pedagog. A activat mulți ani în calitate de profesor de limba franceză la Facultatea Limbi Străine și la Facultatea Pedagogie și Metodica Învățământului Primar, a contribuit la pregătirea multor generații de specialiști în domeniu.

Academicianul Silviu Berejan s-a exprimat astfel despre Iulius Popa: „El s-a manifestat din capul locului ca un ucenic independent, cu viziuni proprii, ca unul ce vroia ceva mai mult decât simpla specializare îngustă într-o ramură anumită a științei despre limbă. El citea din proprie inițiativă mai mult decât îi propuneam eu în calitate de mentor - ulterior s-a dovedit a fi, de fapt, un mare iubitor de carte, un om al cărții în general, ba chiar un colecționar pasionat de carte veche (dar și nouă), de carte de valoare, adunându-și prin eforturi susținute o bibliotecă unică în felul său nu numai în orașul Bălți, ci și în țară, probabil. A colindat ani de-a rândul republica, achiziționând zeci și sute de ediții rare de la învățători și profesori veterani, de la preoți și intelectuali de pe vremuri...”

Actualul rector al universității bălțene, Gheorghe Popa, profesor universitar, încă în 2005 îl caracteriza pe Iulius Popa în modul următor: „E un *jurnalist al fermității*, adică un *jurnalist* care descrie lucrurile tranșant și fără menajamente; e un *jurnalist al unei filozofii sănătoase*, adică un

jurnalist care nu se sinchisește să lanseze idei hazardan-te sau să facă pronosticuri, fie și sumbre; e un *jurnalist al surprizelor*, adică un jurnalist care pledează sincer pentru reconsiderarea valorilor umane; e un *jurnalist al naivității*, adică un jurnalist căruia i se pare că, pentru a obține, a soluționa, a realiza ceva, e suficient doar fie a pune problema în discuție, fie a apela la bunul-simț, fie a miza pe cumsecădenie etc.; e un *om al unicității*, adică un om care se conduce hotărât de principiul „ori primul, ori defel”; e un *jurnalist al tendențiozității*, adică un jurnalist care are slăbiciunea de a-și lăuda... baștina și consătenii; e un *jurnalist al sincerității*, adică un jurnalist care vorbește necomplexat și fără ifose despre orice și despre oricine, adoptând o atitudine critică, în primul rând față de sine”.

Iulius Popa a publicat 7 cărți valoroase, peste 400 de articole în probleme de limbă, istorie, cultură, politică. Este membru al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, corespondent al săptămânalului „Literatura și arta”. Activitatea sa rodnică s-a încununat cu medalia „Mihai Eminescu” a Republicii Moldova și 2 medalii „150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu” ale României.

Referitor la activitatea multilaterală a lui Iulius Popa, Elena Harconiță, directoarea Bibliotecii științifice universitare, scrie: „Multă lume a aflat despre orașul Bălți, după 1996 încoace, anume datorită faptului că aici locuiește Iulius Popa, cunoscut eminescolog, cel mai mare colecționar de medalii și monede cu chipul poetului nostru național - Mihai Eminescu, inițiatorul creării unui set de piese medalistice „Eminescu integral”, care se găsește în Muzeul de Istorie a Moldovei, Muzeul de Istorie a României, Casa Memorială de la Ipotești”. De menționat că acest lucru măreț, inițiat de Iulius Popa, a fost realizat cu susținerea generoasă a lui

Nicolae Chirilciuc, Maximilian Fetița, Ștefan Florescu și Simion Odainic²².

Gheorghe Calamanciuc s-a născut la 7 februarie 1945, în satul Mihoreni, ținutul Herței, fostul județ Dorohoi, actualmente Cernăuți, Ucraina. Își face studiile la Facultatea

de Filologie a Institutului Pedagogic de Stat „Alecu Russo”. După terminarea studiilor lucrează lector la facultatea de Filologie, îmbinând activitatea pedagogică și cea literară. S-a manifestat ca dramaturg, critic literar, poet, scriitor și publicist. „Activitatea sa polivalentă plină de curaj, adesea pe

muchie de cuțit, de a spune lucrurilor pe nume, a contribuit fără îndoială la stoparea și ruina mankurtizării populației bălțene”²³.

De mulți ani activează în calitate de redactor la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, care a devenit pentru el a doua casă. În ultimii ani a reușit să publice 13 cărți: piese de teatru, poezie, povestiri pentru copii, nuvele, texte pentru cântece, critică de teatru, un număr impunător de articole publicistice. El este deținătorul multor distincții în domeniul dramaturgiei; a fost inclus în „Istoria dramaturgiei române contemporane” și în curriculumul școlar pentru clasa a zecea. Multe din piesele sale sunt jucate pe scenele teatrelor din Bălți, Chișinău, Oradea, Pitești etc.

Scriitorul Gheorghe Calamanciuc este într-o permanentă ascensiune a creației literare polivalente. În 2007, dumnealui i se conferă Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova la compartimentul „Literatură pentru copii”, devine membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și din

România, membru al Uniunii Oamenilor de Teatru din Republica Moldova.

Anul 2010 este semnificativ pentru viața culturală bălțeană prin fondarea complexului compozițional „Aleea Clasicilor”, situată în scuarul din piața centrală „Vasile Alecsandri”.

Primele busturi amplasate aparțin marilor scriitori Mihai Eminescu, Ion Creangă și Grigore Vieru. De la arcul cu 5 coloane, cu inscripția „Pe-un picior de plai”, vor mai fi amplasate, sub forma unor raze, alte busturi ale scriitorilor. Crearea acestui edificiu monumental prezintă un eveniment epocal pentru viața culturală a orașului, semnificând și o înaltă apreciere a clasicilor literaturii naționale. Locuitorii municipiului Bălți trăiesc cu speranța că „Aleea Clasicilor”, rebotezată în „Scurarul Clasicilor”, va fi un bun început de înfrumusețare a urbei cu noi lucrări de mare valoare. Proiectul complexului a fost realizat de Boris Grițunic, arhitect-șef al orașului, arhitecții Anatol Cecan și Ivan Macovschi (Bălți); busturile au fost cioplite în piatră de sculptorul Gheorghe Gheorghiuță (Iași). Coloana din centrul aleii a fost ridicată cu sprijinul financiar al dnei Galina Iepure, iar busturile - cu contribuția financiară a lui Tudor Ciobanu, Vasile Herbic și Boris Marcoci.

Ne bucură mult apariția tinerelor talente: interpreți, compozitori, artiști, scriitori și reprezentanți ai altor genuri culturale. Recunosc tradițiile etnoculturale ale altor popoare și stimez oamenii, indiferent de religia și naționalitatea lor. Accept o integrare culturală a conaționalilor mei, bazată pe tangențe comune și reciprocitate, fără a distruge așa-numitul portaltoi cultural și tradițional al băștinașilor. Nu accept schimonosirea și falsificarea istoricului real, ignorarea duhului național al strămoșilor.

Bibliografie

1. Gh. N. Cârțu. *Ținutul Bălților // „Cuget Moldovenesc”, 1940, nr. 4-5, aprilie-mai, p. 12-16.*
2. Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă.* Chișinău, 1992, p. 31-32.
3. A.N.R.M. F. 6, inv. 4, p. 993.
4. A. Bodur. *Istoria Basarabiei.* București, 1992, p.475-476.
5. Vasile Popovici. *Din folclorul muzical al românilor de peste Nistru.* București, 1942.
6. Alexandru Bodur. *Muzica în Basarabia. Schiță istorică.* Extras din vol. „Muzica românească de azi”. București, 1940, p.17, 20-21.
7. Ziarul „Bessarabeț”. Chișinău, nr. 41, februarie 1899.
8. D. Iov. *Un oraș basarabean: Bălți // „Viața Basarabiei”, 1933, nr. 12, p. 47-52.*
9. Iulian Codău. *Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți (1957–1994) – Teatru pe roate.* Bălți, 2004, p. 6-8.; Pavel Proca. *Teatrul Național „Vasile Alecsandri” (1957–2007).* Chișinău, 2007, p. 55-56.; Ion Gheorghe Șvâdchi. *Un sfert de veac în luminile rampei.* Chișinău, 1982, p.5.
10. *Autograf pe cortina Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Bălți (1957–2007).* Chișinău, 2007, p.13.
11. Ion Cirimpei. *Ansamblul de muzică și dans popular „Vântuleț”.* Bălți, 2007, 14 p.
12. Ludmila Cerguța. *Muzicantul nu trage peste el niciodată cortina indiferenței // Vocea Bălțiului,* 2005, 13 mai, nr. 19(25), p. 3.
13. N. Popovschi. *Istoria bisericii din Basarabia.* Chișinău, 1935, p.90-94.
14. Preot Paul Mihailovici. *Fapte trecute și basarabeni uitați (1799–1818).* Chișinău, 1928, p.49-52.
15. Demir Dragnev. *Țara Moldovei în epoca luminilor.* Chișinău, 1999, p. 57.

16. P.V. Haneș. *Scriitori basarabeni* (epoca 1790–1850 și epoca 1850–1940). București, 1942; Gh. Bezviconi. *Cărturari basarabeni* // Revista „Viața Basarabiei”, 1940, p. 97.
17. T. E. Torouțiu. *Studii și documente literare*. București, 1932, vol. III, p.348.
18. A. V. Boldur. *Istoria Basarabiei (1812–1918)*. Chișinău, 1940, vol. II, p.478-479.
19. Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1923 (reeditată: Chișinău, 1992, p. 6).
20. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 1993, p. 150-151.
21. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 1997, p.238-249.
22. *Iulius Popa* (bibliografie). Alcătuitori: Maria Fotescu și Elena Scurtu. Redactor: Elena Harconiță. Bălți, 2005.
23. Valentin Jitaru. *Gheorghe Calamanciuc* // „Literatura și Arta”, nr. 5, 2 februarie 2010, p.5.

X

CREȘTINISMUL ȘI SOARTA BISERICILOR

*Unde-i credință, acolo-i dragoste,
Unde-i dragoste, acolo-i pace,
Unde-i pace, acolo-i binecuvântare,
Unde-i binecuvântare, acolo-i Dumnezeu,
Unde-i Dumnezeu, acolo lipsă nu e.*

Evoluția spiritului religios al strămoșilor

Din diferite surse aflăm că dacii au fost un popor capabil să îndure cu demnitate greutățile vremii și războaiele, cu multă credință în Dumnezeu. Nici cotropirile de secole, nici lupta autorităților romane împotriva creștinismului, în primii ani de apariție, nu au putut nimici credința lor în Dumnezeu, iar creștinismul li s-a înrădăcinat profund în suflet. Datinile religioase se respectau cu sfințenie, deoarece erau un popor evlavios. Se scrie că Sfântul Vasile a fost unul din străjerii religiei creștine, fiind totodată și un mare învățător al creștinismului.

Nicolae Iorga credea că ideile creștine s-au răspândit în Dacia în urma comerțului prin porturile dobrogene. Răspândirea mergea ușor, întrucât religia Geților și Dacilor cuprindea multe elemente asemănătoare învățaturii creștine: credința într-un singur Dumnezeu, disprețul pentru viața pământească, frăția. „În veacul III poate, în veacul VI de sigur, creștinii din Scitia Mică își avură alcătuirile și bisericile lor”¹. De aceeași părere sunt Popescu-Spinei și Constantin

C. Giurescu, care susțin că ideile creștine s-au răspândit înainte de sfârșitul veacului III d. Hr². Ceilalți istorici leagă răspândirea creștinismului la daci cu datele de mai târziu: V. Pârvan – veacul al X-lea, D. Onciul și alții – veacul al VII-lea³.

Și apostolul Andrei a promovat conștiincios creștinismul pe teritoriul Daciei Traiane. Marele împărat Constantin și mama sa Elena au fost printre primii care au îmbrățișat credința creștină. Deja în anul 325 reprezentantul dacilor, episcopul Theofil, a luat parte la primul sobor convocat la Niceea. Pe parcursul secolelor, creștinismul a fost de nezdruccinat și s-a transmis din generație în generație, cu toate că s-a confruntat cu multe constrângeri și perioade extrem de dificile.

Evoluția relațiilor țărilor romane cu lumea creștină, în special cu patriarhiile, locurile sfinte și așezămintele monastice din Imperiul Otoman, a fost complicată, mai cu seamă în secolele XIV–XV. Bisericile creștine au început să piardă o mare parte din sursele care veneau de la despot, țari și de la alți mari dregători. Statele românești se aflau în regiunea unde se întretaiau sferile de interese ale marilor puteri, acest teritoriu devenind ulterior teatrul unde se vor confrunta mai bine de câteva secole Islamul și Creștinismul, Imperiul Otoman și puterile europene regionale. Cucerind Constantinopolul, turcii vor acorda patriarhilor ecumenici dreptul de a administra populația creștină de pe teritoriul imperiului. Astfel, patriarhii devin „primii între egali”⁴.

Ceva mai târziu, în contextul schimbărilor dinastice, domnii aveau atitudini ostile față de boierime și de clerul înalt, unii arhieriei fiind nevoiți să ia drumul pribegiei, iar alții erau scoși temporar din funcții din voința domnului, ca în cazul lui Macarie, înlăturat de către Iliăș Rareș din scaunul arhiepiscopal de la Roman⁵.

Rolul politic, pe care l-au jucat episcopatele românești, în special cel din Moldova, a fost deosebit. În istoriografie se discută problema ridicării bisericilor românești la rang de patriarhie. Locul deosebit, pe care îl ocupa biserica moldovenească în lumea ortodoxă, poate fi demonstrat și prin faptul că Varlaam a candidat la scaunul patriarhal ecumenic, situație rar întâlnită la români și în cadrul bisericii ortodoxe române până în prezent.

În acea perioadă, Țara Moldovei și Țara Românească erau principalul sprijin al ortodoxiei din teritoriile aflate sub stăpânirea otomană. De aceea, în drumul lor spre alte teritorii locuite de creștini ortodocși, arhieriei, călugării și misionarii din Constantinopol, Ierusalim, Antiohia, Sinai, Athos etc. treceau prin aceste țări, de unde nu plecau cu mâna goală. Unii stăteau aici o perioadă mai îndelungată, obținând danii și scutiri de la domnii și locuitorii țărilor române⁶.

Este cunoscut că Ștefan cel Mare, a primit o temeinică educație în spiritul credinței străbune, a respectului datinilor și rânduielilor neamului, a ctitorit peste 40 de biserici și mănăstiri. „El singurul a fost în stare să-i dea îmbărbătare și povață înțeleaptă, credință tare în Dumnezeu și nădejde de zile mai bune. Și bunul Dumnezeu l-a învrednicit să ia tronul tatălui său, după două confruntări de arme cu rivalul său Aron Vodă... Evlaviosul domn Ștefan era un chibzuit păstrător de datini și un zelos ctitor de țară. S-a jertfit deopotrivă pentru biserica străbună și apărarea gliei între hotarele moștenite... Ștefan s-a dovedit creștin desăvârșit, un mare domnitor și strălucit conducător de oști, nebiruit protector al dumnezeiescului așezământ, care este biserica neamului... El știa că faptul credinței este mai mare decât faptele lumești... După orice luptă, îndată alerga cu mâinile întinse la Altarul lui Dumnezeu, îngenunchea și striga în adâncul inimii: „Tu, Doamne, ai biruit, a Ta este biruința”⁷.

În anul 1640, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, având mari datorii față de Poarta Otomană, a găsit cel mai mare sprijin din partea domnitorului Țării Moldovei, Vasile Lupu, care a plătit turcilor acea datorie. Drept recunoștință pentru binefacere, patriarhul ecumenic, cu sobornicească hotărâre, dăruiește lui Vasile Lupu moaștele Cuvioasei Parascheva. Astfel, în 1641, racla cu cinstitele moaște a fost transportată cu o corabie pe Marea Neagră, fiind însoțită de trei mitropoliți greci. Ajungând la Galați, apoi la Iași, a fost întâmpinată de domnitorul Vasile Lupu, de mitropolitul și de episcopul de Roman și Huși, de cler și de mulți credincioși, în ziua de 13 iunie. Cinstitele moaște au fost așezate în biserica Mănăstirii „Sfinții Trei Ierarhi”, care era ctitoria domnitorului. Iar din 1888 și până în prezent, racla cu moaștele Cuvioasei Parascheva se află în Catedrală Mitropolitană din Iași⁸.

De menționat că Mitropolitul Moldovei, Varlaam (1590–1657), a fost acela care a editat prima carte în limba română, intitulată „Carte românească de învățătură”, în care scria: „Sfânta Scriptură trebuie editată în limba înțeleșului oamenilor, pentru ca să înțeleagă fiecare să se învețe și să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu, cu mult mai vârtos limba noastră românească, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie este a înțelege cartea altei limbi”⁹.

Pe timpuri, un cugetător francez afirma următoarele: „Religia trebuie să fie viață, nu un automatism de ritualuri și gesturi magice.” Oamenii din vremea noastră au conștiința prezenței morții, care a adâncit sensul vieții și i-a făcut să-și îndrepte privirile spre veșnic, pentru a găsi siguranța. Ispitiți de rațiune, am înlăturat religia în care am crescut, alcătuiindu-ne o vedere proprie asupra lumii și a vieții. Creștinismul e considerat cea mai mare revoluție pe care a cunoscut-o omenirea; el a democratizat statele, a omogenizat popoarele

în fața dreptului și de aceea mesajul eliberării popoarelor a fost dat tocmai de creștinism¹⁰.

Cu trecerea timpului, se schimbau și tradițiile religioase, apăreau noi tendințe de perfecționare a cunoștințelor religioase, de reevaluare a potențialului educațional etc. Astfel, încă în 1734, într-un hrisov al domnitorului Moldovei Constantin Mavrocordat se atrăgea atenția asupra necesității de ridicare a nivelului de pregătire a cadrelor de preoți, indicând Mitropolitului să ia sub supraveghere cele două școli duhovnicești din Iași, ca „cei ce ies preoți dintre dânșii să fie învățați, să poată citi orânduiala bisericii după cum se cuvine”.

Măsuri de acest fel au fost repetate și mai târziu. Printr-un hrisov din anul 1775, domnitorul Grigore Ghica a dispus Mitropolitului: „De acum înainte pe nimenea să nu înalțe la cinstea preoției, de nu vor avea cărțile dascălilor celor preoțești, care cărții se arată toată procopseala lor la toată bisericeasca învățătură”. Tot Ghica-vodă, însă ceva mai înainte (1764), scria: „...A opri a se face preoți fără număr, stăruind mult a ridica prestigiul preoților în ochii locuitorilor”.

După cum se vede, măsurile luate de stăpânirea veche erau menite să prefacă cu desăvârșire starea bisericii și a clerului. Și într-adevăr, ca urmare, apăreau „preoți de ispravă”, cărturari și iubitori de cultură. Mitropolitul și episcopii erau obligați „să rânduiască acești preoți învățați” pe la târguri și sate mari, pentru ca să învețe pe copii. Acești preoți se preocupau și cu scrisul, întocmeau pomelnice, zapise, notițe la începutul și sfârșitul cărților de ritual, mărturii, hotărnicii de pământ etc.

Actele oficiale ale vistieriei din 1777 ne arată că în Țara Moldovei existau aproximativ 4500 preoți și diaconi, iar în 1803, numărul lor era deja de 4750. Aceeași situație se

observă și în Basarabia. Fiecare sat avea câte 2-3 preoți. Mulți primeau hirotonia dincolo de Dunăre. Principalul mijloc de trai servea lucrul în câmp, iar altul – slujba în biserică¹¹.

Se știe bine că biserica creștină pravoslavnică rusă din totdeauna era influențată de țar. Astfel, la 23 august 1789, împărăteasa Ecaterina II dădu ucaz Sfântului Sinod rusesc, prin care îi porunca prințului Potiomkin, ca la locul vacant de mitropolit al Moldovei-și Valahiei să aleagă din nația de acolo o persoană încercată în încredere, pe care Sf. Sinod rusesc urma să dea poruncă arhiepiscopului Ambrozie din Ekaterinoslav să o sfințească mitropolitul. Nefăcându-se alegeri, printr-un ucaz din 22 decembrie 1789, acel Ambrozie a fost numit locotenent al Mitropoliei Moldo-Valahe, iar ca ajutor al lui, ca episcop al Benderului și Ackermanului, a fost numit (la 26 decembrie) Gavriil Bănulescu-Bodoni¹².

Până la 1808, biserica ortodoxă din Basarabia făcea parte integrantă din biserica națională, fiind ierarhicește oblăduită de Mitropolia Moldovei. În 1859 s-a definitivat organizarea administrativă a bisericilor din Basarabia, iar la Bălți, la acel timp, funcționa o singură biserică.

Pe vremea răpirii Basarabiei (1812), județele Bălți și Orhei se supuneau mitropoliei Iașilor, iar județele Greceni, Codru, Hotârnicieni, Lăpușna și Soroca – episcopiei Hușilor. Creștinii din Bugeac și din raialele turcești din sudul Basarabiei stăteau sub oblăduirea mitropoliei Provoslaviei, iar raionul Hotinului își avea propriu episcop. Pe timpul ocupației rusești, Sfântul Sinod din Petrograd a numit „Exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei” pe mitropolitul Gavriil Bănulescu, care păstori țările române până la anul 1812.

La 21 august 1813 a apărut ucazul țarului Alexandru I, prin care se înființa noua „Arhiepiscopie a Chișinăului și Hotinului”, care cuprindea toată Basarabia, precum și întreaga gubernie a Hersonului cu orașele Odessa, Tiraspol,

Ananiev și Elizabetgrad, vechea Ucraină a Hanului. Ținuturile de dincolo de Nistru fuseseră încorporate noii arhidieceze moldovenești a Basarabiei, fiindcă, după o mărturie contemporană, regiunea dintre Bug și Nistru, cu orașele Odessa, Tiraspol, Ananiev și Elizabetgrad, era locuită de români, greci, bulgari și alte națiuni, iar ruși erau foarte puțini. În proiectul privind înființarea Eparhiei Chișinăului și Hotinului, elaborat de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, se arată că pe teritoriul dintre Prut și Nistru existau 749 de biserici eparhiale, cu excepția mănăstirilor și schiturilor¹³. În timp ce în lista bisericilor basarabene existente în perioada 1812–1813, întocmită de Ion Halippa pe baza formularelor ce se păstrau în arhiva Consistoriului din Chișinău, sunt enumerate 775 biserici parohiale¹⁴.

Ion Nistor menționează: „Membrii Adunării Obștești de la 1812 constată că prin înstrăinarea Basarabiei, Moldova a pierdut aproximativ și 80 000 de biserici”¹⁵.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost singurul român dintre toți episcopii care au cărmuit Basarabia pe timpul imperiului țarist (1812–1821). El a fost urmat de Dionisie Sulima (1821–1844), Irinarh Popov (1844–1858), pe timpul conducerii căruia „tendențele de rusificare încep să predomine asupra tendințelor de cultură religioasă”. Succesorii lui Irinarh Popov au fost Antonie (Sokotov, 1858–1871), Pavel (Lebedev, 1871–1872), Serghie (Leapidevski, 1882–1891), Isaaki (Polojenski, 1891–1892), Neofit (Nevodcikov, 1892–1898), Iacov (Peatnițki, 1899–1904), Vladimir (Sinkovski, 1904–1908), Serafim (Ciceagov, 1908–1917). Despre Serafim, Petre Cazacu a menționat: „Reacționar, patriot, mai mult rus decât creștin, episcopul Serafim s-a pus în capul partidului adevăraților ruși din Basarabia. Serafim a fost primul, care, fără să știe limba băștinașilor, a susținut că

există două limbi cu totul deosebite!.. (română și moldovenească)”¹⁶.

Gavriil Bănulescu-Bodoni s-a născut în anul 1746, la Bistrița. Și-a făcut studiile la Brașov, apoi la Budapesta, Kiev, Muntele Athos și Smirna. În 1776 devine profesor la Năsăud, apoi profesor la Școala Domnească din Iași (1778). Călugărit la Constantinopol, face din nou studii la Poltava, ca profesor și prefect la seminarul de acolo (1782), pentru a se întoarce din nou la Iași (1784). Supărat că n-a fost ales episcop al

Romanului, pleacă din nou în Rusia, la Poltava, pe lângă Alexandru Mavrocordat și unii boieri moldoveni. Acolo devine rector al Seminarului. Întorcându-se din nou în Moldova cu armatele rusești, este făcut de ruși episcop al Ackermanului, iar la 11 februarie 1792, după pacea cu turcii, este numit de Ecaterina II mitropolit al Moldovei. În anul 1793 el este numit deja Arhiepiscop al Ecaterinoslavului, iar în 1799 - mitropolit al

Kievului și membru al Sinodului rusesc (1801). Din motive de boală, în 1803 demisionează din acest post, iar în 1804 pleacă la Dubăsari, unde avea o tipografie moldovenească. În 1808 iarăși este numit de ruși Mitropolit al Moldovei. Retras cu armatele rusești în Basarabia, păstorește aici în aceleași scopuri. Moare la 1821.

Înființarea lăcașelor sfinte în orașul Bălți

Conform unor documente și materiale publicate, majoritatea lăcașelor sfinte din județul Bălți au apărut în a doua jumătate a secolului XVIII, fiind construite din lemn pe teritoriile satelor cu tradiții vechi. Printre primele biserici din județul Bălți au fost ridicate în satele Petrușeni și Camenca (1702); Oișeni-Musteața (1757); Dușmani (1760); Albineți (1760–1765). Apoi au apărut biserici în satele Danul (1802); Recea (1804); Iabloana Nouă (1806) și Balatina (1807).

Pe teritoriul orașului Bălți au început să se construiască lăcașe sfinte ca și în satele învecinate – din lemn, iar mai târziu – din piatră. Până în zilele noastre s-a păstrat următoarea oficializare a bisericilor: „Sf. Ierarh Nicolae” (1795–1804); „Sf. Arh. Mihail și Gavriil” (1888); „Sf. Grigorie Humenistul Armeniei” (1910–1914); Catedrala episcopală „Constantin și Elena” (1924–1935); Capelele „Sf. Arhanghel Mihail” (1925–1936); „Sf. Apostoli Petru și Pavel” (1929); „Nașterea Maicii Domnului” (1930?); „Sfânta Parascheva” (1934); biserica de la Spitalul Municipal Bălți „Sf. Mare Mucenic Panteleimon” (funcționează din 2001 în clădire adaptată, iar lăcașul bisericii – este în proces de construcție) și biserica romano-catolică „Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail” (2002).

Se consideră că în localitatea Bălților unul dintre primele lăcașe sfinte a fost **biserica** (numită și *sobor*) „**Sfântul Nicolae**”, care, după cum se presupune, a fost construită în perioada anilor 1791–1795, după modelul bisericilor romano-catolice și după proiectul arhitectului vienez Weismann. Managerul acestei biserici a fost Gheorghe Panait, care a invitat din Galiția aproximativ 300 de negustori armeni. Ei precunizau construcția bisericii în stil catolic, dar nu s-au prezentat pentru efectuarea lucrărilor interne, și biserica a fost sfințită ca una ortodoxă. Se spune că printre pictorii care au zugrăvit biserica a fost un tânăr originar din Bălți, pe nume Eustafiu,

care a pictat iconostasul și o parte din cupole. Biserica „Sfântul Nicolae” și în zilele noastre prezintă un simbol al orașului, loc de atracție a enoriașilor și al imuabilității tradițiilor transmise din generație în generație.

Imaginea bisericii „Sf. Nicolae”
la începutul sec. XIX.

Clopotnița reconstruită cu
susținerea financiară a lui
N. Chirilciuc

Biserica „Sfântul Nicolae” și monumentul lui Ștefan cel Mare
(sculptor Gheorghe Postovan) în centrul orașului Bălți (2003).

La începutul anilor 60 ai sec. XX, clopotnița bisericii „Sfântul Nicolae” a fost aruncată în aer de regimul comunist. La 1 septembrie 1994 s-a pus prima piatră la temelia noii clopotnițe, ctitorită de Nicolae Chirilciuc, președintele băncii „Moldova Nord”. El a finanțat și confecționarea a 3 clopote noi, turnate la Moscova de meșterul Constantin Cernov.

Există și altă informație¹⁷, mai credibilă, care dovedește că pe locul bisericii „Sf. Nicolae” din Bălți a existat altă biserică, mai veche, construită din lemn, dar a fost demolată. Astfel, în timpul săpăturilor pentru restaurarea gardului Catedralei „Sf. Nicolae”, muncitorii au găsit în fundul grădinii un prestol, acoperit grijuliu cu o grămadă de piatră. Printre pietre s-a păstrat și o cruce confecționată din piatră, bine lucrată, cu inscripția în limba română, dar cu litere slavone și datate cu anul 1727: „Aici este înmormântată Maria, soția lui Panteleimon Dobrin, starosta negustorilor”.

În Muzeul de Istorie și Etnografie al municipiului Bălți găsim o informație curioasă despre clopotnița și porțile bisericii „Sf. Nicolae”. La data de 27 aprilie 1874, episcopul Pavel (Lebedev) face o vizită-inspecție la Bălți și se întâlnește cu Comitetul de construcție sub președinția preotului Nicolai Krițki, care repara biserica „Sf. Nicolae”. Preotul Lașcov (Lașcu) era responsabil de renovarea clopotniței. O sumă impozantă de bani pentru acest scop au donat proprietarii orașului – Catargi și Novogorodțev.

În anul 1875, episcopul Pavel vine din nou la Bălți, unde găsește o biserică cu o poartă frumos reparată și o clopotniță, renovarea căreia era pe sfârșite. Spre regretul nostru, nu s-au păstrat nici clopotnița, nici poarta. După cum observăm din imaginile alăturate, „aceste frumoase monumente s-ar fi înscris de minune în peisajul arhitectonic al mun. Bălți”¹⁸.

Clopotnița și poarta bisericii „Sf. Nicolae”, 1875.

Catedrala „Sfântul Grigore Iluministul Armeniei” a fost construită în anii 1910-1914, arhitect fiind A. Krasnoselski. Deoarece proiectul prezintă o stilizare a arhitecturii de masă din Armenia, biserica a fost numită și după stil armeano-gregoriană. Actualmente, aceasta biserica nu funcționează.

Catedrala „Sfântul Grigore Iluministul Armeniei” (1914).

Mitropolitul Visarion Puiu (1879-1964) pe bună dreptate poate fi considerat cea mai luminoasă personalitate a religiei creștine ortodoxe din secolul XX de pe plaiurile românești, care a lăsat o amprentă profundă pe par-cursul întregii vieți de slujire cu devotament bisericii și poporului. Urmând studii serioase la Seminarele din

Roman și Iași, la Facultatea de Teologie din București și la Academia Duhovnicească din Kiev, la o vârstă destul de tânără devine Arhimandrit de seamă al Episcopiei Dunării de jos (1909) și director al Seminarului din Galați (1909-1918), apoi director al Seminarului Teologic din Chișinău și Exarh al mănăstirilor din Basarabia (1918-1921). Mai târziu îndeplinește funcția de episcop al Argeșului (1921-1923) și al Hotinului cu reședința la Bălți (1923-1935), Mitropolit al Bucovinei (1935-1940) și șef al Misiunii Ortodoxe din Transnistria (1942-1943). La vârsta de 75 de ani (1954), devine fondator al Episcopiei Ortodoxe Române din Europa Occidentală¹⁹.

Activitatea desfășurată la Chișinău în calitate de director al Seminarului și Exarh al mănăstirilor i-a adus mari satisfacții: „Seminarul din Chișinău - își amintește mitropolitul - îmi reamintea de școlile teologice rusești, tot așa și mănăstirile basarabene, încât însărcinarea de a lucra pentru ele mă mângâie, iar cei doi ani și jumătate cât le-am avut în grijă au trecut cu mare mulțumire sufletească pentru mine... Străbătusem în lung și în lat întreaga Basarabie, cunoscând în destulă măsură toate stările de lucruri, și am văzut cât de puțin cunoșteau guvernării noastre această provincie, mai

ales conducătorii bisericești, cum și măsurile stângace luate pentru legarea ei sufletească de patria mamă, și mult aș fi dorit să pot contribui la adoptarea deciziilor convenite, dar n-am fost ascultat”.

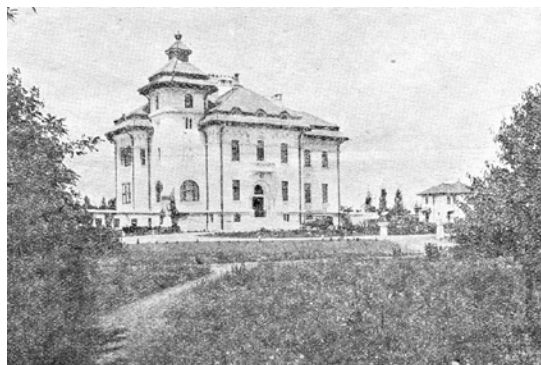
Se mai cunoaște că, în timpul activității sale la Chișinău, Arhimandritul Visarion Puiu a fost și un reprezentant activ al Comisiei pentru monumentele istorice din Basarabia. La sfârșitul anului 1920, Arhimandritul Visarion întocmește o listă provizorie a monumentelor istorice, care a constituit și prima inventariere a bisericilor și mănăstirilor din acest ținut. În scurt timp, i se încredințează conducerea Societății Istorico-Arheologice din Chișinău și a Societății Culturale a Clerului. Conduce și Societatea de binefacere a orașului, care asigură zilnic cu hrană cca 500 de săraci. A publicat mai multe lucrări, articole, predici și cuvinte de învățătură.

Îndată după reînființarea Eparhiei Hotinului și reinstalarea înaltului episcop al acestei eparhii, preasfințitul Visarion, care și-a ales reședința la Bălți, a început să desfășoare o prodigioasă activitate pentru întemeierea episcopiei din Bălți și sprijinirea instituțiilor din cuprinsul eparhiei. La 28 septembrie 1924, în centrul orașului Bălți a fost pusă piatra de temelie a Catedralei „Constantin și Elena” și a capelei episcopale „Cuvioasa Parascheva”. Tot în acel an, Visarion Puiu obține de la primăria Bălți un teren în partea de nord-vest a orașului, după gara feroviară Pământenii, pentru construcția reședinței episcopiei. Profitând de această situație, mulți cetățeni au început construcția caselor particulare în sectorul dintre calea ferată și noua reședință episcopală. Astfel, pe harta orașului a apărut un cartier nou și bine amenajat, cu denumirea *Pământenii*.

Episcopia avea o bogată gospodărie: 100 ha pământ arabil, o mică fermă de vite și porci, o turmă de 700 de oi, păsări, grădini de zarzavaturi, 20 ha de viță de vie, lanuri de

porumb, grâu, floarea-soarelui ș.a. Tot personalul administrativ și auxiliar trăia din propriile venituri, fără nici un fel de dotații din partea statului. Preasfințitul Visarion și-a dorit ca episcopia din Bălți să fie „cel dintâi semn real și trainic care să vorbească viitorului de stăpânirea, de drepturile și de unitatea poporului nostru românesc”²⁰.

Locuitorii orașului Bălți au fost nespuse de bucuroși, când au văzut această splendidă reședință episcopală cu un parc mare și bine amenajat. În curând, episcopia a devenit unul dintre cele mai atrăgătoare locuri pentru orășeni. După al doilea război mondial, autoritățile orașului au cedat această măreață clădire Institutului de Cercetări Științifice „Selecția”.

Reședința episcopală de la Pământenii.

În anii 1923–1935, mitropolitul a reușit cu mijloace modeste să înalțe multe biserici și să organizeze în eparhie o viață bisericească rodnică și aleasă, a reînviat activitatea mănăstirilor. Datorită cunoștințelor multilaterale și talentului organizatoric al mitropolitului Visarion Puiu, în orașul Bălți au fost construite multe clădiri de excepție (reședința eparhiei, Catedrala „Constantin și Elena”, bisericile „Sfânta Parascheva”, „Sf. Apostoli Petru și Pavel” etc.), arhitectonica cărora este înalt apreciată și în zilele noastre.

Localul Seminarului Teologic
din Bălți (1930).

Căminul preoțesc din Bălți.

În dorința de a ridica nivelul cultural în nordul Basarabiei, doar cu mijloacele obținute de la cler și biserici, preasfințitul Visarion a editat o serie de cărți, broșuri și reviste religioase, pe care le răspândea populației din episcopat. În memoria contemporanilor el a rămas ca o persoană cumpătată, binevoitoare, energică și mari capacități manageriale.

Construcția **bisericii „Sfânta Parascheva”** a început la sfârșitul anilor 20, la inițiativa episcopului Visarion, și s-a terminat în anul 1934. Această biserică de o frumusețe rară făcea parte din complexul reședinței episcopale²¹. În anii 60-70, biserica a fost transformată în planetariu, iar în anii 90 ai sec. XX, ea a fost restaurată și deschisă pentru enoriași.

Biserica „Sfânta Parascheva”.

Multe probleme apăruseră și la construcția **bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel”**. În această privință, Vladimir Nicu²² scrie că în 1923, populația evreiască reușește să obțină de la directorul de interne din Chișinău autorizație de a construi o sinagogă, chiar la 5 m de la biserică „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, care se afla în construcție încă din 1915 pe fosta str. Regele Carol II, colț cu str. Marele Voievod Mihai. În acel timp s-a constatat că autorizația directorului de interne de a construi sinagoga este în contradicție cu dispozițiile oficiale, care prevedeau clar: „Construcțiile destinate pentru sinagogi și case de rugăciuni să nu se afle în apropierea bisericilor creștine”. Din cauza acestui conflict, s-a adoptat o hotărâre prin care: „Sinagogile și casele de rugăciuni ce se construiesc pe aceeași stradă cu o biserică creștină să se găsească la o distanță de cel puțin 200 metri (una sută de stânjeni), iar pe o altă stradă – nu mai puțin de 105 metri (sau 50 de stânjeni). Toate construcțiile zidite în contradicție cu regulamentul de față se vor muta în altă parte, fiind calificate drept contravenție sau se vor închide cu totul”.

În lipsa mijloacelor financiare pentru a continua construcția bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, episcopul Visarion Puiu se adresează după ajutor Congresului., care ia hotărârea ca toți membrii consiliului să jertfească câte 200 lei. Pentru monitorizarea construcției a fost ales un comitet din care făceau parte părinții: Vladimir Dumitru, Ion Bălțeanu, Mihai Madan și episcopul Vasile Bejenaru. În vara anului 1924, lucrările au fost reluate și conduse de arhitectul Găbrilescu de la Ministerul Cultelor, finalizându-se în 1929.

Episcopul V. Puiu a fost figura cea mai valoroasă, care a contribuit la înfrumusețarea, extinderea și îmbunătățirea stării generale a orașului. Scopul principal de aflare la Bălți, Arhiepiscopul îl vedea în ridicarea nivelului spiritual al populației creștin-ortodoxe prin construcția de biserici,

deoarece pentru o populație de peste zece mii de creștini pe atunci funcționa doar o biserică ortodoxă, pe când evreii aveau peste 20 de sinagogi. El a contribuit și la înființarea a două cimitire (1928) și la îngrădirea celui vechi.

Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel”
în construcție (1915) și după finisarea ei.

Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena” a fost construită în anii 1924–1934, în stil bizantino-valah. Inițiatorul construcției a fost episcopul Visarion, care i-a invitat pe cunoscuții arhitecți Adrian Gabrielescu și Petre Dumitrescu din București. Picturile interioare și exterioare au fost executate de renumiți pictori italieni, ungari și români. Gardul și porțile au fost meșteșugite manual de meșteri bucovineni din Cernăuți. În interiorul ogrăzii s-a aranjat o construcție originală cu o cupolă – așa-numitul baptisteriu. Înălțimea catedralei de 46 metri vine să evidențieze măreția creștinismului. În vara anului 1934, Episcopia Hotinului anunță un concurs pentru cel mai reușit plan al unei clopotnițe pentru noua catedrală, acordând pentru cele mai bune proiecte premii bănești²³.

În legătura cu finalizarea construcției catedralei, revista „Luminătorul” (nr. 10) din luna octombrie 1934 publică versurile preotului Anton Luțcan, concepute ca imn al noului locaș.

Imnul Catedralei „Constantin și Elena”

Veniți, creștini, cu însuflețire

În fața noului altar

Și-adânc prinos de mulțumire

Aduceți Domnului în dar.

Sub nalte bolți de catedrală

Pe Domnul sfânt îl lăudați

Și-a ctitorilor osteneală

În veci să binecuvântați.

Strămoșii au avut cu toții

Un nume mare de creștin.

Vom preamări și noi, nepoții,

Pe Dumnezeu în veci. Amin.

Din motive obiective, sfințirea Catedralei „Constantin și Elena” s-a amânat pentru anul 1935. În ziua de 2 iunie în acel an, la Bălți, a sosit trenul cu Majestatea Sa Regele Carol II, prințul moștenitor Marele Voievod Mihai și suita ce-i însoțea. Drumul până la catedrală, orașenii și elevii cu flori în mâini au salutat înalții oaspeți. La porțile catedralei, regele a fost întâmpinat cu alai, după ce o sută de preoți au început slujba de sfințire. La ceremonia de inaugurare au asistat Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române P.S.S. Miron Cristea, veteranul bisericii bălțene episcopul Dumitru, în vârsta de 100 ani, prefectul județului Bălți E. Catelly, tânărul sculptor bălțean Lazăr Dubinovski, oaspeți de onoare și mulți locuitori ai orașului.

Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena” cu baptiseriul în timpul inaugurării și aspectul ei contemporan.

M.S. Regele Carol II întâmpinat de P.S. Episcop Visarion cu Sf. Evanghelie la poarta principală a catedralei din Bălți. Alături – eforii catedralei: Ef. Popovici, fost prefect și senator, generalul în pensie Nicolae Berg și învățătorul Bjola.

P.S. Episcop Visarion, M-S. Regele Carol II cu Marele Voievod Mihai, înaltul guvern și suita regală, în timpul procesiunii de înconjurare a catedralei.

În timpul ceremoniei de inaugurare a Catedralei a fost organizată o gardă de onoare, cu participarea tinerilor cercețași-liceeni din oraș, precum și o gardă de onoare oficială, formată din militarii regimentului „Trei Vânători” din Bălți. Am fost nespus de bucuros când am aflat, mult mai târziu, că printre membrii gărzii de onoare a militarilor a fost și ostașul Sofronie Baciu – tatăl meu, cu care mă mândresc și acum.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului” s-a construit în cimitirul ortodox „Adormirea” de pe șoseaua Chișcăreni.

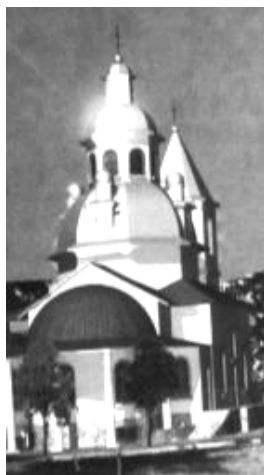
Piatra de temelie s-a pus la 15 august 1932, în prezența Episcopului Visarion și a bunilor creștini, ctitori – comerciantul bălțean Ioan Lungu și Emilian Marin din București. O parte din bani a fost dăruită și de fostul primar de Bălți, colonel Florin Nicolaescu. Sfințirea bisericii a avut loc la 21 noiembrie 1932. Tot în acel an, P.S. Episcop Visarion a aprobat construcția cavourilor familiale pentru Ioan Lungu și Emilian Marin²⁴.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului”.

Biserica „Sf. Arhanghel Mihail” (1925–1936).

Proiectul bisericii „Sf. Mare Mucenic Panteleimon” de la Spitalul Municipal Bălți.

Biserica romano-catolică „Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail” (2002).

După proclamarea suveranității Republicii Moldova, religia și biserica au devenit mai importante pentru creștini. În 2001 și-a deschis larg ușile pentru credincioși biserica din incinta spitalului municipal Bălți „Sfântul Mare Mucenic Panteleimon”, cu susținerea nemijlocită a medicului-șef Gheorghe Chetrari. La 5 august, cu binecuvântarea Prea Sfinției Sale, Episcopul Marchel, s-a pus piatra de temelie a bisericii cu hramul „Sf. doctori fără de arginți Cozma și Damian”. Această zi a coincis cu apariția ziarului parohial „Calea tămăduirii”. După finisarea construcției noii biserici se preconizase deschiderea unei ospătării pentru oamenii săraci. Un mare aport în organizarea și realizarea acestor lucrări îi aparține parohului Anatolie Spătaru²⁵.

Deznaționalizarea băștinașilor prin intermediul bisericii

Devenind în 1871 arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, arhiereul rus Pavel Lebedev a început o luptă aprigă de deznaționalizare a moldovenilor cu ajutorul bisericii. Un scriitor rus pe nume Durnov chiar și-a permis să afirme că „toate cărțile sfinte de pe la bisericile moldovenești, tipărite în limba moldovenească, au fost depuse la mitropolia din Chișinău, unde arhiepiscopul Pavel, timp de 7 ani, le-a ars, încălzind cu ele palatul mitropolitan. Acest act de vandalism grosolan și fără pereche aparține azi domeniului istoriei”²⁶. Iar pentru ca de sub teascurile tiparniței arhidiecezane să nu iasă nici o slovă moldovenească, cucernicul, propovăduitor al dragostei creștinești, desființă acest vechi așezământ, pentru a nu se răspândi elementele culturii moldovenești...

Ștefan Ciobanu menționa că până la anul 1871 toate actele bisericesti, toate izvoadele făcute prin sate erau scrise în românește. Arhiereul Pavel Lebedev, odată ce urcă pe scaunul eparhiei de la Chișinău, porunci ca în acele biserici și

mănăstiri, în care până atunci slujba avea loc numai în limba moldovenească, să se slujească înainte în două limbi – cea rusească și cea moldovenească.

Această acțiune ticăloasă a arhiepiscopului Pavel Lebedev a fost urmată de atitudinea lui mârșavă față de preoții locali, care nu puteau să-l susțină, devenind astfel martiri ai credinței. Dintre aceștia au făcut parte clericii Vasile Zubcu, Ioan Untu, Dimitrie Tutunaru, Ion Popovici, Grigore Gallin și alții. Drept pedeapsă, ei au fost mutați la Pskov, Simferopol, Luțk, Minsk și în alte locuri îndepărtate, de unde cuvântul lor moldovenesc nu mai putea „tulbura” mințile oamenilor.

Nu a uitat părintele Pavel Lebedev nici de călugării și preoții octogenari, gârboviți în slujba altarului dumnezeiesc, propovăduitori ai dragostei și bune înțelegeri între oameni. Ei erau izgoniți ca niște slugi rele și necredincioase de la altarul Dumnezeului părinților noștri, pentru că nu înțelegeau să-l proslăvească în altă limbă, decât în cea strămoșească. O bucurie generală se simți în Basarabia, când veni vestea despre „rânduirea” lui Pavel în altă parte (iulie, 1882). Diaconii și cântăreții din Basarabia, care până la Pavel se recrutau din moldoveni și se examinau în această limbă asupra cunoștințelor lor religioase, bisericești și rituale, sub Pavel trebuiau să treacă la limba rusă.

Prin urmare, au avut de la cine să învețe reprezentanții regimului sovietic, devenind prin excelență urmași și buni ucenici nu numai la deznaționalizarea popoarelor mici, dar și la distrugerea barbară a bisericilor, la izgonirea credinței sfinte din mințile enoriașilor prin metode viclene.

Ajungând, la 1904, în scaunul episcopal de la Chișinău, episcopul Vladimir a urmat o cale mai blajină, fiind îndrumat de episcopul Iacov, care fusese misionar și își dădea bine seama de puterea cuvântului sfânt viu, rostit într-o limbă înțe-

leasă de popor. Episcopul Vladimir a hotărât să-i susțină pe băștinași și să-i scoată din „întunericul și umbra neștiinței”. În acest scop, el a început să învețe limba română și a introdus studiul acestei limbi și în seminarul din Chișinău, plătind pe profesorul de limba română din propriul cont. Tot el a obținut consimțământul Sfântului Sinod de a tipări cărți liturgice și rituale moldovenești, reînființând vechea tipografie locală cu litere chirilice.

Încurajați de arhiepiscopul lor, preoții moldoveni au cerut voie de a edita și un jurnal bisericesc în limba română. Vladimir a împărtășit dorința preoțimii și a recomandat Sfântului Sinod cererea clerului moldovenesc. Prin ucazul împărațesc din 20 decembrie 1907 s-au încuviințat fondarea „Sfântului Frățimii Nașterea lui Hristos” și editarea unui jurnal bisericesc în limba română, care, purcezând de la deviza episcopului Vladimir: luminarea popoarelor, s-a numit „Luminătorul”. Redactarea jurnalului i s-a încredințat protoiereului Constantin Popovici și ieromonahului Gurie Grosu, ulteriorul arhiepiscop și mitropolit al Basarabiei. În ziua de 25 ianuarie 1908 a apărut primul număr al „Luminătorului”. Dar dragostea sinceră pentru iluminarea poporului nostru nu era pe placul rusificatorilor și episcopul Vladimir a fost mutat la Rostov. A părăsit Basarabia în septembrie 1908, lăsând mare durere în sufletele moldovenilor²⁷.

În locul lui Vladimir, Sfântul Sinod a trimis la Chișinău pe un fost amiral rus, Leonid Mihailovici Ciciagov, care intră în tagma călugărească sub numele Serafim. El a fost selectat anume pentru a pune stavilă curentului național moldovenesc, care luase amploare pe timpul blândului Vladimir. Trecutul militar, firea sa războinică și combativă îl făcuseră pe Serafim să calce pe urmele lui Pavel Lebedev. Serafim a interzis orice manifestare națională, folosirea limbii materne a băștinașilor în biserică și editarea revistei „Luminătorul”.

Drept urmare a acestor măsuri drastice, a apărut *sectantismul religios*, cu tot felul de idei anarhice. Așa a reușit călugărul Inochentie să se înfățișeze înaintea oamenilor ca trimisul lui Dumnezeu. El a făcut ca poporul incult, dar setos de învățătura dumnezeiască, să-i creadă propovăduirile și să jertfească până la ultimul ban. Cu ajutorul lui Serafim, Inochentie a fost luat, în 1913, de cazaci înarmați și dus la o mănăstire de lângă lacul Ladoga.

La congresul preoțimii din 1869 s-a luat hotărârea ca, în ziua de 1 iunie 1869, să se înființeze o nouă școală spirituală la Bălți, la care au trecut ținuturile Hotin, Iași, Soroca și o parte din jud. Orhei. La început, școala va funcționa într-un local închiriat, dar s-a hotărât să se înceapă construcția unui local propriu, nu la Bălți, ci la Edineț.

În anul 1889, în temeiul „Pravililor” din 24 martie – 18 mai 1888, au fost înființate secții județene ale Consiliului Școlar Eparhial în 8 orașe, inclusiv la Bălți. Pentru a intensifica activitatea școlară, ocârmuirea eparhială folosea și alte măsuri organizatorice.

Politica țarismului de colonizare a pământurilor basarabene și de înlocuire a băștinașilor cu reprezentanți ai altor națiuni a contribuit la creșterea numărului de confesiuni religioase de altă orientare, decât cea creștină. Populația evreiască, care într-un timp devenise majoritară în Bălți, deschidea sinagogi; armenii își construiau bisericile lor, catolicii – biserici catolice etc. Această situație a dominat mulți ani, cu bună înțelegere între reprezentanții tuturor confesiunilor religioase.

Lupta înverșunată a regimului sovietic împotriva religiei și bisericilor din Bălți

Acțiunile de distrugere a bisericilor și mănăstirilor s-au practicat de regimul comunist în permanență, cu anumite

perioade de „acutizare ideologică”. Formal, ele erau „legifera-
te” prin anumite hotărâri și ucazuri fariseice, elaborate de
câte persoane necărturare și incompetente (dar cu posturi
înalte), interpretate în baza „testamentelor” ideologului bol-
șevic Lenin, care opta pentru salvarea poporului de „opiu
religios”. Lăcașele sfinte erau devastate în mod barbar sau
folosite în alte scopuri.

Referitor la acele evenimente, Mihai Tașcă scrie:
„Veniți pe șinele tancurilor sovietice în urma anexării Basara-
biei la 28 iunie 1940, comuniștii nici n-au apucat să se insta-
leze bine la putere că, în loc să se ocupe de probleme econo-
mice sau de altă natură, și-au găsit imediat o ocupație
deosebită – au lovit în religie. Ghidați de faimoasa declarație
a lui Lenin precum că „Religia este opiu pentru popor”, la
scurt timp după luarea puterii, ocupanții, prin intermediul
Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, folosind
mai multe decrete din lunile februarie și aprilie 1941, pun în
aplicare planul de lichidare a lăcașelor de cult din
Basarabia... La închiderea bisericilor și mănăstirilor, anti-
hriștii au folosit diferite tactici – unele biserici au fost pur și
simplu închise, fără nici o explicație; pentru altele au folosit
„cereri” sau „donosuri” organizate, iar celor care nu se
dădeau închise, comuniștii le-au majorat impozitele în așa
măsură, încât enoriașii nu mai puteau face față plăților atât
de mari și au solicitat „benevol” lichidarea²⁸.

Mai departe autorul reproduce doar două decrete ale
Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești – din 20
februarie (protocol nr. 3) și 12 aprilie 1941 (protocol nr. 12),
păstrându-se originalul textului: „Protocolu nr.3 ședinței
Prezidiumului Sovietului Suprem a RSSM Moldovenești dela
20 februarie anul 1941. Președinte tov. Brovko F.G. Au fost
de față: Înlocuitoru Președintelui tov. Gherasimenko. Secreta-
riu Prezidiumului Sovietului Suprem a RSS Moldovenești tov.

Kisili E.T. Membri – tov. Alioșin I.I., Scurtul M.V., Nicolski N.P., Danova P.I., Ipati P.G., Negru I.F., Bursuc M.I. Dela Procuratura RSSM – procuroru tov. Bondarciuk. Dela redacția „Sovetskaia Moldavia”, tov. Poleakov. Ucazu Prezidiumului Sovietului Suprem a RSS Moldovenești (nr. 8). Despre lichidarea bisericii fosta frăție în numele lui Aleksandr Nevski. De întărit hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici a RSS Moldovenești din 29 decabri anu 1940 Nr. 161/30 – despre lichidarea bisericii fosta înfrățare în numele lui Aleksandr Nevski, fiindcă biserica iasta n-are niș un venit – biserica de închis, clădirea bisărișii de înfolost pentru trebuinți culturale. Gospodăria bisărișii de dat secției orășănești de finanțe. Șererea comandirului batalionului deosebit VNOS despre așeia ca de dat clădirea bisărișii pentru trebuințele batalionului VNOS – de înlăturat” .

Al doilea exemplu poate servi Ucazul Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești (nr. 12) privind închiderea bisericii de pe lângă închisoarea din orașul Bălți, în care se menționa: „De întărit hotărârea comitetului județean din Bălți de la 05.11.1940 și hotărârea Sovietului Comisarilor Narodnici a RSSM de la 05.01.1941 – despre închiderea bisericii de lângă închisoarea din Bălți – biserica de închis, clădirea de folosit pentru trebuințele culturale”. După devastarea interiorului, în 1954 biserica s-a transformat în școală sportivă.

Reîntoarcerea „eliberatorilor” sovietici în Basarabia, în anii 1944–1945, a însemnat și reluarea luptei împotriva credinței creștine și a populației băștinașe. S-a început o perioadă de prigonire drastică a credincioșilor, iar numărul bisericilor și mănăstirilor s-a redus considerabil. Multe s-au transformat în grajduri, depozite, spitale, cluburi etc., iar icoanele și alte obiecte de preț au fost furate și batjocorite. S-a ajuns la aceea ca biserica „Sfânta Parascheva” de la

Pământeni să fie devastată și transformată într-un „centru” de luptă cu religia și de „iluminare” politică a cetățenilor.

Eu am fost martor ocular la pângărirea bisericilor din Bălți. Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din Slobozia-Bălți, învecinată cu casa părinților mei, i s-a luat jumătate din curte, cândva voluminoasă, cu ieșire spre strada centrală (Kiev), și au „trântit” de-a lungul străzii o clădire primitivă cu trei etaje, ca s-o „astupe”. Locatari ai acestei case au devenit cei sosiți de pe aiurea la îndemnul comunist, care disprețuiau și biserica, și pe băștinași. Slujbele erau supravegheate cu strictețe, cununile și botezurile erau interzise.

Biserica de pe strada Soroca din Slobozia Nouă, după devastarea interiorului, s-a transformat mai întâi într-un depozit pentru mărfuri cinematografice, apoi de pesticide. Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena” a fost închisă în 1961 și transformată într-un muzeu orașenesc. Frescele de o valoare inestimabilă au fost acoperite cu multe straturi de var, iar icoanele, cărțile bisericești și splendidul candelabru – obiecte foarte prețioase – au dispărut. Aceeași soartă au avut și alte biserici din Bălți.

Eugen Pleșca, un enoriaș din Bălți, descrie cu durere în suflet ce au avut de suferit bisericile creștine. „Te cutremuri, aruncându-ți privirile îndărăt și imaginându-ți prin ce calvar au avut de trecut locașurile sfinte din Bălți timp de peste o jumătate de secol de stăpânire sovietică. Populația orașului – dezrădăcinată, zeci de mii de credincioși deportați în lagărele morții sau trimiși la munci istovitoare în Siberia.

...Bisericile au fost închise sau transformate în muzee, observatoare astronomice etc. Dintre toate locașurile rămăsesse să activeze doar unul – biserica „Sf. Nicolae”, dar și aceasta – periodic. Și în cazul acestei biserici nu putem vorbi despre săvârșirea serviciului divin după cerințele trecutului, pentru că, ținând cont de numărul impunător al enoriașilor

din localitățile limitrofe, clerul nu putea înfăptui decât slujbe solicitate. Într-un cuvânt, greutatea cu care regimul ateu de atunci a apăsător și torturat biserica a fost de-a dreptul îngrozitoare”.

Mănăstirea Dobrușa, unica din preajma Bălțiului, are o vechime de peste 500 de ani. Din cronici aflăm că domnitorul Petru Rareș, în 1527, închină satul Dobrușa cu moșiile sale Mănăstirii Probota, ctitorie voievodală. Acest așezământ monahal de la Dobrușa „a fost unul din cele mai pângărite după raptul din 1940: tâlhărit în câteva rânduri și transformat în depozite și în adăpost pentru copiii handicapați. Cei peste o sută de călugări au fost prizonieri, unii dintre ei – uciși sau deportați”. Tocmai peste jumătate de secol (1994), mănăstirea Dobrușa a fost redeschisă pentru credincioși, iar arhiman-dritul Damian Potoroacă a fost „uns în scaunul stăreției”²⁹.

Starețul Damian Potoroacă (în centru) cu obștea de mănăstire.
Sfintele Paști (2006).

Actualii bălțeni nici n-au auzit, nici nu cunosc nimic despre Capela „Alexandru II”, care, pe timpuri, reprezenta un complex arhitectural de cult de o rară frumusețe și de o mare valoare. Și ea a fost distrusă fără milă de antihriști – nici

o urmă n-a rămas din ea. A devenit cunoscut că la 30 august 1888, moșierul bălțean Alexandru Bodescu, cu o reputație cetățenească impecabilă, a ridicat pe pământurile sale, pe atunci Piața Bodescu din centrul orașului Bălți, o bisericuță mică, în memoria împăratului Alexandru II. Acest teritoriu a fost înconjurat de o splendidă grădină cu gard. A dispărut și acest ansamblu. Cine, când și ce calități omenești trebuie să posezi ca să distrugi atâta frumusețe?

Capela „Alexandru II” din Bălți,
construită de Alexandru Bodescu (1888).

Reînvierea bisericilor și a spiritului religios

Influența religiei și a bisericii în luminarea enoriașilor este bine cunoscută. Preoții dintotdeauna au fost propovăduitorii creștinismului, îi învățau pe oameni să scrie și să citească, acordau servicii de binefacere, de tutelare, de caritate. Despre astfel de acțiuni ne mărturisesc multe exemple. În arhiva Consistoriei duhovnicești din Chișinău se păstrează doc. nr. 5773, adresarea lui Gheorghe Popovici din Slobozia-Bălți, care la 16 februarie 1883 solicita învoirea episcopiei

pentru înfierea fraților Gheorghe (11 ani) și Vasili (8 ani), copiii unui burghez decedat, pe nume Gheorghe Mateiciuc.

Încă la 14 noiembrie 1907, blagocinul sfintei biserici „Nașterea Măicii Domnului” din Slobozia-Bălți, protoiereul Dumitru Certan, prezintă, în numele Consiliului eparhial, un raport către Episcopul Chișinăului și Hotinului, arhiepiscopul Vladimir, prin care solicită permisiunea de a se deschide pe lângă biserică o dugheană alimentară pentru enoriașii săraci³⁰.

Anul 1991 a fost un an de revenire la credința strămoșească și de redeschidere a bisericilor, odată cu proclamarea independenței Republicii Moldova. S-a început restaurarea și redeschiderea așa-numitor școli duminicale, care activează în domeniul asistenței sociale.

Bunăoară, biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel” a fost închisă cincizeci de ani. S-a redeschis în 1991. Cu binecuvântarea preotului paroh prot. Pavel și-a reluat activitatea și școala duminicală, doar cu zece oameni. În prezent, cele trei clase sunt frecventate de circa 120 persoane (tineri și vârstnici). Școala are și un cor, dirijat de Petru Sicur, pe lângă celelalte două, inclusiv cel al tinerelor, care este dirijat de neobosita Lucia Gangan. La inițiativa tineretului de aici, biserica editaează și un ziar.

Eugen Pleșca ne mărturisește că una din temeliile duhovnicești ale bălțenilor este Catedrala „Sf. Nicolae”. În perioada anilor 1995–1996, conducerea bisericii, în frunte cu parohul ei prot. Mihail Sărcuță, a înființat Organizația guvernamentală „Izvorul Tămăduirii”, dezideratul căreia este acordarea unei asistențe sociale cât mai eficiente, ce presupune oferirea gratuită de alimente, consultații medicale pentru familiile socialmente vulnerabile. Câștigarea proiectului din 2003 a permis acordarea asistenței sociale la o sută de bătrâni singuratici, oferindu-li-se un ajutor substanțial și

altor năpăstuiți de soartă. În această perioadă, preoții, împreună cu profesorii Liceului teoretic „Mihai Eminescu”, au obținut o altă izbândă: la propunerea părinților, în clasele I-IV religia creștină a devenit obiect de studiu.

Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”, o minune arhitecturală din partea aceasta de lume, locaș cu o bogată istorie, este socotită pe drept cuvânt o carte de vizită a orașului Bălți. Prin slujbele sale desăvârșite, catedrala constituie un imbold viu și luminos pentru spiritualitatea creștină. Clericii de la această catedrală, cu binecuvântarea Prea Sfinției Sale Episcop Marchel, susținuți de un grup de enoriași, adevărați entuziaști în desăvârșirea faptelor nobile duhovnicești, au organizat perelinaje la mai multe mănăstiri din RM și de peste hotare – Ucraina și Rusia. Corul catedralei, sub bagheta profesoarei Aurelia Cristinoi, de multă vreme s-a impus prin înalta-i ținută artistică, susținând o serie de concerte în fața enoriașilor.

Îmbucurătoare sunt publicațiile cu caracter educațional și religios (P.S. Marchel) și în sânul familiei (preotul V. Bulgaru), care scot la iveală multe nedreptăți, comise împotriva creștinilor. Sunt pomeniți și oamenii care au slujit cu credință și au ajutat bisericile.

Preotul Vasile Bulgaru din Bălți spune: „Familia creștină este o mică societate cu anumite legi și principii, fiecare membru al ei având niște îndatoriri. Aceste legi și principii sunt așezate de Dumnezeu și orice încălcare a acestora provoacă neînțelegeri, supărări și suferințe în familie și, dimpotrivă, respectarea lor contribuie la aducerea în sânul familiei a harului și ajutorului dumnezeiesc. După familie, putem măsura starea morală a neamului. În acest sens, se justifică pe deplin marea purtare de grijă a bisericii pentru familie, temelia sănătoasă a căreia, precum și a unei națiuni, se cimentează pe jertfelnicul credinței în fața Sf. Altar”³¹.

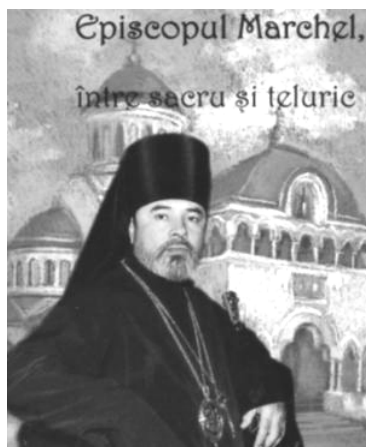
Pentru mine a fost o bucurie să citesc frumosul mesaj al parohului Catedralei Episcopale „Sf. Nicolae” din Bălți, Mihail Sărăcuța, cu prilejul împlinirii a 80 ani de la nașterea preotesei Maria, soția părintelui Eugen Nazarciuc, care a preoțit în biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Slobozia-Bălți, unde bunelul meu, Gheorghe Balan, era staroste.

P.S. Marchel își amintește anii grei de după război, ecoul trist al cărora s-a răsfrânt și-n inima lui de copil. În magazinele din sat nici pomeneală de hăinuțe și încălțări pentru micuți. Dar când era nevoie de o carte, de o mărturisire scrisă, lipsa se simțea și mai dureros. Peste ani, aceasta lipsă a fost numită *deficit*.

Au trecut anii. S-au schimbat multe, iar cărțile, care erau căutate, cum se zice, cu lumânarea, au umplut librăriile. Și a apărut un nou deficit – deficitul de cititori. Dar și înțelepciunea cuvântului scris, spre regret, uneori devine mai ștearsă, mai puțin valoroasă. Forța cuvântului, arată P.S. Marchel, este miraculoasă: prin cuvânt, Dumnezeu a creat lumea văzută și nevăzută (*Facerea I, 1*); prin cuvânt, oamenii comunică pe viu, de la suflet la suflet; cuvântul sparge tăceri grele, paralizate. El, cuvântul, este și forța generatoare de acțiuni concrete.

Seminaristul
Nicolae Mihăescu

P.S. Marchel

Cuvântul e o „ființă” nobilă. Stăpânirea cuvântului îl ajută pe autor să-și îmbrace textele scrise în hainele veșniciei și să le transmită drept mesaj generațiilor următoare. Vorbind despre dragostea lui Dumnezeu pentru om, P.S. Marchel, episcop de Bălți și Fălești, spune: „Dragostea inspiră pe om la fapte mărețe. Spre regret, noțiunea „dragoste dumnezeiască” ori „dragoste creștinească” este tratată în diferite feluri. Aceste abateri de la Adevăr produc orientări greșite în lumea credincioșilor. Dragostea dumnezeiască în om este cea unică minune, care vă va aduce roade în Împărăția Cerului. Dragostea de Dumnezeu este temeiul existenței omului.”³².

Filozofii afirmă că **bunătatea** și **frumusețea** vor salva lumea, iar P.S. Marchel, episcop de Bălți și Fălești, adaugă la aceste două cuvinte și pe al treilea - **sfînțenia** - pentru că ea, în ultimă instanță, este generatoarea celor mai alese calități omenești.

Bibliografie

1. N. Iorga. *Istoria bisericii românești*. 1929. vol. I, p. 13; *Istoria poporului românesc*. București, 1922, vol. I, p. 66-68.
2. I. Popescu-Spinei. *Vechimea creștinismului la români*. București, 1934, p. 41; C.C. Giurescu. *Istoria românilor*. București, 1935, vol. I, p. 193.
3. V. Pârvan. *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*. București, 1911, p.197; D. Onciul. *Originile principatelor române*. București, 1899.
4. Teodor Candu. *Relațiile țărilor romane cu patriarhiile și locurile sfinte din Imperiul Otoman* // *Revista de istorie a Moldovei*. Chișinău, 2005, nr.1-2, p. 75.
5. C.P. Secelea. *Cazuri de caterisire în dreptul moldovenesc până la sfârșitul sec. XVII*. În: „Cercetări istorice”, anul V-VII (1929-1931), Iași, 1932, p.81.
6. Teodor Candu. *Relațiile țărilor romane cu patriarhiile și locurile sfinte din Imperiul Otoman* // *Revista de istorie a Moldovei*. Chișinău, 2005, nr.1-2, p.76-78.
7. Ludmila Cerguța. *Astăzi comemorăm 506 ani de la trecerea în veșnicie a marelui voievod* // „Vocea Bălțiului”, nr. 25, 2 iulie 2010, p.1.
8. *Preacuvioasa Maica noastră Parascheva*. // „Altarul Credinței”, anul IX, nr. 20, 26 octombrie 2009, p.1.
9. Varlaam. *Opere*. Chișinău, 1991, p.20, 22.
10. Tatiana Gălușcă. *Idei și înfăptuiri în lumina creștinismului*. În: „Cuget Moldovenesc”, 1935, nr. 8-9, p. 3-5.
11. *Viața bisericească-religioasă în Basarabia în anul anexării ei de către ruși*. Iași, 1922, p. 9-11.
12. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812-1918*. Chișinău, 1992, p. 166.
13. *Arhivele Basarabiei*. București, 1929, nr. 2, p. 40.
14. *Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссии*. 1907, vol. III, p. 294.
15. I. Nistor. *Populația Basarabiei. 1812-1918*. În: „Arhiva pentru știința și reforma socială”, București, 1919, nr. 1, p. 89.

16. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918*. Chișinău, 1992, p. 20.
17. Л. Берон и Л. Розентулер. *Бельцы в прошлом и настоящем*. În: „Almanahul orașului și județului Bălți”, 1933, p. 18.
18. *Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți*. Culegere de studii și articole. Alcătuitori: Ludmila Dobrogeanu (redactor) și Inga Cojocar. Bălți, 2008, p.17 (manuscris).
19. Prot. Ioan Lisnic. *Visarion Puiu – 130 ani de la naștere*. // „Altarul Credinței”, anul IX, nr. 5, 19 martie 2009, p. 6.
20. Tudor Suveică, Liviu Suveică. *Episcop al Hotinului cu reședința la Bălți*. // „Glasul Națiunii”, nr. 18, 28 iunie, 1999, p. 40.
21. *Locașuri sfinte din Basarabia*. Chișinău, „Alfa și Omega”, 2001, p.131.
22. Vladimir Nicu. *Localitățile R.M., Bălți*. Vol.I, Chișinău, 1999, p. 371.
23. A.N.R.M., F.1217, inv.1, d.632, f.41.
24. Constantin N. Tomescu. *10 ani de la reînființarea Episcopiei Hotinului (1923–1933)*. București, 1933. p. 91-94.
25. Andrei Ceban. *Biserica, sub semnul dăruirii*. // „Altarul Credinței”, anul VIII, nr.3, 14 februarie 2008, p. 9.
26. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei (începutul rusificării sub arhiepiscopul Pavel și urmașii săi Serghie, Isachie și Neofit)*. Chișinău, 1991, p. 231-232.
27. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei (Episcopul Vladimir și apariția „Luminatorului”)*. Chișinău, 1991, p. 234-235.
28. Mihai Tașcă. *Ocupanții au atacat și bisericile* // „Timpul”, nr. 21, 15 ianuarie 2010.
29. A. Olaru. *De vorbă cu starețul Damian Potoroacă*. Bălți, 2007.
30. A.N.R.M., fond 208, inv 4, u.p. 32-32.
31. Preot Vasile Bulgaru. *Biserica „Sf. M.Mc. Dimitrie”, Bălți*. În: „Altarul Credinței” anul VIII, nr. 15-16, 13 august, p. 9.
32. P.S. Marchel. *Întruparea Domnului – dragostea lui Dumnezeu pentru om* // „Altarul Credinței”, anul VIII, nr.15-16, 13 august, p. 8.

XI

NASC ȘI LA BĂLȚI PERSONALITĂȚI

Nu există un asemenea popor care să nu aibă cu ce se lăuda, fie cu conducători iluștri, fie cu bărbați înțelepți și bravi, fie cu fapte demne de amintire.

Gh. Asachi

Reactualizarea valorilor autentice ale înaintașilor, a istoriei poporului și plaiului natal permite generațiilor următoare să-și făurească un viitor mai sigur și cu mari perspective, însă nu trebuie să se ignoreze patrimoniul spiritual și toate bunurile moștenite de la strămoși.

Foarte mulți dintre conaționali noștri posedă cunoștințe reduse referitoare la trecutul glorios al strămoșilor de la care ne tragem, istoricul dezvoltării plaiului, personalitățile notorii, care, în decurs de secole, au contribuit cu adevărat la prosperarea spirituală, culturală și materială a țării. Putem afirma cu certitudine că noi am avut suficient potențial intelectual – făuritori ai bunăstării ținutului nostru.

Locuitorii orașului Bălți, fosta capitală a județului, au o afecțiune deosebită față de această localitate. Aici și-au găsit refugiu și mulți oameni din teritoriile învecinate, pentru trai și activitate. În acest centru cultural și industrial și-au făcut studiile multe personalități marcante, aici și-au început cariera profesională renumiți savanți, oameni de cultură, medici și conducători iscusiți de întreprinderi și instituții de

stat. Chiar nici acei care au plecat din copilărie prin alte locuri sau țări nu uită de anii petrecuți în orașul natal. La rândul său, populația municipiului Bălți le este recunoscătoare multor concetățeni și se mândrește cu succesele lor – în domeniul culturii, în știință sau în producție. În orice ramură ar activa, ei sunt fideli plaiului natal, acelor locuri de unde și-au luat zborul în viață. Nu puțini bălțeni s-au jertfit pentru binele poporului, al neamului, abandonând cariera și bunăstarea personală. Acest capitol cuprinde informații succinte doar despre unele personalități de pe meleagurile bălțene, care i-au dus faima în lume prin succesele excepționale în anumite ramuri și la diferite etape de existență a orașului. Desigur, numărul oamenilor despre care s-ar putea scrie multe cuvinte frumoase în acest volum este nespus de mare. De aceea, sper că acest lucru va fi continuat de generațiile următoare, dotate cu capacități analitice mai performante.

Nicolae Ștefan Casso (Cașu)

Este una din personalitățile marcante din a doua jumătate a secolului XIX, soarta și viața căruia au fost strâns legate de orașul și județul Bălți. S-a născut la 10 mai 1839 în satul Ciutulești, județul Soroca. Și-a făcut studiile la liceul „Richelieu” din Odessa, secția juridică (1859), apoi a urmat Facultatea de Medicină din Paris, dar pe care nu a terminat-o. El a făcut parte din categoria persoanelor care s-au autoinstruit permanent pe parcursul vieții: cunoștea 7 limbi, era foarte citit, dispunea de cunoștințe enciclopedice și de o cultură înaltă¹.

Nicolae Casso a fost căsătorit cu moldoveanca Smaranda Dumitru Bantuş (1846-1913), care avea, după tată, legături de rubedenie cu familiile vechi moldoveneşti Cantemir şi Başotă².

Primul post ce i s-a încredinţat lui N. Casso a fost dregătoria de asesor la Tribunalul Regional Iaşi (Bălţi) – Soroca (1860-1863). Între anii 1863 şi 1865 a fost deputat în Comisia pentru orânduirea prestaţiilor în gubernia Basarabia. La 4 octombrie 1869, el este ales judecător de pace onorific în judeţul Bălţi. În această postură, N. Casso a fost ales încă de 5 ori la rând (1873, 1881, 1884, 1887, 1890). Începând cu anul 1888, N. Casso devine mareşal al nobilimii din judeţul Bălţi pentru o perioadă de trei ani, iar ulterior a mai fost ales încă pe două termene (1891 şi 1894). Astfel, în fruntea nobilimii bălţene N. Casso s-a aflat 8 ani (1888-1896)³. În satul Chişcăreni el şi-a construit un frumos castel, unde era vizitat des nu numai de personalităţi din judeţul Bălţi.

Înviorarea vieţii publice în judeţul Bălţi, în urma introducerii aşezămintelor zemstvei (1870), se datorează anume activităţii corecte a lui Nicolae Casso. Se spune că apariţia pe scena vieţii locale a Domniei Sale, persoană cu concepţii occidentale, supranumit „filosoful de Chişcăreni”, a creat o întreagă epocă benefică pentru conducerea judeţului Bălţi. Figura lui impunătoare, vocea puternică şi pătrunzătoare, lupta hotărâtă cu acţiunile nedemne ale aparatului administrativ au unit în jurul său un grup întreg de activişti locali. Împreună cu ei, Casso s-a ridicat în apărarea intereselor populaţiei băştinaşe şi a rezolvat multe probleme privind păstrarea tradiţiilor naţionale. Ţăranii moldoveni îi ziceau lui Nicolae Casso: „Cuconu Caşu”.

Gheorghe Bezviconi scrie că, pe când activa ca magistrat, apoi ca avocat la Bălţi (1907-1917), bătrânii intelectuali bălţeni deseori îşi aminteau şi povesteau cu mult

respect și căldură diferite episoade din viața „naționalistului N. Casso, rusofob și separatist”. În casa lui N. Casso nu se vorbea rusește. El boicota astfel limba rusă, adică limba poporului care ținea în robie pe moldoveni, pe care vroia să-i facă ruși cu de-a sila; boicota limba cinovnicilor venetici, care nu-i scoteau pe moldoveni din expresia „barani” („berbeci”) sau îi porecleau „cap de bou”⁴. Prin aceasta, N. Casso și-a exprimat atitudinea negativă față de comportamentul reprezentanților regimului țarist.

Chiar și adversarii lui N.Ș. Casso recunoșteau că el s-a ridicat cu mult deasupra mediului intelectualilor moldoveni contemporani. Ca poporanist, el s-a străduit prin toate mijloacele să ridice masele țărănești moldovenești la o treaptă culturală și economică mai înaltă. Ca naționalist, el toată viața a luptat pentru deșteptarea conștiinței naționale. Ca filantrop, el a căutat să ajute pe țăran și intelectualii moldoveni lipsiți de mijloace, purtând grija celor bolnavi și în suferință. Ca unionist, N. Casso „visa” să restabilească nația moldovenească în Basarabia pentru „unirea ei cu Moldova”. Ca naționalist și unionist, el a fost îndrumător al moldovenilor basarabeni, arătându-le calea cea adevărată a mântuirii naționale, și în același timp un premergător al unioniștilor basarabeni din epoca revoluției din 1917, care la 27 martie 1918, prin votarea Unirii Basarabiei cu Patria Mamă - România, au realizat și visul său, pe care el nu a avut norocul să-l „vadă cu ochii”.

În ultimii ani de viață, N. Casso suferea de inimă, de ficat, avea astm bronșic și insomnie. În 1903 el pleacă la tratament în Paris. Acolo i se făcuse ceva mai bine, însă peste un an (1904) bolile l-au doborât. A fost înmormântat la cimitirul „Père Lachaise” din Paris⁵.

Petre Cazacu

S-a născut pe 16 octombrie 1871, la Chișinău, într-o familie de meșteșugari. A făcut studiile secundare, apoi învață la Seminarul Teologic din Chișinău. Urmărit de poliția țaristă pentru activitate revoluționară, la vârsta de 22 ani s-a refugiat în România. În 1900 a absolvit Facultatea de Medicină din București. Odată cu activitatea medicală, studiază literatura universală. În 1912 publică o lucrare despre Basarabia, în care scrie: „Bunul și ortodoxul nostru vecin de la răsărit, ca să ne scape – zice el – neamul și credința de stăpânirea păgânilor turci, de la 1711 până la 1812 ne-a bântuit și sărăcit Țara Moldovei, luând cu sila și prin biruri, și dări, și merinde, și vite, și care, călcând semănături, tăind codri, batjocorind și schingiuind oameni. Și noi, de voie sau de nevoie, am crezut în vorbele ieșite din gura lui și nu în faptele pe care le făcea din inima lui... În sfârșit, la 1812, în mai, 16, bunul și ortodoxul nostru vecin de la răsărit și-a văzut împlinit o parte din visul inimii. Jumătate din Moldova, pământul dintre Prut, Nistru și Dunăre, a fost rășluită: 240 000 moldoveni au intrat sub oblăduirea Rusiei”⁶.

În altă lucrare, P. Cazacu scrie: „Ce s-a făcut în această sută de ani în Basarabia de către bunul nostru vecin, care de sute de ani strigă că a fost, este și va fi „eliberatorul popoarelor balcanice”? Răspunsul este „Rusificarea”. Acest proces se realiza cu ajutorul bisericii, școlii și armatei, unde participau foarte mulți moldoveni. ...Rusia nu se poate lăuda

decât cu distrugerea vieții culturale moldovenești. Moldovenii au rămas în țara lor așa cum i-a apucat la 1812, fără să participe la dezvoltarea culturală a omenirii și a neamului lor”⁷.

Petre Cazacu a jucat un rol hotărâtor în promovarea ideii de unire, a participat la deschiderea ședinței Sfatului Țării, a fost membru al guvernului Republicii Democratice Moldovenești și Director al Guvernului local pentru Basarabia. De două ori - în 1931 și în 1933 - a fost ales deputat de Bălți în Parlamentul României. În acea perioadă a susținut ferm acțiunile Episcopului Visarion de renovare a lăcașelor sfinte și de înălțare a noilor biserici în orașul și județul Bălți. A decedat în 1956, la București.

Pantelimon Halippa

Marele om politic, poet și scriitor (1883-1979) s-a născut în satul Cubolta, aflat la o aruncătură de băț de Slobozia-Bălți. Școala primară o face în satul natal, apoi învață la seminarele teologice din Edineț și Chișinău. După anul 1908 pleacă la Iași și se înscrie la Facultatea de Litere. După terminarea facultății, renumitul istoric Xenopol îi propune să rămână la catedra lui, dar a refuzat propunerea, deoarece dorea să se reîntoarcă în Basarabia, pentru a-și face datoria față de neamul din care se trage. Participă la Congresul Învățătorilor (28 mai 1917), criticând aspru tendința de rusificare. Este ales vicepreședinte la Congresul Țăranilor (1917). Devine membru al Biroului de

Organizare al Sfatului Țării, apoi prezidează ședința Sfatului Țării din 27 noiembrie 1917. A fost ales președinte al Uniunii Scriitorilor din Basarabia. Rar om politic care ar putea să se laude cu o activitatea atât de variată ca a lui Pan Halippa: a fondat Universitatea Populară din Chișinău (1917) și a fost președintele consiliului ei; a întemeiat Conservatorul moldovenesc, Societatea de editură și librărie „Luceafărul” și Societatea scriitorilor și publiciștilor basarabeni (24 martie 1940). A fost vicepreședinte și președinte al Sfatului Țării; a votat, în 1918, Unirea Basarabiei cu România. După dizolvarea Sfatului Țării, Pan Halippa este ales deputat și senator în parlamentul României de toate legislaturile - din 1918 până în 1934. A fost Ministru al Basarabiei (1919-1920) cu sediul în Chișinău. A exercitat funcțiile de ministru al Lucrărilor publice și ministru al Sănătății în mai multe guverne. A fost membru corespondent al Academiei Române.

În vârtoarea evenimentelor care au derulat cu o viteză amețitoare în 1917 pe teritoriul Imperiului Rus și în scumpa Basarabie, Pan Halippa se avântă cu o energie de invidiat în lupta politică. Toate acțiunile sale sunt dirijate de marea dragoste pe care o avea față de națiune și de plaiul natal.

În anul 1950, aflându-se în România, ca refugiat, este întemnițat în închisoarea Sighet, apoi preluat de ruși și deportat în Siberia. După moartea lui Stalin este eliberat; se întoarce în România. Moare în 1979, la vârsta de 96 ani. A fost înmormântat la cimitirul mănăstirii Cernica, în parcela destinată personalităților basarabene.

După cum scrie Iurie Colesnic, „Pan Halippa a fost printre cei care au pornit pendula ceasornicului ce măsoară timpul nou al istoriei basarabene și este greu a spune în care domeniu anume a contribuit el cel mai mult”. Anume el, încă în 1913, avea să aștearnă pe hârtie versurile, care și azi sunt dragi sufletului⁸.

Târziu, la tăcere de noapte,
Când doarme greu toată
suflarea,
Eu vin înaintea icoanei
Și bâjbâi încet lumânarea.

Când mucusul s-aprinde mai tare,
Lumina răzbate-n ungheruri,
Iar buzele-ncep să șoptească
O rugă fierbinte spre ceruri:

„Din căi rătăcite, Stăpâne,
La netede drumuri mă scoate,
Ș-ajută-mă, Sfinte Părinte,
Să scap de dureri și păcate.

Păzește-mă, Bunule Tată,
De multele lațuri
Și vindecă-mi inima slabă
De poște și patimi cuprinsă.

Spre neamul meu blând în
durere
Îndreaptă-ți, Stăpâne, privirea,

Căci n-avem aieoia un sprijin
Și-n Tine vedem mântuirea.

E timp să se facă dreptate
Și nouă ce tragem durere!
Îndură-te-n ceasul pieirii,
Căci astfel ni-i peste putere...”.

Și-mi arde pe buze rugăciunea,
Ca mucusul luminii în sfeșnic;
Iar blândul Hristos mă mângâie
Cu zâmbetu-i dulce și veșnic...

Dar iată că mucusul se-ndoaie
Și sfârâie-n ceara topită,
Apoi lumânarea se stinge
În noaptea amarnică cumplită.

Și-n sufletu-mi slab și molatic
Cernită-ndoială răzbește;
Iar ruga, fierbinte mea rugă,
Pe buze încet se sleiește...

(În miez de noapte, 1913)

Emanoil Catelly

„O fire de moldovan robust, cu cătătură dreaptă și cu o comportare tot așa de dreaptă. Figura-i respiră sinceritate, iar privirile-i, armonizate cu vocea caldă și puternică, sunt muiate în lumina idealului care-l însuflețește. De la prima vorbă ce-o schimbă cu el, te cucerește. Nimic prezumțios în atitudine, în gesturi, în felul de a fi. Oamenii ca aceștia nu au trăit numai, ci au făurit istorie”.

Ion Pelivan

Emanoil Catelly s-a născut la 25 ianuarie 1883, în satul Zgărdești, județul Bălți. A fost unul dintre întemeietorii Sfatului Țării. A învățat la Școala Agricolă din Cucuruzeni și la Școala Militară din Odessa (maior în rezervă). În 1917 a fost președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa, contactând permanent cu naționaliștii și româno-

filii din Basarabia: Ion Pelivan, Pan Halippa, N. Alexandri, Al. Buruiană, Vladimir Hertza ș.a.

În perioada anilor 1919-1923 a îndeplinit funcția de judecător popular în s. Nădușita, jud. Soroca, după care și-a început activitatea politică. După unirea Basarabiei cu România, este numit director general pentru agricultură în guvernul autonom al Basarabiei. În 1923, Consiliul de Miniștri al României îl numește în funcția de prefect al județului Bălți; a îndeplinit funcția de vicepreședinte al Partidului Liberal din jud. Bălți; a fost senator în parlamentul român din partea Partidului Național-Liberal. În anii 1927-1928 a fost ales în Senat din partea jud. Bălți, iar în anii 1933-1937 s-a aflat din nou în postul de prefect (gubernur) al jud. Bălți. Folosea niște cuvinte alese, când vorbea despre oamenii orașului, care îl ajutau dezinteresat la făurirea unei vieți mai bune în județ. Dintre aceștia făceau parte senatorul Ștefan Sadovic, părințele Vasile Popovici, Vladimir Vișneacov, Ion Scobioală și alții, care încă în 1924 făceau lucruri bune pentru locuitorii orașului.

Ideea călăuzitoare a lui E. Catelly a fost formarea Statului Românesc unitar în componența „Statelor Unite ale Europei”. Pe aceste poziții a rămas până în ultimele clipe ale

vieții. Ideologia lui a fost ostilă bolșevismului. S-a opus categoric instaurării puterii sovietice și dictaturii proletariatului în Basarabia. El spunea: „Problema românească este una din cele mai însemnate în Europa. Întreaga lume civilizată cunoaște faptul că poporul român, deși locuiește în mod compact ca grup etnic în limitele definite de hotarele anticiei Dacii istorice, duce totuși, până în prezent, o existență tristă de națiune ruptă în bucăți... Noi, moldovenii, nu putem fi indiferenți față de frații noștri de peste hotare, cu care ne simțim una ca nație”. Fiul lui Emanoil Catelly, Octavian (1912), a lucrat judecător în or. Bălți până la mobilizarea în armata română (1940).

Ion Buzdugan

Renumitul om de stat, poet și scriitor s-a născut la 9 martie 1887, în satul Trinca (Edineț). A învățat agronomia în Belarus, a studiat dreptul la Universitatea din Moscova, iar la Universitatea din Iași a primit licențiatul în drept. A studiat economia politică la Cernăuți, unde a obținut titlul de doctor în științe economice. În final, își alege cariera de pedagog. Primele poezii le publică în revista „Cuvânt Moldovenesc”. A participat activ la lucrările congreselor învățătorilor din Basarabia (1917), în cadrul cărora ridică problema alfabetului în care trebuiau să învețe copiii în școală. Ulterior devine deputat în Sfatul Țării. În calitate de secretar, dă citire documentului ce proclama unirea cu România. După unire, devine deputat de Bălți (până în 1932) în parlamentul României. Până la urmă, el se

dedică activității literare. Poeziile lui Ion Buzdugan cuprind două perioade distincte. Prima perioadă – începutul activității sale cu „Cântece din Basarabia” (1921) și „Miresme din stepă” (1922). Sentimentul, care formează în bună parte fondul lor, e cel național. Poezia celei de a doua perioade prezintă dificultăți de cunoaștere, deoarece nu e reunită în volum.⁹ Cu timpul, poetul Ion Buzdugan editează mai multe volume de poezii. Dar crezul lui a rămas mereu neschimbat, așa cum și l-a schițat în imnul *Eu aș vrea să fiu o stană*:

*Eu aș vrea să fiu o stană,
Piatră care-n veci nu geme,
De pe-o culme diafană
Să privesc în zări, departe:
Până dincolo de Vreme,
Până dincolo de Moarte!*

Ștefan Pirogan

Primar de Bălți și martir al fărădelegilor sovietice. S-a născut în satul Rădoaia, în 1898. A participat la primul război mondial și la evenimentele unirii Basarabiei cu România. În urma alegerilor din 1923, a devenit primar al orașului Bălți, post pe care l-a ocupat de două ori până în 1934. A fost bun prieten cu Anton Crihan, Constantin Stere, Pan Halippa, cu moș Ion Codreanu, Ion Pelivan, Costache Leancă, Emanoil Cately, Ion Țurcanu, Diomid Calistru, cu bucovineanul Ion Moldovanu ș.a.

E greu de trecut cu vederea raportul publicat de renumitul primar Ștefan Pirogan¹⁰, în care arată atât motivele stagnării, cât și planul acțiunilor menite să redreseze situația, plan, care în zilele noastre ar servi drept proiect bine justificat economic, progresiv și demn de studiat. Dintre multiplele cauze care stagnează dezvoltarea avansată a orașului, Domnia Sa a evidențiat doar două. Prima: până în anul 1922, or. Bălți a fost proprietate particulară a d-lor Catargi și Crupenschi, care încasau toate veniturile orașului, fără să acorde vreo atenție infrastructurii, școlilor, străzilor și altor aspecte sociale. A doua: schimbarea frecventă a conducătorilor primăriei. Astfel, numai în anul 1927 s-au schimbat șapte primari, iar în 1931 – șase! Firește, aceste momente s-au soldat cu imense pierderi financiare și ineficiență vădită a administrării bunurilor materiale. El spunea cu o mare durere în suflet că orașul Bălți este unicul oraș din țară lipsit completamente de clădiri proprii pentru școli, $\frac{3}{4}$ din străzi sunt nepavate etc.

Prin argumentări concrete și simple, Ștefan Pirogan evidențiază nevoile cele mai stringente și necesare pentru municipiul Bălți în următorii ani: construcția unei uzine electrice comunale pentru furnizarea unei lumini mai ieftine; construcția unui abator sistemic, care ar putea fi folosit de crescătorii de vite din tot județul; organizarea piețelor temporane pentru comercializarea producției agricole; construcția unui Palat Municipal pentru serviciile Primăriei; pavarea străzilor; cadastrarea, canalizarea, alimentarea orașului cu apă etc.; construcția băii comunale, a unui teatru, a spitalului comunal; împădurirea terenurilor din jurul orașului ș.a.

Ștefan Pirogan a dovedit că este capabil să elaboreze și să implementeze un plan de invidiat – amplu, competent și gospodăresc, care reflectă toate strategiile principale ale orașului și formele organizatorice de îmbunătățire a vieții cotidiene a populației.

De numele lui Ștefan Pirogan sunt legate multe inițiative bune, chiar și începutul științei agrare în orașul Bălți. Astfel, prima instituție agricolă cu caracter investițional a fost Camera de Agricultură, înființată în 1925. Se știe că până la reforma agrară cele mai mari suprafețe de pământ aparțineau marilor proprietari, mai mult sau mai puțin inițiați în probleme de exploatare rațională a pământului. După reforma agrară, majoritatea terenurilor au trecut în stăpânirea țăranilor, care nu erau pregătiți deloc pentru conducerea gospodăriilor potrivit cerințelor științifice. Din aceste motive, crearea Camerei de Agricultură a devenit o necesitate stringentă. Ea avea menirea să redreseze situația în agricultură, viticultură și în alte ramuri agroindustriale.

Etti-Rosa Spirer

Doamna inginer-arhitect face parte din personalitățile marcante care au contribuit mult la îmbogățirea patrimoniului istoric și arhitectural al municipiului Bălți. S-a născut la 16 aprilie 1900, la Galați. Își face studiile la Școala Superioară de Arhitectură din București, iar soarta vieții o aduce, în 1932, la Bălți, unde este imediat angajată în cadrul biroului tehnic al primăriei. Fiind unicul arhitect cu studii de specialitate, i se încredințează cele mai valoroase lucrări de proiectare din municipiul și județul Bălți.

Etti-Rosa Spirer este autorul proiectului de amplificare a casei Bodescu pentru sediul primăriei, actualmente Oficiul Stării Civile. Clădirii cu un nivel i s-au adăugat un etaj, bal-

con, coloane, fiind considerată una din cele mai frumoase din oraș. A mai proiectat lucrări de refacere a interiorului casei Makarov pentru sediul Primăriei, actualmente, pe acest loc se află magazinul „Bălțeanca”. A făcut și alte proiecte: Liceul Industrial de Fete; Liceul de Băieți „Ion Creangă”; Liceul de Fete „Domnița Ileana” ș.a.

Pentru activitate rodnică în domeniul proiectării locurilor multor clădiri foarte frumoase din centrul orașului, Etti-Rosa Spirer a fost distinsă cu Ordinul „Răsplata Muncii” clasa I (1936). După al doilea război mondial, se stabilește la Chișinău, unde activează ca arhitect superior și autor de proiecte. A fost membră a Uniunii Arhitecților din URSS (1944). A încetat din viață în martie 1990¹¹.

Eugeniu Coșeriu

Renumitul savant de talie mondială în lingvistică și filozofia limbajului s-a născut la 27 iulie 1921. În 1939 a absolvit Liceul „Ion Creangă” din Bălți, după care își continuă studiile la universitățile din Iași (1939–1940), Roma (1940–1944), Padova (1944–1945) și Milano (1945–1949). Își începe activitatea pedagogică în calitate de lector de limbă română la Universitatea din Milano (1947–1950), apoi în calitate de profesor titular de lingvistică generală și indo-europeană, de director al Institutului de Lingvistică la Universitatea din Montevideo (Uruguay) (1950–1963). O perioadă de timp a lucrat ca profesor invitat la Universitatea din Coimbra, Portugalia (1960–1961) și ca profesor asociat la universitățile

din Bonn (1961–1963), Frankfurt (1962–1963) și Strasbourg (1972–1973; 1977–1978). Din mai 1963 trece definitiv cu traiul în Europa; activează la Universitatea din Tübingen (Germania). Până în 1990 a ținut cursuri și seminare la zeci de universități, centre universitare și colegii din Europa (Moscova, Barcelona, Bologna, Varșovia, Iași, Chișinău ș.a.) și America Latină.

Pe bună dreptate, E. Coșeriu este considerat întemeietorul lingvisticii ca știință a culturii, readucând în prim-plan raportul dintre om și limbă, precum și funcția comunicativă a limbajului. A realizat cercetări științifice fundamentale în domeniul lingvisticii teoretice și romanice, lexicologiei, semanticii, gramaticii funcționale. Debutază în calitate de cercetător în anul 1940, publicând două articole consacrate limbii și folclorului din Basarabia. Este autor a peste 50 de cărți și câteva sute de articole în limbile spaniolă, franceză și germană, traduse ulterior în mai multe limbi – română, engleză, rusă, japoneză etc.

E. Coșeriu devine doctor în filologie la vârsta de doar 23 ani (1944), ca peste 5 ani să susțină altă teză științifică, în filozofie, consacrată filozofiei limbajului. În 1991 este ales membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei. A fost distins cu „Ordinul Republicii”, cu Medalia A.Ș.M. „Dimitrie Cantemir”, cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler. O adevărată recunoștință științifică i-au adus-o importante sale lucrări de teorie a limbii. Ca lingvist cu merite deosebite, a fost ales membru al celor mai prestigioase societăți de profil din lume, a activat ca președinte și vicepreședinte al Societății Lingvistice Europene și președinte al Societății de Lingvistică Romanică.

În diferite perioade a fost ales membru titular și membru corespondent al mai multor Academii de Științe de pe glob. Îi sunt conferite titluri onorifice de Doctor Honoris

Causa de peste 30 de universități din lume; este inclus în cele mai prestigioase dicționare enciclopedice ale lumii.

În zilele de 18-19 mai 2001, la Bălți, a avut loc Colocviul Internațional „Filologia secolului XXI”, organizat cu prilejul aniversării a 80-a a profesorului-academician Eugen Coșeriu. De aici, din Bălți, și-a luat zborul cu mulți ani în urmă. A murit la 7 septembrie 2002.

Valentin Belousov

Eminent savant cu renume mondial în domeniul teoriei quasi-grupurilor, fondatorul școlii de teorie a quasigrupurilor în Moldova și unul din fondatorii Institutului de Matematică al Academiei de Științe a RSSM.

Profesorul Valentin Belousov (20.02.1925-24.07.1988) s-a născut în orașul Bălți, în familia unor funcționari poș-tali. Copilăria timpurie și-a petrecut-o în casa bunelor, în orașul Soroca. După absolvirea școlii primare și gimnaziului din Bălți (1940), își continuă studiile la renumita școală medie nr. 1 din Bălți (1944).

Înzestrat cu capacități excepționale, V. Belousov, după absolvirea școlii medii, este înmatriculat la anul doi la Facultatea de Matematică a Institutului Pedagogic din Chișinău, pe care-l absolveste în doar doi ani și jumătate (1947). În acea perioadă își ținea prelegerile tânărul conferențiar Vladimir Andrunachevici, care mai târziu avea să remarce: „Aș spune prea puțin, dacă aș afirma că Valentin Belousov era unul dintre cei mai buni studenți ai mei. El îi depășea cu mult pe colegii săi nu doar prin capacitatea sa excepțională de a însuși materialul predat, dar și prin temperamentul său

de cercetător, prin ideile originale și prin soluțiile neordinare, surprinzătoare, propuse de el". Fiind încă student, a ținut cursuri la secția pregătitoare a acestui institut.

Activitatea sa didactico-științifică se începe cu funcția de lector la cursurile pregătitoare de pe lângă Institutul Pedagogic din Chișinău (1947-1948), apoi în calitate de învățător de matematică la școala medie din s. Sofia, raionul Bălți. În perioada 1950-1952 exercită funcția de lector, apoi de șef catedră la Institutul Pedagogic din Bălți (până în 1963). Mai târziu a obținut o stagiune și a făcut doctorantura la Universitatea de Stat „M. V. Lomonosov” din Moscova (1954-1956), avându-l în calitate de conducător științific pe cunoscutul algebrist, profesorul Alexandru Curoș.

În anul 1958, V. Belousov susține cu succes teza de doctor în domeniul teoriei quasigrupurilor – o ramură nouă a algebrei moderne, considerată „exotică” pe atunci. În perioada anilor 1960-1961 a urmat o stagiune în Statele Unite ale Americii la Universitatea din Wisconsin, statul Madison, în care activa profesorul R. H. Bruck, cunoscut specialist în domeniul teoriei quasigrupurilor. După întoarcerea din SUA, V. Belousov își începe activitatea la Institutul de Matematică al Academiei de Științe a RSSM, la invitația academicianului V. Andrunachevici. În cadrul acestei instituții, Domnia Sa exercită funcția de șef de sector, iar în cadrul Universității de Stat din Moldova – pe cea de șef al catedrei de algebră și geometrie (1967-1977).

În 1966, Valentin Belousov susține teza de doctor habilitat la Universitatea „M. V. Lomonosov” din Moscova, în 1967 obține titlul științifico-didactic de profesor universitar, iar în 1968 este ales membru corespondent al Academiei de Științe Pedagogice a URSS. V. Belousov a fost fondatorul școlii științifice de teorie a quasigrupurilor și a

buclelor din URSS. Dezvoltând în mod substanțial această direcție științifică, s-a afirmat și ca un algebrist de notorietate.

Cercetările științifice ale profesorului Valentin Belousov au fost elucidate în peste 180 de publicații, inclusiv 5 monografii de specialitate. A pregătit 24 de doctori și doctori habilitați în științe fizico-matematice. Lucrările sale au contribuit esențial la dezvoltarea algebrei ca știință, aducându-i glorie în acest domeniu. Actualmente, multe teoreme și noțiuni științifice, incluse în tezaurul matematicii contemporane, poartă numele profesorului Valentin Belousov. Cunoscutul matematician M. A. Taylor din Canada scria: „Lucrările prof. Belousov cu privire la configurațiile rețelelor algebrice confirmă intuiția sa matematică excepțională și deschid un nou domeniu de cercetare, situat între algebră, geometrie și combinatorică” .

Țin să menționez că Valentin Belousov a fost și un pedagog iscusit. Talentul său de profesor a contribuit la educarea unei generații noi de cercetători în domeniul teoriei quasigrupurilor. Academicianul Sergiu Rădăuțanu își amintește: „Profesorul Valentin Belousov participa cu plăcere la propagarea noilor idei matematice; a ținut nenumărate conferințe în cadrul societății „Știința”, povestind cu pasiune despre realizările matematicii contemporane. Urmărindu-l în fața auditoriului, noi îl admirăm de fiecare dată și rămâneam impresionați de rezultatele științei moderne, despre care ne vorbea inspirat, într-un limbaj accesibil” .

Valentin Belousov era mereu înconjurat de tinerii săi discipoli, atrași atât de popularitatea științifică, cât și de calitățile sufletești deosebite ale profesorului. De exemplu, Aleco A. Gwaramija, rector al Universității din Abhazia, discipol al profesorului Valentin Belousov, mai târziu menționa: „El era acceptat peste tot ca unul dintre cei mai apropiați oameni. Grație firii sale comunicative, spirituale,

era o personalitate carismatică. Privirea sa emana inteligență și bunătate, astfel chipul său mi-a rămas imprimat pentru totdeauna în suflet. Valentin Belousov mi-a fost nu numai dascăl, dar și un bun prieten. Alături de el, și viața, și creația erau interesante”.

În memoria celor care l-au cunoscut, Valentin Belousov a rămas pentru totdeauna un om bun, modest, care inspiră încredere. Cu toate realizările sale deosebite în știință și pedagogie, cu valoroasele grade și titluri științifice, el nu s-a distanțat de oameni, ci dimpotrivă, era alături de ei, acorda ajutor dezinteresat tuturor, când acest lucru nu venea în contradicție cu principiile sale morale, pe care le-a respectat cu fermitate toată viața. Cei din jurul său erau frapați de modestia sa, care, uneori, era tratată drept neajuns. Valentin Belousov aproape că nu făcea uz de drepturile și înlesnirile sale, prevăzute de statutul de deputat al Sovietului Suprem al RSSM, de titlurile sale științifice și de cele onorifice, pe care le deținea. Discipolii săi se simțeau în siguranță alături de el, datorită inteligenței, erudiției, valorii sale științifice și minunatelor calități sufletești.

Poetul, chimistul și parlamentarul Ion Vatamanu, care de asemenea l-a cunoscut, a notat următoarele: „Viața lui Valentin Belousov s-a realizat sub povara a două talente ca între două maluri de vis: talentul de savant și talentul de a rămâne om între oameni. Le poseda pe ambele în egală măsură. Astfel, părăsind lumea aceasta, a lăsat după sine nu numai o impunătoare operă matematică, dar și amintiri magnifice în memoria unor oameni de diferite profesii”.

Profesorul V. Belousov a fost înalt apreciat de stat, conferindu-i-se mai multe distincții: Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”, titlurile „Eminent al învățământului din URSS”, „Eminent al învățământului din RSSM”, laureat al Premiului de Stat al RSSM ș.a.

Academicianul Valentin Belousov, eminent Om și ilustru Savant, va rămâne în memoria bălțenilor ca un reprezentant de onoare al orașului Bălți și al științei moldave.

Leonid Culiuc

A văzut lumina zilei la 19 iulie 1926, în orașul Bălți, în familia unui felcer. Și-a petrecut copilăria și anii tinereții în casa părintească de la Pământenii, unul din cele mai frumoase cartiere ale orașului, care în acei ani creștea văzând cu ochii. Acolo, pe fosta stradă Hodoroaba, se juca cu semenii săi, mulți dintre care, mai târziu, au devenit cunoscute personalități: Victor Jița, frații Valentin și Victor Belousov, Anatol Secrieru, Mircea, Lidia (ulterior Novac) și Petru Cernăuțanu, Iurie Crehovețchi, Victor Chicerman, Vadim Pirogan ș.a. Ceva mai târziu l-a cunoscut pe Nicolae Testemițanu.

Până la 1940, L. Culiuc terminase 4 clase la Liceul Comercial din Bălți, iar după anexarea Basarabiei la URSS, a terminat clasa a 8-a, apoi și-a continuat studiile la liceul comercial. În martie 1944, împreună cu familia, s-a evacuat în România, unde a lucrat într-o mină din Petroșani. În noiembrie al aceluiași an, au revenit în Bălți. În scurt timp a fost repartizat la serviciu în calitate de învățător la școala din satul Strâmba, județul Bălți. Începu să se adapteze la noile condiții de viață și activitate.

În 1949 a absolvit Institutul Învățătoresc din Bălți. Tot în acel an s-a căsătorit cu o bună colegă de a lui – Eva Parfentie. După absolvirea institutului a fost numit în funcție

de director al școlii din satul Drăgănești, raionul Sângerei. Asumează aici au fost observate capacitățile intelectuale și manageriale ale tânărului pedagog, fiind avansat în posturi de conducere. În anul 1953 devine vicepreședinte al Comitetului Executiv raional Sângerei, iar în 1956 a fost ales al doilea secretar al comitetului raional de partid. În anul 1958 a absolvit cu succes (secția fără frecvență) Institutul Pedagogic din Tiraspol.

În 1959 are loc o altă ascensiune în cariera sa - este numit prim-secretar al comitetului orașenesc de partid Bălți, funcție pe care o deține până în luna octombrie 1962.

În 1962, dl L. Culiuc trece cu traiul în Chișinău. O perioadă scurtă de timp (1962-1963), activează în cadrul C.C. al P.C. din RSSM, iar mai apoi - în organele administrativ-executive. Astfel, în anii 1965-1967, domniei exercită funcția de președinte al Comitetului de Stat pentru Radioteleviziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM, iar mai târziu este numit în funcția de ministru al Culturii. Din anul 1973 și până la pensionare (1988), Domnia Sa a activat în postul de vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Planificare. Indiferent de posturile înalte pe care le ocupa, Leonid Theodor Culiuc rămânea un adevărat patriot al plaiului său natal, adesea aducându-și aminte cu nostalgie de copilărie, prieteni, cunoscuți și de casa părintească.

În cuplul familial Culiuc, care continuă până în prezent, s-a născut feciorul Leonid (junior), care s-a dedicat activității științifice: a devenit doctor habilitat în fizică, profesor universitar, membru corespondent al AȘM, director al Institutului de fizică aplicată al academiei. Feciorul și nora Ludmila, originară și ea din Bălți, le-au dăruit buneilor un nepoțel și o nepoțică - Sandu și Elena, care sunt mândria buneilor.

Nicolae Filip

Viitorul profesor-academician și rector (1926–2008) s-a născut la 3 martie în satul Sofia, județul Bălți, într-o familie de țărani cu mulți copii. În 1939 termină 7 clase, dar a fost impus de situație să repete clasa a 7-a după ocuparea din 1940 a Basarabiei. În perioada anilor 1941–1944 a învățat la Școala de cântăreți din Bălți. Spre sfârșitul războiului (1944) a fost înrolat în armata sovietică. Fiind demobilizat înainte de termen (1946), și-a continuat studiile la școala nr.1 din Bălți, iar după absolvirea ei (1948) a fost înmatriculat la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității de Stat din Chișinău. În 1952 își începe activitatea pedagogică la Institutul Pedagogic din or. Soroca, iar peste un an se transferă la institutul similar din orașul Bălți. Mai mult de 55 ani a activat Domnia Sa cu dăruire pe tărâmul pedagogic, parcurgând toate etapele de avansare în plan profesional.

Elev la Școala de cântăreți (1942).

Șef catedră la Institutul Pedagogic din Bălți (1964).

Rector al Universității „A. Russo” (2006).

După mai multă muncă individuală, studiile în doctoratură la Facultatea de Fizică a Universității de Stat „M.V. Lomonosov”, numeroase cursuri tematice în centrele univer-

sitare din Moscova și din alte orașe din Europa, N. Filip susține teza de doctor (1962), mai apoi și de doctor habilitat (1979). Mai bine de o jumătate de secol deține funcția de șef catedră, iar concomitent – și de prorector pentru știință (1964–1986), de rector al Institutului Pedagogic de Stat „Alec Russo” (1986–1992) și rector al Universității de Stat „Alec Russo” (1992–2007) din Bălți.

În calitate de cercetător a dezvoltat o direcție științifică în domeniul radiofizicii, efectuând investigații privind dispersia radioundelor de către ionosfera anizotropă, dispersia orientată a radioundelor ultrascurte de către ionosferă la latitudini medii, evoluția neomogenităților plasmei ionosferice a Terrei, metode contemporane de cercetare în ionosferă ș.a. Rezultatele cercetărilor științifice au fost publicate în cca 200 de lucrări, inclusiv în 5 monografii și un curs universitar de lecții „Radioelectronica” în 5 volume. Academicianul Nicolae Filip a fost conducătorul științific a trei teze de doctor și a două teze de doctor habilitat în științe fizico-matematice.

Pedagog de vocație, Savant talentat, Îndrumător de la Dumnezeu, Coleg devotat și Om de excepție – toate aceste trăsături l-au caracterizat în permanență pe academicianul Nicolae Filip, așezându-l în rândul celor mai remarcabile personalități ale neamului. A fost decorat cu numeroase distincții de stat și ale altor țări. N. Filip devine cetățean de onoare al mun. Bălți (2001), Eminent al Învățământului Public din Ucraina, Doctor Honoris Causa al Universității Tehnice „Gh. Asachi” din Iași, Om Emerit, laureat al Premiului de Stat; a fost decorat cu Ordinul „Gloria Muncii” și „Ordinul Republicii”, cu medalia de aur a Salonului Internațional de Inventică și Tehnică (Iași), cu medalia și diploma „Personalitate de excepție a secolului XX”; a obținut multe titluri onorifice.

Academicianul Nicolae Filip este caracterizat foarte frumos de unul dintre cei mai apropiați colegi - vestitul profesor universitar bălțean Valeriu Cabac: 2Omul Nicolae Filip a fost și rămâne în memorie ca o fire onestă, cumpătată, cu o capacitate de muncă uluitoare. Cu anii, nu și-a pierdut simțul noului, fiind receptiv la toate inovațiile. În permanență le însufla celor care îl înconjurau ideile sale progresive, pentru a le realiza și a le monitoriza. Savantul Nicolae Filip a îmbinat reușit în sânge calitățile de experimentator și teoretician. Cercetările inițiate de Domnia Sa s-au soldat cu crearea unor modele teoretice noi, care, la rândul lor, au impus realizarea altor noi experimente..."¹²

Drept semn de înaltă apreciere a bălțenilor prezintă instalarea (2010) plăcii comemorative pe casa din strada Independenței, 12, unde a locuit Nicolae Filip - Educatorul, Omul, Pedagogul, Savantul și renumitul Cetățean de Onoare al municipiului Bălți.

Nicolae Testemițanu

Nicolae Testemițanu (1927-1986) a fost și rămâne un exponent deosebit al școlii bălțene și al spiritului tradițional existent la acel timp în capitala de nord a Basarabiei. Primele clase învață în școala primară din satul natal Ochiul Alb, apoi își continuă studiile în gimnaziul din Baraboi și la renumitul Liceu de Băieți „Ion Creangă” din Bălți (1941). După ocuparea orașului de către armata sovietică, N. Testemițanu este transferat în clasa a IX-a a școlii medii nr. 1 din Bălți, pe care o absolveste în 1946. În același an devine student la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău.

Obținând diploma de medic, N. Testemițanu îmbrățișează specialitatea de chirurg-traumatolog. Concomitent, se încadrează în lucrul științific, devenind doctor habilitat,

profesor universitar, șef catedră. Fiind un om înțelept, binevoitor și foarte muncitor, încă în anii tinereții s-a afirmat ca lider recunoscut, fără a se impune prin comportamentul său. Aceste calități s-au manifestat încă pe când era licean, apoi student și în fiecare colectiv în care a activat. În orice postură pe care a deținut-o și oriunde era aruncat de valurile vieții zbuciumate, N. Testemițanu rămânea același – modest, binevoitor, săritor la nevoie și sincer. Poate că tocmai datorită acestor calități, a avut de pățimit în urma acțiunilor unor răufăcători.

Liceistul Nicolae Testemițanu și colegul său V. Sergentu, 1943.

Ministrul Sănătății al RSSM Nicolae Testemițanu, 1967.

În viziunea mea, profesorul universitar Nicolae Testemițanu, laureat al Premiului de Stat al RSSM, a strălucit asemenea unui astru pentru contemporanii săi și a rămas în memoria multor generații de medici și prieteni; a fost un exemplu de slujire poporului. Pentru locuitorii orașului Bălți, Nicolae Testemițanu va fi mereu cetățeanul de onoare.

Meritele deosebite și faptele nobile ale marelui înaintaș au fost apreciate la justa lor valoare de întreaga republică. Universității de Stat de Medicină și Farmacie și unei străzi din orașul Chișinău li s-a conferit numele lui Nicolae

Testemițanu. Acest nume îl poartă și numeroase străzi din alte localități, inclusiv din municipiul Bălți. În satul de baștină, Ochiul Alb, numele *Nicolae Testemițanu* îl poartă o stradă și școala medie.

Inaugurarea monumentului lui N. Testemițanu în or. Drochia, 2009

În august 2009, am avut onoarea să asist la un eveniment de anvergură, care a avut loc în orașul Drochia, raion din care actualmente face parte satul Ochiul Alb – inaugurarea unui măreț monument în memoria celui care a fost Nicolae Testemițanu – marele Om, Medic, Savant, Rector și Ministru.

Silviu Berejan

Distinsul lingvist basarabean și academician (1927–2008) a fost nu numai un mare savant, promotor al dreptății științifice naționale, dar și un pedagog iscusit, un om de mare cultură lăuntrică. După cum spunea Eugeniu Coșeriu: „Omul și savantul S. Berejan a ținut întotdeauna la aprecierile competente, făcute dezinteresat, fără scopuri camuflate. Pe acestea le considera cele mai de preț”.

Academicianul
Silviu Berejan

Trei destine basarabene: Eugeniu Coșeriu,
Nicolae Mătacaș și Silviu Berejan

Atașamentul lui S. Berejan față de universitatea bălțeană a fost fără echivoc. El spunea: „Sunt sudist prin naștere și nordist prin adopțiune”. Timp de un deceniu (1973–1983) a predat la Facultatea de Filologie și titlul de profesor universitar l-a obținut tot la Institutul Pedagogic „Alecru Russo” din

Bălți (1977). S. Berejan a fost al doilea lingvist (după E. Coșeriu), căruia Universitatea „A. Russo” i-a conferit, în 1990, onorificul titlu de Doctor Honoris Causa, pentru contribuția substanțială nu numai la pregătirea tinerilor specialiști în domeniul învățământului, dar și la creșterea și perfecționarea cadrelor științifice. De sprijinul, consultațiile și sfaturile Domniei Sale, în calitate de conducător științific competent și exigent, coordonator, consultant sau referent, au beneficiat peste 20 de tineri savanți bălțeni, care continuă tradițiile marelui ctitor științific.

Între colegi, la cea de-a 10-a aniversare a revistei „Limba Română”.
Bălți (2001).

Cu mare căldură și respect vorbește despre S. Berejan actualul rector al Universității de Stat „Alec Russo”, profesorul universitar Gheorghe Popa, care este considerat unul dintre cei mai demni elevi ai academicianului. Expresiv este caracterizat S. Berejan și de ex-decanul Facultății de

Filologie, actualmente prorector pe probleme științifice al universității bălțene, doamna Maria Șleahtițchi: „La Facultatea de Filologie domnul academician și-a înființat o școală științifică, pe care a susținut-o în forurile specializate și care a dat roade frumoase, mai frumoase poate, mă încumet să afirm, decât în alte părți... Mulțumită lui S. Berejan, profesorul Eugeniu Coșeriu a devenit al nostru și, fapt care ne face mai mândri și mai îndreptățiți, să fim în lumea filologiei...”. Vasile Bahnaru îl consideră pe Silviu Berejan „apărătorul coloanei de granit a adevărului”, iar Maria Onofraș - „un slujitor profesionist al Limbii Române”¹³.

Alexandru Budeșteanu

Face parte din personalitățile proeminente bălțene. A fost nevoit să părăsească orașul natal în anii tinereții, dar amintirea despre el o poartă cu nostalgie în suflet toată viața. S-a născut în 1928, în comuna Pârlița-târg, județul Bălți, într-o familie de intelectuali. După terminarea școlii primare își face studiile (1938-1940 și 1941-1944) la prestigiosul Liceu „Ion Creangă” din Bălți. În 1944, când revin „eliberatorii”, se refugiază împreună cu familia la Alba-Iulia, unde își continuă studiile la Liceul „Mihai Viteazul”, apoi în liceele din Ploiești. În anii 1948-1954 studiază la Institutul de Arhitectură din București, iar în 1956-1960 face doctoratul la Moscova. Susține teza de candidat în științe în 1965. Întorcându-se în patrie, ocupă diferite funcții de arhitect în România, iar mai târziu a devenit funcționar în instituțiile internaționale, în ramura profesată. În 1977, Domnia Sa este numit arhitect-șef al mun. București, contribuind la elaborarea proiectelor de urbanism și construcție din capitala României.

După revoluția din 1989, domnul Alexandru Budeșteanu devine expert parlamentar pe lângă Comisia

pentru Administrație Publică, Amenajarea Teritoriului și Echilibru Ecologic a Camerei Deputaților din Parlamentul României, post pe care îl deține până în anul 2000. Indiferent de postul în care a activat, dumnealui a dat dovadă de înalt profesionalism și s-a bucurat de încrederea celor cu care a activat. În acest aspect, Elena Harconiță menționează (2008) că dl A. Budeșteanu este un exemplu strălucit prin modul și calitatea în care a abordat și a realizat serviciile profesionale, acțiunile civice și patriotice.

Renumitul Arhitect, Savant și Om a fost înalt apreciat de colegi, de oamenii de știință și Țară; este deținătorul multor distincții de stat pentru merite deosebite, printre care și titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți. În hotărârea senatului universității, din 25 mai 2000, semnată de academicianul Nicolae Filip și Valeriu Cabac, se menționează: „Activitatea didactică fructuoasă pe care dl Alexandru Budeșteanu a desfășurat-o la catedra de Urbanism și Amenajarea Teritoriului a Institutului de Arhitectură „Ion Nicu” din București, la Facultatea de

Arhitectură a Universității din New York, la Universitatea Populară din București, rămâne un dar de preț pentru toți studenții care au avut Norocul și Onoarea să-l audieze. Fiind un om cu spirit edificator, dl A. Budeșteanu a susținut constant și mărinimos atât eforturile de devenire a Liceului „Ion Creangă”, a universității bălțene, cât și tineretul creativ și dornic de carte”.

Decernarea titlului de Doctor Honoris Causa
al Universității de Stat „Alec Russo” (25 mai 2000).

Vitalie Belousov

Doctor-inginer, profesor universitar. S-a născut la 2 mai 1930, în or. Bălți. Și-a făcut studiile la Liceul de Băieți „Ion Creangă”. După anul 1940 își continuă studiile liceale și superioare la Facultatea de Mecanică a Institutului Politehnic din Iași. Mai târziu devine o legendă în lumea inventatorilor din sec. XX. Întemeiază Școala Românească de

inventică, fiind liderul inventatorilor în domeniul prelucrărilor mecanice și al dispozitivelor din România, iar școala fon-dată de el devine cunoscută departe peste hotarele țării. Domnia Sa este organizatorul permanent al sesiunilor anuale ale Comisiei de inventică din Iași. Pe parcursul anilor a deținut mai multe funcții administrative: prodecan și decan al Facultății de Mecanică, șef al catedrei Mașini-unelte și scule, rector al Universității Tehnice „Gh. Asachi” din Iași (1990–1996).

Vitalie Belousov a fost pasionat de mai multe domenii și direcții de cercetare științifică. Este titularul a circa 120 brevete de invenții și a 250 lucrări științifice (monografii, cursuri, proiecte etc.). S-a bucurat de o largă recunoaștere națională și internațională: membru de onoare al Academiei Europene de Arte (Belgia); membru al Academiei Internaționale pentru Industrie și Comerț (Palermo, Italia); Doctor of Philosophy in Inventics la Academia Culturală Internațională din Madros (India); Master of Science in Inventics la Institutul de Comunicații Internaționale; Doctor Honoris Causa al Universității Tehnice din Chișinău.

În 1997, Vitalie Belousov a fost desemnat de către Institutul Biografic American „Om al anului”, iar în 1998 deține titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți, cu care încheiase contracte de colaborare, ce au pus baza noilor cercetări teoretice și experimentale¹⁴.

Nicolae Gărbălău

Cunoscutul savant s-a născut la 4 august 1931, în orașul Bălți. În 1949 a absolvit școală medie nr. 1, apoi a urmat Facultatea de Chimie a Universității de Stat din Moldova. În anii 1955–1956 a lucrat la uzina de aviație din Zaporojie. Întors la Chișinău, își face studiile la doctorantură

(1958–1961), sub bagheta academicianului Anton Ablov, apoi activează ca cercetător științific inferior (1961), cercetător științific în Laboratorul de chimie anorganică al Institutului de Chimie (1965). În 1965 susține cu succes teza de doctor, iar în 1973 – pe cea de doctor habilitat. În 1978 preia conducerea Laboratorului de chimie a compușilor coordinațivi al Institutului de Chimie al A.Ș.M.; concomitent execută funcția de director adjunct în problemele științei (1978–1988). În perioada anilor 1972–1978, N. Gărbălău conduce prin cumul catedra de chimie anorganică a USM. În 1978 i se conferă titlul de profesor universitar; în 1993 este ales membru corespondent, iar în 1995 devine academician al AȘRM. Din acel an deține funcția de director al Institutului de Chimie al AȘRM, până în ultimele clipe de viață.

Savantul N. Gărbălău și discipolii săi au elaborat lucrări valoroase în chimia contemporană, iar rezultatele cercetărilor fundamentale au fost reflectate în 680 de publicații, inclusiv 5 monografii, 25 brevete de invenții, o tehnologie, 5 implementări pe scară industrială. S-a stins din viață la 20 februarie 2006.

Academicianul Nicolae Gărbălău a fost fondatorul școlii științifice în domeniul chimiei compușilor coordinațivi, macrociclici și supramoleculari. Școala lui numără 24 doctori și doctori habilitați, printre care profesorul universitar M. Revenco, doctorii C. Idricean, V. Arion, G. Timco ș.a. Mulți dintre discipolii săi activează în laboratoare de cercetări în Moldova, Rusia, Ucraina, SUA, Franța, Italia, Anglia, Austria, Elveția, Vietnam ș.a. A fost membru al Consiliului

European pentru Spectroscopia de Masă, al Asociației Europene „Euroscience”, al Directoratului Uniunii Internaționale a Cristalografelor, președinte al Comitetului de organizare a multor foruri științifice naționale și internaționale. El a fost laureat al Premiului de Stat și al Premiului Prezidiului AȘRM, s-a învrednicit cu Ordinul „Gloria Muncii”, Medalia „N.S. Kurnakov” (Rusia) ș.a.

Academicianul Tudor Lupașcu afirmă, pe bună dreptate, că Nicolae Gărbălău – savant și chimist notoriu – a devenit clasic în timpul vieții. Acest adevăr îl confirmă rezultatele cercetărilor fundamentale realizate în domeniul chimiei compușilor coordinativi și anume prin descoperirea metodei template de asamblare a compușilor coordinativi, precum și a noilor clase de compuși chimici ai acizilor carboxilici cu metale de tranziție cu structuri homo- și heteropolinucleare. Descoperirile academicianului N. Gărbălău au contribuit ca Chișinăul să devină un centru științific internațional în domeniul chimiei compușilor coordinativi, macrociclici și supramoleculari. Într-un fel, el a fost și un mare filosof. A susținut în permanență tinerii cercetători prin toate mijloacele legal posibile, se străduia ca tinerii să obțină granturi individuale și burse în centre de excelență internațională.¹⁵

Dumitru Frunză

Cunoscutul inginer hidrotehnic și om de stat D. Frunză s-a născut la 8 noiembrie 1931, în Slobozia-Bălți, România. De mic copil a fost antrenat în muncă; la început prin gospodărie, iar mai apoi în câmp, ajutându-l pe taică-său, Pătrache Frunză, la cultivarea loturilor de pământ și îngrijirea animalelor de care dispunea familia. A cunoscut grozăviile războiului, schimbările regimurilor, greutățile

foametei și lupta pentru supraviețuire în acei ani de grea cumpănă pentru toată populația.

Învățătura a început-o în 1937, în școala primară feroviară din preajma gării din Slobozia-Bălți și casei părintești de pe strada Banca Basarabiei pe atunci. Un an de zile a învățat la Liceul Comercial, iar după ocuparea Bălțiului de către armata sovietică (1940) a fost nevoit să repete aceeași clasă, ceea ce s-a întâmplat și după al doilea război mondial. În 1951, D. Frunză a absolvit școala nr.1 și în același an este înmatriculat la Facultatea de Hidroameliorație a Institutului Agricol din Chișinău, pe care îl absolvește în 1956.

După terminarea facultății, D. Frunză este repartizat la lucru la întreprinderea de proiectare a sistemelor de irigare din Chișinău, iar în scurt timp se transferă la „Gostroi”, în domeniul irigației. În conformitate cu Hotărârea Guvernului URSS (1957) „Cu privire la reorganizarea sistemului agroindustrial și fondarea complexelor intercolhoznic”, dumnealui este numit președinte al Complexului intercolhoznic de construcție a edificiilor agrare din raionul Nisporeni, unde a activat aproape doi ani, după care se reîntoarce la Chișinău și lucrează în calitate de inginer în sistemul de irigație.

În perioada anilor 1963–1964, D. Frunză activează în funcția de șef al Direcției de construcții capitale din cadrul Ministerului Hidroameliorației și Gospodăriei Apelor din RSSM, iar în 1964–1971 exercită funcția de șef al Direcției construcții ale sistemelor de irigare nr. 14, din cadrul aceluiași minister. După această perioadă urmează o nouă

avansare în carieră, fiind numit în postura de viceministru al Ministerului Hidroameliorației și Gospodăriei Apelor din republică, post pe care l-a deținut timp de 13 ani (1971–1984).

Fiind apreciat ca specialist cu cunoștințe vaste în ramură, este trimis de către guvernul sovietic în Yemen (Aden), în calitate de expert general pe probleme de irigație. Acolo, în perioada anilor 1984–1986, a condus un colectiv de peste 700 de specialiști sovietici (proiectanți, ingineri, constructori etc.), care realizau un proiect strategic pentru țara respectivă. La îndeplinirea anumitor lucrări participau mai multe echipe de muncitori din localitățile unde se efectuau construcțiile. Executările acestui proiect de anvergură se complicau din cauza războiului civil, care se declanșase în această țară.

Când s-a întors la baștină, D. Frunză a fost numit în funcția de șef al Direcției de ameliorație din cadrul unității unionale „Gosagroprom”, post pe care îl deține în perioada anilor 1986–1990, până la pensionare. Pentru activitate de muncă rodnică a fost decorat de două ori cu Ordinul „Insigna de Onoare” a URSS – în anii 1971 și 1978.

Colegii de serviciu și prietenii îl caracterizează pe inginerul Dumitru Frunză ca o persoană de mare încredere, om cumpătat și cărturar, un familist de excepție și prieten devotat. Adesea își amintește cu lacrimi în ochi despre părinți, rude și casa părintească de pe strada Banca Basarabiei (acum Cahul), despre copilăria petrecută în Slobozia-Bălți.

După pensionare, domnul Dumitru Frunză gospodărește în grădina casei lor împreună cu consoarta sa Lucia, medic de profesie. Se bucură mult de familia unicului fecior, Alexandru, inginer-hidrotehnic ca și taică-său, de nepotul Dumitru, care poartă numele bunelului și profesează medicina (reanimatologia), ca și scumpa lui bunicuță.

Vasile Procopișin

Academicianul, profesorul universitar, renumitul farmacist din Republica Moldova (1934–2008) s-a născut în satul Șaptebani, județul Bălți. După terminarea a 7 clase din satul natal, face studiile la Școala de Felceri și Moașe din orașul Bălți (1948–1951), apoi la Institutul de Farmacie din Odessa (1952–1957). Începe activitatea în calitate de șef al farmaciei nr. 172 din orașul Kiev (1957–1958), urmează avansarea la postul de șef al Secției aprovizionare cu medicamente a Direcției Farmaciilor din Kiev (1958–1959), ca mai apoi să devină șef al Direcției Farmaciilor din regiunea Cerkasî, Ucraina (1959–1965).

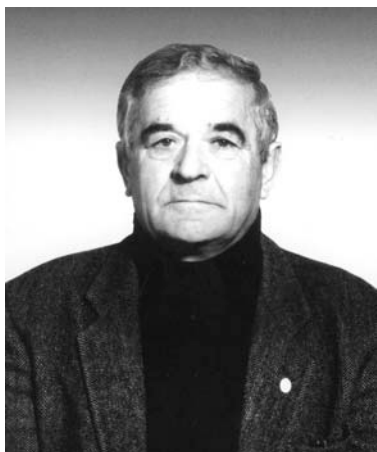
În 1965, la invitația lui N. Testemițanu, ministru al Sănătății din RSSM, Vasile Procopișin revine la Chișinău, fiind numit șef adjunct al Direcției Principale a Farmaciilor a Ministerului Sănătății din republică, iar în 1966 este transferat în funcția de șef al Direcției „Moldmedtehnica” din cadrul aceluiași minister. În 1969 susține teza de doctor (candidat), iar în 1970 devine șef al catedrei Tehnologia medicamentelor și organizarea activității farmaceutice. În 1971 este numit în funcția de decan al Facultății de Farmacie, pe care a deținut-o timp de peste 25 de ani. În 1987 susține teza de doctor habilitat în științe farmaceutice, în 1989 obține titlul de profesor universitar, iar în 1993 este ales membru corespondent al AȘM. În perioada anilor 1996–1997 V. Procopișin a deținut funcția de viceministru al Sănătății al Republicii Moldova.

Preocuparea științifică și organizatorică a dlui Vasile Procopișin a fost asigurarea unității între asistența medicală și cea farmaceutică. Primele lucrări științifice, realizate în comun cu profesorul Nicolae Testemițanu, au fost consacrate argumentării amplasării optime a rețelei de farmacii în localitățile rurale din Republica Moldova. Lucrările științifice ale Domniei Sale se caracterizează printr-un înalt grad de implementare. Rezultatele acestor cercetări și-au găsit reflectarea în 4 monografii, 4 manuale de bază și 8 îndrumare pentru studenți, precum și în peste 200 de articole publicate. Sub conducerea nemijlocită a savantului V. Procopișin și-au pregătit și susținut tezele de doctor și doctor habilitat 10 discipoli. Unul din manualele dumisale, publicat la Moscova în 1991, este folosit pe larg la facultățile respective în mai multe țări, foste republici sovietice.

Concomitent cu activitatea didactico-metodică, științifică și organizatorică, V. Procopișin a deținut, pe parcursul anilor, multe funcții cu caracter obștesc: președinte al Societății Științifice a Farmaciștilor din RM; redactor-șef al Revistei Farmaceutice a Moldovei; membru al prezidiului Comisiei Superioare de Atestare a Republicii Moldova; președinte al Comisiei pentru problemele persoanelor de vârstă a treia de pe lângă Președintele Republicii Moldova etc.

Meritele deosebite ale domnului V. Procopișin au fost înalt apreciate: decorat cu medalia jubiliară „Pentru vitejie în muncă” (1970); ordinul „Insigna de Onoare” (1971, 1976); titlul „Om Emerit al Școlii Superioare” (1984); ordinul „Gloria Muncii” (1995). În 2001, Societatea Română de Istorie a Farmaciei îi conferă medalia „Profesor Dr. Alexandru Ionescu-Matiu”, iar în anul 2004, la Kiev (Ucraina), i se decernează Medalia Sf. Gheorghe „Cinste, Slavă, Muncă” și Diploma „Golden Fortune” din partea Asociației „International Academy of Ratings and Sociology”.

Vitalie Bețișor

Renumitul medic-traumatolog, profesor universitar, academician (1937–2005) s-a născut într-o familie de învățători. A suportat din plin greutățile războiului și foametei. Când avea doar 9 ani (1946), tatăl său, Constantin Bețișor este arestat și deportat pe motiv „politic”. În 1949, împreună cu mama Tatiana, Vitalie este deportat în regiunea Kurgan. În 1956, după mulți ani de suferințe, toți membrii familiei au fost reabilitați. Cu greu își reîntregesc familia și se repatriază în orașul Bălți. Timp de 1 an, V. Bețișor lucrează hamal la fabrica de ulei. În 1957, cu mare frică în suflet, el depune documentele la Institutul de Medicină din Chișinău și susține cu succes examenele de admitere. După absolvirea facultății, 2 ani lucrează chirurg-traumatolog, apoi își continuă studiile prin doctoratură la Institutul Central de Ortopedie și Traumatologie din Moscova (1965–1968). Călit în condițiile vieții sibiene, el muncește sârguincios și acumulează o bogată practică în această instituție. Odată cu finisarea doctoraturii (1968), susține teza de doctor (candidat), iar în 1988 – teza de doctor habilitat în științe medicale.

Începând cu anul 1969, V. Bețișor a activat în cadrul actualei USMF „Nicolae Testemițanu”, unde s-a afirmat ca unul dintre cei mai dotați specialiști în ramură, ilustru savant, pedagog și om de mare încredere. Domnia Sa a pus bazele ortopediei contemporane în Republica Moldova, devenind cunoscut ca specialist remarcabil în alte țări ale lumii. Paralel cu activitățile clinică și organizatorică, se ocupă și de munca de cercetare, lăsând în palmares peste 380 de

lucrări științifico-didactice, inclusiv 3 monografii și 12 brevete de invenții. În ultimii ani de viață, împreună cu colaboratorii săi, a obținut la saloanele de inventică și expoziții 2 medalii de aur, 2 de argint și 2 de bronz. În anul 1989, V. Bețișor el se învrednicește de titlul Laureat al Premiului de Stat al RSSM în domeniul științei și tehnicii. În 1988 și în 1989, profesorul Vitalie Bețișor pleacă de urgență, în fruntea unei echipe de medici, în Armenia și în România, pentru a acorda asistență medicală traumatizaților de pe urma cutremurelor de pământ.

Pentru activitatea științifică remarcabilă, în 1993, V. Bețișor este ales membru corespondent al AȘ a RM, iar peste doi ani este onorat cu titlul Om Emerit din Republica Moldova. În 1997 este decorat cu ordinul „Gloria Muncii”, cu Diploma de Onoare a Prezidiului AȘM.

În calitate de coleg și prieten de facultate l-am cunoscut pe Vitalie Bețișor ca pe un om cinstit, muncitor și optimist. Îl păstrez în memorie așa cum era, cu toate calitățile sale: bărbat cu o energie titanică, patriot înflăcărat al plaiului, un medic cu autoritate absolută printre pacienți, un soț, tatăl și bunel de excepție.

Eliza Botezatu

Cunoscută scriitoare și critic literar, doctor în științe filologice, profesor universitar, s-a născut la 7 noiembrie 1938, în satul Briceni, Ocnîța. În anul 1955 absolvește școala medie și își începe activitatea pedagogică în calitate de învățătoare la clasele primare și instructoare superioară de pionieri în satul

Mereșeuca. În anii 1956–1961 își face studiile la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Istorie și filologie, secția limbă și literatură moldovenească.

Își începe activitatea profesională la Institutul Pedagogic „Alec Russo” din Bălți, în calitate de lector la catedra de limbă și literatură moldovenească. În 1967 este numită în funcția de lector superior. În anii 1968–1971, își continuă studiile prin doctorat la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a RSSM, iar în 1972 susține teza de doctorat. În același an, E. Botezatu obține titlul de conferențiar universitar și este aleasă în funcția de șef al catedrei de limbă și literatură moldovenească. În 1979, Domnia Sa se transferă cu lucrul la Academia de Științe, revenind, în anul 1983, pentru o scurtă perioadă, la catedra bălțeană. Au urmat apoi funcțiile de secretar al Uniunii Scriitorilor din Moldova, profesor universitar, șef al catedrei de literatura română și comparată la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău.

În perioada activității mele (1985–1991) la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” în calitate de șef catedră a disciplinelor medico-biologice, am avut ocazia s-o cunosc pe distinsa doamnă profesoară, fără a avea vreo tangență în aspect profesional. Totodată, am sesizat că doamna Eliza Botezatu este o persoană deosebită, cu o ținută academică, posedă cunoștințe multilaterale și o gândire profundă. Dumneaei deopotrivă poate face față lucrurilor ca savant, pedagog, critic literar, scriitor, patriot și Om.

În calitate de savant, dna E. Botezatu a publicat peste 100 de lucrări științifice, iar în calitate de scriitor, poet și publicist a editat peste 20 de cărți. În 2005 i s-a conferit titlul onorific Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Valerian Revenco

Pediatru și demnitar de stat. A văzut lumina zilei la 1 decembrie 1939, în cartierul Pământenii din orașul Bălți. În 1947 începe învățătura la școala primară, apoi a fost nevoit să învețe în mai multe școli din diferite raioane, deoarece tatăl său, specialist în construcția și reparația drumurilor, era transferat cu lucrul în diferite localități ale republicii. În anul 1950, părinții, Tudor și Xenia, se reîntorc cu traiul în Bălți, unde Valerian continuă învățătura în clasa a V-a la școala moldovenească nr.1 din orașul natal. Încă din copilărie se obișnuise cu munca în gospodărie, iar mai apoi a ajutat și la construcția casei părintești. Din mărturisirile sale, în copilărie a fost năzbâțios, dar nu făcea glume de prost gust și nici lucruri rele. În clasa a IX-a a început să facă box, dar visul său era să devină medic. De aceea, după absolvirea școlii (1956), a depus documentele la institutul de medicină, a susținut cu succes examenele de admitere și a fost înmatriculat la Facultatea de Pediatrie, pe care o absolvă în 1962. În anii de studenție, situația familială l-a făcut să lucreze un timp în spitalele din Chișinău, în calitate de asistent medical. Doi ani la rând (1957 și 1958) a plecat la lucru în Kazahstan, la deștelenirea pământurilor. Cunoscuții și colegii îl considerau un om cumpătat, receptiv, foarte binevoitor și întotdeauna era înconjurat de prieteni. Își începe activitatea de medic în satul Pelenia, raionul Bălți, în funcția de pediatru, medic-șef al spitalului de circumscripție (1962). Peste un an, în acest sat cu buni gospodari începe construcția secției de copii pentru 25 de paturi, pe care o finisează în anul următor, cu ajutorul și din contul colhozului.

În 1965, V. Revenco este transferat în Bălți, în funcția de specialist principal în pediatrie al orașului, iar în 1967, prin ordinul ministrului Sănătății, Nicolae Testemițanu, este numit în funcția de șef adjunct la Direcția cadre și instituții

de învățământ a ministerului. În această postură a activat până în 1971, alături de renumitul ministru și de alți colegi cu o bogată practică în conducerea sistemului de sănătate.

În decembrie 1971, V. Revenco a fost ales în calitate de președinte al Comitetului Republican al Sindicatelor din sistemul medical. Timp de 5 ani a depus mari eforturi pentru reorganizarea, construcția și funcționarea taberelor de odihnă pentru copii, caselor de odihnă și sanatoriilor, care se aflau pe teritoriul republicii și în Ucraina (Sergheevka, Bugaz etc.) și în care se odihnea și se trata populația din republică.

Datorită capacităților sale de organizator neordinar și atitudinii conștiincioase în rezolvarea multor probleme sociale, V. Revenco este numit (1976) în funcția de șef al Secției ocrotirea sănătății din municipiul Chișinău, pe care o conduce timp de 11 ani. La inițiativa lui, în capitală au fost date în exploatare 14 obiecte ale ocrotirii sănătății, dotate, în măsura posibilităților, cu utilaj și aparataj medical, aprovizionate cu reactive și medicamentele necesare, precum și cu alte mărfuri de primă necesitate pentru buna lor funcționare. Și în prezent se consideră că Domnia Sa a fost unul dintre cei mai competenți conducători ai sistemului de sănătate din Chișinău.

În 1987, V. Revenco este transferat în funcția de șef adjunct, apoi de șef al secției sănătate și protecția muncii din cadrul Consiliului Republican al Sindicatelor. În 1988 a fost numit viceministru, în 1992 – prim-viceministru, iar în 1999 – ministru al Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Deține acest post până în 2005. Ultima perioadă a coincis cu comasarea ministerului nominalizat cu Ministerul Sănătății și la 21 aprilie 2005 dl. V. Revenco preia conducerea noului minister – Ministerul Sănătății și Protecției Sociale, în fruntea căruia s-a aflat până la pensionare.

Activitatea rodnică și îndelungată a dlui Valerian Revenco a fost apreciată după merit. Astfel, în 1974 și 1975 a fost menționat cu Diploma de Onoare a Sovietului Suprem al RSSM, în 1981 - decorat cu Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”, iar în 1999 - cu Ordinul „Gloria Muncii”. La 02.XII.2005, Domnia Sa a fost decorat cu cea mai înaltă distincție de stat - „Ordinul Republicii”.

În 2008, cuplul familial Valerian și Tatiana Revenco a sărbătorit nunta de aur. Fiul Iurie, medic și el de profesie, și-a bucurat părinții cu două nepoțele - Tanea și Iulia - și cu un nepoțel - Sava.

Valerian Revenco - student (1958) și ministru (2003).

Mihai Magdei

Organizator al sistemului de sănătate publică și om de stat. S-a născut la 3 octombrie 1945, în satul Fundurii Vechi (Glodeni), dar a copilărit în preajma Răutului, la Bălți, de care își leagă cele mai sacre amintiri. În 1963 absolvеște școala nr.1 din Bălți, cu succes susține examenele de admitere

la Institutul de Medicină din Chișinău, facultatea Sanitarie. După absolvirea facultății (1969), este repartizat la Criuleni, în funcția de șef secție epidemiologie. În scurt timp este numit în postul de medic-șef al Stației sanitaro-epidemiologice din raionul Criuleni, iar în 1974 – medic-șef adjunct al Stației sanitaro-epidemiologice republicane. Din 1975 până în 1983 exercită funcțiile

de șef al Direcției sanitaro-epidemiologice a Ministerului Sănătății și medic-șef adjunct sanitar de stat.

În 1983, prin transfer, revine la Stația sanitaro-epidemiologică republicană în calitate de medic-șef, funcție pe care o deține până în 1994, când este numit în postul de viceministru al Sănătății și medic-șef sanitar de stat al Republicii Moldova.

La 25 ianuarie 1997, Mihai Magdei este numit ministru al Sănătății. După expirarea mandatului de ministru (6.07.1998), dumnealui devine director general al Centrului Național Științifico-Practic de Medicină Preventivă. În această postură întreprinde măsuri organizatorice întru asigurarea bunăstării sanitaro-epidemiologice a populației: s-a purces la comasarea mai multor instituții de profil, în scopul folosirii raționale a cadrelor; s-au intensificat cercetările științifice în domeniul medicinei preventive; s-a ridicat nivelul bazei tehnico-materiale, inclusiv în serviciul medico-epidemiologic din orașul Bălți.

Mihai Magdei a fost acela care a inițiat noi relații de parteneriat și colaborare cu mai multe organisme naționale. A promovat reforme progresive în organizarea sănătății publice. În pofida volumului mare de activități organiza-

torico-practice, dumnealui croia timp și pentru cercetări științifico-metodice. În 1993 susține teza de doctor, iar la scurtă vreme (2000) – și pe cea de doctor habilitat în medicină. Este autor și coautor a peste 100 de lucrări științifice.

Fiindu-i cunoscute calitățile manageriale, în noiembrie 2009, M. Magdei este numit, pentru a doua oară, în funcția de viceministru al Sănătății și medic-șef sanitar de stat, urmând să contribuie la redresarea acestei ramuri de mare valoare pentru societate în noile condiții de dezvoltare a țării.

Mediul favorabil din familie a fost și rămâne un mare suport pentru activitatea rodnică a dlui Mihai Magdei. Mai mult de patru decenii o are alături pe soția Eudochia, medic-oftalmolog, originară și ea din Bălți. Feciorii Victor și Alexandru își bucură părinții cu nepoții.

Grigore Chetrari

Cunoscutul medic și eminent organizator al sistemului de sănătate publică din mun. Bălți s-a născut la 27 ianuarie 1947, în satul Ruseni, de prin părțile Edinețului. De mic copil a cunoscut viața plugarului, ajutându-i pe tata Ion și mama Maria la lucru prin gospodărie și pe ogoarele colhozului. Pentru prima dată, la vârsta de 6 anișori (1953), a plecat cu părinții departe de satul natal, tocmai în regiunea Kurgan, ca să-l viziteze pe bunelul Zara Vladimir (pe linie maternă), care a fost deportat cu titlul de „chiabur” în Siberia, loc de concentrare a celor mai muncitori gospodari din toate teritoriile „eliberate” de regimul sovietic.

După absolvirea școlii primare din satul Ruseni, Grigoraș Chetrari își continuă studiile în școala medie din orașelul Edineț. Odată cu atestatul de 10 clase, el primește și certificatul de tractorist-mașinist, pe atunci profesie prestigioasă și solicitată în gospodăriile sătești. Fiind un elev exemplar, cumpătat și cu un comportament prietenos față de

colegi, fotografia lui s-a aflat mai mult timp pe Panoul de Onoare al școlii medii din Edineț.

Atașamentul deosebit față de profesia de medic îl face pe Gr. Chetrari să depună actele la Institutul de Medicină din Chișinău și să susțină cu succes examenele de admitere, fiind înmatriculat (1963) la Facultatea de Medicină Generală, pe care o absolveste în 1969. După anul 3 de studii, îmbină învățătura cu munca de asistent medical la Spitalul de Urgență din Chișinău, acumulând o bogată practică, care i-a fost de folos pe viitor. Personal, l-am cunoscut pe Gr. Chetrari, în timpul cursului de Medicina Legală (anul V). Era un student bine educat și sânguincios.

Obținând diploma de medic, prin internatură se specializează la disciplina otorinolaringologie (ORL) și începe să activeze la spitalul raional din Vulcănești (1970–1973). După cum mărturisea dumnealui, anume în spitalul din Vulcănești a efectuat pentru prima dată operația de traheostomie la un copil de 6 ani, operație, care, de obicei, necesită nu numai pregătire teoretică specială, practică perfectă, dar și un curaj deosebit și o responsabilitate înaltă față de viața pacientului. După un debut profesional impecabil, specialistul Grigore Chetrari a fost observat și transferat, în 1973, la spitalul din Bălți, în secția ORL. Acolo a izbutit să-și perfecționeze măiestria profesională sub bagheta medicilor Ion Borș, Ilie Banari și Mihai Maniuc, recunoscuți specialiști din republică.

În 1978, soarta îl „aruncă” pe Gr. Chetrari spre prima avansare în postul de conducător – șef secție aviație sanitară (AVISAN) a spitalului bălțean, filială a secției respective a Spitalului Republican din Chișinău. Numeroasele deplasări prin raioanele și satele din nordul republicii în cadrul aviației sanitare au servit drept o adevărată școală profesională, de acordare a ajutorului medical pacienților în stare gravă de

sănătate. Tocmai în acești ani dumnealui a devenit un medic pregătit multilateral, datorită faptului că asistența medicală se acorda în cazurile cele mai complicate, în condiții extreme, adesea cu un înalt risc.

În 1987, șeful secției Sănătate a comitetului executiv orășenesc, dl Ilie Goreacii, îl propune pe Gr. Chetrari la postul de inspector-specialist al secției Sănătate, iar în 1990 este numit în funcția de șef al secției nominalizate, pe care a deținut-o până în 1994, când a fost numit medic-șef al spitalului orășenesc Bălți. În 16 ani cât a exercitat această funcție, dumnealui a avut posibilități reale de a studia aspectele organizatorice de dirijare a sistemului de sănătate publică, ceea ce a contribuit la dezvoltarea capacităților sale manageriale, extrem de necesare în perioada actuală de dezvoltare a societății.

Pregătirea multilaterală, profesională și managerială, atitudinea serioasă față de îndeplinirea obligațiilor de serviciu și calitățile pur omenești au fost puse la baza selectării candidaturii domnului Gr. Chetrari în funcția de

director general al unui spital multidisciplinar, cu un colectiv foarte mare de specialiști, menit să presteze servicii medicale populației din tot nordul Republicii Moldova.

Fără a interpreta problemele cu care se confrunta spitalul din Bălți la diferite etape de activitate în ultimele decenii, se poate spune cu certitudine că multe din succesele obținute sunt legate de numele medicul-șef, apoi de directorul general al instituției, domnul Gr. Chetrari. Dumnealui a fost acela care a dirijat construcția noilor clădiri spațioase pentru spital și reprofilarea lui în conformitate cu necesitățile timpului, a promovat cadrele de specialiști, a asigurat spitalul cu aparataj și utilaj medical, păstrând funcționarea lui continuă. Dl Gr. Chetrari a fost acela care nu a uitat de veteranii spitalului, organizând două manifestări jubiliare – 125 și 135 ani de la fondarea spitalului. A publicat o monografie și a redactat două culegeri de materiale, care cuprind cele mai importante evenimente.

De la dreapta: Grigore Chetrari, director general al Spitalului clinic municipal; Maria Cumpănă, șef-adjunct al serviciului personal al MS;

Tudor Grejdeanu, profesor universitar; Vladimir Popa, profesor universitar și Clementie Codreanu – foști medici-șefi al spitalului bălțean.

Putem spune că domnul Gr. Chetrari este un exponent de valoare al medicinei bălțene, un specialist și un organizator de excepție al sistemului de sănătate, un om de încredere, receptiv și binevoitor, cu calități deosebite, semnificative doar unor personalități marcante. Pe bună dreptate, activitatea Domniei Sale a fost înalt apreciată de stat: medalia „Meritul Civic”, Ordinul „Gloria Muncii”, distincția „Eminent al Ocrotirii Sănătății din URSS” etc. El este stimat de conducerea municipalității, de colegi și de toți prietenii. Toți membrii familiei sale sunt medici de profesie: soția Silvia, ginecolog, medic-șef adjunct al Centrului Perinatologic din Bălți, și cei doi feciori – Vadim și Eduard. Bunicii se bucură mult de cele trei nepoțele: Tina, Laura și Cristina.

Boris Grițunic

Cunoscut arhitect bălțean, om cu o vădită cultură spirituală, cumpătat și binevoitor. S-a născut în 1948, în satul Sofia, într-o familie de oameni gospodari și muncitori. În acest sat, cu frumoase tradiții seculare, și-a petrecut copilăria, a cunoscut munca țaranului simplu, a învățat în școala medie, una din cele mai recunoscute din raionul Drochia. A urmat studiile la Institutul Politehnic din Chișinău, la Facultatea Inginerie și construcție, secția arhitectură, pe care o absolvește în 1971.

Făcând parte din primele promoții de arhitecți autohtoni bine pregătiți, B. Grițunic este repartizat la serviciu în Bălți, oraș de care își leagă viața și activitatea profesională

multilaterală pe parcursul a 40 de ani. Primii trei ani după facultate dumnealui lucrează într-un institut de proiectare, acumulează deprinderi în ramura profesată, obține calificativul de proiectant atestat și verificator de proiecte. Capacitățile tânărului specialist sunt observate și apreciate. În 1974 este promovat la lucru în primăria orașului (pe atunci executiv), unde deține mai multe funcții: arhitect; arhitect-șef al orașului; arhitect-șef al zonei urbanistice Nord; șef al Inspecției de Stat în construcții teritoriale Nord ș.a.

Pe parcurs, B. Grițunic a proiectat un număr impunător de obiecte specifice în mai multe localități ale Republicii Moldova. A fost autorul unor lucrări de mare valoare: monumentele victimelor represiunilor politice din mun. Bălți și din orașul Florești; monumentul victimelor foametei din satul Hăsnășenii Noi, Drochia; complexul centrului comercial din preajma gării auto din Bălți și alte edificii valoroase. Este coautor al unui complex cultural de excepție – „Aleea Clasicilor”, – amplasat în centrul municipiului Bălți, inaugurarea căruia a avut loc la 17 iulie 2010.

În anul 1980, B. Grițunic devine membru al Uniunii Arhitecților din republică, apoi membru al Comitetului de conducere (1990) și președinte al Secției Nord a Uniunii Arhitecților din Republica Moldova (2003). În prezent, Secția Nord, condusă de Domnia Sa, numără 30 membri, dintre care 13 arhitecți-șefi ai orașelor și raioanelor și 12 proiectanți, care contribuie la amenajarea localităților respective.

Munca rodnică a domnului Boris Grițunic a fost menționată în repetate rânduri de conducerea orașului, de Uniunea Arhitecților din țară și de către stat, fiind decorat cu medalia „Meritul Civic”.

Linia în familie o creează fidela soție Ana, iar ambii soți se bucură mult de succesele fiicei Diana, lector la

Universitatea de Stat „Alec Russo”, și de nepoțica Daniela, care le alină suferințele.

Gheorghe Popa

Viitorul profesor universitar și rector al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți s-a născut în 1952, în comuna Budești din raionul Glodeni (fostul județ Bălți). În satul natal, cu frumoase și neștirbite tradiții, a copilărit și a învățat 8 clase, a deprins toate formele de muncă a țăranilor. În satul Cobani, vecin cu Budeștii, a absolvit cu succes școala medie; numai nota la algebră de „4” nu i-a permis să obțină medalie de aur.

Capacitățile sale, moștenite de la părinții Dumitru și Vera, s-au manifestat cu prisosință și s-au dezvoltat în timpul studiilor la Facultatea de Filologie a Institutului din Bălți. Fiind un student eminent, a obținut bursă de merit „A.S. Pușkin” (la anul II) și bursă de merit „V.I. Lenin” (la anul IV), precum și multe diplome și mențiuni universitare, interuniversitare și ministeriale. În calitate de activist și lider al tineretului studios, Gh. Popa adesea era inclus în componența delegațiilor și comisiilor universitare. Totodată, era preocupat și de cercetările științifice studențești, sub îndrumarea dascălilor Ion Evtușenco și Ilarion Matcovschi.

În 1977, Gh. Popa absolvete cu mențiune facultatea și se încadrează în activitatea pedagogică a instituției – asistent la catedra de limbă și literatură, iar peste doi ani își continuă studiile prin doctorat la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei, conducător științific fiindu-i academicianul Silviu Berejan. În 1981 susține teza de doctor în științe filologice cu tema: „Statutul semantico-structural și funcțional al echivalentelor analitice ale adjectivului”.

În perioada anilor 1981–1984, dl Gh. Popa a exercitat funcția de decan al Facultății de Filologie, iar din 2000 și până în 2010 a deținut funcția de șef al catedrei Limba română. În aceste posturi, dumnealui a dat dovadă de calități manageriale deosebite. În anul 1983 i se conferă titlul de conferențiar, iar în 2001 – de profesor universitar. În afară de lucrul didactico-pedagogic, dl Gh. Popa îndeplinea și multe activități obștești: președinte al comisiei de concurs, membru al senatului universitar, redactor asociat la mai multe reviste și culegeri științifice, membru al Adunării Secției de Științe Umanistice și Arte a AȘM ș.a.

În fotoliul de decan
(1982).

O frumoasă sărbătoare a familiei
(împreună cu soția Lucia și fiicele Doina și
Corina, 2001).

Inaugurarea în funcția de rector al
Universității de Stat „Alec Russo”.

În pofida multor obligațiuni de ordin didactico-instructiv și obșteșc, Gh. Popa găsea timp (din contul concediului și zilelor de odihnă) și pentru activitate științifică. Exercita prin cumul funcția de cercetător științific superior la Universitatea de Stat „Alec Russo” (1994–1996), iar mai târziu în această postură a activat la Institutul de Lingvistică al AȘM (1995–2000). Domeniile cercetărilor științifice erau axate pe cele mai prioritare probleme, cum ar fi: lingvistica generală, lingvistica comparată, lexicologia, lexicografia, semantica și gramatica. Pe parcursul anilor a publicat peste 100 de lucrări științifico-didactice, inclusiv trei dicționare (1990, 2001, 2010), două monografii (1992, 2010), un manual (1992, în colaborare). În cadrul Academiei de Științe a participat la elaborarea „Dicționarului derivativ al limbii române”, precum și la pregătirea altor lucrări de valoare. Rezultatele cercetărilor științifice ale profesorului universitar Gheorghe Popa au fost prezentate la numeroase foruri științifice prestigioase naționale și internaționale.

Ctitorirea cadrelor științifice este pentru Domnia Sa o preocupare permanentă – a pregătit 7 doctoranzi și 20 masteranzi, iar la 5 teze de doctorat a participat în calitate de referent oficial. În anul 2008, susține cu succes teza de doctor habilitat în filologie.

În februarie 2010, domnul profesor universitar Gheorghe Popa este ales rector al Universității de Stat „Alec Russo” și președinte al senatului universității. Pe lângă aceste mari responsabilități, trebuie să rezolve un șir de probleme de ordin organizatoric, managerial, financiar, gospodăresc etc.

Maria Șlehtițchi

Face parte din generația contemporană a intelectualității, dotată cu capacități și interese rafinate, posedă o

gândire rațională și o atitudine binevoitoare față de cei care o înconjoară. E de ajuns să conversezi doar câteva minute cu Dumneaei, pentru a conștientiza justa apreciere a elevilor săi, care o caracterizează pe doamna profesoară în modul următor: ținută elevată, exigentă, profesionist de valoare, cu o principialitate sănătoasă și o logică perfectă... Astfel mi-am imaginat-o și eu chiar din primele clipe când am cunoscut-o pe doamna Maria Șleahițchi, prorector pe probleme științifice al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Sper că nu am dat greș în această primă părere și mă bucur că aprecierea mai mult intuitivă, a mea, coincide cu expresiile prezentate în scris de mai mulți colegi ai doamnei Maria Șleahițchi: „Un model de prezență universitară” (Nicolae Leahu); „Un model de verticalitate” (Lucia Țurcanu); „Atașată profesional și afectiv de Facultate, Catedră, elevi, colegi” (Elena Harconiță); „Har și dăruire” (Adrian Ciubotaru) ș.a. Intenționat evidențiez aceste aprecieri, considerându-le foarte obiective, din motivul că în zilele posomorâte de astăzi cam rar poți auzi cuvinte frumoase, spuse din suflet, în adresa persoanelor, munca și manifestările în societate ale cărora merită susținere deplină și adecvată.

Studentă la anul II
(1978).

În biroul decanului Facultății de Filologie
(2002).

Colocviul Internațional Filologia sec. XXI. Bălți (2001).
Primul rând, de la stânga: Wolf Dietriche, Victor Grecu, Eugeniu Coșeriu, Maria Șlehtițchi, Nicolae Leahu; în rândul doi – Stelian Dumistrăcel, Gheorghe Popa, Adrian Ciubotaru.

Născută în satul Ștefănești din părțile Floreștilor, a cunoscut pe deplin viața și grijile țăranilor de la sate. Tot aici a învățat în școala medie, pe care o absolveste cu medalie de aur. Încă în școală, eleva Maria, fiica lui Nicolae și a Zinaidei Guțanu, și-a manifestat capacitățile lingvistice și dragostea față de literatură. Îndată după absolvirea școlii medii (1977), devine studentă la Facultatea Filologie a Institutului Pedagogic de Stat „Alec Russo” din Bălți.

După absolvirea facultății (1981), Maria Șlehtițchi (recent căsătorită cu Mihai Șlehtițchi) își începe activitatea pedagogică la renumita școală nr. 1 din Bălți (azi Liceul teoretic „Mihai Eminescu”), în calitate de profesoară de limbă și literatură română. Peste trei ani (1984) revine la Alma Mater, în funcția de asistent universitar la catedra Limbi moderne și literatură pentru copii, condusă de profesorul Nicolae Iavorschi. Tendința de perfecționare continuă o impulsionează să-și continue studiile în doctoratură (1985–

1989) la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei. În 1991 susține cu succes teza, devenind doctor în științe filologice. Urmează stagiul de documentare la catedra de Literatură română „Garabet Ibrăileanu”, Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

După cum arată Margareta Curtescu, apartenența Mariei Șleahțișchi la spațiul spiritualului și al culturalului este confirmată și de activitatea Domniei Sale în calitate de scriitoare, pe care o desfășoară în cadrul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al celei din România. Debutul editorial nu a surprins pe nimeni, cunoscându-i capacitățile scriitoricești. În pofida lucrului didactico-metodic și științific suprasolicitat, scriitoarea Maria Șleahțișchi publică mai multe volume de eseuri literare și poezii, care sunt înalt apreciate de specialiști. Astfel, în 1998 i se decernează Premiul de debut al Uniunii Scriitorilor, urmează Premiul Ministerului Culturii al RM la Congresul Național de Dramaturgie (2000), Premiul pentru critică literară al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2002) etc. Literatura scrisă, comentată ori predată în cadrul cursurilor universitare este un continent asumat de Maria Șleahțișchi, personalitate polimorfă, poet, prozator, dramaturg, critic literar, eseist, redactor-șef adjunct al revistei „Semn”¹⁶.

Bibliografie

1. S. V. Kamenski. *Despre N.S. Casso*. Bălți, 1921; Hristofor Clipa. *Amintiri despre N.S. Casso*. Fălești, 1921, p. 33; A. D. Rosenbaum. *Amintiri despre N.S. Casso*. Bălți, 1920.
2. Arhivele Statului din Chișinău. Secția Nobiliară. Dosar nr. 57 din 1938, p. 32; A. N. Krupenski. *Scurtă schiță asupra boierimii basarabene*. Petersburg, 1912, p. 28.
3. Gh. Bezviconi. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*. București, 1940, p. 41.
4. Gh. Bezviconi. *Din alte vremi*. București, 1940, p. 32.
5. Gh. Bezviconi. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, „Universitas”, 1992, p.276.
6. Petre Cazacu. *O sută de ani de robie*. Iași, „Dacia”, 1912, p. 4.
7. Petre Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812-1917*. (Îngrijită de Anatol Petrencu). Chișinău, 1992, p. 9-11.
8. Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, 1993, p. 66.
9. N. Țane. „Viața Basarabiei”, 1933, nr.3, p.58-59.
10. Ștefan Pirogan. *De ce are nevoie orașul Bălți*. În: Almanahul orașului și județului Bălți. 1933, p. 23-30.
11. „Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți”. Culegere de studii și articole, alcătuite de L. Dobrogeanu, lector-redactor Inga Cojocar. Bălți, 2008, p. 25-26 (manuscris).
12. Iulius Popa. *Rectorul, academicianul Nicolae Filip*. Chișinău, 2006, p. 165-166.
13. *Academicianul Silviu Berejan* (bibliografie). (redactor-coordonator Gh. Popa). Bălți-Chișinău, 2005.
14. Eugeniu Plohotniuc. *Deținători ai titlului de Doctor Honoris Causa la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*. 2008, p. 19-21.
15. Tudor Lupașcu. *A plecat la Domnul, Nicolae Gărbălău // „Literatura și Arta”, nr. 9, din 2 martie 2006, p. 7.*
16. M. Curtescu. *Tentația departelui*. În: *Maria Șlehtițchi* (biobibliografie). Bălți, 2005, p. 11-14.

XII

SLOBOZIA-BĂLȚI - BAȘTINA STRĂBUNILOR MEI

În viața fiecărui om nimic nu poate fi comparat sau înlocuit cu amintirea nostalgică despre plaiul natal, copilărie și tinerețe. Tocmai trecutul devine pentru om fibra cea mai scumpă și mai atractivă, întrucât el în realitate se epuizează și dispare. Frumosul se păstrează doar în memoria oamenilor.

Gh. B.

Schiță istorică a satului Slobozia

Acest sătuc, cândva foarte mic, cu numele de Slobozia, era așezat pe malul stâng al Răutului, la o distanță de numai 2 km de satul Bălți, fiind despărțite doar de apele râului. Cu siguranță, ambele localități au apărut cu mult mai înainte de atestarea lor documentată. Avantajul așezării topografice a Bălților se explică prin nivelul mai înalt de amplasare, pe „muchia” malului drept al Răutului, loc mai convenabil, în mare măsură, pentru comunicări, ceea ce a favorizat legăturile comerciale și dezvoltarea vertiginoasă a infrastructurii acestei localități.

Dacă istoricul Bălților a fost cât de cât cercetat și elucidat, apoi despre satul Slobozia nu se știe practic nimic. În hrisovul semnat de Ghica Vodă la 20 august 1766 se indică hotarele pământurilor satului Slobozia-Bălți dăruite Mănăs-

tirii „Sf. Spiridon” din Iași. În acest hrisov se scrie clar că „pământurile acestui sat se află pe partea stângă a Răutului, de la hotărnicia cu moșia lui Ioniță Pilipovschie... la miazăzi de hotar este apa Răutului, din moșia lui comisul Rosset... la răsărit - merge alătura cu moșia Panaiteștilor (pe teritoriul Bălților)... la miazănoapte - până la drumul Cuboltei ce merge la Movilău”. Atunci pe aceste locuri „oamenii au început a roii unul câte unul a-și face case; punând temelii satului de azi, casele răsar ca din pământ și se numește Slobozia Bălților dinspre gară, cu vatra târgului Bălți, deși e distanță de câțiva kilometri la mijloc”.

Gheorghe Ghibănescu, autorul unicii lucrări despre satul Slobozia-Bălți, aproximează că acest sat a apărut în anul 1770 sau 1782, ceea ce nu corespunde cu altă informație, prezentată tot de acest autor, referitor la construcția Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din localitate. Pe inscripția unei cruci de piatră, găsită în grădina bisericii, figurează anul 1742 (vezi capitolul IX)¹.

S-a stabilit că la 2 octombrie 1869 administratorul plasei (volostei) Slobozia-Bălți, Evgheni I. Kveatkovski, a fost ales membru al upravei zemstvei județelor Iași (Bălți) și Soroca.

În perioada ocârmuirii regimului țarist, până a se construi calea ferată (1892-1894), satul Slobozia-Bălți era un sat separat, la 2 km de Bălți, iar mai târziu, la începutul sec. XX, a devenit parte componentă a orașului Bălți.

Bineînțeles că guvernarea țaristă nu a construit liniile de cale ferată pentru a satisface interesele Basarabiei. Construcția lor a fost zămislită doar în scopuri militare - de a efectua penetrațiuni perpendiculare pe Nistru, având ca baze cele două linii ferate paralele de peste Nistru. Este cunoscut faptul că toate liniile ferate au fost construite de guvernul țarist pe timpul războaielor².

Construcția unei căi ferate în Slobozia-Bălți a necesitat mult lucru organizatoric din partea regimului țarist; această linie trebuia să joace un rol militar-strategic foarte important. Drept confirmare poate fi și selectarea locului de construcție a ei – la 2 km de orașul Bălți. La prima vedere, acest teritoriu parcă nu prea corespundea pe deplin anumitor cerințe, dar era convenabil pentru amplasament, deoarece se afla la răscrucea drumurilor ce duceau spre alte centre ale imperiului (Hotin, Râbnița etc.).

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Rusia era conștientă de faptul că războiul cu Austro-Ungaria este inevitabil și se ocupa intens de construcția căilor de comunicare moderne spre Imperiul Habsburgilor. Iar Bucovina, care se afla de peste 100 ani sub ocupația austriacă, constituia o potențială zonă de confruntare militară între cele două mari puteri rivale³. În acest scop, la 17 ianuarie 1886, din Petersburg sosește la Chișinău Poliacoș, care primise de la guvernul rus concesiunea pentru construcția căii ferate Bălți-Novosulița. Lucrările au început în 1892 la Slobozia-Bălți, dar mergeau anevoios din cauza mlaștinilor; era nevoie de o cantitate mare de pământ pentru a ridica terasamentul. Traversese și șinele erau așezate manual. La 12.11.1893, de la gara Slobozia a pornit spre Ocnița prima garnitură de tren. În 1894, prin calea ferată, s-a legat Nistrul cu orașul Bălți, care începe să devină un centru comercial al Basarabiei. Datorită nodului de cale ferată, Bălții devine centru negustoresc pentru 4 județe – Hotin, Soroca, Orhei și Bălți – și începe să crească văzând cu ochii.

În perioada anilor 1892-1894 s-a construit doar linia ferată Mateuți (pe Nistru)-Bălți-Ocnița-Novosulița, ceea ce a făcut posibilă legătura cu căile ferate din Austria.

V.I. Jucov menționa: căile ferate din Basarabia, în 1901, constituiau doar 2% din cele existente în Imperiul Rus. Dar, ținând cont că la finele secolului al XIX-lea 40% din porcine

din Basarabia se produceau în județele Bălți și Ackerman, apoi căile ferate, mai cu seamă cele din Bălți, aveau o importanță deosebită pentru transportarea mărfurilor peste hotare⁴.

Construcția căii ferate la Slobozia-Bălți.

Pe timpul reconstrucției casei părintești (1959–1960), tata îmi povestea, din spusele bunelului Gheorghe Baciu, despre condițiile în care s-a desfășurat construcția căii ferate la Slobozia-Bălți în perioada anilor 1892–1894. Pe atunci, bunelul avea 30-31 de ani și muncea pe aceste loturi. El punea în evidență două aspecte principale: 1) procesul de schimbare a loturilor de pământ care aparțineau unor țărani cu alte loturi, propuse pentru schimb de guvernanți; 2) participarea miilor de oameni la „corvezile” obligatorii în favoarea statului. Și dacă procesul de schimbare a loturilor pentru construcția viitorului traseu al căii ferate nu a întâmpinat serioase probleme, apoi munca istovitoare și puțin remunerată, care a durat o perioadă lungă de timp, devenise o povară insuportabilă pentru muncitori. Se lucra zi și noapte. Pământul săpat (manual) era cărat cu căruțele gospodarilor

pe locurile mlăștinoase, fără suficientă odihnă și alimentare, cu un regim militar aspru și permanente torturi fizice și morale. Se părea că animalele sunt mai apreciate decât oamenii. Reproșuri sau plângeri verbale nu se admiteau, altfel pedepsele te urmăreau la fiecare pas. Din această cauză, executorii lucrărilor se supuneau tacit supraveghetorilor înarmați.

Ceva mai târziu, prin Decretul Guvernului Provizoriu al Rusiei, din 12.04.1917(nr.1802), adresat Comisarului Guvernului Basarabia, se solicita Adunării Guberniale a Basarabiei să înstrăineze suplimentar încă 700 desetine de pământ din preajma județului Bălți, pentru a construi o linie ferată – cu traseul Bălți-Ungheni, dar proiectul a rămas nerealizat.

Rețeaua căilor ferate din județul Bălți, în anul 1918, era prezentată doar de liniile: Bălți–Novosulița–Ocnița–Mateuți (345 km) și Bălți–Vasile Lupu (85 km), construite și date în exploatare provizorie în 1915. Peste un timp s-a început construcția clădirii gării feroviare de nord din Slobozia, care a fost distrusă în timpul războiului. Ea a fost reconstruită, însă nu și-a mai căpătat frumusețea de altădată.

La 25 iunie 1930, Slobozia rămâne plasă a județului Bălți, din care făceau parte 11 sate: Cubolta, Alexăndreni, Sofia, Pelinia, Singureni, Cuza Vodă, Opinca, Grinăuți, Ștefănești, Strâmba Nouă, Strâmba. Pe atunci, prin sate se înfiripau mici cooperative de industriași și meseriași. Astfel, numai în Slobozia activau 6 fierari, 5 tâmplari, 4 zidari, 3 cizmari; funcționau 2 fabrici de pâine ș.a. Mulți dintre cei 632 de gospodari care dețineau pământ au obținut loturi suplimentare pentru cultivarea viței de vie.

În anii 1931–1932, Slobozia-Bălți avea deja 2 193 locuitori, funcționau 4 școli primare și un punct medical, unde lucrau medicii Carol Buzenschi, Liuba Rațimor și moașa Zinaida Armașu. În biserica locală ținea slujbă părintele Bruma⁵.

Clădirea gării feroviare din Slobozia-Bălți în anii 30 ai secolului XX.
Petru Mancovschi – primul casier.

Monumentul victimelor represiunilor regimului comunist (arhitect Boris Grițunic) pe fundalul clădirii reconstruite a gării feroviare din Slobozia-Bălți (2002).

În Arhiva Națională a RM există mai multe documente și informații despre orașul Bălți. Astfel, am constatat că în satul Slobozia-Bălți, chiar de la întemeierea lui, cele mai răspândite nume de familie erau: Bălan, Harconiță, Ciobanu, Dabija, Moscalu, Iepure, Frunză, Ursachi, Țentiu, Ursu, Beșliu, Patrașcu, Urzică, Vidrașcu ș.a. Mai târziu, odată cu migrația reprezentanților altor etnii, s-au diversificat și numele de familie ale locuitorilor.

În anii 1918-1940, funcția de pretor al comunei Slobozia-Bălți a fost deținută de **Vladimir Harconiță**, **Gheorghe Bălan**, **Mihail Vidrașcu**, **Mihail Schițco**, **Mihail**

Caraiman, Mihai Țurcan, Vasile Moscalu și alții, rămași neidentificați. A devenit cunoscut că la 21 mai 1931, primarul Mihail Schițco a fost înlocuit de Mihail Caraiman; prin decizia nr. 134 din 25 mai 1931 a Prefecturii județului Bălți, Consiliul Comunal al Slobozia-Bălți a fost dizolvat și în locul lui la 27.05.1931 conducerea comunei a fost preluată de către o comisie interimară (Pascal Emilian - președinte, Drâmbei Teodor și Andreevici Dionisie - membri)⁶.

Prefectura județului Bălți, prin ordinul nr. 6203 din 20 iunie 1931, l-a pus în disponibilitate pe dl Ștefan Albu, încasatorul satului Slobozia-Bălți. Prin decizia nr. 1407 din 17 iulie 1931 a primăriei județului, dl Mihail Vidrașcu a fost numit în funcția de încasator al satului Slobozia-Bălți, înlocuindu-l pe Ștefan Albu. Decizia a fost luată în baza procesului-verbal nr. 6 din 06.06.1931, semnat de Vasile Moscalu - primar al satului Slobozia-Bălți, în prezența lui Dumitru Bujor și Costache Robu - ajutoari de primari, și a lui Mihail Țentiu - membru al delegației permanente⁷.

După al doilea război mondial, mulți ani la rând, președinte al Sovietului sătesc din Slobozia-Bălți a fost P. Șontea, un om cumpătat, înțelept și binevoitor, care le venea în ajutor consătenilor.

Pe timpul copilăriei mele, cartierul Slobozia-Bălți era locuit, în cea mai mare parte, de țărani-agricultori, care aveau loturi proprii de pământ, iar o mică parte din locuitori lucrau în calitate de muncitori la calea ferată - la gara de nord.

Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Slobozia-Bălți

Conform istoriografiei oficiale din zilele noastre, acest locaș sfânt ar fi fost construit în anul 1884. Totodată, anexa la schița istorică a lui Gheorghe Ghibănescu⁸, cu denumirea

„Adaos. Biserica Nașterii Maicii Domnului din Slobozia Bălților”, prezintă următoarele informații:

1) Datele aduse în Episcopia Hotinului (Chișinău, 1925, pag. 85) arată că biserica din Slobozia Bălților a fost zidită în 1888 din piatră; că în Slobozia Bălților se află astăzi 581 gospodari români și ruși. Putem întregi cu mult aceste scurte arătăări ale sematismului Episcopiei Hotinului.

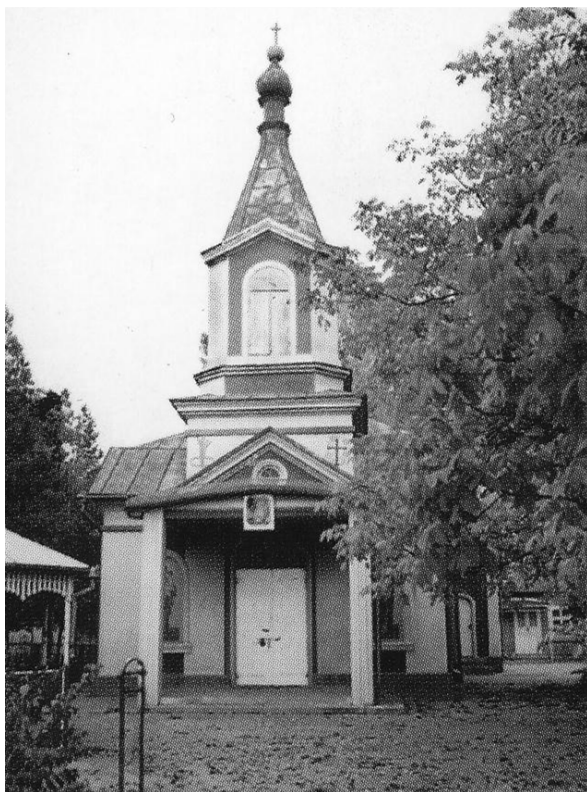
2) În arhiva Eparhiei „Sfântul Spiridon” (din Iași) se păstrează un dosar întreg, întemeiat încă în 1863, mai, 29, supt nr. 1299 (iar la noul inventar al arhivei pus sub nr. 106), care poartă titlul *Relativ la zidirea din nou a bisericii de pe moșia Slobozia Bălților*. După titlul dosarului, reiese că în acest loc mai fusese o altă biserică, mai veche, și acum se pusese întrebarea dacă e rezonabil să o rezidească din nou sau s-o repare pe cea veche. Dacă a mai fost o altă biserică pe locul acestei de acum, apoi cât de veche să fi fost biserica de lemn? Din ce material de construcție a fost făcută ea? Și cine a construit-o?

Dosarul amintit conține două rapoarte privind starea vechii biserici din Slobozia-Bălți: în primul, adresat Arhiepiscopului de Chișinău, din 30 aprilie 1863 (nr. 2421), se arată: „păreții sunt așa de vechi și părăduiți încât dacă s-ar începe o reparație s-ar dărâma și biserica în interiorul ei, așa-i de veche și urâtă, încât este necesar de a realiza reclădirea ei din nou” (fila 2).

La 11 iulie 1863, Teodosie Aroneanu, reprezentantul Eparhiei „Sf. Spiridon” din Iași, reperează: „Am găsit biserica în cea mai rea stare, încât de a face vreo reparație nu este chip, căci ar fi o cheltuială zădarnică, pentru aceia este nevoie de a zidi o altă biserică din nou” (fila 9).

Mai lămurit în descrierea bisericii este revizorul Marino, care, în referatul său din 20 februarie 1863, raportează următoarele: „Biserica este construită cu pereți din lemn de

brad și învelită pe din afară cu tavanuri, clădită pe temelie din piatră și înconjurată cu o îngrăditură de zid” (fila 22).

Biserica „Nașterea Maicii Domnului”.

3) Tălmăcirea documentelor de stăpânire a moșiei de peste Răut nu permitea autorilor aprecierea datei construcției bisericii în Slobozia-Bălți. Această dată pare a fi concretizată prin inscripția de pe segmentul unui monument, găsit în timpul săpăturilor și ridicat din cimitirul actualei biserici de „către Ivan Mardarie și Dumitru Bălan cu femeia lui”, datată cu 1911 (începutul lucrărilor). Pe latura de nord a inscripției de pe monumentul dezgropat se vizualizează (în chirilică) „старый престол, 1742” – aici a fost vechiul prestol; iar pe latura de răsărit este scris «сеї паметник / престола / со-

ружіли / Иванов / Мардарем / Дмитрием / Баланом / и его женой / Еленой / Мардареном / » - acest monument al prestolului s-a ridicat de către Ivan Mardarie cu soția (Elena) și Dumitru Bălan. Autorul lucrării admite că cei doi săteni puteau să se încurce cu inscripția anului 1742! Totodată, suspjecția lui nu este argumentată prin probe convingătoare.

4) Povestea (începută în 1863) despre construcția noii biserici în Slobozia-Bălți s-a depănat încă mulți ani. Din acest motiv, chiriarhia din Chișinău a intervenit, din numele Mitropoliei Moldovei la Epitropia generală a Casei Ospitalelor Sfântului Spiridon din Iași cu rugămintea de a rezidi din nou biserica din Slobozia Bălților, cu pereții vechi și părăduiți; mai ceruse chiriarhia de Chișinău să intervină la Eforia Spitalelor Sf. Spiridon să scoată din satul Bălților pe israelitul Rabinovici, care, ca arendaș, tulbură și răscolește satul”.

5) Devizul de materialul necesar bisericii din Slobozia Bălților a fost pregătit. Pentru începutul lucrărilor de construcție a noului lăcaș sfânt la acel timp era nevoie de autorizare de la Comitetul lucrărilor publice de la Chișinău. Planul bisericii și devizul de cheltuieli au fost întocmite de arhitectul Math Nitshmann la 18 ianuarie 1864. Epitropii Constantin Negruzzi și dr. A. Greceanu expediază documentele respective lui Teodosie Aroneanu, reprezentantul Epitropiei Sf. Spiridon, să completeze devizul materialelor, iar costul lor de coordonat cu prețurile locale. Timp de 18 ani lucrările de construcție a noii biserici au rămas neîncepute. Ceea ce n-a făcut Epitropia, au făcut locuitorii satului.

6) În 1881, sătenii de sine stătător au strâns materiale de construcție și au început a zidi biserica. Din cauza celor doi ani secetoși s-au stopat lucrările, dar izbutind ridicarea pereților bisericii până la ferestre. După ajutor financiar s-au adresat la mănăstirea Sf. Spiridon din Iași, fiind susținuți de protoiereul Bălților, poliția locală și starostele bisericii de

Bălți, care au aprobat o legalizare a jalobei colective, semnată de către 54 gospodari ai satului.

Printre semnături ai plângerii figurează multe nume cunoscute mie: **Ciucianu, Frunză, Curoș, Revencu, Ursachi, Harconiță, Iepure** ș.a., săteni din mahalaua în care locuiau și buneii mei. Mă bucură nespus de mult că printre semnatarii acestei adresări figurează și numele străbunicului meu – **Ion Bălan** și al fratelui său – **Manolache**. În 1888, când s-a inaugurat biserica, în Slobozia Bălților locuiau aproximativ 600 de familii.

Un deosebit interes prezintă și adresarea oficială a unui reprezentant al bisericii din Slobozia-Bălți, din 19 februarie 1843, către Consistoriul din Chișinău, în care se spunea: „Respectuos rugăm a-l elibera de la învățătură din Seminarul duhovnicesc pe Fiodor Munteanu, 16 ani, fiul preotului bisericii din Slobozia-Bălți, în legătură cu dorința lui de a trece serviciul militar”⁹.

Informațiile enumerate mai sus confirmă cu certitudine că până la începutul construcției noii biserici din piatră în Slobozia-Bălți (1888) pe acest loc, cu siguranță, a existat altă biserică, mai veche, din lemn, posibil ridicată până la 1742, an indicat pe prestolul din piatră, găsit în timpul săpăturilor din curte, cu nominalizarea autorilor. O dovadă în plus este și adresarea reprezentantului bisericii din Slobozia către Consistoriul din Chișinău cu privire la eliberarea fiului preotului din localitate de la învățătura la seminarul teologic.

Menționez că în biserica din Slobozia au fost botezați și cununați părinții mei, care și-au botezat copiii tot aici. Pe timpul copilăriei mele, în acea biserică slujea părintele Baltaga, feciorul căruia, Anatol, a absolvit Institutul de Medicină în 1964. Mai târziu a slujit părintele Eugen Nazarciuc, feciorul căruia, Ghenadie, mi-a fost student la facultatea de medicină. O perioadă scurtă funcția de dascăl a îndeplinit-o Gheorghe

Eșanu, viitor artist al poporului, iar bunelul meu, Gheorghe Bălan, aproape 20 de ani a fost starostele bisericii. Din această biserică au fost petrecuți în ultimul drum strămoșii și părinții mei, Sofroni și Maria Baci.

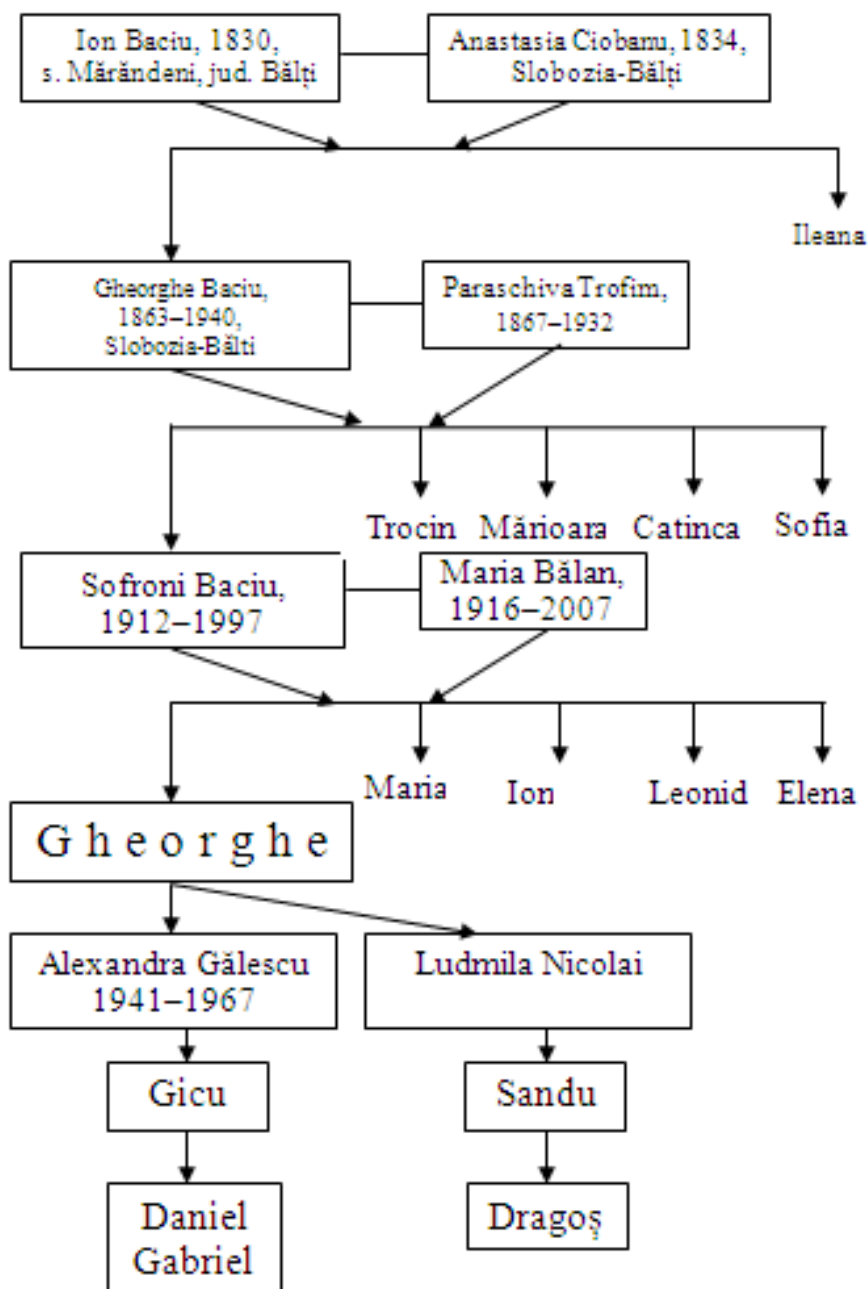
Rădăcinile mele bălțene

Am stabilit cu certitudine că străbunii mei se trag din țărani care au trăit în satul Slobozia din preajma Bălților. Unele informații referitoare la arborele genealogic le-am obținut din documentele arhivelor de stat, îndeosebi datele ce țin de strămoșii mei pe linie maternă. O mare parte din informații le-am înregistrat din spusele mamei – Maria Baci-Bălan, care a cronologizat în memorie istoria predecesorilor noștri atât pe linie maternă, cât și paternă.

Străbunii mei pe linie paternă își au obârșia din satul Mărăndeni (în prezent – raionul Fălești). În această localitate, într-o familie săracă, cu mulți copii, s-a născut străbunicul meu Ion Baci, aproximativ în 1830, poreclit în popor *Danciu*. La o vârstă tânără, el părăsește satul natal, lucrează în argăție, mai apoi trece cu traiul la Slobozia-Bălți. Acolo se căsătorește cu o băștinașă pe nume Anastasia Ciobanu. În familia lor s-au născut doi copii, unul dintre care, Gheorghe, a fost bunelul meu, continuator al neamului Baci în Slobozia-Bălți.

Bunelul meu, Gheorghe Baci, a fost țăran-răzeș înstărit: avea 3 loturi a câte 3 ha de pământ arabil, toate situate în apropiere de gara feroviară de nord. Unul dintre loturi se afla mai la vale de gară, unde actualmente se află monumentul „Trenul”, și se întindea pe o fâșie de 2,5 km, până la malul Răutului, lângă stația de pompare a apei. Al doilea lot de pământ se afla peste calea ferată, la 1 km de gară, alături de moșia lui Nicov (Nicu), unde se afla o clădire, pe care o arenda Camera de Agricultură.

Arborele genealogic pe linie paternă

La vreo 2 km de acest sector, tata mai moștenise unul – în direcția satului Singureni, pe un povârniș lutos, iar în vale trecea un pârâiaș mic, numit Flămânda.

După 1950, toate aceste 3 sectoare au fost naționalizate, luate în colhoz, iar părinții „au scăpat” de pământ și „postavcă”, precum și de o casă din fața gării feroviare.

Monumentul „Trenul” în fața gării feroviare din Bălți.

Bunelul meu după mamă, Gheorghe Bălan, fiind invalid de război (1914), peste un timp se încadrează în viața politică. Aderă la partidul condus de Ion Brătianu, care a deținut funcția de prim-ministru al României. Cu timpul, bunelul devine reprezentantul lui Ion Brătianu în or. Bălți. În anii 1927–1928, bunelul ocupă postul de primar al plasei Slobozia-Bălți și participă la inaugurarea Băncii Populare „Folosul” din localitate, care a avut loc la 28 octombrie 1928. Acest moment istoric este imortalizat pe fotografia de mai jos.

Interesante și curioase mi s-au părut informațiile despre Slobozia-Bălți din Registrul bunurilor materiale, date cu anul 1927¹⁰. Am întâlnit informații referitoare la rudele mele și la alți gospodari, numele cărora le-am memorizat în copilărie de la părinți. Voi prezenta doar unele

Inaugurarea Băncii Populare „Folosul” din Slobozia-Bălți la 28 octombrie 1928.

Primul rând (din dreapta): președintele Consiliului de Administrare Constantin D. Harconiță; fostul prefect al județului Emanoil Catelly; primarul general de Bălți Iacob Cociorvă; prefectul județului Bălți Efimie Popovici; părintele Bruma; Nicolae Berg, om politic, general în pensie. Cu săgeți: Gheorghe Bălan, primarul plasei Slobozia-Bălți, și Maria Bălan, fiica lui de 12 ani (mama mea).

secvențe despre avuțiile gospodarilor din satul meu natal, ca să ne imaginăm volumul bogățiilor deținute la acel timp, la 10 ani după eliberarea plaiului de regimul țarist. Astfel, am constatat că bunelul Gheorghe Baciuc deținea nouă ha de pământ, avea două iepe, două vaci, o juncă, doi juncani, douăsprezece oi, doi porci, găini etc. Mai târziu, el devenise cu mult mai bogat și înstărit. Deci, dacă bunelul nu ar fi decedat în noaptea de revelion 1940, neapărat ar fi fost expedit la muncă în Siberia, iar avuția - confiscată și transmisă unor străini sosiți de pe aiurea, cum s-a întâmplat cu alți consăteni, sau judecat aspru ca „chiabur”.

Astfel, un vecin de-al nostru, pe nume Mihail Bondarenco, avea o casă frumoasă, iar în gospodărie ținea pe atunci doi cai, o vacă, două găini și opt pui. Trăia ca și toți sătenii, agonisind doar ceea ce era necesar pentru supraviețuire. Dar iată că și el a fost suspectat de regimul sovietic din 1940 și deportat împreună cu alți „chiaburi” undeva prin Ural. Acolo îi putrezesc oasele.

Ana Plugaru, străbunica mea pe linie maternă, în timpul acelei înregistrări avea o vacă, două junci de doi ani, cinci găini, doisprezece pui, două rațe și un câine de pază, iar un consătean, Petrea Frunză, care locuia nu departe de gospodăria bunelului, avea doi cai, două vaci, cinci pui și doi câini de pază. Iată cât de minuțios se înregistrau bunurile materiale ale locuitorilor satului Slobozia-Bălți în anii 20-30 ai sec. XX.

În primul război mondial, circa 300 000 de români basarabeni au luptat sub steagul rusesc, pentru slava imperiului țarist până la revoluția din 1917. Mii de moldoveni au rămas invalizi pe viață, iar alții nu s-au mai întors pe la casele și familiile lor. În acel măcel au participat și doi bărbați tineri din neamul meu: bunelul pe linie maternă, Gheorghe Bălan, care și-a pierdut funcționalitatea mâinii drepte, rămânând invalid din tinerețe, din care cauză a avut de suferit toată

viața, și fratele mai mare al tatălui meu, Trocin Baci, care a rămas să putrezească pe pământuri străine la vârsta de doar 23 de ani.

Sofroni Baci copil,
călare pe căluț,
sprijinit cu mânuța pe
piciorul fratelui Trocin
(1915).

Sofroni Baci (în centru) și logodnica sa
Maria Bălan (în stânga lui) (5 octombrie
1933).

În documentele Arhivei Naționale a Republicii Moldova am găsit informații ce țin de satul Slobozia-Bălți. Astfel, în 1923 în Slobozia-Bălți s-au înregistrat 948 locuitori. Primar al comunei era, încă din 1918, Vladimir Garconiță; în biserica locală slujea preotul Nicolae Petranici, iar în funcție de notar era Ștefan Albu. În sat exista o bancă populară, președinte al căreia a fost ales Nistor Garconiță. În 1925–1926, locuitorii din Slobozia-Bălți munceau în sectorul agrar și la Camera Agricolă, iar unii și-au început activitatea de meșteșugari. Mulți munceau la cariera de piatră și la cărămidăria din sat.

Bunelul Gheorghe Bălan cu ginerele său Sofroni Baciuc (1978).

La nunta de aur a părinților mei – Sofroni și Maria Baciuc, cu copiii (octombrie 1983).

Locul de veci al părinților. Cimitirul central din mun. Bălți.

Cuplul familial al părinților mei a durat 64 de ani (1933–1997). Cu multe peripeții și greutăți, ei și-au făurit o familie trainică, armonioasă, bazată pe înțelegere și respect reciproc, au educat 5 copii, 10 nepoți și 12 strănepoți. Caracterul echilibrat al lui tata se potrivea bine cu al mamei,

care era dotată cu o vădită capacitate analitică și logică rațională. Împreună și-au căsătorit copiii, au fost oaspeți de onoare la nunțile tuturor nepoților. Mama l-a petrecut pe ultimul drum, cu mare cinste, pe tata, supraviețuindu-l cu 10 ani.

Încă în copilărie purtam în suflet o mare bucurie față de două sărbători: Crăciunul și Sfintele Paște, privilegiate în familia noastră. Părinții se pregăteau în mod deosebit, iar noi, copiii, le așteptam cu nerăbdare.

Anul nou era considerat drept vestitor de apropiere a Crăciunului, iar de acesta – și frumoasele tradiții de iarnă. Uratul și malanca m-au impresionat încă de mic, când cu această ocazie ne vizitau frații mamei sau flăcăii din vecinătate. Pe atunci eu ascultam cu gura căscată expresiile neordnate și admiram îmbrăcămintea urătorilor. Nicidecum nu înțelegeam proveniența sunetului de la așa-numitul „buhai”, care nu semăna cu cel al buhaiului adevărat.

Când am mai crescut nițel, preferam să mă duc la buneii cu steaua și semănatul. Mă bucuram nespuse, dacă mă întorceam acasă cu trăistuța plină cu prăjituri, bomboane și mai cu seamă cu crăciunei de cei împlețiți frumos și rumeni. Cu mult timp înainte de sosirea sărbătorilor de iarnă, mă învărteam pe lângă mama, rugând-o să ne facă steaua. Dar cu câtă satisfacție o ajutam pe mama la tăiatul hârtiilor multicolore și la confecționarea diverselor imagini specifice! Noi priveam cu toții cum împodobește mama steaua și așteptam cu nerăbdare s-o vedem deja gata, pentru a umbla cu ea pe la vecini.

Sfintele Paște aveau o altă semnificație – de curățare și înălțare sufletească a oamenilor, care într-adevăr deveneau parcă mai smeriți și prietenoși. Postul Mare era considerat o perioadă deosebită, care prevedea restricții la mâncare, de selectare obligatorie a bucatelor pentru hrană, iar nerespectarea postului însemna un mare păcat. Împărtășania și sfințitul

bucatelor la biserică în noaptea Sfintelor Paște deveniră o ceremonie atrăgătoare pentru credincioși.

Îmi amintesc cum noi, copiii, umblam în jurul mamei, străduindu-ne să-i ajutăm la coacerea cozonacilor și păscuțelor, la vopsitul ouălor. Așteptam cu nerăbdare să plecăm cu părinții în noaptea de Paște la biserică, pentru a sfinți bucatele. După ce părintele ne stropea cu agheasmă, mi se părea că am devenit mai curat, întrucât Dumnezeu mi-a iertat păcate-le.

Orașul Bălți întotdeauna a fost și rămâne mândria mea, pentru că este locul unde m-am născut și anume aici au locuit strămoșii mei. Acest sentiment nu m-a părăsit pe parcursul întregii vieți, deși am plecat din localitatea unde am luat ființă încă în adolescență. În rarele mele întoarceri la părinți și rude (dar cu sufletul mereu acasă), când mă apropiam de orașul drag, trăiam un sentiment de bucurie nostalgică. Priveam cu drag locurile care mi s-au memorizat în copilărie. În aceste momente mă simțeam mândru de orașul scump inimii mele. Intrând în ograda casei părintești, deveneam mai sigur și liniștit în suflet, iar după ce îmi îmbrățișam părinții și după o scurtă convorbire cu ei, ieșeam afară și ore întregi „inspectam” grădina, admiram totul ce înconjura lăcașul părintesc. Chiar și atunci când înșiram aceste rânduri, eram cuprins de o senzație plăcută și un sentiment neobișnuit de mândrie. Cu lacrimi în ochi îmi amintesc de locurile unde am copilărit, de întâmplările din copilărie, de prietenii și vecinii cu care mă jucam în ogradă sau în drum, mulți dintre care, spre regret, nu mai sunt în viață.

Incomparabilul cântec „Casa părintească nu se vinde” (pe versurile poetului Grigore Vieru), interpretat de marele nostru artist Mihai Ciobanu, îmi amintește de copilărie, de anii când părinții mei, încă în viață, mai lucrau în grădina din jurul casei noastre, iar noi ne mai aflam în preajma lor.

La începutul secolului XXI, dinastia Baci, urmași ai lui Sofroni și Mariei din Slobozia-Bălți, în afară de cei trei feciori ai lor (Gheorghe, Ion și Leonid), continuă prin nepoți și strănepoți:

- Gicu (fiul lui Gheorghe), născut la Bălți, decembrie 1963;
- Emil (fiul lui Leonid), născut la Bălți, noiembrie 1966;
- Alexandru (fiul lui Gheorghe), născut la Chișinău, octombrie 1971;
- Valeriu (fiul lui Leonid), născut la Bălți, noiembrie 1971;
- Victor (fiul lui Ion), născut la Chișinău, mai 1978;
- Daniel (fiul lui Gicu), născut la Chișinău, iulie 1991;
- Dragoș (fiul lui Alexandru), născut la Chișinău, octombrie 1991;
- Constantin (fiul lui Emil), născut la Bălți, mai 1996;
- Dan (fiul lui Valeriu), născut la Chișinău, iunie 2000.
- Gabriel (fiul lui Gicu), născut la Chișinău, noiembrie 2008.

Împreună cu copiii și nepoții (2009).

Episoade din viața școlară

În perioada interbelică, la Slobozia-Bălți funcționau două școli feroviare: una mixtă, directorul căreia era Vladimir Slusari, iar alta – de la gara mare, directorul căreia era Constantin Cotruță. În aceste școli, pe atunci, activau profesorii Dumitru Rusu, Mihai Baciuc, Nicolae Niguleanu, Mihai Murguleț ș.a.

La 1 septembrie 1943 am fost înscris la învățătură în clasa I românească în școala din apropierea casei noastre (director V. Slusari). Clădirea era veche, puțin adaptată pentru școală. În scurt timp s-a dat în exploatare o școală nouă, vizavi de fabrica de zahăr, lângă podul ruinat peste Răut. Aici am învățat doar câteva luni, până în martie 1944, când s-au reînceput acțiunile militare.

Școala primară CFR din Slobozia
(1943).

Școala feroviară mixtă nr. 4
(1950).

După „eliberarea” orașului de către armata sovietică (1944), am început învățătura în aceeași clădire la școala feroviară ruso-moldovenească nr. 4, cu predare deja în limba „moldovenească” și scrisul în grafie chirilică. Mult timp noi, copiii, nu înțelegeam ce vor de la noi pedagogii și conducătorii școlii, care vorbeau în rusește. Ah, câte probleme apăruseră din cauza necunoașterii limbii ruse! La acel timp nu aveam cărți și caiete, nici tocuri, penițe, cerneală și creioane simple. Scriam pe ziare sau table la școală. În memorie ne

rămânea doar câte ceva din ce ne povesteau pedagogii, ultimii preponderent fiind doar cu studii medii, întrucât pedagogii cărturari se refugiaseră care și încotro. Puținele caiete și cărți le purtam în trăistuță, confecționată din pânză cadrilată.

Cel mai mult ne era frică de șeful de studii al școlii – un om înalt, plinuț și roșcat, aproape chel, care vorbea asurzitor de tare și numai în limba rusă. Chiar dacă nu înțelegeam totul ce spunea el, purtam o frică îngrozitoare. Directorul școlii, pe nume Zolotov, era un om sever, fără capacitatea de a zâmbi, cu o privire respingătoare, permanent îmbrăcat într-un „kitel” ca al lui Stalin. La început, clasa noastră era mai mult atașată doar de prima învățătoare – Nina Ivanovna Russo, ulterior și de Matus Abramovici Zac (născut în Bălți) – profesor de limba franceză, istorie, constituție și de alte discipline, pe care le preda atunci când lipseau unii învățători.

Vai, câte torturi verbale și înjosiri am suportat de la învățătoarea de limba rusă, Vera Ivanovna! Aceasta fusese o comsomolistă înverșunată, nu era căsătorită și sosise de pe plaiurile siberiene. Ne spunea că noi toți suntem ruși, că ei ne-au eliberat de subjugare și multe gogomării de acest gen. Pe acasă ni se recomanda să învățăm poezii scrise de Pușkin, Lermontov și alți poeți. Cu toate că le învățam pe de rost și le spuneam cu greșeli, multe cuvinte rămâneau totuși străine și necunoscute. Nici atunci când dumneaei ne povestea ceva din creațiile lui Gorki, Tolstoi, Cehov, noi nu înțelegeam complet sensul celor spuse. Comportamentul Verei Ivanovna l-am înțeles mult mai târziu, când am cunoscut strategia seculară a „fraților eliberatori” – de a-și lărgi imperiul prin anexarea pământurilor țărilor învecinate și deznaționalizarea băștinașilor.

La literatura „moldovenească”, pe atunci, studiam numai lucrările lui Ion Canna, Iacob Cutcovețchi, Iurie Barjanschi, „renumitele” povestioare „Hartene”, „Pe valea

Socilor”, „Cu tractoarele”, scrise de Grigore Adam, faimosul roman al lui Samson Șleahu „Tovarășul Vanea” și alte „opere”, care nu aveau nimic în comun cu literatura. Cel mai „serios” am studiat „romanul” „Când calul râde”. Mai târziu am auzit de lucrările lui Emilian Bucov și Andrei Lupan. De Mihai Eminescu, Ion Creangă la școală nici nu se pomenea. Doar părinții ne povesteau câte ceva, pe secret, despre acești mari scriitori ai neamului.

Este greu să-ți imaginezi calitatea studiilor în anii postbelici și în groaznică perioadă a foametei. La lecții ne gândeam doar la mâncare, acasă eram mereu ocupați cu lucrul în gospodărie, cu îngrijirea vitelor, care mai existau și serveau drept unică sursă de supraviețuire. Timp liber pentru câteva clipe de joacă practic nu aveam.

În clasa VII (1951). Primul rând, de la stânga: Victor Barabaș, Catinca Slobodeniuc, Jan Iuhtimovschi, Silvia Țăranu, Gheorghe Baciuc, Tamara Gurnic, Ion Țăranu, Liza Cornilov; al doilea rând: Ira Morencu, învățătorii – Tudor Rusu, învățătoarea de limba franceză (!), Vera Ivanovna, directorul școlii Zolotov, Gheorghe Russo, Lidia Cucinscaia-Jucovscaia, Matus Zac; rândul trei: Maria Arbuz, Victor Bărbieru, Anatol Marcu, Dumitru Bălan, Boris Bunescu, Boris Ulmada, fetele – Guranda, Țentiu, Cocieru.

De menționat că lângă Ion Țăranu, primul rând pe dreapta, se observă imaginea colegei de clasă Liza Cornilov, actualmente Bulat, care mulți ani a activat în calitate de profesoară de limba franceză în fosta școală nr. 4, apoi în Liceul Teoretic „A.I. Cuza”.

Am memorizat cum un coleg de clasă, energic și grăsuț, unicul copil la părinți (mama lui era vânzătoare în bufet), venea la școală întotdeauna cu geanta plină de mâncare. Bineînțeles, mânca pe furiș în timpul lecției și niciodată nu împărțea cu nimeni. Evident, toată atenția mea era orientată nu la profesor, ci la carnea fiartă și pâinea pe care colegul le înfuleca cu dibăcie. Adesea, în aceste clipe, profesorul mă probozea să fiu atent sau mă întreba ceva la temă. Dar ce puteam să-i răspund, când capul mi se învârtea de foame?

Eu, ca și multe generații ale școlii noastre, am avut fericita ocazie ca prima învățătoare să-mi fie Nina Ivanovna Russo, care devenise pentru toți elevii, și pe bună dreptate, ca mamă. În 1982, am avut onoarea s-o felicit pe doamna Russo cu ocazia decorării ei cu Ordinul „Lenin”.

Nina Ivanovna Russo (în centru) cu o nouă generație de elevi (1972).

Câțiva din foștii mei învățători

Nina Ivanovna
Russo, prima mea
învățătoare

Gheorghe Vasilevici
Russo

Matus Abramovici
Zac

Tudor Dmitrievici
Rusu

Lidia Romanovna
Cucinscaia-Jucovscaia

Vladimir Franțevici
Țârklevici

După aproape 60 de ani (2009) de la absolvirea a 7 clase (1951), am avut fericita ocazie să vizitez Alma Mater, cu denumirea de Liceul Teoretic „A.I. Cuza”, situat într-o clădire nouă, la întretărirea străzilor Kiev și Cahul. În ziua de 30 octombrie 2009, m-am întâlnit cu elevii claselor 8-12 și cu profesorii liceului cu ocazia lansării cărții mele „O viața de zbuțiu”. M-am bucurat nespuse de mult de o întâlnire caldă cu elevii și pedagogii, de edificiul liceului cu laboratoare specializate. Într-un cuvânt, am rămas satisfăcut sufletește de această întâlnire. Spre regret, dintre prietenii de școală l-am întâlnit doar pe Petrică Lungu, care activează ca electrician la spitalul militar.

Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Bălți (2009).

În timpul lansării cărții mele „O viață de zbucium” cu dl Visarion Boldescu, director al Liceului Teoretic „A.I. Cuza”, succesorul școlii în care am absolvit, pe timpuri, 7 clase. Bălți, 30 octombrie 2009.

Liceeni și profesori prezenți la acest eveniment.

Bibliografie

1. Gh. Ghibănescu. *Slobozia Bălților* (extras din „Ispisoace și Zapise”, vol. VI, partea a II-a). Iași, Institutul de Arte Grafice, 1931, p. 20-22.
2. P. Cazacu. *Zece ani de la unire. Moldova dintre Prut și Nistru, 1918 – 1928*. Chișinău, „Universul”, 1992, p.215-216.
3. *Scrisori din Basarabia (Basarab)*. Seria „Pagini despre Basarabia”, vol. 2, 1884–1890. Chișinău, 2001, p.167.
4. В.И. Жуков. *Города Бессарабии (1861–1900)*. Кишинев, 1975, с.188.
5. Anuarul României (comerț, industrie, meserii și agricultură). București, 1931–1932.
6. A.N.R.M. F.120, inv. I, n-p. 2217.
7. A.N.R.M. F.120, inv. I, n-p. 2218, T. 2.
8. Gh. Ghibănescu. *Slobozia Bălților*. (extras din „Ispisoace și Zapise”, vol. VI, partea II-a). Iași, Institutul de Arte Grafice, 1931, p. 34-40.
9. A. N. R. M., fond 6, inv. 8, u. p. 239.
10. A.N.R.M., F.12, inv. I, u-p. 2221.

SUGESTII...

Apreciază-te corect pe tine,
Căci nu ești cel mai bun pe lume.
Nu crede'n fiecare, că-ți poate fi prieten,
Dar, nici dușmani, nu toți vor fi.

De altfel, ține sub control cuvântul,
Susține-i binevoitor pe toți cei dragi,
Nu cere de la ei vreo recompensă –
Ea va veni, și nu neapărat în bani.

Acceptă o purificare sufletească,
Încearcă ura să o depășești,
Iar răzburarea este de prisos,
Ea va distruge tot ce e frumos.

Nu încerca să ceri mai mult
Decât un om are nevoie,
Prin muncă făurește-ți viitorul
Și vei obține tot ce ți-ai dorit.

Nu accepta trădarea rușinoasă.
Învață-te să ocolești invidia prostească,
Capabilă să macine tot ce-i frumos
Și să-l transforme pe cel bun – în ticălos.

A fi un laș și om fricos
Înseamnă a trăi fără folos –
Norocul vine doar la cel isteț,
Deci, fii și tu mai îndrăzneț!

Cronica principalelor evenimente

82-44 î. Hr. Burebista unește triburile geto-dacice și își întinde stăpânirea până în Carpații de Nord, Dunărea Mijlocie... ajungând până la Siret și Nipru.

[*Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*. Vol. II, București, 1996, p. 184.]

106 d. Hr. Începutul stăpânirii Daciei de către Imperiul Roman.

Primele secole după Hristos. Romanii edifică două Valuri (ale lui Traian), unul din care ajunge în partea de sud a Republicii Moldova.

[Ion Gh. Hâncu. *Cetăți antice și medievale timpurii din Republica Moldova*. Chișinău, 1993, p.138-140.]

Sec. II-IV d. Hr. Pe teritoriul orașului Bălți, arheologii descoperă mai multe vetre, care demonstrează existența unor civilizații.

Sec. X. Înființarea cnezatelor și voievodatelor - embrioni statali în spațiul carpato-danubian.

1359. Voievodul maramureșean Dragoș trece munții și se proclamă și domn neatârnat al Țării Moldovei.

1400. Urcarea pe tronul Țării Moldovei a lui Alexandru cel Bun.

1421 (13.XII). Prima atestare documentară a Bălților.

1457. Urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare.

1556-1566. Satul Zavodina (actualmente Alexăndreni) se întărește scutărie domnească, făcută de Alexandru Vodă Lăpușneanul.

1570. Într-un uric al lui Bogdan Alexandrovici Vodă se pomenește că satul Zavodina pe Răut, în pustiul Bălților, se întărește jupânesei Ciorice a danciului Postelnic.

- 1588 (20.VIII).** Petru Vodă Șchiopul întărește lui Andrei Hatman și Pârcălab al Sucevei satul Zavodina pe apa Răutului, fost sat domnesc.
- 1621.** Armata poloneză cu greu rezistă forțelor superioare otomane; în urma păcii se retrage la cetatea Hotinului. Astfel a dispărut definitiv influența polonezilor în principatele românești.
- 1711.** Dimitrie Cantemir cu 4000 de ostași se retrage în Rusia împreună cu armata lui Petru I după înfrângerea în lupta de la Stănilești.
- 1766 (20.VIII).** Voievodul Gr. Ghica dăruiește Mănăstirii „Sf. Spiridon” din Iași o parte din trupul moșiei Bălților, dincolo de apa Răutului, din locul domnesc înspre răsărit, și delimitează hotarele satelor Slobozia și Bălți. Frații Panaite devin proprietari ai Bălților.
[Gh. Ghibănescu. *Slobozia Bălților*. Iași, 1931, p. 34-40.]
- 1795.** Deschiderea Bisericii „Sf. Nicolae” (Soborul) din Bălți.
- 1812 (IV).** Țarul Alexandru I poruncește lui Ciceagov să clarifice plângerea comună a locuitorilor Moldovei și Valahiei, în care se descriu grozăviile comise în teritorii de către armata lui Kutuzov, „care se comportă cu băștinașii mai rău decât cu animalele”.
- 1812 (16.V).** La București, în urma războiului ruso-turc din anii 1806–1812, a fost încheiat Tratatul de pace dintre Rusia și Turcia, potrivit căruia teritoriul dintre Prut și Nistru, numit mai apoi *Basarabia*, este anexat la Imperiul Rus.
- 1812 (23.VII).** Amiralul P.V. Ciceagov semnează la București regulamentul organizării temporare a noii provincii anexate. Scarlat Sturdza este numit în funcția de guvernator civil al Basarabiei.

- 1813 (21.VIII).** Prin Ucazul Țarului Alexandru I se înființează noua Arhiepiscopie a Chișinăului și Hotinului, care cuprinde și ținuturile Bălților.
- 1818 (26.IV).** Fiind în drum de la Hotin spre Chișinău, împăratul Alexandru I înnoptează la Bălți, unde îl ajunge vestea despre nașterea nepotului Alexandru, viitor împărat. Cu această ocazie a dat dispoziție să i se acorde localității statut de oraș și centru județean.
- 1824.** Pedagogul Cunițchi înființează în Bălți prima școală primară cu predare în limba română.
- 1826.** Printr-un ucaz imperial, județului Bălți i se aprobă stema, care simboliza un cap de cal.
- 1828.** La Bălți, Hotin, Tighina și Cetatea Albă încep să funcționeze școli județene.
- 1830.** O mare parte a populației bălțene cade pradă epidemiei de ciumă.
- 1845.** Se elaborează primul plan de dezvoltare a orașului Bălți.
- 1858.** Numărul de locuitori al orașului Bălți constituie 8 077.
- 1860.** Guvernatorul Basarabiei, Lebedev, interzice publicarea revistei bisericești în limba română.
- 1861.** Se finisează construcția spitalului evreiesc pentru săraci în orașul Bălți (15 paturi).
- 1868.** La Bălți se deschide Școala Eparhială de Băieți.
- 1869 (04.IX).** La Bălți se deschide o școală duhovnicească pentru zona de nord a Basarabiei.
- 1869 (02.X).** Administratorul plasei Slobozia-Bălți, Evgheni Kveatkovski, este ales membru al upravei zemstvelor județelor Iași (Bălți) și Soroca.
- 1871.** Arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului, arhiereul Pavel Lebedev, începe o luptă aprigă de deznaționalizare a moldovenilor.
- 1872.** În Bălți se deschide spitalul orășenesc pentru 20 paturi.

- 1873 (01.VIII). La Edineț se începe construcția Școlii duhovnicești. În acest scop proprietarul acestui târg, Kozițin, donează un teren de pământ.
1875. Școala Eparhială de Băieți din Bălți este transferată la Edineț.
- 1875 (02.X). Adunarea zemstvei județului Bălți a hotărât să deschidă în oraș școala de meserii.
1877. Amplasarea vamei pe Prut între Moldova și Basarabia.
1881. Pavel Kuzminski este ales președinte al zemstvei județului Bălți.
1882. În orașul Bălți se înregistrează un incendiu de mare proporții.
1884. Cu ajutorul moșierului Nicolae Casso (Cașu) se construiește un bloc nou al spitalului orașenesc din Bălți.
1886. Din Petersburg în Basarabia sosește dl Poliacoff, pe care guvernul rus îl împuternicește cu concesiunea pentru construcția căii ferate Bălți-Novosulița.
- 1887 (06.III). Printr-un decret imperial, județul Iași își schimbă denumirea în județul Bălți.
1888. În Slobozia-Bălți se finisează construcția bisericii din piatră, pe locul celei vechi, din lemn.
1890. Țarul Alexandru III îi poruncește guvernatorului Basarabiei să studieze din care cauză moldovenii se rusifică atât de încet și anevoios.
- 1891 (03.IX). Ispravnicul județului Bălți, Gheorghe Cantacuzino, se adresează ministrului Afacerilor Interne al Rusiei cu rugămintea să aprobe „Regulamentul Adunării Publice” al orașului Bălți.
1892. Începe construcția căii ferate în localitatea Slobozia-Bălți.
- 1893 (12.XI). Începe construcția căii ferate Slobozia-Bălți-Ocnița.

- 1894.** La Bălți, își deschide ușile Liceul Israelit de Fete.
- 1903–1904.** Se construiește podul de piatră peste râul Răut, ce unește Bălțiul cu Slobozia.
- 1904.** Noul Arhiepiscop al Chișinăului, episcopul Vladimir, se străduia să-i scoată pe moldoveni din „întunericul și umbra neștiinței”. Atitudinea lui binevoitoare față de băștinași nu a fost pe placul regimului, din care motiv este mutat în Rostov (1908).
- 1904.** Spitalul Israelit din Bălți se transferă în clădire nouă.
- 1905.** Darea în exploatare a podului din piatră peste Răut, în direcția gării feroviare de la Slobozia-Bălți.
- 1906 (10.IX).** În Bălți se deschide Gimnaziul de Băieți, ulterior Liceul „Ion Creangă”.
- 1907.** Se fondează casa de credit pe mărunt.
- 1907.** Ion Pelivan este numit judecător de Bălți.
- 1908.** Scaunul Arhiepiscopiei din Chișinău îl ocupă generalul rus Leonid Ciceagov, cu numele călugăresc Serafim, care a continuat linia lui Pavel Lebedev de deznaționalizare a băștinașilor, dar într-un mod și mai aspru.
- 1909.** În Bălți se instalează rețeaua telefonică.
- 1912 (09–19.VIII).** Cunoscutul istoric și scriitor Gheorghe Ghibănescu întreprinde o călătorie prin orașele Basarabiei: Bălți, Hotin, Noua Suliță, Soroca, Chișinău etc.
- 1912.** Se construiește podul de lemn în direcția Chișinăului.
- 1916 (05.VI).** Arhiepiscopul Anastasie a sfințit noua biserică din satul Șarbuc, județul Bălți.
- 1917 (03.III).** La Chișinău, la consiliul zemstvei guberniale și al celei orășenești sosesc telegrame din Petrograd și Moscova cu informații detaliate despre evenimentele politice din centrul imperiului. Aceste știri au generat o

neliniște, o derută, dar și un mare entuziasm în rândurile populației.

[„Бессарабская жизнь”. 1917, 4 марта.]

1917 (04.III). La Chișinău are loc ședința Comitetului gubernial al Uniunii Zemstvelor din Rusia, unde P. Gore, membru al consiliului Zemstvei guberniale și președinte al adunării, dă citire comunicatelor oficiale despre abdicarea țarului de la tron și crearea unui nou guvern.

[„Бессарабская жизнь”. 1917, 4 марта.]

1917 (05.III). Apare manifestul țarului Nicolae II și al succesorului său, marele duce Mihail Alexandrovici, despre abdicarea de la tron.

[„Бессарабский юный край”. 1917, 5 марта.]

1917 (06.III). Șeful Guvernului Provizoriu, prințul G.E. Lvov, îi destituie din funcții pe guvernatorul și viceguvernatorul Basarabiei – Voronovici și Arseniev, iar în locul lor este numit în funcția de comisar al Guvernului Provizoriu al Basarabiei C. Mimi, ex-președinte al Consiliului zemstvei guberniale, iar ca ajutoari de comisar sunt numiți Vl. Cristi și E. Chenigsat. În calitate de comisar al județului Bălți este numit medicul Hânculov.

[P. Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812–1918*. Chișinău, 1992, p.238]

1917 (28.III). La Chișinău se creează Comitetul executiv gubernial, în următoarea componență: 8 reprezentanți ai județelor, 8 – din partea Adunării zemstvei guberniale și 9 – din partea organizațiilor obștești. Acest Comitet executiv gubernial, prin activitatea sa, susține acțiunile comisarului gubernial al guvernului provizoriu.

[„Бессарабская жизнь”. 1917, 28 марта.]

- 1917 (29.III).** Se creează comitete ale soldaților moldoveni în regimentele 46, 48 și 49 infanterie de rezervă ale garnizoanei Odessa.
- 1917 (30.IV).** La Bălți are loc adunarea cetățenilor moldoveni din oraș și din împrejurimi întru susținerea stăpânirii noi și a revendicărilor naționale. Adunarea trimite o telegramă comisarului gubernial C. Mimi, semnată de Ion Pelivan, în care, printre altele, se spune: „...Adunarea crede că binele Basarabiei, căreia stăpânirea veche i-a adus atâta rău prin politica urâtă de rușine, poate fi cugetat numai atunci când viața țării va fi clădită pe temeiurile celei mai largi autonomii...”.
- [„Cuvânt moldovenesc”. 1917, 14 mai.]
- 1917 (07.V).** Congresul învățătorilor din județul Bălți adoptă o hotărâre privind limba de predare în școli, în care se spunea: „În satele și târgușoarele din ținutul Bălțiului cu locuitori moldoveni învățătura de la toamna anului 1917 să se facă în limba moldovenească, începând cu copiii din cel dintâi an de învățătură; în satele cu locuitori de mai multe neamuri să se deschidă școli paralele cu predarea învățăturii în limba copiilor”. Pentru școală națională s-au pronunțat românii basarabeni Fală, Vrabie, Leahu, preotul Dimitriu, precum și unii dintre străini - Șișko, Kamenski, Nikolin și Vasterman.
- [„Cuvânt moldovenesc”. 1917, 14 mai; P. Cazacu. Op. cit, p.245.]
- 1917 (18.V).** La insistența comitetului din Bălți al Partidului Național Moldovenesc, zemstva județeană a adoptat hotărârea de a introduce limba română ca obiect de studiu în școlile de toate nivelurile din județ.
- [A.N.R.M., fond 67, inv. I, d.8, f.46.]
- 1917 (X).** La Bălți se deschid cursuri de 3 săptămâni pentru învățătorii școlilor românești din județ. Lecțiile sunt

susținute de O. Ghibu, M. Baci, D. Lupan, O. Boieru ș.a.

1917 (25.X). La Petrograd are loc o rebeliune bolșevică. Guvernul Provizoriu este răsturnat. În Rusia se instaurează puterea partidului bolșevic în frunte cu V. Lenin. Această schimbare de putere va influența considerabil desfășurarea în continuare a evenimentelor din Basarabia.

[*Istoria lumii în date*, p.354-355.]

1917 (21.XI). Fondarea noului organ de conducere supremă „Sfatul Țării” de către organizațiile social-politice din Basarabia.

1917 (02.XII). Sfatul Țării proclamă Republica Democratică Moldovenească.

1918 (24.I). Sfatul Țării proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești.

1918 (17.II). Ion Pelivan adresează ministrului de Externe român o scrisoare, în care subliniază că la 24 ianuarie 1918 Republica Moldovenească „a rupt orice raporturi de dependență cu Rusia și s-a declarat cu totul neatârnată”. În încheierea scrisorii, I. Pelivan își exprimă speranța că „guvernul Republicii Moldovenești va stabili cât mai curând cu putință raporturi strânse și frățești cu regatul român, cu care Basarabia este legată atât prin interesele vecinătății, cât și prin comunitatea rasei”.

[*Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1918. Documente*, p.160.]

1918 (18.II). O delegație a Republicii Moldovenești, compusă din Ion Inuleț, Daniel Ciugureanu și Emanuil Cately, pleacă la Iași, unde are întrevederi cu prim-ministrul României generalul Alexandru Averescu, căruia îi declară că „Basarabia are dreptul moral și juridic să-și

aleagă singură cu cine să se unească” și că „Sfatul Țării este aproape în unanimitate pentru unirea cu România, cu Țara și Neamul din care ne tragem”.

[Al. Averescu. *Notițe zilnice din război*. Vol. 2, București, 1992, p. 265-266; Gh. Andronache. *Op.cit.*, p.209.]

1918 (22.II). La cerința prim-ministrului român Al. Averescu, Sfatul Țării îi desemnează ca delegați la tratativele de pace de la București din partea Republicii Moldovenești pe I. Inculeț și D. Ciugureanu.

[A.N.R.M., fond 727, inv. 2, d. 21, partea 2, f. 333-335 verso.]

1918 (02.III). Sfatul Țării ia în dezbatere proiectul cu privire la Adunarea Constituantă a Republicii Moldovenești, care, la propunerea Blocului moldovenesc, e transmisă pentru o examinare suplimentară unei comisii parlamentare.

[Sfatul Țării, 1918, 7 martie.]

1918 (03.III). 18 membri ai Zemstvei județului Bălți cer insistent unirea Basarabiei cu regatul României.

[„Cuvânt Moldovenesc”. 1918, 22 martie.]

1918 (16.III). În cadrul unei ședințe speciale, Sfatul Țării protestează cu vehemență împotriva încercărilor brutale ale Ucrainei de a se amesteca în treburile interne ale Republicii Democratice Moldovenești, pretinzând la teritoriul ei, în special la unele părți ale județelor Hotin și Cetatea Albă. Atât în nota oficială de protest a Sfatului Țării, cât și în instrucțiunile date tot atunci unei delegații care urma să plece de urgență la Kiev, se sublinia: „Teritoriul Republicii Moldovenești în hotarele fostei gubernii a Basarabiei este nedespărțit și nici o parte din Republica Moldovenească nu poate fi ruptă în folosul altui stat”. La această ședință, deputații minoritari au cerut arestarea și pedepsirea aspră a

membrilor zemstvelor județelor Bălți și Soroca, pentru adoptarea cunoscutelor hotărâri în favoarea unirii Basarabiei cu România.

[A.N.R.M., fond 727, inv. 2, d. 55, partea 2, f. 114-123.]

1918 (27.III). Sfatul Țării votează actul Unirii, ziua alipirii Basarabiei la Patria-Mamă.

1918 (9.IV). Președintele Consiliului de Miniștri al României, A. Marghiloman, prezintă Regelui Ferdinand I un raport oficial, ce conținea rugămintea de a se aproba, printr-un Înalt Decret Regal, Actul Unirii Basarabiei cu România, votat de Sfatul Țării. În aceeași zi, regele Ferdinand I semnează respectivul decret.

[Șt. Ciobanu. Op. cit., p. 276-277.]

1918 (9 - 22.IV). La Iași este emis decretul regal de unire a Basarabiei cu România, semnat de Ferdinand I, regele României, și contrasemnat de Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri, și D. Dobrescu, ministru de Justiție.

1918 (20.IV). Guvernul român expediază pe adresa guvernului ucrainean o notă de răspuns, în care se demonstrează legitimitatea Actului Unirii votat de Sfatul Țării la 27 martie.

[*Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1918. Documente*, p. 229-231.]

1918 (19.V). Regele României, Ferdinand I, face un popas la Bălți.

1918 (28.V). În conformitate cu Decretul regal din 23 mai 1918, Constantin Stere, președintele Sfatului Țării, anunță despre încheierea temporară a lucrărilor parlamentului basarabean.

[A.N.R.M., fond 727, inv. 2, d.55, f.150.]

1918 (10.X). Ștefan Ciobanu și Ion Inculeț sunt aleși membri titulari ai Academiei Române.

- 1918 (20.XI).** În sala mare a Ateneului din București își începe lucrările primul Parlament al României întregite, în componența căruia și-a trimis aleșii și Basarabia: Ion Buzdugan, Anton Crihan, Gherman Pântea, Alexandru Măță și Ilie Frunză - din partea județului Bălți; Ion Inculeț (Cahul); Pan Halippa (Soroca); Constantin Stere (Cetatea Albă); Ion Pelivan, Vasile Țânțu (Chișinău); Daniel Ciugureanu, Profirie Fală (Hotin); Ștefan Ciobanu (Ismail); Nicolae Iorga, Ion Plămădeală, Chiril Gucijna (Orhei); Vasile Stroescu (Bender).
[„Monitorul Oficial”, 1919, nr. 2, 25 noiembrie, și nr. 3, 26 noiembrie.]
- 1919 (15.XII).** La Bălți apare revista bilunară „Unirea literară”.
- 1919 (29.XII).** Parlamentul României adoptă legea prin care ratifică Declarația de Unire a Basarabiei cu Patria-Mamă, votată de Sfatul Țării la 27 martie 1918. Este semnificativ că raportor al legii în cauză, intitulată oficial „Legea asupra Unirii Basarabiei cu Vechiul Regat al României”, a fost deputatul de Tighina, Vasile Stroescu.
[„Monitorul Oficial”, 1920, nr. 10, 22 ianuarie, p. 301-304.]
- 1920 (28.X).** Este semnat Tratatul de la Paris dintre România, pe de o parte, și Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, pe de altă parte, prin care era recunoscut actul unirii Basarabiei cu România (tratat deplin justificat).
- 1922.** Se înființează Casa de Asigurare, unde medicii oferă consultații populației.
- 1923.** Eparhia Hotinului cu sediul la Bălți este condusă (până în 1935) de episcopul Visarion Puiu, personalitate marcantă.

1924. La Bălți se editează „Revista arhivelor”, publicație cu profil istoric, care a ființat până în 1926. Tot la Bălți începe să apară ziarul economic și social „Basarabia”.
- 1924 (01.I). Județele Bălți și Soroca sunt atașate Camerei de Comerț din Iași.
- 1924 (26.VII). Legea României declară învățământul primar unitar obligatoriu și gratuit.
- 1924 (28.IX). La Bălți a avut loc punerea pietrei de temelie a Catedralei episcopale cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, la care au fost prezenți principele Carol, moștenitorul tronului, și Mitropolitul Primat al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea.
1926. Fondarea Camerei de Comerț și Industrie și a Camerei de Agricultură din Bălți; se pun bazele înființării unui muzeu specializat.
- 1928 (28.X). La Slobozia-Bălți se inaugurează Banca Populară „Folosul”. Președinte al Consiliului de administrare a fost ales Constantin Harconiță.
1930. Se dă în exploatare fabrica de zahăr din Bălți (Usmanski).
1930. Consiliul județean Bălți donează Camerei de Agricultură 403 volume de lucrări în domeniile zootehniei și agriculturii.
- 1932 (24.I). La Bălți apare foaia lunară a Societății Culturale Naționale „George Enescu” cu titlul „Cuget Moldovenesc”. Prim-redactor - Petre Stati.
1932. La Bălți apare volumul de poezii al lui Petre Stati „Spre viitor”.
1932. La Bălți se organizează prima expoziție internațională a mărfurilor de larg consum.
1932. Sfințirea bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Bălți, pe teritoriul cimitirului moșierului Lungu.

1933. La Bălți se editează publicația periodică „Curierul literar”. Redactor - I. Moșneățchi. Tot în acest an este lansată „Revista copiilor”.
- 1934 (14.VIII). La cursurile de vară ale învățătorilor din județele Bălți, Hotin și Soroca, Gh. Ghibănescu a vorbit despre contribuția sa la cunoașterea trecutului istoric al Basarabiei.
1935. Regele Carol II al României a asistat la sfințirea Catedralei „Sfinții Împărați Constantin și Elena”. În 1961, acest lăcaș a fost devastat de comuniști și transformat în muzeu, iar în 1990 și-a redeschis ușile pentru credincioși.
1935. Sub egida corpului didactic al Liceului „Ion Creangă” din Bălți apare revista „Crenguța”, care a ființat până în 1940.
- 1935 (02.VI). În această zi s-a pus temelia Liceului de Fete și s-a dezvelit monumentul eroilor din Bălți.
1937. Se finisează construcția noului Palat al Camerei de Agricultură din Bălți.
- 1940 (15.IV). La Bălți, în sala Teatrului „Scala”, are loc o șezătoare literară la care participă și membri ai Societății Scriitorilor din România: prof. N. Herescu, președintele Societății, I. Basarabescu, E. Boureanu, Ion Buzdugan, Ion Minulescu, Virgil Carainopol, Octav Dessila, Nicolae Dunăreanu, George Gregorișan și Dimitrie Iov.
- 1940 (26.VI). Guvernul Sovietic i-a expediat Guvernului României o notă ultimativă privind cedarea benevolă a Basarabiei.
- 1940 (27.VI). Guvernul Sovietic expediază Guvernului României cea de-a doua notă ultimativă.
- 1940 (28.VI). Basarabia și nordul Bucovinei sunt smulse din trupul României și incluse în componența Uniunii Sovietice, ca urmare a odiosului pact Ribbentrop-

- Molotov din 23.VIII.1939. Trupele sovietice înaintează pe teritoriul basarabean.
- 1940 (03.VII).** Instalarea frontierei pe malul râului Prut între România și Basarabia.
- 1940 (VII-VIII).** Regimul sovietic începe primul val de deportare a băștinașilor în regiunile siberiene și Ural.
- 1941.** Își reîncepe activitatea Camera Agricolă din Bălți.
- 1943 (IX).** Se dă în exploatare noul local cu 3 etaje al Liceului „Ion Creangă” din Bălți.
- 1944 (26.III).** Trupele sovietice ocupă orașul Bălți.
- 1944.** În orașul Bălți începe să activeze Stațiunea de Stat Experimentală Moldovenească pentru Ameliorare.
- 1944-1945.** Începe o luptă crâncenă cu religia și bisericile, metodic organizată de regimul comunist în întreaga țară.
- 1945 (14.III).** Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS cu privire la crearea la Bălți a unui institut învățătoresc.
- 1945 (17.VIII).** În Bălți își începe activitatea Școala de Felceri și Moașe – succesoarea Școlii de Medicină din orașul Ananiev, fondată de guvernul român în 1924.
- 1946-1947.** Foametea.
- 1949.** Regimul comunist organizează al doilea val masiv de deportare a „culacilor” și „dușmanilor poporului”.
- 1953 (10.VII).** Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS cu privire la înființarea Institutului Pedagogic din Bălți.
- 1955.** Începe construcția stadionului orașenesc.
- 1957.** Se organizează trupa moldovenească pe lângă teatrul dramatic rus din Bălți.
- 1957.** Fondarea Ansamblului de muzică și dans popular „Vântuleț” și a Școlii de Muzică „George Enescu”.
- 1959 (24.IV).** Institutului Pedagogic de Stat din Bălți i se conferă numele scriitorului Alecu Russo.

1961. Se dă în exploatare o nouă clădire pentru maternitatea bălțeană cu 130 paturi.
- 1964 (19.II). Spitalele nr. 1 și 2 se comasează, fondându-se Spitalul Republican din Bălți.
- 1966 (4.V). Teatrului din Bălți i se conferă numele lui Vasile Alecsandri.
1971. Se dă în exploatare primul bloc de staționar al Spitalului de Copii din Bălți.
1972. Pe străzile orașului Bălți apar primele troleibuze.
1972. Stațiunea de Stat Experimentală Moldovenească pentru Ameliorare își continuă activitatea cu o nouă denumire - „Institutul de Cercetări Științifice în Domeniul Culturilor de Câmp”.
1976. Se finisează construcția complexului de clădiri pentru Spitalul de Copii din Bălți.
- 1991 (6.V). Își începe activitatea Teatrul Național „Vasile Alecsandri”.
- 1992 (21.V). Reorganizarea Institutului Pedagogic de Stat în Universitatea de Stat „Alecă Russo” din Bălți.
1992. Denumirea Școlii de Medicină din Bălți se schimbă în Colegiul de Medicină.
1993. Fondarea primului post local de televiziune.
- 1993 (21.V). Darea în exploatare a noului bazin de înot în aer liber în sectorul Pământenii.
- 1995 (16.II). Spitalului orașenesc i se acordă statutul de Spital Municipal.
- 1995 (22.V). Sfințirea noii Clopotnițe a Bisericii „Sf. Nicolae” din Bălți, construită cu suportul financiar al lui Nicolae Chirilciuc, în locul celei distruse de comuniști.
1995. Liceul „Ion Creangă” se repatriază la Bălți.
- 2001 (22.X). Dezvelirea bustului lui Vasile Alecsandri în fața teatrului care-i poartă numele.

2002. În fața gării feroviare din Slobozia-Bălți se instalează Monumentul victimelor represiunilor comuniste.
2003. La Universitatea de Stat „Alec Russo” se deschide Facultatea Științe ale Naturii și Agroecologie.
- 2004 (12.II). Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți este transferat într-un nou local pe str. Lăpușneanu, 2.
2004. Spitalul Clinic Municipal din Bălți începe să activeze în baza principiului de autofinanțare. În componența lui intră toate instituțiile medico-sanitare publice cu statut de departamente.
- 2006 (30.III). Comisia Națională de Heraldică a Republicii Moldova aprobă Stema și Drapelul - simbolurile orașului Bălți.
2009. Artistului Mihai Volontir i se conferă titlul onorific Doctor Honoris Causa al Academiei de Științe a Moldovei.
2010. Fondarea complexului *Aleea Clasicilor Culturii Naționale*, amplasat în piața „Vasile Alecsandri” din Bălți (arhitect Boris Grițunic).

CUPRINS

PREFATĂ	4
I. ÎNDEPĂRTATUL TRECUT AL PLAIULUI	9
• Originea Țării și soarta Neamului	9
• Istoricul înființării localității Bălți	33
• Bibliografie	47
II. LOCALITATEA BĂLȚI PE TIMPUL IMPERIULUI RUS	52
• Scopul și modul de anexare a Basarabiei la Rusia	52
• Organizarea structural-teritorială a județului Bălți. Zemstva	62
• Evoluția demografică și socială a populației bălțene (1812–1917)	79
• Decadența prestigiului țarismului și a guvernanților basarabeni	94
• Lista guvernatorilor Basarabiei în perioada anilor (1812–1917)	99
• Bibliografie	100
III. PERIOADA REUNIFICĂRII CU ROMÂNIA	106
• Premisele fondării Republicii Democratice Moldovenești	106
• Bălțiul în componența României Mari	115
• Situația social-demografică	123
• Dezvoltarea economică	127
• Ipocrizia pândea momentul	134
• Bibliografie	138

IV. ORAȘUL BĂLȚI ÎN PERIOADA SOVIETICĂ	141
• Începutul procesului de sovietizare	141
• A doua perioadă sub sovietici	151
• Foametea	153
• Represiunile continuă	156
• Soarta unor oameni reprimați	163
• Perioada de stabilizare	170
• Bibliografie	175
V. BĂLȚIUL ÎN PERIOADA SUVERANITĂȚII MOLDAVE	177
• Starea social-demografică	177
• Dezvoltarea economică	183
• Aspectele infrastructurii locale	186
• Bibliografie	192
VI. ÎNVĂȚĂMÂNTUL PUBLIC ȘI SPORTUL	193
• Dezvoltarea învățământului pe teritoriul moldav	193
• Învățământul bălțean în anii 1812–1917	197
• Învățământul bălțean în Basarabia românească	211
• Învățământul în perioada sovietică și postsovietică în Bălți	212
• Activitatea educațional-sportivă bălțeană	227
• Bibliografie	238
VII. ȘCOALA SUPERIOARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ	240
• Universitatea de stat „Alec Russo”	241
✓ Scurt istoric	241
✓ Activitatea științifică	244
✓ Biblioteca Științifică	249
• Cercetările în domeniul agriculturii	255
• Bibliografie	267

VIII. SĂNĂTATEA PUBLICĂ ȘI CADRELE MEDICALE	268
• Dezvoltarea medicinei. Scurt istoric	268
• Primele spitale bălțene	270
• Maternitatea bălțeană	285
• Serviciul pediatric	289
• Colegiul de Medicină din Bălți	294
• Bibliografie	308
IX. VIAȚA CULTURALĂ	309
• Tradițiile culturale	309
• Muzeul de Istorie și Etnografie din Bălți	314
• Arta teatrală și interpretativă	317
• Arta literară și publicistica	332
• Bibliografie	351
X. CREȘTINISMUL ȘI SOARTA BISERICELOR	353
• Evoluția spiritului religios al strămoșilor	353
• Înființarea lăcașelor sfinte în orașul Bălți	361
• Deznaționalizarea băștinașilor prin intermediul bisericii	374
• Lupta înverșunată a regimului sovietic împotriva religiei și bisericilor din Bălți	377
• Reînvierea bisericilor și a spiritului religios	382
• Bibliografie	387
XI. NASC ȘI LA BĂLȚI PERSONALITĂȚI	389
• Nicolae Casso	390
• Petre Cazacu	393
• Pantelimon Halippa	394
• Emanoil Catelly	396
• Ion Buzdugan	398
• Ștefan Pirogan	399
• Etti-Rosa Spirer	401

• Eugeniu Coșeriu	402
• Valentin Belousov	404
• Leonid Culiuc	408
• Nicolae Filip	410
• Nicolae Testemițanu	412
• Silviu Berejan	415
• Alexandru Budeșteanu	417
• Vitalie Belousov	419
• Nicolae Gărbălău	420
• Dumitru Frunză	422
• Vasile Procopișin	425
• Vitalie Bețișor	427
• Eliza Botezatu	428
• Valerian Revenco	430
• Mihai Magdei	432
• Grigore Chetrari	434
• Boris Grițunic	438
• Gheorghe Popa	440
• Maria Șlehtițchi	442
• Bibliografie	446

XII.	SLOBOZIA-BĂLȚI - BAȘTINA	
	STRĂMOȘILOR MEI	447
	• Schiță istorică a satului Slobozia	447
	• Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Slobozia-Bălți	453
	• Rădăcinile mele bălțene	458
	• Episoade din viața școlară	468
	• Bibliografie	474
	SUGESTII...	475
	CRONICA PRINCIPALELOR EVENIMENTE	476
	CUPRINS	492

Născut în Slobozia-Bălți (1936), învață la școala (1944–1951) și Colegiul de medicină (1951–1954) din orașul natal. După serviciul militar face studiile la Institutul de medicină din Chișinău (1957–1963), apoi la doctorantură. În 1967 susține teza de doctor, iar în 1983 – de doctor habilitat în științe medicale. Din 1988 profesor universitar. În anii 1963–1985 și din 1994 până în prezent activează la catedra medicina legală a USMF „Nicolae Testemițanu”; în perioada 1985–1994 conduce catedra disciplinelor medico-biologice la Institutul de Educație Fizică și Sport. Între 1997 și 2008 director al Centrului de Medicină Legală. În 1993–1997 – secretar științific al Secției Științe Medicale al AȘ RM. Membru al Academiei Balcanice de Medicină legală (2003). Decorat cu Ordinul „Gloria Muncii” (2007). Autor a circa 500 de lucrări, inclusiv 25 cărți, manuale, cursuri didactice, monografiile și 12 invenții.